៚ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

សំយុត្តនិកាយេ

មហាវគ្គដីកា

១. មគ្គសំយុត្តំ

១. អវិជ្ជាវគ្គោ

១-២. អវិជ្ជាសុត្តាទិវណ្ណនា

១-២. បុព្ពង្គមាតិ បុព្ពចរា។ អវិជ្ជា ហិ អញ្ញាណលក្ខណា សម្មុយ្ហនាការេន អារម្មណេ បវត្តតីតិ សម្បយុត្តធម្មានម្បិ តទាការានុវិធានតាយ បច្ចយោ ហោតិ។ តថា ហិ តេ អនិច្ចាសុភទុក្ខានត្តសភាវេបិ ធម្មេ និច្ចាទិតោ គណ្ហន្តិ, អយមស្សា តេសំ សហជាតវសេន បុព្ពង្គមតា។ យំ បន មោហេន អភិភូតោ បាបកិរិយាយ អាទីនវំ អបស្សន្តោ បាណំ ហនតិ, អទិន្នំ អាទិយតិ, កាមេសុ មិច្ឆា ចរតិ, មុសា ភណតិ, អញ្ញម្បិ វិវិធំ ទុស្សីល្យំ អាចរតិ, អយមស្ស សហជាតវសេន ច ឧបនិស្សយវសេន ច បុព្ពង្គមតា។ **សមាបជ្ជនាយា**តិ តប្បដិបជ្ជនាយ អកុសលប្បត្តិយា។ **សភាវបដិលាភាយា**តិ អត្តលាភាយ។ តេនាហ **“ឧប្បត្តិយា”**តិ។ សា បនេសា វុត្តាការេន អកុសលានំ បុព្ពង្គមភូតា អវិជ្ជា ឧប្បជ្ជតីតិ សម្ពន្ធោ។ **យទេត**ន្តិ យំ ឯតំ បាបាជិគុច្ឆនតាយ បាបតោ **អលជ្ជនាការសណ្ឋិតំ អហិរិកំ**, បាបានុត្រាសតាយ **បាបតោ អភាយនាការសណ្ឋិតញ្ច អនោត្តប្បំ, ឯតំ** ទ្វយំ **អនុទេវ** អន្វាគតមេវ។ **អនុ**-សទ្ទេន ចេត្ថ **ឯត**ន្តិ ឧបយោគវចនំ។ **អនុទេវា**តិ ឯតស្ស អត្ថោ សហេវ ឯកតោតិ។ ឯត្ថ អវិជ្ជាយ វុត្តនយានុសារេន តប្បដិបក្ខតោ ច អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អយំ បន វិសេសោ – តត្ថ យថា អកុសលកម្មបថវសេន បវត្តិយំ បុព្ពង្គមតា អវិជ្ជាយ, ឯវំ កុសលកម្មបថវសេន បុញ្ញកិរិយវត្ថុវសេន ច បវត្តិយំ វិជ្ជាយ បុព្ពង្គមតា វត្តព្ពា។ វីមំសាធិបតិវសេន បវត្តិយំ អាធិបច្ចាការវសេន ច បុព្ពង្គមតា វេទិតព្ពា។ ទ្វីហេវាតិ ច អវធារណំ អាធិបច្ចាការស្ស សហជាតេនេវ សង្គហេតព្ពតោ។

លជ្ជនាការសណ្ឋិតាតិ បាបតោ ជិគុច្ឆនាការសណ្ឋិតា។ **ភាយនាការសណ្ឋិត**ន្តិ ឧត្តសនាការសណ្ឋិតំ។ **ឯត្តា**តិ ហិរិឱត្តប្បេ។ វិទតិ, វិន្ទតីតិ វា **វិជ្ជា។ វិទ្ទសូ**តិ ច សប្បញ្ញបរិយាយោតិ អាហ **“វិទ្ទសុនោតិ វិទុនោ”**តិ។ **យាថាវទិដ្ឋី**តិ អវិបរីតា ទិដ្ឋិ, សំកិលេសតោ **និយ្យានិកទិដ្ឋិ។ សម្មាទិដ្ឋិ បហោតី**តិ ឯត្ថ សា វិជ្ជា សម្មាទិដ្ឋិ វេទិតព្ពា។ **ន ឯកតោ សព្ពានិ លព្ភន្តិ** សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវានំ បុព្ពាភិសង្ខារស្ស អនេករូបត្តា។ **លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ ឯកតោ លព្ភន្តិ** កិច្ចតោ ភិន្នានម្បិ តាសំ តត្ថ សរូបតោ អភិន្នត្តា។ ឯកា ឯវ ហិ វិរតិ មគ្គក្ខណេ តិស្សន្នម្បិ វិរតីនំ កិច្ចំ សាធេន្តី បវត្តតិ, យថា ឯកា ឯវ សម្មាទិដ្ឋិ បរិជាននាទិវសេន ចតុព្ពិធកិច្ចំ សាធេន្តី បវត្តតិ។ តានិ ច ខោ សព្ពានិ អដ្ឋបិ បឋមជ្ឈានិកេ មគ្គេ លព្ភន្តីតិ យោជនា។ **បឋមជ្ឈានិកេ**តិ បឋមឈានវន្តេ។

តថាភូតស្សាតិ អរិយមគ្គសមង្គិនោ។ **យស្មា មហាសឡាយតនសុត្តេ វុត្តំ** “សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ បញ្ចន្នំ ឯវ អង្គានំ វសេនា”តិ, **តស្មា បញ្ចង្គិកោ លោកុត្តរមគ្គោ ហោតិ**។ “បុព្ពេវ ខោ បនា”តិ ហិ វចនំ តទា មគ្គក្ខណេ វិរតីនំ អភាវំ ញាបេតិ, តស្មា កាមាវចរចិត្តេសុ វិយ លោកុត្តរចិត្តេសុ វិរតិ អនិយតាតិ អធិប្បាយោ។ **បរិសុទ្ធភាវទស្សន**ន្តិ បរិសុទ្ធសីលភាវទស្សនត្ថំ។ **អយមត្ថោ ទីបិតោ**, ន អរិយមគ្គេ វិរតីនំ អភាវោ។

យទិ ឯវំ កស្មា អភិធម្មេ មគ្គវិភង្គេ បញ្ចង្គិកវារោ អាគតោតិ អាហ **“យម្បិ អភិធម្មេ”**តិអាទិ។ **ត**ន្តិ “បញ្ចង្គិកោ មគ្គោ ហោតី”តិ វចនំ។ **“ឯកំ កិច្ចន្តរំ ទស្សេតុំ វុត្ត”**ន្តិ វត្វា តំ ទស្សេតុំ **“យស្មិញ្ហិ កាលេ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **យស្មិញ្ហិ កាលេ**តិ លោកិយកាលេ ។ តេន “ឯកំ កិច្ចន្តរ”ន្តិ វុត្តំ អដ្ឋង្គិកកិច្ចំ ទស្សេតិ។ វិរតិឧប្បាទនេន មិច្ឆាវាចាទីនិ បុគ្គលេន មគ្គសមយេ បជហាបេន្តីតិ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនិ “បញ្ច ការកង្គានី”តិ វុត្តានិ។ សម្មាវាចាទិកិរិយា ហិ វិរតិ, តញ្ច ឯតានិ ការាបេន្តីតិ។ **វិរតិវសេនា**តិ វិរមណកិរិយាវសេន ការាបកភាវេន, កត្តុភាវេន វាតិ អត្ថោ។ “វិរតិត្តយវសេនា”តិ វា បាឋោ។

សម្មាកម្មន្តោ បូរេតីតិ ឥមេហិ សម្មាទិដ្ឋិអាទីហិ សម្មាកម្មន្តកិច្ចំ បូរេតិ នាម តេហិ វិរិយាទិកេហិ តទត្ថសិទ្ធិតោ។ តម្បិ សន្ធាយ “**ឯកំ កិច្ចន្តរំ ទស្សេតុ**”ន្តិ វុត្តំ។ **ឥមំ កិច្ចន្តរំ ទស្សេតុ**ន្តិ លោកុត្តរមគ្គក្ខណេបិ ឥមានេវ បញ្ច សម្មាវាចាទិវិរតិត្តយស្ស ឯកក្ខណេ ការាបកង្គានីតិ ទស្សេតុំ។ **ឯវំ វុត្ត**ន្តិ “តស្មឹ សមយេ បញ្ចង្គិកោ មគ្គោ ហោតី”តិ (វិភ. ៤៩៤) ឯវំ វុត្តំ។ លោកិយមគ្គក្ខណេ បញ្ចេវ ហោន្តិ, វិរតិ បន អនិយតា, តស្មា “ឆអង្គិកោ”តិ អវត្វា “បញ្ចង្គិកោ”ឥច្ចេវ វុត្តំ។ តយិទំ អភិធម្មេ បញ្ចង្គិកវារទេសនាយ ការណកិត្តនមគ្គោ, អរិយមគ្គោ បន អដ្ឋង្គិកោវាតិ ទស្សេតុំ, “**យា ច, ភិក្ខវេ**”តិអាទិមាហ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ មិច្ឆាទិដ្ឋិអាទិកា ទស, តប្បច្ចយា អកុសលា ច ទសាតិ វីសតិ អកុសលបក្ខិយា, សម្មាទិដ្ឋិអាទិកា ទស, តប្បច្ចយា កុសលា ច ទសាតិ វីសតិ កុសលបក្ខិយា មហាចត្តារីសកសុត្តេ វុត្តា។ **មហាចត្តារីសក**ន្តិ តស្សេតំ នាមំ។ **មិស្សកោវ កថិតោ** លោកុត្តរស្សបិ ឥធ លព្ភមានត្តា។

យស្មា កោសលសំយុត្តេបិ ឥធ ច ថេរេន “ឧបឌ្ឍមិទំ, ភន្តេ, ព្រហ្មចរិយស្សា”តិអាទិនា វុត្តំ “មា ហេវំ អានន្ទា”តិអាទិនា បដិក្ខិបិត្វា “សកលមេវិទំ អានន្ទា”តិអាទិនា ភគវតា ទេសិតំ សុត្តំ អាគតំ។ តស្សត្ថោ កោសលសំយុត្តវណ្ណនាយំ វុត្តោ, តស្មា វុត្តំ “**កោសលសំយុត្តេ វុត្តត្ថមេវា**”តិ។

អវិជ្ជាសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សារិបុត្តសុត្តវណ្ណនា

៣. សាវកពោធិ សាវកបារមិយោ, តប្បរិយាបន្នំ ញាណំ សាវកបារមិញាណំ, តំ បន ទ្វិន្នំ អគ្គសាវកានំ តត្ថបិ ធម្មសេនាបតិនោ ឯវ សវិសេសំ មត្ថកំ បត្តំ, ន ឥតរេសន្តិ អាហ – “**សាវក…បេ…. អប្បត្តតាយា**”តិ។ តស្មា តស្ស មត្ថកប្បត្តិយា មគ្គព្រហ្មចរិយេ ឥជ្ឈន្តេ តស្ស ឯកទេសោ ឥធ ឥជ្ឈតិ, ន សកលន្តិ។ ន ហិ អទ្ធព្រហ្មចរិយំ នាម អត្ថិ, តស្មា វុត្តំ, “**សកលម្បិ …បេ…. លព្ភតី**”តិ, តំ បន ភណ្ឌាគារិកោ នាញ្ញាសិ ញាណស្ស សាវកវិសយេបិ សប្បទេសិកត្តា, ធម្មសេនាបតិ បន ញាណស្ស តត្ថ និប្បទេសិកត្តា អញ្ញាសីតិ។ តេនាហ – “**អានន្ទត្ថេរោ…បេ…. អញ្ញាសី**”តិ។ **ឯវមាហា**តិ “សកលមិទំ, ភន្តេ”តិ ឯវំ អវោច។

សារិបុត្តសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ជាណុស្សោណិព្រាហ្មណសុត្តវណ្ណនា

៤. **វឡវាភិ**-សទ្ទោ វឡវាបរិយាយោតិ អាហ “**ចតូហិ វឡវាហិ យុត្តរថេនា**”តិ។ **យោធរថោ**តិ យោធេហិ យុជ្ឈនត្ថំ អារោហិតព្ពរថោ។ **អលង្ការរថោ** មង្គលទិវសេសុ អលង្កតបដិយត្តេហិ អារោហិតព្ពរថោ។ **យេន ទុកុលេន បរិវារិតោ**តិ រជតបដ្ដវណ្ណេន សេតទុកុលេន បដិច្ឆាទិតោ។ បដិច្ឆាទនត្ថោ ហិ ឥធ បរិវារសទ្ទោ។ **រជតបនាឡិសុបរិក្ខិត្តា** សេតភាវករណត្ថំ។

ឆន្នំ ឆន្នំ មាសានន្តិ និទ្ទារណេ សាមិវចនំ។ **ឯកវារំ នគរំ បទក្ខិណំ ករោតី**តិ ឥទំ តស្មឹ ឋានន្តរេ ឋិតេន កាតព្ពំ ចារិត្តំ។ **នគរតោ ន បក្កន្តា**តិ នគរតោ ពហិ ន គតា។ មង្គលវចនេ និយុត្តា **មង្គលិកា**, សុវត្ថិវចនេ និយុត្តា **សោវត្ថិកា**។ **អាទិ**-សទ្ទេន ថុតិមាគធវន្ទិកាចរិយកេ សង្គណ្ហាតិ។ **សុកបត្តសទិសានិ** វណ្ណតោ។

វណ្ណគីតន្តិ ថុតិគីតំ។ ព្រហ្មភូតំ សេដ្ឋភូតំ យានំ, ព្រហ្មភូតានំ សេដ្ឋភូតានំ យានន្តិ វា **ព្រហ្មយានំ**។ **វិជិតត្តា** វិសេសេន ជិននតោ។ **រាគំ វិនយមានា បរិយោសាបេតី**តិ សព្ពម្បិ រាគំ សមុច្ឆេទវិនយវសេន វិនេតិ, អត្តនោ កិច្ចំ បរិយោសាបេតិ។ កិច្ចបរិយោសាបនេនេវ ហិ សយម្បិ បរិយោសានំ និប្ផត្តិំ ឧបគច្ឆតិ។ តេនាហ “**បរិយោសានំ គច្ឆតិ និប្ផជ្ជតី**”តិ។

ធុរន្តិ កុម្ភត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ “**តត្រមជ្ឈត្តតាយុគេ យុត្តា**”តិ។ **ឦសា**តិ យុគសន្ធារិកា ទារុយុគទ្វា។ យថា វា ពាហិរំ យុគំ ធារេតិ, តស្សា ឋិតាយ ឯវ កិច្ចសិទ្ធិ, ឯវំ កិរិយាវសេន លទ្ធពលេន តត្រមជ្ឈត្តតាយុគេ ថិរំ ធារេតិ, តេហេវ អរិយមគ្គរថស្ស បវត្តនំ។ **ហិរិ**គ្គហណេន ចេត្ថ តំសហចរណតោ ឱត្តប្បម្បិ គហិតំយេវ ហោតិ។ តេនាហ “**អត្តនា សទ្ធិ**”ន្តិអាទិ។ នាឡិយា មិនមានោ បុរិសោ វិយ អារម្មណំ មិនាតីតិ **មនោ**។ កតរំ បន តំ មនោ, កថញ្ចស្ស យោត្តសទិសតាតិ អាហ “**វិបស្សនាចិត្ត**”ន្តិអាទិ។ តេន យោត្តំ វិយាតិ យោត្តន្តិ ទស្សេតិ។ លោកិយវិបស្សនាចិត្តំ អតិរេកបញ្ញាស កុសលធម្មេ ឯកាពទ្ធេ ឯកសង្គហិតេ ករោតីតិ សម្ពន្ធោ។ តេ បន “ផស្សោ ហោតិ…បេ…. អវិក្ខេបោ ហោតី”តិ ចិត្តង្គវសេន **ធម្មសង្គហេ** (ធ. ស. ១)

អាគតនយេនេវ វេទិតព្ពា។ **លោកុត្តរវិបស្សនាចិត្តន្តិ** មគ្គចិត្តំ អាហ។ **អតិរេកសទ្ធីតិ** តេ ឯវ សម្មាកម្មន្តាជីវេហិ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយាទីហិ ច សទ្ធិំ អតិរេកសដ្ឋិ កុសលធម្មេ។ **ឯកាពទ្ធេតិ** ឯកស្មិំ ឯវ អារម្មណេ អាពទ្ធេ។ **ឯកសង្គហេតិ** តថេវ វិបស្សនាកិច្ចវសេន ឯកសង្គហេ ករោតិ។ បុព្ពង្គមភាវេន អារក្ខំ សារេតីតិ **អារក្ខសារថិ។ “យថា ហិ រថស្ស…បេ…. សារថី”**តិ វត្វា តំ ទស្សេតុំ **“យោត្តិយោ”**តិ វុត្តំ។ **ធុរំ វាហេតិ** យោត្តេ។ **យោជេតិ** យោត្តេ សមគតិយញ្ច។ **អក្ខំ អព្ភញ្ជតិ** សុខប្បវត្តនត្ថំ។ **រថំ បេសេតិ** យោត្តចោទនេន។ **និព្ពិសេវនេ ករោតិ** គមនវីថិយំ បដិបាទនេន សន្ទិយោជេតិ។ **អារក្ខបច្ចុបដ្ឋានាតិ** អារក្ខំ បច្ចុបដ្ឋបេតិ អសម្មោសសភាវត្តា។ **គតិយោតិ** បវត្តិយោ, និប្ផត្តិយោ វា។ **សមន្វេសតីតិ** គវេសតិ។

អរិយបុគ្គលស្ស និព្ពានំ បដិមុខំ សម្បាបនេ រថោ វិយាតិ **រថោ**។ បរិករោតិ វិភូសយតីតិ **បរិក្ខារោ**, វិភូសនំ, សីលញ្ច អរិយមគ្គស្ស វិភូសនដ្ឋានិយំ។ តេន វុត្តំ **“ចតុបារិសុទ្ធិសីលាលង្ការោ”**តិ, សីលភូសនោតិ អត្ថោ។ **វិបស្សនាសម្បយុត្តាន**ន្តិ លោកិយាយ លោកុត្តរាយ ច វិបស្សនាយ សម្បយុត្តានំ។ វិធិនា ឦរេតព្ពតោ ប វត្តេតព្ពតោ **វីរិយំ**, សម្មាវាយាមោ។ សមំ សម្មា ច ធិយតីតិ សមាធិ, ធុរញ្ច តំ សមាធិ ចាតិ ធុរសមាធិ, ឧបេក្ខា ធុរសមាធិ ឯតស្សាតិ **ឧបេក្ខាធុរសមាធិ**, អរិយមគ្គោ ឧបេក្ខាសង្ខាតធុរសមាធីតិ អត្ថោ។ អដ្ឋកថាយំ បន ព្យញ្ជនំ អនាទិយិត្វា ធុរសមាធិសទ្ទានំ ភិន្នាធិករណតា វុត្តា។ **បយោគមជ្ឈត្តេ**តិ វីរិយសមតាយ។ **អនិច្ឆា**តិ តច្ឆាបដិបក្ខា។ តេនាហ **“អលោភសង្ខាតា”**តិ។ **បរិវារណ**ន្តិ បរិវារោ, បរិច្ឆទោតិ អត្ថោ។

មេត្តាតិ មេត្តាចេតោវិមុត្តិ។ តថា **ករុណា។ បុព្ពភាគោ**តិ ឧភិន្នម្បិ ឧបចារោ។ ទ្វេបិ កាយចិត្តវិវេកា វិយ បុព្ពភាគធម្មវសេន វុត្តា។ **អរិយមគ្គរថេ**តិ បរិសុទ្ធមគ្គសង្ខាតេ រថេ។ អរិយមគ្គរថោ ច មគ្គរថោ ចាតិ **អរិយមគ្គរថោ**, ឯវំ ឯកសេសនយេន វា អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តេនាហ **“ឥមស្មិំ លោកិយលោកុត្តរមគ្គរថេ ឋិតោ”**តិ។ **សន្នទ្ធចម្មោ**តិ យោគាវចរស្ស បដិមុក្កចម្មំ។ **ន នំ តេ វិជ្ឈន្តី**តិ វចនបថា ន នំ វិជ្ឈន្តិ។ ធម្មភេទនវសេន ន ភញ្ជតិ, តស្ស អរិយមគ្គស្ស រថស្ស សម្មា យោជិតស្ស អន្តរា ភង្គោ នត្ថីតិ អត្ថោ។

អត្តនោ បុរិសការំ និស្សាយ លទ្ធត្តា អត្តនោ សន្តានេតិ អធិប្បាយោ។ **អនុត្តរ**ន្តិ ឧត្តររហិតំ។ តតោ ឯវ **សេដ្ឋយានំ**, នស្ស កេនចិ សទិសន្តិ **អសទិសំ**។ ធិតិសម្បន្នកាយ **ធីរា បណ្ឌិតបុរិសា លោកម្ហា និយ្យន្តិ គច្ឆន្តិ**។ “ជយំ ជយ”ន្តិ គាថាយំ វចនវិបល្លាសេន វុត្តន្តិ អាហ **“ជិនន្តា ជិនន្តា”**តិ។

ជាណុស្សោណិព្រាហ្មណសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-៦. កិមត្ថិយសុត្តាទិវណ្ណនា

៥-៦. និយមត្ថោតិ អវធារណត្ថោ។ **តេន** និយមេន អវធារណេន – **អញ្ញំ មគ្គំ បដិក្ខិបតិ** ឥតោ អញ្ញស្ស និយ្យានិកមគ្គស្ស អភាវតោ។ “ទុក្ខស្ស បរិញ្ញត្ថ”ន្តិ វុត្តត្តា **វដ្ដទុក្ខំ កថិតំ**។ អរិយមគ្គោ គហិតេ តស្ស បុព្ពភាគ មគ្គោ វិបស្សនាយ គហិតោ ឯវាតិ **“មិស្សកមគ្គោ កថិតោ”**តិ វុត្តំ។ **ឧត្តានមេវ** អបុព្ពស្ស អភាវា។ អយំ បន វិសេសោ “រាគក្ខយោ”តិអាទីហិ យទិបិ និព្ពានំ វុត្តំ។ តថាបិ អរហត្តំ វិយ ព្រហ្មចរិយម្បិ។ តេន និព្ពានំ ឯវ វុច្ចតិ **“ឥទំ ព្រហ្មចរិយបរិយោសាន”**ន្តិ។

កិមត្ថិយសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ទុតិយអញ្ញតរភិក្ខុសុត្តវណ្ណនា

៧. រាគវិនយាទិបទេហិ និព្ពានំ វាបិ វុច្ចេយ្យ អរហត្តំ វាបិ។ យស្មា សោ ភិក្ខុ ឧភយត្ថបិ និវិដ្ឋពុទ្ធិ, តស្មា ភគវា តស្ស អជ្ឈាសយវសេន “និព្ពានធាតុយា ខោ ឯត”ន្តិអាទិនា និព្ពានធាតុំ វិស្សជ្ជេត្វា បុន “អាសវានំ ខយោ តេន វុច្ចតី”តិ អាហ។ យស្មា អរិយមគ្គោ រាគាទិកេ សមុច្ឆេទវសេន វិនេតិ, អាសវញ្ច សព្ពសោ ខេបេតិ, តេន ច វុត្តំ និព្ពានំ អរហត្តញ្ច, តស្មា តទុភយំ **“រាគវិនយោតិអាទិ នាមមេវា”**តិ វុត្តំ។ **អនុសន្ធិកុសលតាយ បុច្ឆន្តោ ឯតំ អវោចា**តិ ឥមិនា “បុច្ឆានុសន្ធិ ឥធ លព្ភតី”តិ ទីបិតំ, អជ្ឈាសយានុសន្ធិបិ ឯត្ថ លព្ភតេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ទុតិយអញ្ញតរភិក្ខុសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. វិភង្គសុត្តវណ្ណនា

៨. ឯកេន បរិយាយេន អដ្ឋង្គិកមគ្គំ វិភជិត្វាតិ “សម្មាទិដ្ឋី”តិអាទិនា ឯកេន បរិយាយេន អរិយំ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ វិភាគេន ទស្សេត្វា “កតមា ច, ភិក្ខវេ, សម្មាទិដ្ឋី”តិអាទិនា **បុន អបរេន បរិយាយេន វិភជិតុកាមោ**។ ឧគ្គហធារណបរិចយញាណានិបិ សវនញាណេ ឯវ អវរោធំ គច្ឆន្តីតិ “**សវនសម្មសនបដិវេធបច្ចវេក្ខណវសេនា**”តិ វុត្តំ។

កម្មដ្ឋានាភិនិវេសោតិ កម្មដ្ឋានបដិបត្តិ។ បុរិមានិ ទ្វេ សច្ចានិ ឧគ្គណ្ហិត្វាតិ សម្ពន្ធោ។ **ឥដ្ឋំ កន្តំ មនាប**ន្តិ និរោធមគ្គេសុ និន្នភាវំ ទស្សេតិ, ន អភិនន្ទនំ, តន្និន្នភាវោ ឯវ ច តត្ថ កម្មករណំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯកេនេវាការេន សច្ចានំ បដិវេធនិមិត្តតា, សោ ឯវ អភិមុខភាវោ តេសំ សមាគមោតិ **ឯកាភិសមយោ**។

អស្សាតិ ញាណស្ស, យោគិនោ វា។ ឯត្ថ ច កេចិ “លោកិយញាណម្បិ បដិវេធោ សព្ពស្ស យាថាវពោធភាវតោ”តិ វទន្តិ។ ននុ ឧគ្គហាទិបដិវេធោ ច បដិវេធោវ, ន ច សោ លោកុត្តរោតិ? តំ ន, កេវលេន បដិវេធ-សទ្ទេន ឧគ្គហាទិបដិវេធានំ អវចនីយត្តា, បដិវេធនិមិត្តត្តា វា ឧគ្គហាទិវសេន បវត្តំ ទុក្ខាទីសុ បុព្ពភាគេ ញាណំ “បដិវេធោ”តិ វុច្ចតិ, ន បដិវេធត្តា, បដិវេធភូតមេវ បន ញាណំ ឧជុកំ បដិវេធោតិ វត្តព្ពតំ អរហតិ។ **កិច្ចតោ**តិ បរិញ្ញាទិកិច្ចតោ។ **អារម្មណបដិវេធោ**តិ សច្ឆិកិរិយាបដិវេធមាហ។ **កិច្ចតោ**តិ អសម្មោហបដិវេធំ។ ឧគ្គហាទីហិ សច្ចស្ស បរិគ្គណ្ហនំ **បរិគ្គហោ**។

ទុទ្ទសត្តាតិ អនធិគតញាណេន យាថាវសរសលក្ខណតោ ទដ្ឋុំ អសក្កុណេយ្យត្តា ឧប្បត្តិតោ បាកដានិបិ។ តេនាហ “**ទុក្ខសច្ចំ ហី**”តិអាទិ។ **ឧភយ**ន្តិ បុរិមំ សច្ចទ្វយំ។ **បយោគោ**តិ កិរិយា, វាយាមោ វា។ តស្ស មហន្តតរស្ស ឥច្ឆិតព្ពតំ ទុក្ករតរតញ្ច ឧបមាហិ ទស្សេតិ “**ភវគ្គគ្គហណត្ថ**”ន្តិអាទិនា។ យថា បុរិមំ សច្ចទ្វយំ វិយ កេនចិ បរិយាយេន អបាកដតាយ បរមគម្ភីរត្តា ឧគ្គហាទិវសេន បុព្ពភាគេ បវត្តិភេទំ គហេត្វា “**ទុក្ខេ ញាណ**”ន្តិអាទិនា ចតុព្ពិធំ កត្វា វុត្តំ។ **ឯកមេវ តំ ញាណំ ហោតិ** ឯកាភិសមយវសេនេវ បវត្តនតោ។

កាមបច្ចនីកដ្ឋេនាតិ កាមានំ ឧជុបច្ចនីកភាវេន។ **កាមតោ និស្សដភាវេនា**តិ កាមេហិ វិសំយុត្តភាវេន។ **កាមំ សម្មសន្តស្សា**តិ ទុវិធម្បិ កាមំ អនិច្ចាទិតោ សម្មសន្តស្ស។ បជ្ជតិ បវត្តតិ ឯតេនាតិ បទំ, កាមស្ស បទន្តិ **កាមបទំ**, កាមស្ស ឧប្បត្តិការណស្ស ឃាតោ សមុគ្ឃាតោ, តំ **កាមបទឃាតំ**។ តេនាហ “**កាមវូបសម**”ន្តិ។ កាមេហិ វិវិត្តំ **កាមវិវិត្តំ**។ សោ ឯវ ច នេសំ អន្តោ សមុច្ឆេទវិវេកេតិ កត្វា តស្មិំ សាធេតព្ពេ ឧប្បន្នោតិ វុត្តំ “**កាមវិវិត្តន្តេ ឧប្បន្នោ**”តិ។ កាមតោ និក្ខមតីតិ និក្ខមោ, សោ ឯវ **នេក្ខម្មសង្កប្បោ**។ ឥមស្មិញ្ច នេក្ខម្មសង្កប្បស្ស សទ្ទត្ថវិភាវនេ យថាវុត្តោ កាមបច្ចនីកដ្ឋាទិកោ អត្ថនិទ្ធារណវិសេសោ អន្តោគធោ។

ឯសេវ នយោតិ ឥមិនា ព្យាបាទបច្ចនីកដ្ឋេន វិហឹសាយ បច្ចនីកដ្ឋេនាតិអាទិកំ អព្យាបាទាវិហឹសាសង្កប្បានំ អត្ថនិទ្ធារណវិធិំ អតិទិសតិ។ **នេក្ខម្មសង្កប្បាទយោ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អព្យាបាទអវិហឹសាសង្កប្បេ ឯវ សង្គណ្ហាតិ។ **កាម...បេ.... សញ្ញាន**ន្តិ កាមវិតក្កាទិវិរតិសម្បយុត្តានំ នេក្ខម្មាទិសញ្ញានំ។ **នានត្តា**តិ នានាខណិកត្តា។ **តីសុ ឋានេសូ**តិ តិប្បការេសុ ការណេសុ។ **ឧប្បន្នស្សា**តិ ឧប្បជ្ជនារហស្ស។ ភូមិលទ្ធឧប្បន្នំ ឥធាធិប្បេតំ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។ **បទច្ឆេទតោ**តិ ការណុបច្ឆេទតោ។ **បទ**ន្តិ ហិ ឧប្បត្តិការណន្តិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ **អនុប្បត្តិសាធនវសេនា**តិ យថា សង្កប្បោ អាយតឹ នុប្បជ្ជតិ, ឯវំ អនុប្បត្តិសាធនវសេន។ សម្មាទិដ្ឋិ វិយ **ឯកោវ កុសលសង្កប្បោ ឧប្បជ្ជតិ**។

ចតូសុ ឋានេសូតិ វិសំវាទនាទីសុ ចតូសុ វីតិក្កមដ្ឋានេសុ។ បព្ពជិតានំ មិច្ឆាជីវោ នាម អាហារនិមិត្តកោតិ អាហ “**ខាទនីយភោជនីយាទីនំ អត្ថាយា**”តិ។ សព្ពសោ អនេសនាយ បហានំ សម្មាអាជីវោតិ អាហ “**ពុទ្ធប្បសត្ថេន អាជីវេនា**”តិ។ កម្មបថបត្តានំ វសេន “**សត្តសុ ឋានេសុ**”តិ វុត្តំ។ អកម្មបថបត្តាយ ហិ អនេសនាយ សោ បទឃាតំ ករោតិយេវ។

តថារូបេ វា អារម្មណេតិ យស្មឹ អារម្មណេ ឥមស្ស បុព្ពេ កិលេសា ន ឧប្បន្នា, តស្មឹ ឯវ។ **អនុប្បន្នាន**ន្តិ អនុប្បាទស្សាបិ បត្ថនាវសេន អនុប្បន្នានំ។ **វីរិយច្ឆន្ទ**ន្តិ វីរិយស្ស និព្ពត្តេតុកាមតាឆន្ទំ។ “ឆន្ទសម្បយុត្តវីរិយញ្ចា”តិ វទន្តិ។ វីរិយមេវ បន អនុប្បន្នាកុសលានុប្បាទនេ លព្ភមានឆន្ទតាយ ធុរសម្បគ្គហតាយ ឆន្ទបរិយាយេន វុត្តំ។ តថា ហិ វីរិយំ – “អនិក្ខិត្តឆន្ទតា អនិក្ខិត្តធុរតា”តិ (ធ. ស. ២៦) និទ្ទិដ្ឋំ។ កោសជ្ជបក្ខេ បតិតុំ អទត្វា **ចិត្តំ បគ្គហិតំ ករោតិ។ បធាន**ន្តិ បធានភូតវីរិយំ។

ឧប្បត្តិបពន្ធវសេនាតិ និរន្តរុប្បាទនវសេន។ **ចតូសុ ឋានេសុ កិច្ចសាធនវសេនា**តិ យថាវុត្តេសុ ចតូសុ ឋានេសុ បធានកិច្ចស្ស និប្ផាទនវសេន អនុប្បាទនាទិវសេន។ **កិច្ចសាធនវសេនា**តិ កាយវេទនាចិត្តធម្មេសុ

សុភសុខនិច្ចអត្តគាហវិធមនវសេន អសុភទុក្ខានិច្ចានត្តសាធនវសេន។

អយន្តិ យថាវុត្តោ សទិសាសទិសតាវិសេសោ។ **អស្សាតិ** មគ្គស្ស។ **ឯត្ថ កថន្តិ** យទិ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានតោ បដ្ឋាយ យាវ សព្ពភវគ្គា ឈានង្គមគ្គង្គពោជ្ឈង្គានំ សទិសតា, ឯវំ សន្តេ "អារុប្បេ ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានំ ឧប្បជ្ជតិ, តញ្ច លោកុត្តរ"ន្តិ ឯត្ថ កថំ អត្ថោ គហេតព្ពោតិ អាហ "**ឯត្ថាបី**"តិអាទិ។ **តំឈានិកាវា**តិ បឋមជ្ឈានាទីសុ យំ ឈានំ មគ្គបដិលាភស្ស បាទកភូតំ, តំឈានិកាវ **អស្ស** អរិយស្ស ឧបរិបិ **តយោ មគ្គា** ។ **ឯវន្តិ** វុត្តាការេន។ **បាទកជ្ឈានមេវ និយមេតិ** អារុប្បេ ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានុប្បត្តិយំ។ **វិបស្សនាយ អារម្មណភូតា ខន្ធា**តិ សម្មសិត ខន្ធេ វទន្តិ។ **បុគ្គលជ្ឈាសយោ និយមេតិ** បាទកសម្មសិតជ្ឈានានំ ភេទេ។ យស្មា សង្ខារុបេក្ខាញាណមេវ អរិយ មគ្គស្ស ពោជ្ឈង្គាទិវិសេសំ និយមេតិ, តតោ ទុតិយាទិបាទកជ្ឈានតោ ឧប្បន្នស្ស សង្ខារុបេក្ខាញាណស្ស បាទកជ្ឈានាតិក្កន្តានំ អង្គានំ អសមាបជ្ជិតុកាមតាវិរាគភាវតោ ឥតរស្ស ច អតព្ភាវតោ តីសុបិ វាទេសុ វិបស្សនាវ និយមេតីតិ វេទិតព្ពោ, តស្មា វិបស្សនានិយមេនេវ ហិ បឋមវាទេបិ អបាទកជ្ឈានាទិបាទកាបិ មគ្គា បឋមជ្ឈានិកា ហោន្តិ។ ឥតរេហិ ច បាទកជ្ឈានេហិ វិបស្សនានិយមេហិ តំតំឈានិការ។ ឯវំ សេសវាទេសុ វិបស្សនានិយមោ យថាសម្ភវំ យោជេតព្ពោ។ ទុតិយវាទេ តំតំឈានិកតា សម្មសិតសង្ខារវិបស្សនានិយមេហិ ហោតិ។ តត្រ ហិ វិបស្សនា តំតំវិរាគភាវនា ភាវេតព្ពា, ន សោមនស្សសហគតា ឧបេក្ខាសហគតា ហុត្វា ឈានង្គាទិនិយមំ មគ្គស្ស ករោតីតិ ឯវំ វិបស្សនានិយមោ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ ឥមស្មិញ្ច វាទេ បាទកសម្មសិតជ្ឈានុបនិស្សយសព្ភាវេ អជ្ឈាសយោ ឯកន្តេន ហោតីតិ "**បុគ្គលជ្ឈាសយោ និយមេតីតិ វទន្តិ**"តិ វុត្តំ, អដ្ឋកថាយំ បន វិសុទ្ធិមគ្គស្ស ឯតិស្សា អដ្ឋកថាយ ឯកសង្គហិតត្តា "**តេសំ វាទវិនិច្ឆយោ...បេ.... វេទិតព្ពោ**"តិ វុត្តំ។ **បុព្ពភាគេ**តិ វិបស្សនាក្ខណេ។

វិភង្គសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. សូកសុត្តវណ្ណនា

៩. សូកន្តិ សាលិយវាទីនំ វាលមាហ។ សោ ហិ និកន្តកសទិសោ បដិមុខគតំ ហត្ថំ វា បាទំ វា ភិន្ទតិ, តស្មា ភេទំ ឥច្ឆន្តេន ឧទ្ធគ្គំ កត្វា ឋបិតំ **សម្មាបណិហិតំ** នាម, តថា អដ្ឋបិតំ **មិច្ឆាបណិហិតំ** នាមាតិ វុត្តំ។ **មិច្ឆាបណិហិតាយា**តិ កម្មស្សកតបញ្ញាយ មិច្ឆាឋបនំ នាម – "ឥមេ សត្តា កម្មវសេន សុខទុក្ខំ បច្ចនុភវន្តិ, តំ បន កម្មំ ឥស្សរស្ស ឥច្ឆាវសេន ព្រហ្មា និម្មិនាតី"តិអាទិនា មិច្ឆាបកប្បនំ។ កេចិ បន "នត្ថិ ទិន្នន្តិអាទិនា នយេន បវត្តិ, តស្ស វា ញាណស្ស អប្បវត្តី"តិ វទន្តិ។ **មគ្គភាវនាយា**តិ ឯត្ថាបិ មិច្ឆាមគ្គស្ស បវត្តនំ, អរិយ មគ្គស្ស វា អប្បវត្តនំ មិច្ឆាឋបនំ។ តេនាហ "**អប្បវត្តិតត្តា**"តិ។ **អវិជ្ជំ ភិន្ទិស្សតី**តិ អវិជ្ជំ សមុច្ឆិន្ទិស្សតិ។ **មគ្គ និស្សិតំ កត្វា** មគ្គេ ឯវ បក្ខិបិត្វា។ តញ្ហិ ញាណំ មគ្គស្ស មូលការណំ មគ្គេ សិទ្ធេ តស្ស កិច្ចស្ស មគ្គកប្បត្តិតោ។ "សម្មាបណិហិតាយ ទិដ្ឋិយា សម្មាបណិហិតាយ មគ្គភាវនាយា"តិ វុត្តត្តា **មិស្សកមគ្គោ កថិតោ**។ ឆវិភេទ សទិសោ ចេត្ថ អវិជ្ជាភេទោ, លោហិតុប្បាទសទិសោ លោកុត្តរមគ្គភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។

សូកសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. នន្ទិយសុត្តវណ្ណនា

១០. ឆន្ទបរិព្ពាជកោ វត្ថច្ឆាទិយា ឆន្ទង្គបរិព្ពាជកោ, ន នគ្គបរិព្ពាជកោ។

អវិជ្ជាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. វិហារវគ្គោ

១. បឋមវិហារសុត្តវណ្ណនា

១១. អឌ្ឍមាសន្តិ អច្ចន្តសំយោគេ ឧបយោគវចនំ។ **បដិសល្លីយិតុន្តិ** យថាវុត្តំ កាលំ បដិ ទិវសេ ទិវសេ សមាបត្តិយំ ធម្មចិន្តាយំ ចិត្តំ និលីយិតុំ។ **វិនេតព្ពោ**តិ សមុច្ឆេទវិនយេន វិនេតព្ពោ អរិយមគ្គាធិគន្តព្ពោ។ **តន្តិ** ទិដ្ឋានុគតិអាបជ្ជនំ។ **អស្សា**តិ ជនតាយ។ **អបគច្ឆតី**តិ សត្ថុ សន្តិកតោ អបេតិ។ **សូ**តិ និបាតមត្តំ។

បទេសេនាតិ ឯកទេសេន។ សហ បទេសេនាតិ **សបទេសោ**។ ស្វាយំ សបទេសោ យស្មា វេទនាវសេនេវ បាឡិយំ អាគតោ, តស្មា បរមត្ថធម្មកោដ្ឋាសេ វេទនា អនវសេសតោ លព្ភតិ, តេ គណ្ហន្តោ "**ខន្ធ**

បទេសោ”តិអាទិមាហ។ **តំ សព្ព**ន្តិ ខន្ធបទេសាទិកំ សព្ពម្បិ។ “**សម្មសន្តោ**”តិ បទស្ស អត្ថទស្សនវសេន “**បច្ចវេក្ខន្តោ**”តិ អាហ។ បច្ចវេក្ខណា ឥធ សម្មសនំ នាម, ន វិបស្សនា។ វិបស្សនាសម្មសនំ បន ភគវតោ វិសាខបុណ្ណមាយំ ឯវ និប្ផន្នំ, តស្មា ភគវតោ អញ្ញភូមិកាបិ វេទនា អញ្ញភូមិកានំ សត្តានំ វិរុទ្ធា ឧប្បជ្ជតេវាតិ វុត្តំ “**យាវ ភវគ្គា បវត្តា សុខា វេទនា**”តិ។ **សព្ពាការេនា**តិ សរូបតោ សមុទយតោ អត្ថង្គមតោ អស្សាទាទិតោតិ សព្ពាការេន។ **បរិគ្គណ្ហន្តោ** ឧបបរិក្ខន្តោ។

និប្បទេសានេវ អនវសេសានេវ។ ឥន្ទ្រិយសតិបដ្ឋានបទេសោ សុវិញ្ញេយ្យោតិ អនុទ្ធតោ។ **អស្សា**តិ ភគវតោ។ **ឋានេ**តិ តស្មិំ តស្មិំ បច្ចវេក្ខិតព្ពសង្ខាតេ ឱកាសេ។ **សា សា ច វិហារសមាបត្តី**តិ ខន្ធវសេន អាយតនាទិវសេន ច បវត្តិត្វា តេសំ ឯកទេសភូតំ វេទនំយេវ បរិគ្គហេត្វា តំ សម្មសិត្វា អនុក្កមេន សមាបន្នា ឈានសមាបត្តិ ផលសមាបត្តិ ច។ ផលសមាបត្តិ ហិ តថា សម្មសិត្វា បុនប្បុនំ សមាបជ្ជនវសេន អត្ថតោ អភិន្នាបិ អធិដ្ឋានភូតធម្មភេទេន ភិន្នា វិយ វុច្ចតិ, យតោ ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សភេទា ទេវសិកំ វឡញ្ជនសមាបត្តិយោ អដ្ឋកថាយំ វុត្តា។ កាមំ អញ្ញធម្មវសេនបិ ជាតា ឯវ, វេទនាវសេន បនេត្ថ អភិនិវេសោ កតោ **វេទនានុភាវេន ជាតា**។ កស្មា ឯវំ ជាតាតិ? ពុទ្ធានំ ញាណបទស្ស អន្តរវិភាគត្តា។ តថា ហិ ភគវា សកលម្បិ អឌ្ឍមាសំ វេទនាវសេនេវ សម្មសនំ បវត្តេតិ, តទនុសារេន ច តា វិហារសមាបត្តិយោ សមាបជ្ជិ។ តយិទំ អច្ឆរិយំ អនញ្ញសាធារណំ ភិក្ខូ បវេទេន្តោ សត្ថា – “យេន ស្វាហ”ន្តិអាទិមវោច។

អកុសលាវាតិ បាណាតិបាត-អទិន្នាទាន-កាមេសុមិច្ឆាចារ-មុសាវាទ-បិសុណវាចាសម្ផប្បលាប-អភិជ្ឈា-ព្យាបាទវសេន តំតំមិច្ឆាទស្សនវសេន ច អកុសលា វេទនា ឯវ ហោតិ។ ព្រហ្មលោកាទីសុ ឧប្បជ្ជិត្វា តត្ថ និច្ចា ធុវា ភវិស្សាមាតិ ឯវំ ទិដ្ឋី ឧបនិស្សាយាតិ យោជេតព្ពំ។ **ទេវកុលាទីសុ** ទេវបូជត្ថំ, សព្ពជនបរិភោគត្ថំ វា **មាលាវច្ឆំ រោបេន្តិ។ វធពន្ធនាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អទិន្នាទាន-មិច្ឆាចារ-មុសាវាទ-បិសុណវាចា-សម្ផប្បលាបាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ ទិដ្ឋធម្មវិបាកស្ស អបចុរត្តា អបាកដត្តា ច “**ភវន្តរគតាន**”ន្តិ វុត្តំ។

ឥតិ នេសន្តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, បការត្ថោ វា។ តេន យថា ផរុសវាចាវសេន, ឯវំ តទញ្ញេសម្បិ អកុសលកម្មានំ វសេន សម្មាទិដ្ឋិបច្ចយា អកុសលវេទនាប្បវត្តិ យថារហំ នីហរិត្វា វត្តព្ពា។ **ឯសេវ នយោ**តិ ឥមិនា យថា មិច្ឆាទិដ្ឋិបច្ចយា សម្មាទិដ្ឋិបច្ចយា ច កុសលាកុសលវិបាកវេទនា សហជាតកោដិយា ឧបនិស្សយកោដិយា ច វសេន យថារហំ យោជេត្វា ទស្សិតា, ឯវំ មិច្ឆាសង្កប្បបច្ចយាទីសុបិ យថារហំ យោជេត្វា ទស្សេតព្ពាតិ ឥមមត្ថំ អតិទិសតិ។ **ឆន្ទបច្ចយា**តិ ឯត្ថ តណ្ហាឆន្ទសហិតោ កត្តុកាមតាឆន្ទោ អធិប្បេតោតិ អាហ “**ឆន្ទបច្ចយាតិអាទីសុ បន ឆន្ទបច្ចយា អដ្ឋលោភសហគតចិត្តសម្បយុត្តា វេទនា វេទិតព្ពា**”តិ។ **វិតក្កបច្ចយា**តិ ឯត្ថ អប្បនាប្បត្តោវ វិតក្កោ អធិប្បេតោតិ វុត្តំ “**វិតក្កបច្ចយា បឋមជ្ឈានវេទនាវា**”តិ។ វិតក្កបច្ចយា បឋមជ្ឈានវេទនាយ គហិតត្តា “**ឋបេត្វា បឋមជ្ឈាន**”ន្តិ។ ឧបរិ តិស្សោ រូបាវចរា, ហេដ្ឋា តិស្សោ អរូបាវចរា ឯវំ **សេសា ឆ សញ្ញាសមាបត្តិវេទនា**។

តិណ្ណន្តិ ឆន្ទវិតក្កសញ្ញានំ។ **អវូបសមេ**តិ បដិបក្ខេន អវូបសមិតេ។ តិណ្ណម្បិ តេសំ សហភាវេន បច្ចយតា អដ្ឋលោភសហគតចិត្តេសុ ឯវ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ តំ វុត្តមេវ។ **ឆន្ទមត្តស្សា**តិ តេសុ តីសុ ឆន្ទមត្តស្ស។ **វូបសមេ បឋមជ្ឈានវេទនាវ** អប្បនាប្បត្តស្ស អធិប្បេតត្តា។ **ឆន្ទវិតក្កានំ វូបសមេ ទុតិយជ្ឈានាទិវេទនា អធិប្បេតា** សញ្ញាយ អវូបសន្តត្តា។ ទុតិយជ្ឈានាទិវេទនាគហណេន ហិ សព្ពា សញ្ញាសមាបត្តិយោ ច គហិតាវ ហោន្តិ។ **តិណ្ណម្បិ វូបសមេ**តិ ឆន្ទវិតក្កសញ្ញានំ វូបសមេ **នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនវេទនា អធិប្បេតា**។ ភវគ្គប្បត្តសញ្ញា ហិ វូបសមន្តិ ឆន្ទសង្កប្បានំ អច្ចន្តសុខុមភាវប្បត្តិយា។ ហេដ្ឋា “សម្មាទិដ្ឋិបច្ចយា”តិ ឯត្ថ សម្មាទិដ្ឋិគ្គហណេន ហេដ្ឋិមមគ្គសម្មាទិដ្ឋិបិ គហិតាវ ហោតីតិ អាហ – “**អប្បត្តស្ស បត្តិយាតិ អរហត្តផលស្ស បត្តត្ថាយា**”តិ។ អថ វា ហេដ្ឋិមមគ្គាធិគមេន វិនា អគ្គមគ្គោ នត្ថីតិ ហេដ្ឋិមមគ្គាធិគមំ អត្ថាបន្នំ កត្វា “**អរហត្តផលស្ស បត្តត្ថាយា**”តិ វុត្តំ។ អាយមេតិ ផលេន មិស្សិតោ ហោតិ ឯតេនាតិ **អាយាមោ**, សម្មាវាយាមោតិ អាហ “**អត្ថិ អាយាមន្តិ អត្ថិ វីរិយ**”ន្តិ។ **តស្ស វីរិយារម្ភស្សា**តិ អញ្ញាធិគមការណស្ស សម្មាវាយាមស្ស វសេន។ បាឡិយំ ឋាន-សទ្ទោ ការណបរិយាយោតិ អាហ – “**អរហត្តផលស្ស ការណេ**”តិ។ **តប្បច្ចយា**តិ ឯត្ថ **តំ**-សទ្ទេន “ឋានេ”តិ វុត្តការណមេវ បច្ចាមដ្ឋន្តិ អាហ – “**អរហត្តស្ស ឋានបច្ចយា**”តិ។ **ចតុមគ្គសហជាតា**តិ ឯតេន “អរហត្តផលស្ស បត្តត្ថាយា”តិ ឯត្ថ ហេដ្ឋិមមគ្គានំ អត្ថាបត្តិវសេន គហិតភាវមេវ ជោតេតិ។ កេចិ បន “ចតុមគ្គសហជាតាតិ វត្វា និព្ពត្តិតលោកុត្តរវេទនាតិ ភូតកថនំ វិសេសនំ។ និព្ពត្តិតលោកុត្តរវេទនាតិ បឋមំ អបេក្ខិតព្ពំ, បច្ឆា ចតុមគ្គសហជាតា”តិ វទន្តិ។

បឋមវិហារសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយវិហារសុត្តវណ្ណនា

១២. មិច្ឆាទិដ្ឋិ វូបសមតិ សព្ពសោ បហីយតិ ឯតេនាតិ **មិច្ឆាទិដ្ឋិវូបសមោ**។ “មិច្ឆាទិដ្ឋិវូបសមោ នាម សម្មាទិដ្ឋិ។ ភវន្តរេ ឧប្បជ្ជន្តោ អតិទូរេតិ មញ្ញមានោ វិបាកវេទនំ ន គណ្ហាតី”តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ។ “**តមិនានយេនា**”តិ អតិទិសិត្វាបិ តមត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ “**យស្ស យស្សា**”តិអាទី វត្វា ឯវ សាមញ្ញវសេន វុត្តមត្ថំ បច្ឆិមេសុ តីសុ បទេសុ សរូបតោវ ទស្សេតុំ “**ឆន្ទវូបសមបច្ចយា**”តិអាទិមាហ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ **វុត្តត្ថានេវ** អនន្តរសុត្តេ។

ទុតិយវិហារសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣-៧. សេក្ខសុត្តាទិវណ្ណនា

១៣-១៧. តិស្សន្នម្បិ សិក្ខានំ សិក្ខនំ សីលំ ឯតស្សាតិ **សិក្ខនសីលោ**។ សិក្ខតីតិបិ វា **សេក្ខោ**។ វុត្តញ្ហេតំ “សិក្ខតីតិ ខោ, ភិក្ខវេ, តស្មា សេក្ខោតិ វុច្ចតិ។ កិញ្ច សិក្ខតិ? អធិសីលម្បិ សិក្ខតី”តិអាទិ (អ. និ. ៣.៨៦)។ **តីហិ ផលេហិ** ហេដ្ឋា។ សាបិ ចតុត្ថមគ្គេន សទ្ធិំ ឧប្បន្នសិក្ខាបិ។ មគ្គក្ខណេ ហិ សិក្ខាកិច្ចំ ន និដ្ឋិតំ វិប្បកតភាវតោ, ផលក្ខណេ បន និដ្ឋិតំ នាម។ **ឧត្តានត្ថានេវ** ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា។

សេក្ខសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វិហារវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. មិច្ឆត្តវគ្គវណ្ណនា

២១-៣០. **មិច្ឆាសភាវ**ន្តិ អយាថាវសភាវំ អនិយ្យានិកសភាវំ។ **សម្មាសភាវ**ន្តិ យាថាវសភាវំ និយ្យានិកសភាវំ។ **មិច្ឆាបដិបត្តាធិករណហេតូ**តិ ឯត្ថ **អធិ**-សទ្ទោ អនត្ថកោតិ អាហ – “**មិច្ឆាបដិបត្តិករណហេតូ**”តិ។ ញាយតិ បដិវិទ្ធវសេន និព្ពានំ គច្ឆតីតិ **ញាយោ**។ សោ ឯវ តំសមង្គីនំ វដ្ដទុក្ខបាតតោ ធារណដ្ឋេន **ធម្មោ**តិ អាហ – “**ញាយំ ធម្មន្តិ អរិយមគ្គធម្ម**”ន្តិ។ ញាណស្ស មិច្ឆាសភាវោ នាម នត្ថីតិ វិញ្ញាណមេវេត្ថ បច្ចវេក្ខណវសេន បវត្តំ ញាណ-សទ្ទេន វុច្ចតីតិ អាហ “**មិច្ឆាវិញ្ញាណោ**”តិ។ **មិច្ឆាបច្ចវេក្ខណោ**តិ កិញ្ចិ បាបំ កត្វា “អហោ មយា កតំ សុកត”ន្តិ ឯវំ បវត្តោ មិច្ឆាបច្ចវេក្ខណោ។ គោសីលគោវតាទិបូរណំ មុត្តីតិ ឯវំ គណ្ហតោ **មិច្ឆាវិមុត្តិ** នាម។ មិច្ឆាបដិបទាទីហិ វិវដ្ដន្តិ ឯវំ **វដ្ដវិវដ្ដំ កថិតំ។ បុគ្គលោ បុច្ឆិតោ**តិ និគមិតោ ច “អយំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, អសប្បុរិសោ”តិអាទិនា។ កិញ្ចាបិ “មិច្ឆាទិដ្ឋិកោ ហោតី”តិអាទិនា បុគ្គលោវ និទ្ទិដ្ឋោ, តថាបិ បុគ្គលសីសេនាយំ ធម្មទេសនាតិ អាហ “**ធម្មោ វិភត្តោ**”តិ។ តេនេវាហ “**ធម្មេន បុគ្គលោ ទស្សិតោ**”តិ។ **ធម្មេនា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិអាទិកេន ធម្មេន។ កល្យាណបុថុជ្ជនតោ បដ្ឋាយ សព្ពសោ **សប្បុរិសា** នាម, ខីណាសវោ **សប្បុរិសតរោ។ សុប្បវត្តនិយោ**តិ សុខេន បវត្តេតុំ សក្កុណេយ្យោ។ **ធាវតី**តិ គច្ឆតិ។ បច្ចយុប្បន្នេន ឧបេច្ច និស្សិតព្ពតោ ឧបនិសា, បច្ចយោ, ឯកស្ស ស-ការស្ស លោបំ កត្វា វាតិ អាហ – “**សឧបនិសំ សបច្ចយ**”ន្តិ។ បរិករណតោ **បរិក្ខារោ**, បរិវារោតិ អាហ – “**សបរិក្ខារំ សបរិវារ**”ន្តិ។ សហជាតវសេន ឧបនិស្សយវសេន ច សបច្ចយតា កិច្ចសាធនេ និប្ផាទនេ សហាយភាវូបគមនេ ច សបរិវារតា ទដ្ឋព្ពា។

មិច្ឆត្តវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. បដិបត្តិវគ្គវណ្ណនា

៣១-៤០. **អយាថាវបដិបត្តិ**, ន យថាបដិបត្តិ, ហេតុម្ហិបិ ផលេបិ អយាថាវត្ថសាធនតោ។ **ឯកំ សុត្តំ ធម្មវសេន កថិតំ** បដិបត្តិវសេន។ **ឯកំ សុត្តំ បុគ្គលវសេន កថិតំ** បដិបន្នកវសេន។ សំសារមហោឃស្ស បរតីរភាវតោ យោ នំ អធិគច្ឆតិ, តំ បារេតិ គមេតីតិ បារំ, និព្ពានំ, តព្ពិធុរតាយ នត្ថិ ឯត្ថ បារន្តិ អបារំ, សំសារោតិ វុត្តំ – “**អបារាបារន្តិ វដ្ដតោ និព្ពាន**”ន្តិ។ **បារង្គតា**តិ អសេក្ខេ សន្ធាយ។ **យេបិ គច្ឆន្តី**តិ សេក្ខេ។ **យេបិ គមិស្សន្តី**តិ កល្យាណបុថុជ្ជនេ។ **បារគាមិនោ**តិ ឯត្ថ គិត-សទ្ទោ តិកាលវាចីតិ ឯវំ វុត្តំ។

តីរន្តិ ឱរិមតីរមាហ។ តេន វុត្តំ “**វដ្ដមេវ អនុធាវតី**”តិ។ ឯកន្តកាឡកត្តា ចិត្តស្ស អបភស្សរភាវករណតោ កណ្ហាភិជាតិហេតុតោ ច វុត្តំ “**កណ្ហន្តិ អកុសលធម្ម**”ន្តិ។ វោទានភាវតោ ចិត្តស្ស បភស្សរភាវករណតោ សុក្កាភិ

ជាតិហេតុតោ ច វុត្តំ – “**សុក្កន្តិ កុសលធម្ម**”ន្តិ។ កិលេសមារ-អភិសង្ខារមារ-មច្ចុមារានំ បវត្តិដ្ឋានតាយ ឱកំ វុច្ចតិ វដ្ដំ, តព្ពិធុរតាយ អនោកន្តិ និព្ពានន្តិ អាហ – “**ឱកា អនោកន្តិ វដ្ដតោ និព្ពាន**”ន្តិ។

បរមត្ថតោ សមណា វុច្ចន្តិ អរិយា, សមណានំ ភាវោ សាមញ្ញំ, អរិយមគ្គោ, តេន អរណីយតោ ឧបគន្តព្ពតោ សាមញ្ញត្ថោ និព្ពានន្តិ អាហ – “**សាមញ្ញត្ថន្តិ និព្ពានំ, តំ ហី**”តិអាទិ។ **ព្រហ្មញ្ញត្ថន្តិ** ឯត្ថាបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ព្រហ្មញ្ញេន** អរិយមគ្គេន។ **រាគក្ខយោ**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិសទ្ទត្ថោ។ តេន “ទោសក្ខយោ មោហក្ខយោ”តិ បទទ្វយំ សង្គណ្ហាតិ។ **វដ្ដតិយេវាតិ វទន្តិ** “រាគក្ខយោ”តិ។ បរិយាយេន ហិ អរហត្តស្ស វត្តព្ពត្តាតិ។

បដិបត្តិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. អញ្ញតិត្ថិយបេយ្យាលវគ្គវណ្ណនា

៤១-៤៨. អបរាបរំ បរិវត្តមានេន វត្តសម្បន្នេន សំសារទ្ធានបរិញ្ញាវសេនេវ និព្ពានស្ស បត្តព្ពត្តា វុត្តំ – “**និព្ពានំ បត្វា បរិញ្ញាតំ នាម ហោតី**”តិ។ **និព្ពានំ បត្វា**តិ និព្ពានប្បត្តិហេតុ។ ហេតុអត្ថោ ហិ អយំ **ត្វា**-សទ្ទោ យថា – “យតំ បិវិត្វា ពលំ ហោតិ, សីហំ ទិស្វា ភយំ ហោតី”តិ។ **តស្មា**តិ យស្មា អបរិញ្ញេយ្យបរិជាននកិច្ចេន និព្ពានស្ស បត្តិយា អទ្ធានបរិញ្ញាសិទ្ធិ ញាយតិ, តស្មា ឧបចារវសេន និព្ពានំ “អទ្ធានបរិញ្ញា”តិ វុច្ចតិ យថា “ហិមសន្តិ សូរិយំ ឧគ្គមេតី”តិ។ **វិជ្ជាវិមុត្តិផលសច្ឆិកិរិយត្ថន្តិ** ឯត្ថ **វិជ្ជា**តិ អគ្គមគ្គវិជ្ជា។ **វិមុត្តី**តិ អគ្គមគ្គសមាធិ អធិប្បេតោ ។ តេសំ ផលំ អញ្ញាតិ អាហ – “**វិជ្ជាវិមុត្តិផលេន អរហត្តំ កថិត**”ន្តិ។ យាថាវតោ ជាននតោ បច្ចក្ខតោ ទស្សនតោ ច ញាណទស្សនន្តិ ឥធ ផលនិព្ពានបច្ចវេក្ខណា អធិប្បេតាតិ អាហ – “**ញាណទស្សនេន បច្ចវេក្ខណា កថិតា**”តិ។ **សេសេហី**តិ រាគ-វិរាគ-សំយោជនប្បហាន-អនុសយសមុគ្ឃាត-អទ្ធានបរិញ្ញា-អាសវក្ខយ-វិជ្ជា-វិមុត្តិ-ផលសច្ឆិកិរិយា-ញាណទស្សន-អនុបាទាបរិនិព្ពានបទេហិ។

អញ្ញតិត្ថិយបេយ្យាលវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សូរិយបេយ្យាលវគ្គវណ្ណនា

៤៩-៦២. យថា អរុណុគ្គំ សូរិយុគ្គមនស្ស ឯកន្តិកំ បុព្ពនិមិត្តំ, ឯវំ កល្យាណមិត្តតា អរិយមគ្គបាតុភាវស្សាតិ សទិសូបមា **អរុណុគ្គំ កល្យាណមិត្តតាយ**។ កល្យាណមិត្តោតិ ចេត្ថ អរិយោ, **អរិយមគ្គោ** វា ទដ្ឋព្ពោ **សូរិយបាតុភាវោ វិយ** តេន វិធូបនីយន្ធការវិធមនតោ។ **កុសលកត្តុកម្យតាឆន្ទោ ឆន្ទសម្បទា** ឥតរឆន្ទតោ សម្បន្នត្តា។ **ការាបកអប្បមាទស្សា**តិ សច្ចបដិវេធស្ស ការាបកស្ស។ ឯវំ សព្ពត្ថេវ សម្បទាសទ្ទា វិសេសាធិគមហេតុតាយ វេទិតព្ពា។ **អញ្ញេនបិ អាការេនា**តិ “វិវេកនិស្សិត”ន្តិអាទិអាការតោ អញ្ញេន “រាគវិនយបរិយោសាន”ន្តិអាទិនា អាការេន។

សូរិយបេយ្យាលវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ឯកធម្មបេយ្យាលវគ្គាទិវណ្ណនា

៦៣-១៣៨. តថា តថា វុត្តេ ពុជ្ឈនកានំ អជ្ឈាសយវសេន កថិតោ, តស្មា “វុត្តោ ឯវ អត្ថោ, កស្មា បុន វុត្តោ”តិ ន ចោទេតព្ពំ។

ឯកធម្មបេយ្យាលវគ្គាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អប្បមាទបេយ្យាលវគ្គោ

១. តថាគតសុត្តវណ្ណនា

១៣៩. ការាបកអប្បមាទោ នាម “ឥមេ អកុសលា ធម្មា បហាតព្ពា, ឥមេ កុសលា ធម្មា ឧប្បាទេតព្ពា”តិ វុត្តវជ្ជេតព្ពវជ្ជនសម្បាទេតព្ពសម្បាទនវសេន បវត្តោ អប្បមាទោ។ **ឯសា**តិ អប្បមាទោ។ **លោកិយោវ។ ន** លោកុត្តរោ។ **អយន្តិ ឯសា**តិ ច អប្បមាទមេវ វទតិ។ **តេសន្តិ** ចតុភូមកធម្មានំ។ **បដិលាភកដ្ឋេនា**តិ បដិលាភាបនដ្ឋេន។

គថាគតសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បទសុត្តវណ្ណនា

១៤០. **ជង្គលាន**ន្តិ ជង្គលវាសីនំ។ **ជង្គល**-សទ្ទោ ចេត្ថ ថទ្ធភាវសាមញ្ញេន បថវីបរិយាយោ, ន អនុបង្គាន វិទូរទេសវាចី។ តេនាហ – “**បថវីតលវាសីន**”ន្តិ។ បទានំ វុច្ចមានត្តា “**សបាទកបាណាន**”ន្តិ វិសេសេត្វា វុត្តំ។ **សមោធាន**ន្តិ អន្តោគធភាវំ។ តេនាហ – “**ឱធានំ ឧបក្ខេប**”ន្តិ, ឧបនេត្វា បក្ខិបិតព្ពន្តិ អត្ថោ។

បទសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣-១០. កូដសុត្តាទិវណ្ណនា

១៤១-១៤៨. វស្សិកាយ បុប្ផំ **វស្សិកំ** យថា “អាមលកិយា ផលំ អាមលក”ន្តិ។ **មហាតលស្មិ**ន្តិ ឧបរិបាសាទេ។ “**យានិ កានិចី**”តិ បទេហិ តតការានិ សមានាធិករណានិ ភវិតុំ យុត្តានីតិ “**បច្ចត្តេ សាមិវចន**”ន្តិ វត្វា តថា វិភត្តិវិបរិណាមោ កតោ។ “**តន្តាវុតាន**”ន្តិ បទំ និទ្ធារណេ សាមិវចនន្តិ តត្ថ “វត្ថានី”តិ វចនសេសេន អត្ថំ ទស្សេតុំ “**អថ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។

កូដសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អប្បមាទវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ពលករណីយវគ្គោ

១. ពលសុត្តវណ្ណនា

១៤៩. កម្មានិយេវ **កម្មន្តា** យថា សុត្តន្តា។ **អរិយំ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គ**ន្តិ ឯត្ថ នានន្តរិយកតាយ វិបស្សនាបិ គហិតា ឯវ ហោតីតិ វុត្តំ “**សហវិបស្សន**”ន្តិ។

២. ពីជសុត្តវណ្ណនា

១៥០. បញ្ចវិធម្បិ សមូហដ្ឋេន **ពីជគាមោ នាម។ តទេវា**តិ មូលពីជាទិ **ឯវ។ សម្បន្ន**ន្តិ សហជាតមូលវន្តំ។ **នីលភាវតោ បដ្ឋាយា**តិ នីលភាវាបត្តិតោ បដ្ឋាយ។

៣. នាគសុត្តវណ្ណនា

១៥១. **ពលំ គាហេន្តី**តិ អត្តនោ សរីរពលំ គាហេន្តិ។ តំ បន នាគានំ ពលប្បត្តិ ឯវាតិ អាហ – “**ពលំ គណ្ហន្តី**”តិ។ **សម្ភេជ្ជមុខទ្វារ**ន្តិ មហាសមុទ្ទេន សម្ភេទគតមហានទីនំ មុខទ្វារំ។ **នាគា កាយំ វឌ្ឍេន្តី**តិអាទិ យស្មា ច ភគវតា ឧបមាវសេន អាភតំ, តស្មា **ឯវមេវ ខោតិ ឯត្ថា**តិអាទិនា ឧបមំ សំសន្ទតិ។ **អាគតេសូ**តិអាទីសុ តីសុ បទេសុ ភាវេនភាវលក្ខណេ។

៥. កុម្ភសុត្តវណ្ណនា

១៥៣. **ន បតិអាវមតី**តិ ច និកុជ្ជិតភាវេន ឧទកវមនោ យេដោ, ន តំ បុន មុខេន គណ្ហាតិ។ តេនាហ “**ន អន្តោ បវេសេតី**”តិ។

៧. អាកាសសុត្តវណ្ណនា

១៥៥. **តេនេតំ វុត្ត**ន្តិ តេន អរិយមគ្គស្ស ឥជ្ឈនេន ឯតេសំ សព្ពេសំ ពោធិបក្ខិយធម្មានំ ឥជ្ឈនំ វុត្តំ។

៨-៩-១០. បឋមមេឃសុត្តាទិវណ្ណនា

១៥៦-១៥៨. បំសុរជោជល្លន្តិ ភូមិរេណុសហជាតមលំ។ **វាណិជកោបមេ**តិ វាណិជកោបមបឋមសុត្តេ ចាបិ។

១១-១២. អាគន្តុកសុត្តាទិវណ្ណនា

១៥៩-១៦០. សហវិបស្សនស្ស អរិយមគ្គស្ស ភាវនាយ តជ្ឈនេន **ឯតំ** អភិញ្ញាបរិញ្ញេយ្យាទិធម្មានំ អភិញ្ញា បរិជាននាទីនំ តជ្ឈនំ **វុត្តំ** ខត្តិយាទីនំ វិសយអាទិកំ ករោន្តស្ស កថាយ សង្ខិតត្តា។

ពលករណីយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ឯសនាវគ្គោ

១. ឯសនាសុត្តវណ្ណនា

១៦១. កាមានន្តិ វត្ថុកាមកិលេសកាមានំ។ កិលេសកាមោបិ ហិ កាមិតន្តិ បរិកប្បិតេន វិធិនា ច អធិករា តេហិ ឯសនីយោ។ **ភវាន**ន្តិ តិណ្ណំ គតីនំ។ ទិដ្ឋិគតិកបរិកប្បិតស្ស ព្រហ្មចរិយស្ស និមិត្តភាវតោ មិច្ឆាទិដ្ឋិ "ព្រហ្មចរិយ"ន្តិ អធិប្បេតា។

២-១១. វិធាសុត្តាទិវណ្ណនា

១៦២-១៧១. សេយ្យោហមស្មីតិអាទិនា តំតំវិភាគេន ធីយន្តិ វិធីយន្តីតិ **វិធា,** មានកោដ្ឋាសា, មានដ្ឋបនា វា។ **នីហនន្តី**តិ វិពាធេន្តិ។

ឯសនាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. ឱឃវគ្គោ

១-២. ឱឃសុត្តាទិវណ្ណនា

១៧២-១៧៣. វដ្ដេ ឱហនន្តិ ឱសីទាបេន្តីតិ **ឱឃា។ រូបារូបភវេ**តិ រូបភវេ ច អរូបភវេ ច រូបារូប តណ្ហោបនិស្សយា រូបារូបាវចរកម្មនិព្ពត្តា ខន្ធា។ យោជនដ្ឋេន **យោគោ**។

៣-៤. ឧបាទានសុត្តាទិវណ្ណនា

១៧៤-១៧៥. កាមនវសេន ឧបាទិយនតោ **កាមុបាទានំ**។ តេនាហ "**កាមគ្គហណ**"ន្តិ។ **នាមកាយស្សា**តិ វេទនាទីនំ ចតុន្នំ អរូបក្ខន្ធានំ។ **ឃដនបពន្ធនកិលេសោ**តិ ហេតុនា ផលស្ស កម្មវដ្ដស្ស វិបាកវដ្ដេន ទុក្ខប្ប ពន្ធសញ្ញិតស្ស ឃដនស្ស សម្ពជ្ឈនស្ស និព្ពត្តកកិលេសោ។ **អន្តគ្គាហិកទិដ្ឋិ** សស្សតុច្ឆេទគាហោ។

ឧបាទានសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥-១០. អនុសយសុត្តាទិវណ្ណនា

១៧៦-១៨១. ថាមគតដ្ឋេនាតិ សត្តសន្តានេ ថិរភាវូបគមនភាវេន។ **ថាមគត**ន្តិ ច អញ្ញេហិ អសាធារណោ កាមរាគាទីនំយេវ អាវេណិកោ សភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។ **កាមរាគោវា**តិ កាមរាគោ ឯវ អប្បហីនោ។ សោ សតិ បច្ចយលាភេ ឧប្បជ្ជនារហតាយ សន្តានេ អនុសេតីតិ **អនុសយោ។ សេសេសុបី**តិ បដិឃានុសយាទីសុ។ ឱ រម្ភាគោ វុច្ចតិ កាមធាតុ រូបារូបភាវតោ ហេដ្ឋាភូតត្តា។ តត្ថ បវត្តិយា បច្ចយភាវតោ **ឱរម្ភាគិយានិ** យថា "បច្ឆិយោ គោទុហកោ"តិ។ សំយោជេន្តីតិ **សំយោជនានិ,** ហេដ្ឋា វិយ អត្ថោ វត្តព្ពោ។ **ឧទ្ធម្ភាគោ** មហគ្គតភាគោ, តស្ស ហិតានីតិ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ន វុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។

អនុសយសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឱយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មគ្គសំយុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ពោជ្ឈង្គសំយុត្តំ

១. បព្ពតវគ្គោ

១. ហិមវន្តសុត្តវណ្ណនា

១៨២. ពុជ្ឈតិ ចតុសច្ចំ អរិយសាវកោ ឯតាយាតិ **ពោធិ**, ធម្មសាមគ្គី, អរិយសាវកោ បន ចតុសច្ចំ ពុជ្ឈតីតិ **ពោធិ។ អង្គា**តិ ការណា។ យាយ ធម្មសាមគ្គិយាតិ សម្ពន្ធោ។ តណ្ហាវសេន **បតិដ្ឋានំ**, ទិដ្ឋិវសេន **អាយូហនា**។ សស្សតទិដ្ឋិយា **បតិដ្ឋានំ**, ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា **អាយូហនា**។ លីនវសេន **បតិដ្ឋានំ**, ឧទ្ធច្ចវសេន **អាយូហនា**។ កាមសុខានុយោគវសេន **បតិដ្ឋានំ**, អត្តកិលមថានុយោគវសេន **អាយូហនា។ ឱឃតរណសុត្តវណ្ណនាយំ** (សំ. និ. ១.១) –

> “កិលេសវសេន បតិដ្ឋានំ, អភិសង្ខារវសេន អាយូហនា។ តណ្ហាទិដ្ឋីហិ បតិដ្ឋានំ, អវសេសកិលេសាភិសង្ខារេហិ អាយូហនា, សព្ពាកុសលាភិសង្ខារវសេន បតិដ្ឋានំ, សព្ពលោកិយកុសលាភិសង្ខារវសេន អាយូហនា”តិ –

វុត្តេសុ បការេសុ ឥធ អវុត្តានំ វសេន វេទិតព្ពោ។ **កិលេសសន្តាននិទ្ធាយ ឧដ្ឋហតីតិ** ឯតេន សិខាបត្តវិបស្សនាសហគតានម្បិ សតិអាទីនំ ពោជ្ឈង្គភាវំ ទស្សេតិ។ **ចត្តារី**តិអាទិនា មគ្គផលេន សហគតានំ។ សត្តហិ ពោជ្ឈង្គេហិ ភាវិតេហិ សច្ចបដិវេធោ ហោតីតិ កថមិទំ ជានិតព្ពន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **“យថាហា”**តិអាទិ។ **ឈានង្គមគ្គង្គាទយោ វិយា**តិ ឯតេន ពោធិពោជ្ឈង្គសទ្ទានំ សមុទាយាវយវវិសយតំ ទស្សេតិ។ **សេនង្គរថង្គាទយោ វិយា**តិ ឯតេន បុគ្គលបញ្ញត្តិយា អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិភាវំ ទស្សេតិ។

ពោធាយ សំវត្តន្តីតិ ពោជ្ឈង្គាតិ វុត្តំ “ការណត្ថោ អង្គសទ្ទោ”តិ។ ពុជ្ឈតីតិ ពោធិ, ពោធិយា ឯវ អង្គាតិ **ពោជ្ឈង្គា**តិ វុត្តំ **“ពុជ្ឈន្តីតិ ពោជ្ឈង្គា”**តិ។ វិបស្សនាទីនំ ការណានំ ពុជ្ឈិតព្ពានំ សច្ចានំ អនុរូបំ បច្ចក្ខភាវេន បដិមុខំ អវិបរីតំ សម្មា ពុជ្ឈន្តីតិ ឯវំ វត្ថុវិសេសទីបកេហិ ឧបសគ្គេហិ អនុពុជ្ឈន្តីតិអាទិនា វុត្តពោធិសទ្ទេហិ និប្បទេសេន វុត្តំ “ពុជ្ឈនតាសាមញ្ញេន សង្គណ្ហាតី”តិ។ ឯត្ថ ច លីនបតិដ្ឋាន-កាមសុខល្លិកានុយោគ-ឧច្ឆេទាភិនិវេសានំ ធម្មវិចយ-វីរិយបីតិបធាន-ធម្មសាមគ្គី បដិបក្ខោ។ ឧទ្ធច្ចាយូហនអត្តកិលមថានុយោគ-សស្សតាភិនិវេសានំ បស្សទ្ធិសមាធិ-ឧបេក្ខាបធាន-ធម្មសាមគ្គី បដិបក្ខោ។ សតិ បន ឧភយត្ថាបិ ឥច្ឆិតព្ពា។ តថា ហិ សា សព្ពត្ថិកា វុត្តា។

សំ-សទ្ទោ បសំសាយំ។ បុនទេវ សុន្ទរោ ច អត្ថោបីតិ អាហ **“បសត្ថោ សុន្ទរោ ច ពោជ្ឈង្គោ”**តិ។ **អភិនិព្ពត្តេតី**តិ អភិវិសិដ្ឋភាវេន និព្ពត្តេតិ សវិសេសភាវំ វទតិ។ **“ឯកេ វណ្ណយន្តី”**តិ វត្វា តត្ថ យថាវុត្តវិវេកត្តយតោ អញ្ញំ វិវេកទ្វយំ ឧទ្ធរិត្វា ទស្សេតុំ **“តេ ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ឈានក្ខណេ តាវ កិច្ចតោ វិក្ខម្ភនវិវេកនិស្សិតំ, វិបស្សនាក្ខណេ អជ្ឈាសយតោ បដិប្បស្សទ្ធិវិវេកនិស្សិតំ ភាវេតីតិ។ តេនាហ – “អនុត្តរំ វិមោក្ខំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិស្សាមី”តិ។ តត្ថ តត្ថ និច្ឆយតាយ កសិណជ្ឈានគ្គហណេន អនុប្បាទានម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។

ហិមវន្តសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. កាយសុត្តវណ្ណនា

១៨៣. តិដ្ឋន្តិ ឯតេនាតិ ឋិតិ, ការណំ។ កម្មឧតុចិត្តាហារសញ្ញិតោ ចតុព្ពិធោ បច្ចយោ ឋិតិ ឯតស្សាតិ **បច្ចយដ្ឋិតិកោ**។ អាហារបច្ចយសទ្ទោ ហិ ឯកត្ថា។ **សុភម្បី**តិ កាមច្ឆន្ទោ បច្ចយោ, អសុភេ សុភាការេន បវត្តនតោ សុភន្តិ វុច្ចតិ។ តេន ការណេន បវត្តនកស្ស អញ្ញស្ស កាមច្ឆន្ទស្ស និមិត្តត្តា **សុភនិមិត្តន្តិ។ សុភស្សា**តិ យថាវុត្តស្ស សុភស្ស។ **អារម្មណម្បី**តិ សុភាការេន, ឥដ្ឋាការេន វា គយ្ហមានំ រូបាទិអារម្មណម្បិ សុភនិមិត្តំ វុត្តាការេន។ **អនុបាយមនសិការោ**តិ អាកង្ខិតស្ស ហិតសុខស្ស អនុបាយភូតោ មនសិការោ, តតោ ឯវ **ឧប្បថមនសិការោ**តិ អយោនិសោមនសិការោ។ **តស្មិន្តិ** យថានិទ្ទារិតេ កាមច្ឆន្ទភូតេ តទារម្មណភូតេ ច ទុវិធេបិ សុភនិមិត្តេ។ អដ្ឋកថាយំ បន “សុភារម្មណេ”តច្ចេវ វុត្តំ។ **អត្ថិ, ភិក្ខវេ, សុភនិមិត្តន្តិអាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន កាមច្ឆន្ទនីវរណស្ស អាហារទស្សនបាឡិ ឧត្តានាតិ កត្វា វុត្តំ – **“ឯវំ សព្ពនីវរណេសុ យោជនា វេទិតព្ពា”**តិ។

បដិឃោបិ បដិឃនិមិត្តំ បុរិមុប្បន្នស្ស បច្ឆា ឧប្បជ្ជនកស្ស និមិត្តភាវតោ។ **បដិឃារម្មណំ** នាម ឯកូនវីសតិ អាឃាតវត្ថុភូតា សត្តសង្ខារា។ **អរតីតិ** បន្តសេនាសនាទីសុ អរមណំ ។ **ឧក្កណ្ឋិតាតិ** ឧក្កណ្ឋភាវោ។ **បន្តេសូតិ** ទូរេសុ, វិវិត្តេសុ វា។ **អធិកុសលេសូតិ** សមថវិបស្សនាធម្មេសុ។ **អរតិ** រតិបដិបក្ខោ។ **អរតិតាតិ** អរមណាការោ។ **អនភិរតីតិ** អនភិរតភាវោ។ **អនភិរមណាតិ** អនភិរមណាការោ។ **ឧក្កណ្ឋិតាតិ** ឧក្កណ្ឋនាការោ។ **បរិតស្សិតាតិ** ឧក្កណ្ឋនវសេនេវ បរិតស្សនា។

អាគន្តុកំ, ន សភាវសិទ្ធំ។ **កាយាលសិយន្តិ** នាមកាយេ អលសភាវោ។ **សម្មោហវិនោទនិយំ** បន "តន្ទីតិ ជាតិអាលសិយ"ន្តិ វុត្តំ។ **វទតីតិ** ឯតេន អតិសីតាទិបច្ចយា សង្កោចាបត្តី ទស្សេតិ។ **យំ សន្ធាយ វុត្តំ** កិលេសវត្ថុវិភង្គេ (វិភ. អដ្ឋ. ៨៥៧)។ **តន្ទីតិ** ជាតិអាលសិយំ។ **តន្ទិយនាតិ** តន្ទិយនាការោ។ **តន្ទិមនកតាតិ** តន្ទិយា អភិភូតចិត្តតា។ អលសស្ស ភាវោ **អាលស្យំ**។ អាលស្យាយនាការោ **អាលស្យាយនា**។ អាលស្យាយិតស្ស ភាវោ **អាលស្យាយិតត្តំ**។ ឥតិ សព្ពេហិបិ ឥមេហិ បទេហិ កិលេសវសេន កាយាលសិយំ កថិតំ។

កិលេសវសេនាតិ សម្មោហវសេន។ **កាយវិនមនាតិ** កាយស្ស វិរូបតោ នមនា។ **ជម្ភនាតិ** ផន្ទនា។ បុនប្បុនំ ជម្ភនា **វិជម្ភនា**។ **អានមនាតិ** បុរតោ នមនា។ **វិនមនាតិ** បច្ឆតោ នមនា។ **សន្នមនាតិ** សមន្តតោ នមនា។ **បណមនាតិ** យថា ហិ តន្តតោ ឧដ្ឋិតបេសការោ កិញ្ចិទេវ ឧបរិដ្ឋិតំ គហេត្វា ឧជុំ កាយំ ឧស្សាបេតិ, ឯវំ កាយស្ស ឧទ្ធំ ឋបនា។ **ព្យាធិយកន្តិ** ឧប្បន្នព្យាធិតា។ ឥតិ សព្ពេហិបិ ឥមេហិ បទេហិ កិលេសវសេន កាយផន្ទនមេវ កថិតំ (វិភ. អដ្ឋ. ៨៥៨)។

ភត្តបរិឡាហោតិ ភត្តវសេន បរិឡាហុប្បត្តិ។ **ភុត្តាវិស្សាតិ** ភុត្តវតោ។ **ភត្តមុច្ឆាតិ** ភត្តគេលញ្ញំ។ អតិភុត្តបច្ចយា ហិ មុច្ឆាបត្តោ វិយ ហោតិ។ **ភត្តកិលមថោតិ** ភុត្តបច្ចយា កិលន្តភាវោ។ **ភត្តបរិឡាហោតិ** ភត្តទរថោ។ កុច្ឆិបូរំ ភុត្តវតោ ហិ បរិឡាហុប្បត្តិយា ឧបហតិន្ទ្រិយោ វិយ ហោតិ, កាយោ ខិជ្ជតិ។ **កាយទុដ្ឋុល្លន្តិ** ភុត្តភត្តំ និស្សាយ កាយស្ស អកម្មញ្ញតា។

ចិត្តស្ស លីយនាការោតិ អារម្មណេ ចិត្តស្ស សង្កោចប្បត្តិ។ **ចិត្តស្ស អកល្យតាតិ** ចិត្តស្ស គិលានភាវោ។ **គិលានោតិ** អកល្លកោ វុច្ចតិ។ តថា ចាហ "នាហំ, ភន្តេ, អកល្លកោ"តិ។ **អកម្មញ្ញតាតិ** ចិត្តគេលញ្ញសង្ខាតោ អកម្មញ្ញនាការោ។ **ឱលីយនាតិ** ឱលីយនាការោ។ ឥរិយាបថិកម្បិ ចិត្តំ យស្ស វសេន ឥរិយាបថំ សន្ធារេតុំ អសក្កោន្តោ ឱលីយតិ, តស្ស តំ អាការំ សន្ធាយ វុត្តំ **"ឱលីយនា"**តិ។ ទុតិយបទំ ឧបសគ្គេន វឌ្ឍិតំ។ **លីនន្តិ** អវិប្ផារិកតាយ សង្កោចប្បត្តំ។ ឥតរេ ទ្វេ អាការនិទ្ទេសា។ **ថិនន្តិ** អវិប្ផារិកតាយ អនុស្សាហនា អសង្ហននសង្ហននំ។ ថិយនាការោ **ថិយនា**។ **ថិយិតត្តន្តិ** ថិយិតស្ស អាការោ, អវិប្ផារិកតាតិ អត្ថោ។

ចេតសោ អវូបសមោតិ ចិត្តស្ស អវូបសន្តតា អសន្និសិន្នភាវោ។ តេនាហ – **"អវូបសន្តាការោ"**តិ។ **អត្ថតោ បនេតន្តិ** ស្វាយំ អវូបសន្តាការោ វិក្ខេបសភាវត្តា វិក្ខេបហេតុតាយ ច អត្ថតោ ឯតំ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចមេវ។

វិចិកិច្ឆាយ អារម្មណធម្មា នាម "ពុទ្ធេ កង្ខតី"តិអាទិនា អាគតអដ្ឋកង្ខាវត្ថុភូតា ធម្មា។ យស្មា វិចិកិច្ឆា ព្យាបាទាទយោ វិយ អនុ អនុ ឧគ្គហណបច្ចយា ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា កង្ខាដ្ឋានីយំ អារម្មណមេវ ទស្សិតំ "វិចិកិច្ឆាយ អារម្មណធម្មា"តិ។ យស្មា បុរិមុប្បន្នា វិចិកិច្ឆា បច្ឆា វិចិកិច្ឆាយ បច្ចយោ ហោតិ, តស្មា វិចិកិច្ឆាបិ វិចិកិច្ឆាដ្ឋានីយធម្មា វេទិតព្ពា។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – តិដ្ឋន្តិ បវត្តន្តិ ឯត្ថាតិ ឋានីយា, វិចិកិច្ឆា ឯវ ឋានីយា **វិចិកិច្ឆាដ្ឋានីយា**។ អដ្ឋកថាយំ បន អារម្មណស្សបិ តត្ថ វិសេសបច្ចយតំ ឧបាទាយ **"កាមច្ឆន្ទោ វិចិកិច្ឆាតិ ឥមេ ទ្វេ ធម្មា អារម្មណេន កថិតា"**តិ វុត្តំ។ សុភនិមិត្តស្ស ហិ បច្ចយភាវមត្តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ, តថាបិ យថា "បដិឃម្បិ បដិឃនិមិត្ត"ន្តិ កត្វា "ព្យាបាទោ ឧបនិស្សយេន កថិតោ"តិ វុត្តំ, ឯវំ សុភម្បិ សុភនិមិត្តន្តិ កត្វា កាមច្ឆន្ទោ ឧបនិស្សយេន កថិតោតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ **សេសា** ថិនមិទ្ធឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចានិ។ តត្ថ ថិនមិទ្ធំ អញ្ញមញ្ញំ សហជាតាទិវសេន បច្ចយោ, តថា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចន្តិ។ ឧភយេសម្បិ ឧបនិស្សយកោដិយា បច្ចយភាវេ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ អាហ **"សហជាតេន ច ឧបនិស្សយេន ចា"**តិ។

យស្មា សតិ នាម "ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា"តិអាទិនា តេសំ តេសំ ធម្មានំ អនុស្សរណវសេន វត្តតិ, តស្មា តេ ធម្មា សតិសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានីយា នាម។ លោកុត្តរធម្មេ ច អនុស្សវាទិវសេន គហេត្វា តថា បវត្តតេវ។ តេន វុត្តំ **"សតិយា"**តិអាទិ។

កោសល្លំ វុច្ចតិ បញ្ញា, តតោ ឧប្បន្នា **កោសល្លសម្ភូតា**។ **អនវជ្ជសុខវិបាកាតិ** អនវជ្ជា ហុត្វា សុខវិបាកា វិបច្ចនកា។ បទទ្វយេន បច្ចយតោ សភាវតោ កិច្ចតោ ផលតោ កុសលធម្មំ ទស្សេតិ។ អកុសលនិទ្ទេសេបិ

ឯសេវ នយោ។ **សាវជ្ជា**តិ គារយ្ហា។ **អនវជ្ជា**តិ អគារយ្ហា។ **ហីនា** លាមកា។ **បណីតា** សេដ្ឋា។ **កណ្ហា** កាឡកា អសុទ្ធា។ **សុក្កា** ឱទាតា សុទ្ធា ។ **បដិភាគ**-សទ្ទោ បឋមេ វិកប្បេ សទិសកោដ្ឋាសត្ថោ, ទុតិយេ បដិបក្ខកោដ្ឋាសត្ថោ, តតិយេ និក្កហេតព្ពបដិបក្ខកោដ្ឋាសត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

កុសលកិរិយាយ អាទិកម្មភាវេន បវត្តវីរិយំ ធិតិសភាវតាយ ធាតូតិ វុត្តន្តិ អាហ "**អារម្ភធាតូតិ បឋមារម្ភវីរិយ**"ន្តិ។ លទ្ធាសេវនំ វីរិយំ ពលប្បត្តំ ហុត្វា បដិបក្ខំ វិធមតីតិ អាហ – "**និក្កមធាតូតិ កោសជ្ជតោ និក្ខន្តត្តា តតោ ពលវតរ**"ន្តិ។ អធិមត្តាធិមត្តតរានំ បដិបក្ខធម្មានំ វិធមនសមត្ថំ បដុបដុតរាទិភាវប្បត្តំ ហោតីតិ អាហ – "**បរក្កមធាតូតិ បរំ បរំ ឋានំ អក្កមនតាយ តតោបិ ពលវតរ**"ន្តិ។

តិដ្ឋតិ បវត្តតិ ឯត្ថាតិ ឋានីយា។ អារម្មណធម្មា, បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឋានីយាតិ **បីតិសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានីយា**តិ "**បីតិយា អារម្មណធម្មា**"តិ វុត្តំ។ យស្មា អបរាបរុប្បត្តិយា បីតិបិ តថា វត្តព្ពតំ លភតីតិ វុត្តំ វិសុទ្ធិមគ្គេ "បីតិយា ឯវ តំ នាម"ន្តិ។ **ទរថបស្សទ្ធី**តិ ទរថោ កិលេសបរិឡាហោ, សោ បស្សម្ភតិ ឯតាយាតិ ទរថបស្សទ្ធិ, កាយបស្សទ្ធិយា វេទនាទិខន្ធត្តយស្ស វិយ រូបកាយស្សបិ បស្សម្ភនំ ហោតិ, ចិត្តបស្សទ្ធិយា ចិត្តស្សេវ បស្សម្ភនំ, តតោ ឯវេត្ថ ភគវតា លហុតាទីនំ វិយ ទុវិធតា វុត្តា។ តថា សមាហិតាការំ សល្លក្ខេត្វា គយ្ហមានោ សមថោវ **សមថនិមិត្តំ**, តស្ស អារម្មណភូតំ បដិភាគនិមិត្តម្បិ។ វិវិធំ អគ្គំ ឯតស្សាតិ ព្យគ្គោ, វិក្ខេបោ។ តថា ហិ សោ អនវដ្ឋានរសោ ភន្តតាបច្ចុបដ្ឋានោ វុត្តោ។ ឯកគ្គភាវតោ ព្យគ្គបដិបក្ខោតិ **អព្យគ្គោ**, សមាធិ, សោ ឯវ និមិត្តន្តិ បុព្ពេ វិយ វត្តព្ពំ។ តេនាហ "**តស្សេវ វេវចន**"ន្តិ។

យោ អារម្មណេ តដ្ឋានិដ្ឋាការំ អនាទិយិត្វា គហេតព្ពោ មជ្ឈត្តាការោ, យោ ច បុព្ពេ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាវសេន ឧប្បន្នោ មជ្ឈត្តាការោ, ទុវិធោបិ សោ ឧបេក្ខាយ អារម្មណធម្មោតិ អធិប្បេតោតិ អាហ – "**អត្ថតោ បន មជ្ឈត្តាការោ ឧបេក្ខាដ្ឋានីយា ធម្មាតិ វេទិតព្ពោ**"តិ។ **អារម្មណេន កថិតា** អារម្មណស្សេវ តេសំ វិសេសបច្ចយភាវតោ។ **សេសា**តិ វីរិយាទយោ ចត្តារោ ធម្មា។ តេសញ្ហិ ឧបនិស្សយោវ សាតិសយោ ឥច្ឆិតព្ពោតិ។

កាយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សីលសុត្តវណ្ណនា

១៨៤. ខីណាសវស្ស លោកុត្តរំ សីលំ នាម មគ្គផលបរិយាបន្នា សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវា សីលលក្ខណប្បត្តា តទញ្ញេ ចេតនាទយោ។ **លោកិយំ** បន កិរិយាព្យាកតចិត្តបរិយាបន្នំ ចារិត្តសីលំ, វារិត្តសីលស្ស បន សម្ភវោ ឯវ នត្ថិ វិរមណវសេន បវត្តិយា អភាវតោ។ "បុព្ពភាគសីលំ លោកិយសីល"ន្តិ កេចិ។

ចក្ខុទស្សនន្តិ ចក្ខូហិ ទស្សនំ។ **លក្ខណស្ស ទស្សន**ន្តិ សភាវធម្មានំ សង្ខតានំ បច្ចត្តលក្ខណស្ស ញាតបរិញ្ញាយ, អនិច្ចាទិសាមញ្ញលក្ខណស្ស តីរណបរិញ្ញាយ ទស្សនំ។ បជហន្តោបិ ហិ តេ បហាតព្ពាការតោ បស្សតិ នាម។ និព្ពានស្ស តថលក្ខណំ មគ្គផលេហិ ទស្សនំ, តំ បន **បដិវិជ្ឈនំ**។ ឈានេន បឋវីកសិណាទីនំ, អភិញ្ញាហិ រូបានំ ទស្សនម្បិ **ញាណទស្សនមេវ។ ចក្ខុទស្សនំ អធិប្បេតំ** សវនបយិរុបាសនានំ បរតោ គហិតត្តា។ **បញ្ហាបយិរុបាសន**ន្តិ បញ្ហាបុច្ឆនវសេន បយិរុបាសនំ អញ្ញកម្មត្ថាយ ឧបសង្កមនស្ស កេវលំ ឧបសង្កមនេនេវ ជោតិតត្តា។

អរិយានំ អនុស្សតិ នាម គុណវសេន, តត្ថាបិ លទ្ធឱវាទាវជ្ជនមុខេន យថាភូតសីលាទិគុណានុស្សរណន្តិ ទស្សេតុំ "**ឈានវិបស្សនា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **អញ្ញេសំយេវ សន្តិកេ**តិ អរិយេហិ អញ្ញេសំ សាសនិកានំយេវ សន្តិកេ។ តេនាហ – "**អនុបព្ពជ្ជា នាមា**"តិ។ **អញ្ញេសូ**តិ សាសនិកេហិ អញ្ញេសុ តាបសបរិព្ពាជកាទីសុ។ តត្ថ ហិ បព្ពជ្ជា អរិយានំ អនុបព្ពជ្ជា នាម ន ហោតីតិ វុត្តំ។

សតសហស្សមត្តា អហេសុំ សមន្តបាសាទិកត្ថា មហាថេរស្ស។ **លង្កាទីបេ**តិ និស្សយសីសេន និស្សិតសល្លក្ខណំ។ ន ហិ បព្ពជ្ជា ទីបេ បដិលទ្ធា, អថ ខោ ទីបនិវាសិអាចរិយបដិលទ្ធា។ **មហិន្ទ...បេ.... បព្ពជន្តិ នាម** តស្ស បរិវារតាយ បព្ពជ្ជាយាតិ។

សរតីតិ តំ ឱវាទានុសាសនិធម្មំ ចិន្តេតិ ចិត្តេ ករោតិ។ **វិតក្កាហតំ ករោតី**តិ បុនប្បុនំ បរិវិតក្កនេន តទត្ថំ វិតក្កនិប្ផាទិតំ ករោតិ។ **អារទ្ធោ ហោតី**តិ សម្បាទិតោ ហោតិ។ តំ បន សម្បាទនំ បារិបូរិ ឯវាតិ អាហ "**បរិបុណ្ណោ ហោតី**"តិ។ **តត្ថា**តិ យថាវុត្តេ ធម្មេ។ **ញាណចារវសេនា**តិ ញាណស្ស បវត្តនវសេន។ **តេសំ តេសំ**

ធម្មានន្តិ តស្មិំ តស្មិំ ឱវាទធម្មេ អាគតានំ រូបារូបធម្មានំ។ **លក្ខណ**ន្តិ វិសេសលក្ខណំ សាមញ្ញលក្ខណញ្ច។ **បរិចិនតី**តិ “ឥទំ រូបំ ឯត្តកំ រូប”ន្តិអាទិនា វិចយំ អាបជ្ជតិ។ **ញាណញ្ច រោបេតី**តិ “អនិច្ចំ ចលំ បលោកំ បភង្គុ”តិអាទិនា ញាណំ បវត្តេតិ។ **វិមំសនំ...បេ.... អាបជ្ជតី**តិ រូបសត្តការូបសត្តកក្កមេន វិបស្សនំ បច្ចក្ខតោ វិយ អនិច្ចតាទីនំ ទស្សនំ សម្មសនំ អាបជ្ជតិ។

ឧភយម្បេតន្តិ ផលានិសំសាតិ វុត្តទ្វយំ។ **អត្ថតោ ឯកំ** បរិយាយសទ្ទត្តា។ **បដិកច្ចា**តិ បគេវ។ **មរណកាលេ**តិ មរណកាលសមីបេ។ សមីបត្ថេ ហិ ឥទំ ភុម្មន្តិ អាហ **“មរណស្ស អាសន្នកាលេ”**តិ។

សោ តិវិធោ ហោតិ ញាណស្ស តិក្ខមជ្ឈមុទុភាវេន។ តេនាហ **“កប្បសហស្សាយុកេសូ”**តិអាទិ។ **ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី នាម** អាយុវេមជ្ឈំ អតិក្កមិត្វា បរិនិព្ពាយនតោ។ **យត្ថ កត្ថចី**តិ អវិហាទីសុ យត្ថ កត្ថចិ។ **សប្បយោគេនា**តិ វិបស្សនាញាណសង្ខារសង្ខាតេន បយោគេន, សហ វិបស្សនាបយោគេនាតិ អត្ថោ។ សុទ្ធាវាសភូមិយំ ឧទ្ធំយេវ មគ្គសោតោ ឯតស្សាតិ **ឧទ្ធំសោតោ**។ បដិសន្ធិវសេន អកនិដ្ឋភវំ គច្ឆតីតិ **អកនិដ្ឋគាមី**។

អវិហាទីសុ វត្តមានោបិ ឯកំសតោ ឧទ្ធំគមនារហោ បុគ្គលោ អកនិដ្ឋគាមី ឯវ នាមាតិ វុត្តំ **“ឯកោ ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមីតិ បញ្ច ហោន្តី”**តិ។ **តេស**ន្តិ និទ្ធារណេ សាមិវចនំ។ ឧទ្ធំសោតភាវតោ យទិបិ ហេដ្ឋិមាទីសុបិ អរិយភូមិ និព្ពត្តតេវ, តថាបិ តត្ថ ភូមីសុ អាយុំ អគ្គហេត្វា អកនិដ្ឋភវេ អាយុវសេនេវ សោឡសកប្បសហស្សាយុកតា ទដ្ឋព្ពា។ “សត្ត ផលា សត្តានិសំសា បាដិកង្ខា”តិ វុត្តត្តា **“អរហត្តមគ្គស្ស បុព្ពភាគវិបស្សនា ពោជ្ឈង្គា កថិតា”**តិ វុត្តំ។ សត្តន្នម្បិ សហភាវោ លព្ភតីតិ **“អបុព្ពំ អចរិមំ ឯកចិត្តក្ខណិកា”**តិ វុត្តំ។ តយិទំ បាឡិយំ តត្ថ តត្ថ “តស្មិំ សមយេ”តិ អាគតវចនេន វិញ្ញាយតិ, ពោជ្ឈង្គានំ បន នានាសភាវត្តា **“នានាលក្ខណា”**តិ វុត្តំ។

សីលសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. វត្ថសុត្តវណ្ណនា

១៨៥. “សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ”តិ ឯវំ ចេ មយ្ហំ ហោតីតិ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ នាម សេដ្ឋោ ឧត្តមោ បវរោ, តស្មាហំ សតិសម្ពោជ្ឈង្គសីសេន ផលសមាបត្តឹ អប្បេត្វា វិហរិស្សាមីតិ ឯវំ ចេ មយ្ហំ បុព្ពភាគេ ហោតីតិ អត្ថោ។ **“អប្បមាណោ”តិ ឯវំ មយ្ហំ ហោតី**តិ ស្វាយំ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ, សព្ពសោ បមាណករកិលេសាភាវតោ អប្បមាណធម្មារម្មណតោ ច អប្បមាណោតិ ឯវំ មយ្ហំ អន្តោសមាបត្តិយំ អសម្មោហវសេន ហោតិ។ **សុបរិបុណ្ណោ**តិ ភាវនាបារិបូរិយា សុដ្ឋុ បរិបុណ្ណោតិ ឯវំ មយ្ហំ អន្តោសមាបត្តិយំ អសម្មោហវសេន ហោតីតិ។ **តិដ្ឋតី**តិ យថាកាលបរិច្ឆេទសមាបត្តិយា អវដ្ឋានេន តប្បរិយាបន្នតាយ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ តិដ្ឋតិ បដិពន្ធវសេន។ **ឧប្បាទំ អនាវជ្ជិតត្តា**តិ ឧប្បាទស្ស អនាវជ្ជនេន អសមន្នាហារេន។ ឧប្បាទសីសេន ចេត្ថ ឧប្បាទវន្តោវ សង្ខារា គហិតា។ **អនុប្បាទ**ន្តិ និព្ពានំ ឧប្បាទាភាវតោ ឧប្បាទវន្តេហិ ច វិនិស្សដត្តា។ **បវត្ត**ន្តិ វិបាកប្បវត្តំ។ **អប្បវត្ត**ន្តិ និព្ពានំ តប្បដិក្ខេបតោ។ **និមិត្ត**ន្តិ សព្ពសង្ខារនិមិត្តំ។ **អនិមិត្ត**ន្តិ និព្ពានំ។ **សង្ខារេ**តិ ឧប្បាទាទិអនាមសនេន កេវលមេវ សង្ខារគហណំ។ **វិសង្ខារ**ន្តិ និព្ពានំ។ **អាវជ្ជិតត្តា** អាវជ្ជិតកាលតោ បដ្ឋាយ អារព្ភ បវត្តិយា **សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ តិដ្ឋតិ។ អដ្ឋហាការេហី**តិ អដ្ឋហិ ការណេហិ។ **ជានាតី**តិ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋិតកាលេ បជានាតិ។ **អដ្ឋហាការេហី**តិ ឧប្បាទាវជ្ជនាទីហិ ចេវ អនុប្បាទាវជ្ជនាទីហិ ច វុត្តាការវិបរីតេហិ អដ្ឋហិ អាការេហិ **ចវន្តំ** សមាបត្តិវសេន អនវដ្ឋានតោបិ គច្ឆន្តំ **ចវតី**តិ ថេរោ **បជានាតី**តិ។

ផលពោជ្ឈង្គាតិ ផលសមាបត្តិបរិយាបន្នា ពោជ្ឈង្គា។ កឹ បន តេ វិសុំ វិសុំ បវត្តន្តីតិ អាហ **“យទា ហី”**តិអាទិ។ **សីសំ កត្វា**តិ បធានំ សេដ្ឋំ កត្វា។ **តទន្វយា**តិ តទនុគតា សតិសម្ពោជ្ឈង្គំ អនុគច្ឆនកា។ តញ្ចខោ តថា កត្វា ធម្មំ បច្ចវេក្ខណវសេន។ កេចិ បន “តំ បច្ចវេក្ខណាទិកំ កត្វា”តិ វទន្តិ។

វត្ថសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ភិក្ខុសុត្តវណ្ណនា

១៨៦. ពោធាយាតិ ឯត្ថ ពោធោ នាម ពុជ្ឈនំ, តំ បន កិស្ស កេនាតិ បុច្ឆន្តោ **“កឹ ពុជ្ឈនត្ថាយា”**តិ វត្វា តំ ទស្សេន្តោ **“មគ្គេនា”**តិអាទិមាហ។ មគ្គេន និព្ពានំ ពុជ្ឈនត្ថាយ សំវត្តន្តិ, បច្ចវេក្ខណាយ កតកិច្ចតំ ពុជ្ឈនត្ថាយ សំវត្តន្តិ, បឋមវិកប្បេ សច្ឆិកិរិយាភិសមយោ ឯវ ទស្សិតោតិ តេន អតុដ្ឋេ **“មគ្គេន វា”**តិ ទុតិយវិ

កប្បមាហ។ **វិវេកនិស្សិតំ វិរាគនិស្សិត**ន្តិ បទេហិ សព្ពំ មគ្គកិច្ចំ តស្ស ផលញ្ច ទស្សិតំ។ **និរោធនិស្សិត**ន្តិ ឥមិនា និព្ពានសច្ឆិកិរិយា។ **កាមាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចតី**តិអាទិនា កិលេសប្បហានំ។ **វិមុត្តស្មិំ វិមុត្តមិតិ ញាណំ ហោតី**តិអាទិនា បច្ចវេក្ខណា ទស្សិតា។

ភិក្ខុសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦-៧. កុណ្ឌលិយសុត្តាទិវណ្ណនា

១៨៧-១៨៨. និពទ្ធវាសវសេន អារាមេ និសីទនសីលោតិ **អារាមនិសាទី**។ បរិសំ ឱគាឡ្ហោ ហុត្វា ចរតីតិ **បរិសាវចរោ**តិ អាហ – “**យោ បនា**”តិអាទិ។ **ឯវ**ន្តិ ឥមិនាការេន។ **គហណ**ន្តិ និគ្គហណំ។ តេន បុច្ឆាបទស្ស អត្ថំ វិវរតិ។ **និព្ពេឋន**ន្តិ និគ្គហនិព្ពេឋនំ។ តេន វិស្សជ្ជនបទស្ស អត្ថំ វិវរតិ។ **ឥមិនា នយេនា**តិ ឯតេន “ឥតិវាទោ”តិ ឯត្ថ ឥតិ-សទ្ទស្ស អត្ថំ ទស្សេតិ។ ឧបារម្ភាធិប្បាយោ វទតិ ឯតេនាតិ **វាទោ,** ទោសោ។ **ឥតិវាទោ ហោតី**តិ ឯវំ ឥមស្ស ឧបរិ វាទារោបនំ ហោតិ។ **ឥតិវាទប្បមោក្ខោ**តិ ឯវំ តតោ បមោក្ខោ ហោតិ ។ ឯវំ វាទប្បមោក្ខានិសំសំ បរេហិ អារោបិតទោសស្ស និព្ពេឋនវសេន ទស្សេត្វា ឥទានិ ទោសបវេទនវសេន ទស្សេតុំ “**អយំ បុច្ឆាយ ទោសោ**”តិអាទិ វុត្តំ។

ឯត្តកំ ឋានន្តិអាទិតោ បដ្ឋាយ យាវ “តីណិ សុចរិតានី”តិ ឯត្តកំ ឋានំ។ **ឥមំ ទេសន**ន្តិ “ឥន្ទ្រិយសំវរោ ខោ”តិអាទិនយប្បវត្តំ ឥមំ ទេសនំ។ **នាភិជ្ឈាយតី**តិ ន អភិជ្ឈាយតិ។ **នាភិហំសតី**តិ ន អភិតុស្សតិ។ **គោចរជ្ឈត្តេ ឋិតំ ហោតី**តិ កម្មដ្ឋានារម្មណេ សមាធានវសេន ឋិតំ ហោតិ អវដ្ឋិតំ។ តេនាហ “**សុសណ្ឋិត**”ន្តិ។ **សុសណ្ឋិត**ន្តិ សម្មា អវិក្ខេបវសេន ឋិតំ។ **កម្មដ្ឋានវិមុត្តិយា**តិ កម្មដ្ឋានានុយុញ្ជនវសេន បដិបក្ខតោ នីវរណតោ វិមុត្តិយា។ សុដ្ឋុ វិមុត្តន្តិ **សុវិមុត្តំ។ តស្មិំ** អមនាបរូបទស្សនេ **ន មង្កុ** វិលក្ខោ ន ហោតិ។ **កិលេសវសេន** ទោសវសេន។ **អដ្ឋិតចិត្តោ** អថទ្ធចិត្តោ។ កោវេសេន ហិ ចិត្តំ ថទ្ធំ ហោតិ, ន មុទុកំ។ **អទីនមានសោ**តិ ទោមនស្សវសេន យោ ទីនភាវោ, តទភាវេន និទ្ទោសមានសោ។ **អបូតិចិត្តោ**តិ ព្យាបជ្ជភាវេន សីតិភូតចិត្តោ។

ឥមេសុ ឆសុ ទ្វារេសុ អដ្ឋារស ទុច្ចរិតានិ ហោន្តិ បច្ចេកំ កាយវចីមនោទុច្ចរិតភេទេន។ តានិ វិភាគេន ទស្សេតុំ “**កថ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឥដ្ឋារម្មណេ អាបាថគតេ**តិ នយទានមត្តមេតំ។ តេន “អនិដ្ឋារម្មណេ អាបាថគតេ ទោសំ ឧប្បាទេន្តស្សា”តិអាទិនា តិវិធទុច្ចរិតំ នីហរិត្វា វត្តព្ពំ, តថា “មជ្ឈត្តារម្មណេ មោហំ ឧប្បាទេន្តស្សា”តិអាទិនា ច។ មនោទុច្ចរិតាទិសាមញ្ញេន បន តីណិយេវ ទុច្ចរិតានិ ហោន្តីតិ វេទិតព្ពំ។

បញ្ញត្តិវសេនាតិ វត្ថុំ អនាមសិត្វា បិណ្ឌគហណមុខេន កេវលំ បញ្ញត្តិវសេនេវ។ **ភាវនាបដិសង្ខានេ**តិ ភាវនា សិទ្ធេ បដិសង្ខានេ, ភាវនាយ បដិសង្ខានេ វាតិ អត្ថោ។ **ឥមានី**តិ យថាវុត្តានិ ឆទ្វារារម្មណានិ។ **ទុច្ចរិតានី**តិ ទុច្ចរិតការណានិ។ អប្បដិសង្ខានេ ឋិតស្ស ទុច្ចរិតានិ សុចរិតានិ កត្វា។ **បរិណាមេតី**តិ បរិវត្តេតិ ទុច្ចរិតានិ តត្ថ អនុប្បាទេត្វា សុចរិតានិ ឧប្បាទេន្តោ។ **ឯវ**ន្តិ វុត្តប្បការេន។ **ឥន្ទ្រិយសំវរោ…បេ…. វេទិតព្ពោ** ឥន្ទ្រិយសំវរសម្បាទនវសេន តិណ្ណំ សុចរិតានំ សិជ្ឈនតោ។ តេនាហ “**ឯត្តាវតា**”តិអាទិ។ **ឯត្តាវតា**តិ អាទិតោ បដ្ឋាយ យាវ “តីណិ សុចរិតានិ បរិបូរេន្តី”តិ បទំ, ឯត្តាវតា។ **សីលានុរក្ខកំ ឥន្ទ្រិយសំវរសីល**ន្តិ ចតុបារិសុទ្ធិសីលស្ស អនុរក្ខកំ ឥន្ទ្រិយសំវរសីលំ កថិតំ។ កថំ បន តទេវ តស្ស អនុរក្ខកំ ហោតីតិ? អបរាបរុប្បត្តិយា ឧបនិស្សយភាវតោ។

តីណិ សីលានីតិ ឥន្ទ្រិយសំវរ-អាជីវបារិសុទ្ធិ-បច្ចយសន្និស្សិត-សីលានិ។ **លោកុត្តរមិស្សកា**តិ លោកិយាបិ លោកុត្តរាបិ ហោន្តីតិ អត្ថោ។ **សត្តន្នំ ពោជ្ឈង្គាន**ន្តិ លោកុត្តរានំ សត្តន្នំ ពោជ្ឈង្គានំ។ **មូលភូតា សតិបដ្ឋានា បុព្ពភាគា,** តេ សន្ធាយ វុត្តំ “ចត្តារោ ខោ, កុណ្ឌលិយ, សតិបដ្ឋានា ភាវិតា ពហុលីកតា សត្ត ពោជ្ឈង្គេ បរិបូរេន្តី”តិ។ **តេបី**តិ យថាវុត្តសតិបដ្ឋានា។ **សតិបដ្ឋានមូលកា ពោជ្ឈង្គា**តិ លោកិយសតិបដ្ឋានមូលកា ពោជ្ឈង្គាវ។ **បុព្ពភាគាវា**តិ ឯត្ថ កេចិ “បុព្ពភាគា ចា”តិ បាឋំ កត្វា “បុព្ពេវ លោកុត្តរា បុព្ពភាគា ចា”តិ អត្ថំ វទន្តិ។ **វិជ្ជាវិមុត្តិមូលកា**តិ “សត្ត ខោ, កុណ្ឌលិយ, ពោជ្ឈង្គា ភាវិតា ពហុលីកតា វិជ្ជាវិមុត្តិំ បរិបូរេន្តី”តិ ឯវំ វុត្តា ពោជ្ឈង្គា លោកុត្តរាវ វិជ្ជាវិមុត្តិសហគតភាវតោ។

កុណ្ឌលិយសុត្តាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ឧបវានសុត្តវណ្ណនា

១៨៩. បច្ចត្តន្តិ ករណនិទ្ទេសោ អយន្តិ អាហ – **"អត្តនាវា"**តិ។ **កុរុមានោយេវា**តិ ឧប្បាទេន្តោ **ឯវ។ កម្មដ្ឋានវិមុត្តិយា សុដ្ឋុ វិមុត្តន្តិ** កម្មដ្ឋានមនសិការេន នីវរណានំ ទូរីភាវតោ តេហិ សុដ្ឋុ វិមុត្តំ។ **អត្ថំ ករិត្វា**តិ ភាវនាមនសិការំ ឧត្តមំ កត្វា។ "មហា វត មេ អយំ អត្ថោ ឧប្បន្នោ"តិ **អត្ថិកោ ហុត្វា**។

៩. បឋមឧប្បន្នសុត្តវណ្ណនា

១៩០. តថាគតស្ស បាតុភាវាតិអាទិនា ពុទ្ធុប្បាទកាលេ ឯវ ពោជ្ឈង្គរតនបដិលាភោតិ ទស្សេតិ។

បព្ពតវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. គិលានវគ្គោ

១-៣. បាណសុត្តាទិវណ្ណនា

១៩២-១៩៤. យេសន្តិ យេសំ សត្តានំ។ **ចត្តារោ ឥរិយាបថា អត្ថិ** លព្ភន្តិ គទុបគសរីរវយវលាភេន។ **ឯតន្តិ** "ចត្តារោ ឥរិយាបថេ កប្បេន្តី"តិ ឯតំ វចនំ។ "វិវេកនិស្សិត"ន្តិអាទិវចនតោ **"សហវិបស្សនកេ មគ្គពោជ្ឈង្គេ"**ឥច្ចេវ វុត្តំ។ **ទុតិយតតិយានិ ឧត្តានត្ថានេវ** ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា។

៤-១០. បឋមគិលានសុត្តាទិវណ្ណនា

១៩៥-២០១. វិសុទ្ធំ អហោសិ វិសភាគធាតុក្ខោភកំ រូបសមេន្តំ។ តេនាហ – **"បោក្ខរបត្តេ ...បេ.... វិនិវត្តិត្វា គតោ"**តិ។ **ឯសេវ នយោ** បាឡិតោ អត្ថតោ ច ចតុត្ថេន បញ្ចមឆដ្ឋានំ សមានត្តា។ **វិសរុក្ខវាតសម្ផស្សេនា**តិ វិសរុក្ខសន្និស្សិតវាតសម្ផស្សេន។ **មន្ទសីតជរោ**តិ មុទុកោ សីតជរោ។ **សេសន្តិ** វុត្តាវសេសំ។ **សព្ពត្ថា**តិ សត្តមាទីសុ ចតូសុ។

គិលានវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ឧទាយិវគ្គោ

១-២. ពោធាយសុត្តាទិវណ្ណនា

២០២-២០៣. កិត្តកេន នុ ខោ ការណេន **ពុជ្ឈនកអង្គា នាម វុច្ចន្តិ** ពុជ្ឈនកស្ស បុគ្គលស្ស អង្គាតិ វត្តព្ពតំ លភន្តិ។ **មិស្សកពោជ្ឈង្គា កថិតា** សហវិបស្សនា មគ្គពោជ្ឈង្គា កថិតាតិ កត្វា។ **ធម្មបរិច្ឆេទោ កថិតោ** គណនាមត្តេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា វុត្តត្តា ន ភូមន្តរបរិច្ឆេទោ, វិបស្សនាទិបរិច្ឆេទោ វា។

៣-៥. ឋានិយសុត្តាទិវណ្ណនា

២០៤-២០៦. កាមរាគេន គថិតព្ពដ្ឋានភូតា កាមរាគដ្ឋានិយាតិ អាហ **"អារម្មណធម្មាន"**ន្តិ។ "មនសិការពហុលីការា"តិ វុត្តត្តា **"អារម្មណេនេវ កថិត"**ន្តិ វុត្តំ។ **វុត្តបរិច្ឆេទោ**តិ ឯតេន ន កេវលំ អារម្មណវសេនេវ, អថ ខោ ឧបនិស្សយវសេនបេត្ថ អត្ថោ លព្ភតីតិ ទស្សេតិ។ បឋមវគ្គស្ស ហិ ទុតិយេ សុត្តេ ឧបនិស្សយវសេនេវ អត្ថោ ទស្សិតោ។ **មិស្សកពោជ្ឈង្គា កថិតា** អវិភាគេនេវ កថិតត្តា។ **អបរិហានិយេ**តិ តីហិ សិក្ខាហិ អបរិហានាវហេ។

៦-៧. តណ្ហក្ខយសុត្តាទិវណ្ណនា

២០៧-២០៨. "សោ មំ បុច្ឆិស្សតី"តិ អធិប្បាយេន **ភគវតា ឱសាបិតទេសនំ។ បត្ថដត្តា** ភាវនាបារិបូរិយា វិត្ថារិតំ គតត្តា។ **មហន្តភាវ**ន្តិ ភាវនាវសេនេវ មហត្តំ គតត្តា។ តតោ ឯវ **វឌ្ឍិប្បមាណា**។ នីវរណវិគមេ សម្ភវតោ បច្ចយតោ ព្យាបាទោ វិគតោ ហោតីតិ អាហ – **"នីវរណានំ ទូរីភាវេន ព្យាបាទវិរហិតត្តា"**តិ។ **តណ្ហាមូលកន្តិ** តណ្ហាបច្ចយំ។ យញ្ហិ តណ្ហាសហគតំ អសហគតម្បិ តណ្ហំ ឧបនិស្សាយ និប្ផន្នំ, សព្ពំ តំ តណ្ហាមូលកំ។ **បហីយតិ** អនុប្បាទប្បហានេន។ **តណ្ហាទីនំយេវ ខយា,** ន តេសំ សង្ខារានំ ខយា។ **ឯតេហិ** តណ្ហក្ខយាទិបទេហិ។

៨. និព្ពេធភាគិយសុត្តវណ្ណនា

២០៩. និព្ពិជ្ឈន្តីតិ និព្ពេធា, និព្ពិជ្ឈនធម្មា ធម្មវិនយាទយោ, តប្បរិយាបន្នតាយ និព្ពេធភាគេ គតោ និព្ពេធភាគិយោ, តំ **និព្ពេធភាគិយំ**។ តេនាហ “**និព្ពិជ្ឈនកោដ្ឋាសិយ**”ន្តិ។ **ភាវេត្វា បិតេន** ចិត្តេន។ វិបស្សនាមគ្គម្បិ គហេត្វា “**មគ្គពោជ្ឈង្គា មិស្សកា**”តិ វុត្តា។ **តេហីតិ** ពោជ្ឈង្គេហិ **ភាវិតំ** ចិត្តំ។ **តេ វា** ពោជ្ឈង្គេ **ភាវេត្វា បិតំ ចិត្តំ** នាម ផលចិត្តំ, តស្មា **និព្ពត្តិតលោកុត្តរមេវ**។ **តម្បីតិ** ផលចិត្តម្បិ មគ្គានន្តរតាយ **មគ្គនិស្សិតំ កត្វា មិស្សកមេវ កថេតុំ វដ្ដតិ** “ពោជាយ សំវត្តន្តី”តិ វុត្តត្តា។

៩. ឯកធម្មសុត្តវណ្ណនា

២១០. **សំយោជនសង្ខាតា វិនិពន្ធា**តិ កាមរាគាទិសំយោជនសញ្ញិតា ពន្ធនា។ **បរិនិដ្ឋបេត្វា គហណា**តិ គិលិត្វា វិយ បរិនិដ្ឋបេត្វា គហណាការា។

១០. ឧទាយិសុត្តវណ្ណនា

២១១. ពហុកតំ វុច្ចតិ ពហុការោ ពហុមានោ, នត្ថិ ឯតស្ស ពហុកតន្តិ **អពហុកតោ**, អកតពហុមានោ។ ធម្មោ ឧប្បជ្ជមានោ ឧក្កុជ្ជន្តោ វិយ និរុជ្ឈមានោ អវកុជ្ជន្តោ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ “**ឧក្កុជ្ជំ វុច្ចតិ ឧទយោ, អវកុជ្ជំ វយោ**”តិ។ **បរិវត្តេន្តោ**តិ អនិច្ចាតិបិ ទុក្ខាតិបិ អនត្តាតិបិ។ “ឯសោ ហិ តេ ឧទាយិ មគ្គោ បដិលទ្ធោ, យោ តេ…បេ…. តថត្តាយ ឧបនេស្សតី”តិ បរិយោសានេ ភគវតោ វចនញ្ចេត្ថ សាធកំ ទដ្ឋព្ពំ។ **តេន តេនាការេន វិហរន្ត**ន្តិ យេន សម្មសនាការេន វិបស្សនាវិហារេន វិហរន្តំ។ **តថាភាវាយា**តិ ខីណាសវភាវបច្ចវេក្ខណាយ។ តេនាហ – “**ខីណា ជាតីតិ…បេ…. តំ ទស្សេន្តោ ឯវមាហា**”តិ។

ឧទាយិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. នីវរណវគ្គោ

៣-៤. ឧបក្កិលេសសុត្តាទិវណ្ណនា

២១៤-២១៥. **ន ច បភាវន្ត**ន្តិ ន ច បភាសម្បន្នំ។ **បភិជ្ជនសភាវ**ន្តិ តាបេត្វា តាលនេ បភង្គុតំ។ **អវសេសំ លោហ**ន្តិ វុត្តាវសេសំ ជាតិលោហំ, វិជាតិលោហំ, កិត្តិមលោហន្តិ បភេទំ សព្ពម្បិ លោហំ។ **ឧប្បជ្ជិតុំ អប្បទានេនា**តិ ឯត្ថ ននុ លោកិយកុសលចិត្តស្សបិ សុវិសុទ្ធស្ស ឧប្បជ្ជិតុំ អប្បទានេន ឧបក្កិលេសតាតិ? សច្ចមេតំ, យស្មិំ បន សន្តានេ នីវរណានិ លទ្ធបតិដ្ឋានិ, តត្ថ មហគ្គតកុសលស្សបិ អសម្ភវោ, បគេវ លោកុត្តរកុសលស្ស, បរិត្តកុសលំ បន យថាបច្ចយំ ឧប្បជ្ជតិ។ នីវរណេ ហិ វូបសន្តេ សន្តានេ ឧប្បត្តិយា អបរិសុទ្ធំ ហោតិ, ឧបក្កិលិដ្ឋំ នាម ហោតិ, អបរិសុទ្ធទីបកបល្លិកវដ្ដិតេលាទិសន្និស្សយោ ទីបោ វិយ, អបិច និប្បរិយាយតោ ឧប្បជ្ជិតុំ អប្បទាននេវ តេសំ ឧបក្កិលេសតាតិ ទស្សេន្តោ “**យទគ្គេន ហី**”តិអាទិមាហ។ អារម្មណេ វិក្ខិត្តប្បត្តិវសេន **ចុណ្ណវិចុណ្ណតា** វេទិតព្ពា។ **ន អាវរន្តី**តិ កុសលធម្មេ ឧប្បជ្ជិតុំ អប្បទានវសេន ន អាវរន្តិ, អថ ខោ តេសំ ឧប្បត្តិយា ហោន្តិ។ **ន បដិច្ឆាទេន្តី**តិ ន វិនន្ធន្តិ។ **ចតុភូមកចិត្តស្សា**តិ ចតុត្ថភូមកកុសលចិត្តស្ស អនុបក្កិលេសា, តេហិ អកិលិស្សនតោ។

៨. អាវរណនីវរណសុត្តវណ្ណនា

២១៨. **បញ្ញា ទុព្ពលា ហោតិ**, ន ពលវតី បដិបក្ខេន ឧបក្កិលិដ្ឋភាវតោ។ តេនាហ “**មន្ទា អវិសទា**”តិ។

បញ្ច នីវរណា ទូរេ ហោន្តិ អាវរណាភាវតោ។ **តមេវ បីតិ**ន្តិ សប្បាយធម្មសវនេ ឧប្បន្នំ បីតិំ។ តស្សា តទា ឧប្បន្នាការសល្លក្ខណេន អវិជហន្តោ បុនប្បុនំ តស្សា និព្ពត្តនេន។ តេនាហ “**បញ្ច នីវរណេ វិក្ខម្ភេត្វា**”តិ។ **ឥទំ សន្ធាយា**តិ ឯត្តកេ ទិវសេបិ ន វិនស្សន្តិ, សា ធម្មបីតិ លទ្ធបច្ចយា ហុត្វា វិសេសាវហាតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយ ឯតំ “ឥមស្ស បញ្ច នីវរណា តស្មិំ សមយេ ន ហោន្តី”តិអាទិ វុត្តំ។ **បីតិបាមោជ្ជបក្ខិយា**តិ បីតិបាមោជ្ជបច្ចយា។ **នស្សន្តី**តិ និរោធបច្ចយវសេន បវត្តនតោ នស្សន្តិ។ សភាគបច្ចយវសេន **បុន ឧប្បជ្ជន្តាបិ…បេ…. វុច្ចតិ** កិច្ចសាធនវសេន បវត្តនតោ។

៩. រុក្ខសុត្តវណ្ណនា

២២០. **អភិរុហនកា**តិ សមីបរុក្ខេ អភិភវិត្វា រុហនកា។ **អង្ខិកច្ឆកោ**តិ អង្ខិពហុលកច្ឆកោ។ កបិថន សទិសផលត្តា **កបិត្ថនោ**តិ លទ្ធនាមោ។

១០. នីវរណសុត្តវណ្ណនា

២២១. **អន្ធភាវករណា** បញ្ញាចក្ខុស្ស វិពន្ធនតោ។ តថា ហិ តេ “អចក្ខុករណា បញ្ញានិរោធិកា”តិ វុត្តា។ វិហនតិ វិពាធតីតិ **វិឃាតោ**, ទុក្ខន្តិ អាហ “**វិឃាតបក្ខិយាតិ ទុក្ខបក្ខិកា**”តិ។ និព្ពានត្ថាយ ន សំវត្តន្តីតិ **អនិព្ពានសំវត្តនិកា។ មិស្សកពោជ្ឈង្គាវ កថិតា** បុព្ពភាគិកានំ កថិតត្តា។

នីវរណវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ចក្កវត្តិវគ្គោ

១. វិធាសុត្តវណ្ណនា

២២២. វិធីយន្តីតិ **វិធា,** មានាទិភាគា កោដ្ឋាសាតិ អាហ “**តយោ មានកោដ្ឋាសា**”តិ។ **តថា តថា វិទហនតោ**តិ “សេយ្យោហមស្មី”តិអាទិនា តេន តេនាការេន វិទហនតោ ឋបនតោ, ឋបេតព្ពតោ វា។

២. ចក្កវត្តិសុត្តវណ្ណនា

២២៣. **សិរិសម្បត្តិយា រាជតិ** ទិប្បតិ សោភតីតិ **រាជា,** ទានបិយវចនអត្ថចរិយាសមានត្តតាសង្ខាតេហិ **ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ។ រញ្ជេតី**តិ រមេតិ។ **អព្ពុគ្គតាយា**តិ ឧទិរិតា និព្ពត្តិតោ តត្ថ តត្ថ គច្ឆនតោ។ **ចក្កំ វត្តេតី**តិ ចក្ករតនំ បវត្តេតិ។ **ទេវដ្ឋានន្តិ** បូជនីយទេវដ្ឋានំ។ **ចិត្តីកតដ្ឋេនា**តិ បូជនីយភាវេន។ **អគ្ឃោ នត្ថិ** ចិរកាលសម្ភតបុញ្ញានុភាវសិទ្ធរតនសព្ភាវតោ។ **អញ្ញេហិ** ចក្កវត្តិនោ បរិគ្គហភូតរតនេហិ។ **លោកេ**តិ មនុស្សលោកេ។ តេន តទញ្ញលោកំ និវត្តេតិ។ **វិជ្ជមាន**គ្គហណេន អតីតានាគតំ និវត្តេតិ។ **ពុទ្ធា ច កទាចិ ករហចិ ឧប្បជ្ជន្តិ** ចក្កវត្តិនោបិ យេភុយ្យេន តស្មិំយេវ ឧប្បជ្ជនតោតិ អធិប្បាយោ។ **អនោមស្សា**តិ អលាមកស្ស ឧក្កដ្ឋស្ស។ **សេសានិ** រតនានិ។

តត្រាតិ វាក្យោបញ្ញាសនេ និបាតោ, តស្មិំ បាតុភាវវចនេ។ “**អយុត្ត**”ន្តិ វត្វា តត្ថ អធិប្បាយំ វិវរន្តោ “**ឧប្បន្នំ ហិ**”តិអាទិមាហ។ តេហិ រតនេហិ **ចក្កវត្តននិយមាបេក្ខតាយ** ចក្កវត្តិវចនស្ស។ **និយមេនា**តិ ឯកន្តេន។ **វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ** ភាវិនិ ភូតេ វិយ ឧបចារោតិ យថា – “អគមា រាជគហំ ពុទ្ធោ”តិ (សុ. និ. ៤១០)។ **លទ្ធនាមស្សា**តិ ចក្កវត្តីតិ លោកេ លទ្ធសមញ្ញស្ស បត្ថនីយស្ស បុរិសវិសេសស្ស។ **មូលុប្បត្តិវចនតោបី**តិ “ចក្កវត្តិស្ស បាតុភាវា”តិ ឯតស្ស បឋមុប្បត្តិយា វចនតោបិ។ ឥទានិ តមត្ថំ វិវរន្តោ “**យោ ហី**”តិអាទិមាហ។ យោ ហិ ចក្កវត្តិរាជា, តស្ស ឧប្បត្តិយា ចក្ករតនស្ស ឧប្បជ្ជនតោ ចក្កវត្តីតិ ឯវំ នាមំ ឧប្បជ្ជតិ។ “ចក្កំ វត្តេស្សតី”តិ ឥទំ បន និយាមំ អនបេក្ខិត្វា តស្ស ឧប្បជ្ជតីតិ រតនានុប្បត្តិំ គហេត្វា វុត្តនយតោ សញ្ញា ឧប្បជ្ជតិ “ចក្កវត្តី”តិ។ **ឯកមេវា**តិ ចក្ករតនមេវ បឋមំ បាតុភវតិ។ យស្មិំ ភូតេ រញ្ញោ ចក្កវត្តិសមញ្ញា, អថ បច្ឆា រតនានិ បាតុភវន្តីតិ ពហូនំ បាតុភាវំ ឧបាទាយ **ពហុលវចនតោបិ ឯតំ** “ចក្កវត្តិស្ស បាតុភាវា រតនានំ បាតុភាវោ”តិ វុត្តំ។ **អយំ** ហេតុកត្តុសញ្ញិតោ អត្ថភេទោ។ **បាតុភាវា**តិ បាតុភាវតោ។ បុញ្ញសម្ភារោ ភិន្នសន្តានតាយ **រតនានម្បិ បរិយាយេន ឧបនិស្សយហេតូ**តិ វុត្តំ។ **យុត្តមេវេតំ** យថាវុត្តយុត្តិយុត្តត្តា។

វត្តព្ពភូតោ អធិប្បាយោ ឯតស្ស អត្ថីតិ អធិប្បាយោ, អត្ថនិទ្ទេសោ, សង្ខេបតោ អធិប្បាយោ **សង្ខេបាធិប្បាយោ**។ ចក្ករតនានុភាវេន ចក្កវត្តិស្សរិយស្ស សិជ្ឈនតោ “**ទាតុំ សមត្ថស្សា**”តិ វុត្តំ។ យោជនប្បមាណេ បទេសេ បវត្តត្តា **យោជនប្បមាណំ អន្ធការំ**។ អតិទីឃាតិរស្សតាទី ឆព្ពិធំ ទោសំ វិវជ្ជេត្វា ឋិតស្សាតិ វចនសេសោ។

សព្ពេសំ ចតុភូមកធម្មានំ បុរេចរំ កុសលានំ ធម្មានំ គតិយោ សមន្វេសនវសេន បវត្តនតោ។ ពុទ្ធាទីហិបិ អប្បហានីយតាយ មហន្តធម្មសភាវត្តា ធម្មកាយេ ច ជេដ្ឋកដ្ឋេន **ធម្មកាយូបបន្នំ**។ បញ្ញាបាសាទតាយ ចស្ស ឧបរិគតដ្ឋេន **អច្ចុគ្គតំ**។ វិត្ថតដ្ឋេន **វិបុលំ**។ មហន្តតាយ **មហន្តំ**។ អនាទិកាលភាវិតស្ស កិលេសសន្តានស្ស ខណេនេវ វិទ្ធំសនតោ **សីឃំ លហុ ជវន្តិ** បរិយាយា។ ពោជ្ឈង្គធម្មបរិយាបន្នត្តា ហិ វុត្តំ “**ឯកន្ត-កុសលត្តា**”តិ។

សម្បយុត្តវសេន បីតិយា អាលោកវិទ្ធំសនភាវវសេនាតិ វុត្តំ “**សហជាតបច្ចយាទី**”តិអាទិ។ **សព្ពសង្ខាហិកធម្មបរិច្ឆេទោ**តិ ចតុភូមកត្តា សព្ពសង្គាហកោ ពោជ្ឈង្គធម្មបរិច្ឆេទោ កថិតោ។

៤-១០. ទុប្បញ្ញសុត្តាទិវណ្ណនា

២២៥-២៣១. ឯឡំ វុច្ចតិ ទោសោ, ឯឡេន មូគោ វិយាតិ **ឯឡមូគោ**តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**មុខេន វាច**”ន្តិអាទិមាហ។

ចក្កវត្តិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សាកច្ឆវគ្គោ

១. អាហារសុត្តវណ្ណនា

២៣២. **បុរិមនយតោ**តិ “សតិសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានីយានំ ធម្មាន”ន្តិអាទិនា អាគតនយតោ។ **ឯវន្តិ** ឥទានិ វុច្ចមានាការេន។ សតិ ច សម្បជញ្ញញ្ច **សតិសម្បជញ្ញំ**។ សតិបធានំ វា អភិក្កន្តាទីសុ សត្ថកភាវបរិគ្គណ្ហកញាណំ **សតិសម្បជញ្ញំ**។ តំ សព្ពត្ថ សតោការីភាវាវហត្តា សតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ សំវត្តតិ។ យថា ច បច្ចនីកធម្មប្បហានំ អនុរូបធម្មទេសនា ច អនុប្បន្នានំ កុសលានំ ធម្មានំ ឧប្បាទាយ ហោតិ, ឯវំ សតិរហិតបុគ្គលវជ្ជនា សតោការិបុគ្គលសេវនា ច តត្ថ ច យុត្តបយុត្តតា សតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ ហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ “**សតិសម្បជញ្ញ**”ន្តិអាទិនា។ **អរហត្តមគ្គេន ភាវនាបារិបូរី ហោតិ**។ តថា ហិ អរហាវ “សតិវេបុល្លប្បត្តោ”តិ វុច្ចតិ។

ធម្មានំ, ធម្មេសុ វា វិចយោ, សោ ឯវ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន សម្ពោជ្ឈង្គោ, តស្ស **ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស។ បរិបុច្ឆកតា**តិ អាចរិយំ បយិរុបាសិត្វា បញ្ចបិ និកាយេ សហដ្ឋកថាយ បរិយោគាហេត្វា យំ យំ តត្ថ គណ្ឋិដ្ឋានំ, តស្ស តស្ស “ឥទំ, ភន្តេ, កថំ ឥមស្ស កោ អត្ថោ”តិ ឯវំ ខន្ធាទីសុ អត្ថបុច្ឆកភាវោ។ តេនាហ “**ខន្ធ...បេ.... ពាហុលតា**”តិ។

វត្ថុវិសទកិរិយាតិ ចិត្តចេតសិកានំ បវត្តិដ្ឋានភាវតោ សរីរំ តប្បដិពទ្ធានិ ច ចីវរាទីនិ ឥធ “វត្ថូនី”តិ អធិប្បេតានិ, តានិ យថា ចិត្តស្ស សុខាវហានិ ហោន្តិ, តថា ករណំ តេសំ វិសទភាវករណំ។ តេន វុត្តំ “**អជ្ឈត្តិកពាហិរាន**”ន្តិអាទិ។ **ឧស្សន្នទោស**ន្តិ វាតាទិឧស្សន្នទោសំ។ **សេទមលមក្ខិត**ន្តិ សេទេន ចេវ ជល្លិកាសង្ខាតេន សរីរមលេន ច មក្ខិតំ។ **ច**-សទ្ទេន អញ្ញម្បិ សរីរស្ស ច ចិត្តស្ស ច បីឡាវហំ សង្គណ្ហាតិ។ **សេនាសនំ វា**តិ **វា**-សទ្ទេន បត្តាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ ***អវិសទេ*** សតិ, វិសយភូតេ វា។ កថំ ភាវនមនុយុត្តស្ស តានិ វិសយោតិ? អន្តរន្តរា បវត្តនកចិត្តុប្បាទវសេន ឯវំ វុត្តំ។ តេ ហិ ចិត្តុប្បាទា ចិត្តេកគ្គតាយ ឥជ្ឈន្តិយាបិ អបរិសុទ្ធភាវាយ សំវត្តន្តិ។ **ចិត្តចេតសិកេសុ** និស្សយាទិបច្ចយភូតេសុ។ **ញាណម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនេ។ តេន ន កេវលំ តំ វត្ថុយេវ , អថ ខោ តស្មិំ អបរិសុទ្ធេ ញាណម្បិ អបរិសុទ្ធំ ហោតីតិ និស្សយាបរិសុទ្ធិយា និស្សិតាបរិសុទ្ធិ វិយ វិសយស្ស អបរិសុទ្ធតាយ វិសយីនំ អបរិសុទ្ធី ទស្សេតិ អន្វយតោ ព្យតិរេកតោ ច។

សមភាវករណំ កិច្ចតោ អនូនាធិកភាវករណំ។ យថាបច្ចយំ សទ្ធេយ្យវត្ថុស្មិំ អធិមោក្ខកិច្ចស្ស បដុតរភាវេន បញ្ញាយ អវិសទតាយ វីរិយាទីនញ្ច អនុពលប្បទានសិថិលតាទិនា **សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ហោតិ**។ តេនាហ “***ឥតរានិ មន្ទានី***”តិ។ **តតោ**តិ តស្មា សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ពលវភាវតោ ឥតរេសញ្ច មន្ទត្តា។ កោសជ្ជបក្ខេ បតិតុំ អទត្វា សម្បយុត្តធម្មានំ បគ្គណ្ហនំ អនុពលប្បទានំ **បគ្គហោ,** បគ្គហកិច្ចំ កាតុំ ន សក្កោតីតិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា ឋានំ, អនិស្សជ្ជនំ វា **ឧបដ្ឋានំ,** វិក្ខេបបដិបក្ខោ។ យេន វា សម្បយុត្តា អវិក្ខិត្តា ហោន្តិ, សោ **អវិក្ខេបោ**។ រូបគតំ វិយ ចក្ខុនា យេន យាថាវតោ វិសយសភាវំ បស្សតិ, តំ **ទស្សនកិច្ចំ កាតុំ ន សក្កោតិ** ពលវតា សទ្ធិន្ទ្រិយេន អភិភូតត្តា។ សហជាតធម្មេសុ ហិ ឥន្ទដ្ឋំ ករោន្តានំ សហ បវត្តមានានំ ធម្មានំ ឯករសតាវសេនេវ អត្ថសិទ្ធិ, ន អញ្ញថា។ **តស្មា**តិ វុត្តមេវត្ថំ ការណភាវេន បច្ចាមសតិ។ **តន្តិ** សទ្ធិន្ទ្រិយំ។

ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេនាតិ យស្ស សទ្ធេយ្យវត្ថុនោ ឧឡារតាទិគុណេ អធិមុច្ចនស្ស សាតិសយប្បវត្តិយា សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ជាតំ, តស្ស បច្ចយបច្ចយុប្បន្នតាទិវិភាគតោ យាថាវតោ វីមំសនេន។ ឯវញ្ហិ ឯវំធម្មតានយេន សភាវសរសតោ បរិគ្គយ្ហមានេ សវិប្ផារោ អធិមោក្ខោ ន ហោតិ – “អយំ ឥមេសំ ធម្មានំ សភាវោ”តិ បញ្ញាព្យាបារស្ស សាតិសយត្តា។ ធុរិយធម្មេសុ ហិ យថា សទ្ធាយ ពលវភាវេ បញ្ញាយ មន្ទភាវោ ហោតិ, ឯវំ បញ្ញាយ

ពលវភាវេ សទ្ធាយ មន្ទភាវោ ហោតិ។ តេន វុត្តំ – “តំ ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេន...បេ.... ហាបេតព្ព”ន្តិ។ **តថា អមនសិករណេនា**តិ យេនាការេន ភាវនមនុយុញ្ជន្តស្ស សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ជាតំ, តេនាការេន ភាវនំ នានុយុញ្ជនេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥធ ទុវិធេន សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ពលវភាវោ អត្តនោ វា បច្ចយវិសេសេន កិច្ចុត្តរិយតោ វីរិយាទីនំ វា មន្ទកិច្ចតាយ។ តត្ថ បឋមវិកប្បេ ហាបនវិធិ ទស្សិតោ, ទុតិយវិកប្បេ បន យថា មនសិករោតោ វីរិយាទីនំ មន្ទកិច្ចតាយ សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ជាតំ, តថា អមនសិការេន វីរិយាទីនំ បដុតរភាវាវហេន មនសិការេន សទ្ធិន្ទ្រិយំ តេហិ សមតំ ករោន្តេន ហាបេតព្ពំ។ ឥមិនា នយេន សេសិន្ទ្រិយេសុបិ ហាបនវិធិ វេទិតព្ពោ។

វក្កលិត្ថេរវត្ថូតិ សោ ហិ អាយស្មា សទ្ធាធិមុត្តោ តត្ថ ច កតាធិការោ សត្ថុ រូបកាយទស្សនេ បសុតោ ឯវំ ហុត្វា វិហរន្តោ សត្ថារា – “កិំ តេ, វក្កលិ, ឥមិនា បូតិកាយេន ទិដ្ឋេន, យោ ខោ, វក្កលិ, ធម្មំ បស្សតិ, សោ មំ បស្សតី”តិអាទិនា (សំ. និ. ៣.៨៧) ឱវទិយមានោ កម្មដ្ឋានេ និយោជិតោបិ តំ អននុយុញ្ជន្តោ បណាមិតោ អត្តានំ វិនិបាតេតុំ បបាតដ្ឋានំ អភិរុហិ។ អថ នំ សត្ថា យថានិសិន្នោវ ឱភាសវិស្សជ្ជនេន អត្តានំ ទស្សេត្វា –

“បាមោជ្ជពហុលោ ភិក្ខុ, បសន្នោ ពុទ្ធសាសនេ;
អធិគច្ឆេ បទំ សន្តំ, សង្ខារូបសមំ សុខ”ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៨១) –

គាថំ វត្វា “ឯហិ, វក្កលី”តិ អាហ។ សោ តេន វចនេន អមតេនេវ អភិសិត្តោ ហដ្ឋតុដ្ឋោ ហុត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេសិ, សទ្ធាយ ពហុលភាវតោ វិបស្សនាវីថឹ នារោហតិ។ តំ ញត្វា ភគវា ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនាយ កម្មដ្ឋានំ សោធេត្វា អទាសិ។ សោ សត្ថារា ទិន្ននយេន វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គបដិបាដិយា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ – “វក្កលិត្ថេរវត្ថុ ចេត្ថ និទស្សន”ន្តិ។ **ឯត្ថា**តិ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តភាវេ សេសិន្ទ្រិយានំ សកិច្ចាករណេ។

ឥតរកិច្ចភេទន្តិ ឧបដ្ឋានាទិកិច្ចវិសេសំ។ **បស្សទ្ធាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សមាធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ហាបេតព្ព**ន្តិ យថា សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ពលវភាវោ ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេន ហាយតិ, ឯវំ វីរិយិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តតា បស្សទ្ធិយាទិភាវនាយ ហាយតិ សមាធិបក្ខិកត្តា តស្សា។ តថា ហិ សមាធិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តតំ កោសជ្ជបាតតោ រក្ខន្តី វីរិយាទិភាវនា វិយ វីរិយិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តតំ ឧទ្ធច្ចបាតតោ រក្ខន្តី ឯកំសតោ ហាបេតិ។ តេន វុត្តំ “បស្សទ្ធាទិភាវនាយ ហាបេតព្ព”ន្តិ។ **សោណត្ថេរស្ស វត្ថូ**តិ សុកុមារសោណត្ថេរស្ស វត្ថុ។ សោ ហិ អាយស្មាបិ សត្ថុ សន្តិកា កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា សីតវនេ វិហរន្តោ – “មម សរីរំ សុខុមាលំ, ន ច សក្កា សុខេនេវ សុខំ អធិគន្តុំ, កាយំ កិលមេត្វាបិ សមណធម្មោ កាតព្ពោ”តិ ឋានចង្កមមេវ អធិដ្ឋាយ បធានមនុយុញ្ជន្តោ បាទតលេសុ ផោដេសុ ឧដ្ឋិតេសុបិ វេទនំ អជ្ឈុបេក្ខិត្វា ទឡ្ហវីរិយំ ករោន្តោ អច្ចារទ្ធវីរិយតាយ វិសេសំ បវត្តេតុំ នាសក្ខិ។ សត្ថា តត្ថ គន្ត្វា វីណោបមោវាទេន ឱវទិត្វា វីរិយសមតាយោជនវិធឹ ទស្សេន្តោ កម្មដ្ឋានំ សោធេត្វា គិជ្ឈកូដំ គតោ។ ថេរោបិ សត្ថារា ទិន្ននយេន វីរិយសមតំ យោជេត្វា ភាវេន្តោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តេ បតិដ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ “សោណត្ថេរស្ស វត្ថុ ទស្សេតព្ព”ន្តិ។ **សេសេសុបី**តិ សតិសមាធិបញ្ញិន្ទ្រិយេសុបិ។

សមតន្តិ សទ្ធាបញ្ញានំ អញ្ញមញ្ញំ អនូនាធិកភាវំ, តថា សមាធិវីរិយានញ្ច។ យថា ហិ សទ្ធាបញ្ញានំ វិសុំ វិសុំ ធុរិយធម្មភូតានំ កិច្ចតោ អញ្ញមញ្ញនាតិវត្តនំ វិសេសតោ ឥច្ឆិតព្ពំ។ យតោ តេសំ សមធុរតាយ អប្បនា សម្បជ្ជតិ, ឯវំ សមាធិវីរិយានំ កោសជ្ជុទ្ធច្ចបក្ខិកានំ សមតាយ សតិ អញ្ញមញ្ញូបត្ថម្ភនតោ សម្បយុត្តធម្មានំ អន្តទ្វយបាតាភាវេន សម្មទេវ អប្បនា ឥជ្ឈតីតិ។ **ពលវសទ្ធោ**តិអាទិ វុត្តស្សេវ អត្ថស្ស ព្យតិរេកមុខេន សមត្ថនំ។ តស្សត្ថោ – យោ ពលវតិយា សទ្ធាយ សមន្នាគតោ អវិសទញាណោ, សោ មុធប្បសន្នោ ហោតិ, ន អវេច្ចប្បសន្នោ។ តថា ហិ សោ អវត្ថុស្មឹ បសីទតិ, សេយ្យថាបិ តិត្ថិយសាវកា។ **កេរាដិកបក្ខ**ន្តិ សាឋេយ្យបក្ខំ ភជតិ។ សទ្ធាហីនាយ បញ្ញាយ អតិធាវន្តោ “ទេយ្យវត្ថុបរិច្ចាគេន វិនា ចិត្តុប្បាទមត្តេនបិ ទានមយំ បុញ្ញំ ហោតី”តិអាទីនិ បរិកប្បេតិ ហេតុបតិរូបកេហិ វញ្ចិតោ, ឯវំភូតោ ច លូខតក្កវិលុត្តចិត្តោ បណ្ឌិតានំ វចនំ នាទិយតិ, សញ្ញត្តឹ ន គច្ឆតិ។ តេនាហ “**ភេសជ្ជសមុដ្ឋិតោ វិយ រោគោ អតេកិច្ឆោ ហោតី**”តិ។ យថា ចេត្ថ សទ្ធាបញ្ញានំ អញ្ញមញ្ញំ សមភាវោ អត្ថាវហោ, វិសមភាវោ អនត្ថាវហោ, ឯវំ សមាធិវីរិយានំ អញ្ញមញ្ញំ សមភាវោ អត្ថាវហោ, ឥតរោ អនត្ថាវហោ, តថា សមភាវោ អវិក្ខេបាវហោ, ឥតរោ វិក្ខេបាវហោ។ **កោសជ្ជំ អភិភវតិ,** តេន អប្បនំ ន បាបុណាតីតិ អធិប្បាយោ។ ឯស នយោ **ឧទ្ធច្ចំ អភិភវតី**តិ ឯត្ថាបិ។ **តទុភយ**ន្តិ សទ្ធាបញ្ញាទ្វយំ សមាធិវីរិយទ្វយញ្ច។ **សមំ កាតព្ព**ន្តិ សមតំ កាតព្ពំ។

សមាធិកម្មិកស្សាតិ សមថកម្មដ្ឋានិកស្ស។ **ឯវ**ន្តិ ឯវំ សន្តេ, សទ្ធាយ ថោកំ ពលវភាវេ សតីតិ អត្ថោ។ **សទ្ទហន្តោ**តិ “បថវី បថវីតិ មនសិការមត្តេន កថំ ឈានុប្បត្តី”តិ អចិន្តេត្វា “អទ្ធា សម្ពុទ្ធេន វុត្តវិធិ ឥជ្ឈតី”តិ សទ្ទហន្តោ សទ្ធំ ជនេន្តោ។ **ឱកប្បេន្តោ**តិ អារម្មណំ អនុបវិសិត្វា វិយ អធិមុច្ចនវសេន អវកប្បេន្តោ

បក្ខន្ទន្តោ។ **ឯកគ្គតា ពលវតី វត្តតិ** សមាធិបធានត្តា ឈានស្ស។ **ឧភិន្ន**ន្តិ សមាធិបញ្ញានំ។ សមាធិកម្មិកស្ស សមាធិនោ អធិមត្តតាយ បញ្ញាយ អធិមត្តតាបិ ឥច្ឆិតព្ពាតិ អាហ “**សមតាយបី**”តិ, សមភាវេនាបីតិ អត្ថោ។ **អប្បនា**តិ លោកិយអប្បនា។ តថា ហិ “ហោតិយេវា”តិ សាសង្កំ វទតិ, លោកុត្តរប្បនា បន តេសំ សមភាវេនេវ ឥច្ឆិតា។ យថាហ “សមថវិបស្សនំ យុគនទ្ធំ ភាវេតី”តិ (អ. និ. ៤.១៧០)។ យទិ វិសេសតោ សទ្ធាបញ្ញានំ សមាធិវីរិយានញ្ច សមានតំ ឥច្ឆតិ, កថំ សតីតិ អាហ – “**សតិ បន សព្ពត្ថ ពលវតី វត្តតី**”តិ។ **សព្ពត្ថា**តិ លីនុទ្ធច្ចបក្ខិកេសុ បញ្ចិន្ទ្រិយេសុ។ ឧទ្ធច្ចបក្ខិកេកទេសេ គណ្ហន្តោ “**សទ្ធាវីរិយបញ្ញាន**”ន្តិ អាហ។ អញ្ញថា បីតិ ច គហេតព្ពា សិយា។ តថា ហិ “**កោសជ្ជបក្ខិកេន សមាធិនា**”ឥច្ចេវ វុត្តំ, ន ច “បស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាហី”តិ។ **សា**តិ សតិ។ សព្ពេសុ រាជកម្មេសុ និយុត្តោតិ **សព្ពកម្មិកោ។ តេនា**តិ យេន ការណេន សព្ពត្ថ ឥច្ឆិតព្ពា, តេន **អាហ** អដ្ឋកថាយំ។ សព្ពត្ថ និយុត្តា **សព្ពត្ថិកា** , សព្ពេន វា លីនុទ្ធច្ចបក្ខិកេន ពោជ្ឈង្គេន អត្ថេតព្ពា សព្ពត្ថិយា, សព្ពត្ថិយាវ **សព្ពត្ថិកា។ ចិត្ត**ន្តិ កុសលចិត្តំ។ តស្ស ហិ **សតិបដិសរណំ** បរាយណំ អប្បត្តស្ស បត្តិយា អនធិគតស្ស អធិគមាយ។ តេនាហ – “**អារក្ខបច្ចុបដ្ឋានា**”តិអាទិ។

ខន្ធាទិភេទេ អនោគាឡ្ហបញ្ញានន្តិ បរិយត្តិពាហុសច្ចវសេនបិ ខន្ធាយតនាទីសុ អប្បតិដ្ឋិតពុទ្ធីនំ។ ពាហុស្សុតសេវនា ហិ សុតមយញាណាវហា។ តរុណវិបស្សនាសមង្គីបិ ភាវនាមយញាណេ ឋិតត្តា ឯកំសតោ បញ្ញវា ឯវ នាម ហោតីតិ អាហ – “**សមបញ្ញាស…បេ…. បុគ្គលសេវនា**”តិ។ ញេយ្យធម្មស្ស គម្ភីរភាវវសេន តប្បរិច្ឆេទកញាណស្ស គម្ភីរភាវគហណន្តិ អាហ – “**គម្ភីរេសុ ខន្ធាទីសុ បវត្តាយ គម្ភីរបញ្ញាយា**”តិ។ តញ្ហិ ញេយ្យំ តាទិសាយ បញ្ញាយ ចរិតព្ពតោ គម្ភីរញាណចរិយំ, តស្សា វា បញ្ញាយ តត្ថ បភេទតោ បវត្តិ គម្ភីរញាណចរិយា, តស្សា បច្ចវេក្ខណាតិ អាហ “**គម្ភីរបញ្ញាយ បភេទបច្ចវេក្ខណា**”តិ។ យថា សតិវេបុល្លប្បត្តោ នាម អរហា ឯវ, ឯវំ សោ ឯវ បញ្ញាវេបុល្លប្បត្តោបីតិ អាហ “**អរហត្តមគ្គេន ភាវនាបារិបូរី ហោតី**”តិ។ វីរិយាទីសុបិ ឯសេវ នយោតិ។

“តត្តំ អយោខិលំ ហត្ថេ គមេន្តី”តិអាទិនា វុត្តបញ្ចវិធពន្ធនកម្មការណា និរយេ និព្ពត្តសត្តស្ស សព្ពបឋមំ ករោន្តីតិ **ទេវទូតសុត្តា**ទីសុ (ម. និ. ៣.២៥០), តស្សា អាទិតោ វុត្តត្តា ច អាហ – “**បញ្ចវិធពន្ធនកម្មការណតោ បដ្ឋាយា**”តិ។ **សកដវហនាទិកាលេ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន គទញ្ញមនុស្សេហិ តិរច្ឆានេហិ ច វិពាធនីយកាលំ សង្គណ្ហាតិ។ **ឯកំ ពុទ្ធន្តរ**ន្តិ ឥទំ អបរាបរំ បេតេសុ ឯវ ឧប្បជ្ជនកសត្តវសេន វុត្តំ, ឯកច្ចានំ វា បេតានំ, ឯកច្ចតិរច្ឆានានំ វិយ តថា ទីឃាយុកតាបិ សិយាតិ តថា វុត្តំ។ តថា ហិ កាលោ នាគរាជា ចតុន្នំ ពុទ្ធានំ រូបទស្សាវី។

ឯវំ អានិសំសទស្សាវិនោតិ “វីរិយាយត្តោ ឯវ សកលលោកិយលោកុត្តរវិសេសាធិគមោ”តិ ឯវំ អានិសំសទស្សនសីលស្ស។ **គមនវីថិ**ន្តិ សបុព្ពភាគំ និព្ពានគាមិនី បដិបទំ។ សហ វិបស្សនាយ អរិយមគ្គបដិបាដិ, សត្តវិសុទ្ធិបរម្បរា វា។ សា ហិ វដ្ដតោ និយ្យានាយ គន្តព្ពា បដិបទាតិ កត្វា គមនវីថិ នាម។

កាយទឡ្ហីពហុលោតិ កាយស្ស បោសនបសុតោ។ **បិណ្ឌ**ន្តិ រដ្ឋបិណ្ឌំ។ បច្ចយទាយកានំ អត្តនិ ការស្ស អត្តនោ សម្មាបដិបត្តិយា មហប្ផលភាវស្ស ករណេន បិណ្ឌាយ ភិក្ខាយ បដិបូជនា **បិណ្ឌាបចាយនា។ នីហរន្តោ**តិ បត្តត្ថវិកតោ នីហរន្តោ។ **តំ សទ្ធំ សុត្វា**តិ តំ ឧបាសិកាយ វចនំ បណ្ណសាលទ្វារេ ឋិតោវ បញ្ចាភិញ្ញតាយ ទិព្ពសោតេន សុត្វាតិ វទន្តិ។ មនុស្សសម្បត្តិ, ទិព្ពសម្បត្តិ , អន្តេ និព្ពានសម្បត្តីតិ **តិស្សោ សម្បត្តិយោ។ សិតំ ករោន្តោវា**តិ “អកិច្ចេនេវ មយា វដ្ដទុក្ខំ សមតិក្កន្ត”ន្តិ បច្ចវេក្ខណាវសានេ សញ្ជាតបាមោជ្ជវសេន សិតំ ករោន្តោ ឯវ។

អលសានំ ភាវនាយ នាមមត្តម្បិ អជានន្តានំ កាយស្ស បោសនពហុលានំ យាវទត្ថំ បរិភុញ្ជិត្វា សេយ្យសុខាទី អនុយុញ្ជន្តានំ តិរច្ឆានកថិកានំ ទូរតោវ វជ្ជនំ **កុសីតបុគ្គលបរិវជ្ជនា**។ “ទិវសំ ចង្កមេន និសជ្ជាយា”តិអាទិនា ភាវនារម្ភវសេន អារទ្ធវីរិយានំ ទឡ្ហបរក្កមានំ កាលេនកាលំ ឧបសង្កមនា **អារទ្ធវីរិយបុគ្គលសេវនា**។ តេនាហ “**កុច្ឆី បូរេត្វា**”តិអាទិ។

វិសុទ្ធិមគ្គេ បន “ជាតិមហត្តបច្ចវេក្ខណា, សព្រហ្មចារិមហត្តបច្ចវេក្ខណា”តិ ឥទំ ទ្វយំ ន គហិតំ, “ថិនមិទ្ធវិនោទនតា, សម្មប្បធានបច្ចវេក្ខណា”តិ ឥទំ ទ្វយំ គហិតំ។ តត្ថ អានិសំសទស្សាវិតាយ ឯវ សម្មប្បធានបច្ចវេក្ខណា គហិតា លោកិយលោកុត្តរវិសេសាធិគមស្ស វីរិយាយត្តតាទស្សនភាវតោ។ ថិនមិទ្ធវិនោទនំ តទធិមុត្តតាយ គហិតំ, វីរិយុប្បាទនេ យុត្តបយុត្តស្ស ថិនមិទ្ធវិនោទនំ អត្ថតោ សិទ្ធមេវ។ តត្ថ ថិនមិទ្ធវិនោទនំ កុសីតបុគ្គលបរិវជ្ជន-អារទ្ធវីរិយបុគ្គល-សេវន- តទធិមុត្តតាបដិបក្ខវិធមន-បច្ចយូបសំហារវសេន, អបាយភយបច្ចវេក្ខណាទយោ សមុត្តេជនវសេន វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទកាតិ ទដ្ឋព្ពា។

ពុទ្ធានុស្សតិយា ឧបចារសមាធិនិដ្ឋត្តា វុត្តំ “**យាវ ឧបចារា**”តិ។ **សកលសរីរំ ផរមានោ**តិ បីតិសមុដ្ឋានេហិ បណីតរូបេហិ សកលសរីរំ ផរមានោ។ ធម្មសង្ឃគុណេ អនុស្សរន្តស្សាបិ យាវ ឧបចារា សកលសរីរំ ផរមានោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ ឧប្បជ្ជតីតិ យោជនា។ ឯវំ សេសអនុស្សតីសុ បសាទនីយសុត្តន្តបច្ចវេក្ខណាយ ច យោជេតព្ពំ តស្សាបិ វិមុត្តាយតនភាវេន តគ្គតិកត្តា។ **ឯវរូបេ កាលេ**តិ ទុព្ភិក្ខភយាទីសូតិ វុត្តកាលេ។ **សមាបត្តិយា...បេ.... ន សមុទាចរន្តី**តិ ឥទំ ឧបសមានុស្សតិយា វសេន វុត្តំ។ សង្ខារានញ្ហិ សប្បទេសវូបសមេបិ និប្បទេសវូបសមេ វិយ តត្ថ សបញ្ញាយ បវត្តនតោ ភាវនាមនសិការោ កិលេសវិក្ខម្ភនសមត្ថោ ហុត្វា ឧបចារសមាធឹ អាវហន្តោ តថារូបបីតិសោមនស្សសមន្នាគតោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ ហោតីតិ។ បសាទនីយេសុ ឋានេសុ បសាទសិនេហាភាវេន សំសូចិតហទយតា លូខតា។ សា ច តត្ថ អាទរគារវាករណេន វិញ្ញាយតីតិ អាហ “**អសក្កច្ចកិរិយាយ សំសូចិតលូខភាវេ**”តិ។

កាយចិត្តទរថវូបសមលក្ខណា បស្សទ្ធិ ឯវ យថាវុត្តពោធិអង្គភូតោ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គោ, តស្ស **បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស។ បណីតភោជនសេវនតា**តិ បណីតសប្បាយភោជនសេវនតា។ ឧតុឥរិយាបថសុខគ្គហណេហិ សប្បាយឧតុឥរិយាបថំ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តញ្ហិ តិវិធម្បិ សប្បាយំ សេវិយមានំ កាយស្ស កល្លតាបាទនវសេន ចិត្តស្ស កល្លតំ អាវហន្តំ ទុវិធាយបិ បស្សទ្ធិយា ការណំ ហោតិ។ សត្តេសុ លព្ភមានំ សុខទុក្ខំ អហេតុកន្តិ អយមេកោ អន្តោ, ឥស្សរាទិវិសមហេតុកន្តិ អយំ ទុតិយោ, ឯតេ ឧភោ អន្តេ អនុបគម្ម យថាសកំ កម្មុនា ហោតីតិ អយំ មជ្ឈិមា បដិបត្តិ។ មជ្ឈត្តោ បយោគោ យស្ស សោ មជ្ឈត្តបយោគោ, តស្ស ភាវោ **មជ្ឈត្តបយោគតា**។ អយញ្ហិ បហានសារទ្ធកាយតា-សង្ខាតបស្សទ្ធកាយតាយ ការណំ ហោន្តី បស្សទ្ធិទ្វយំ អាវហតិ។ ឯតេនេវ សារទ្ធកាយបុគ្គលបរិវជ្ជន-បស្សទ្ធកាយបុគ្គលសេវនានំ តទាវហនតា សំវណ្ណិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

វត្ថុវិសទកិរិយា ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនា ច “បញ្ញាវហា”តិ វុត្តា។ សមថាវហាបិ តា ហោន្តិ សមថាវហភាវេនេវ បញ្ញាវហត្តាតិ វុត្តំ “**វត្ថុវិសទ...បេ.... វេទិតព្ពា**”តិ។

ករណកោសល្លភាវនាកោសល្លានំ នានន្តរិយភាវតោ រក្ខណកោសល្លស្ស ច តំមូលកត្តា “**និមិត្តកុសលតា នាម កសិណនិមិត្តស្ស ឧគ្គហណកុសលតា**”ឥច្ចេវ វុត្តំ។ **អតិសិថិលវីរិយតាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បញ្ញាបយោគមន្ទតំ អប្បមាទវេកល្លញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ **តស្ស បគ្គណ្ហន**ន្តិ តស្ស លីនស្ស ចិត្តស្ស ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គាទិសមុដ្ឋាបនេន លយាបត្តិតោ សមុដ្ឋាបនំ។ វុត្តញ្ចេតំ ភគវតា –

> “យស្មិញ្ច ខោ, ភិក្ខវេ, សមយេ លីនំ ចិត្តំ ហោតិ, កាលោ តស្មឹ សមយេ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ។ តំ កិស្ស ហេតុ? លីនំ, ភិក្ខវេ, ចិត្តំ, តំ ឯតេហិ ធម្មេហិ សុសមុដ្ឋាបយំ ហោតិ។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, បុរិសោ បរិត្តំ អគ្គឹ ឧជ្ជាលេតុកាមោ អស្ស, សោ តត្ថ សុក្ខានិ ចេវ តិណានិ បក្ខិបេយ្យ, សុក្ខានិ គោមយានិ បក្ខិបេយ្យ, សុក្ខានិ កដ្ឋានិ បក្ខិបេយ្យ, មុខវាតញ្ច ទទេយ្យ, ន ច បំសុកេន ឱកិរេយ្យ, ភព្ពោ នុ ខោ សោ បុរិសោ បរិត្តំ អគ្គឹ ឧជ្ជាលេតុន្តិ។ ឯវំ, ភន្តេ”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤)។

ឯត្ថ ច យថាសកំ អាហារវសេន ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គាទីនំ ភាវនា សមុដ្ឋាបនាតិ វេទិតព្ពា, សា អនន្តរំ វិភាវិតា ឯវ។

អច្ចារទ្ធវីរិយតាទីហីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន បញ្ញាបយោគពលវតំ បមោទុប្បិលាវនញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ **តស្ស និគ្គណ្ហន**ន្តិ តស្ស ឧទ្ធតស្ស ចិត្តស្ស សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គាទិសមុដ្ឋាបនេន ឧទ្ធតាបត្តិតោ និសេធនំ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ភគវតា –

> “យស្មិញ្ច ខោ, ភិក្ខវេ, សមយេ ឧទ្ធតំ ចិត្តំ ហោតិ, កាលោ តស្មឹ សមយេ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ។ តំ កិស្ស ហេតុ? ឧទ្ធតំ, ភិក្ខវេ, ចិត្តំ, តំ ឯតេហិ ធម្មេហិ សុវូបសមយំ ហោតិ។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, បុរិសោ មហន្តំ អគ្គិក្ខន្ធំ និព្ពាបេតុកាមោ អស្ស, សោ តត្ថ អល្លានិ ចេវ តិណានិ....បេ.... បំសុកេន ច ឱកិរេយ្យ, ភព្ពោ នុ ខោ សោ បុរិសោ មហន្តំ អគ្គិក្ខន្ធំ និព្ពាបេតុន្តិ។ ឯវំ, ភន្តេ”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤)។

ឯត្ថាបិ យថាសកំ អាហារវសេន បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គាទីនំ ភាវនា សមុដ្ឋាបនាតិ វេទិតព្ពា។ តត្ថ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនា វុត្តា ឯវ, សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស វុច្ចមានា, ឥតរស្ស អនន្តរំ វក្ខតិ។ **បញ្ញាបយោគមន្ទតាយា**តិ បញ្ញាព្យាបារស្ស អប្បភាវេន។ យថា ហិ ទានំ អលោភប្បធានំ, សីលំ អ

ទោសប្បធានំ, ឯវំ ភាវនា អមោហប្បធានា។ តត្ថ យទា បញ្ញា ន ពលវតី ហោតិ, តទា ភាវនា បុព្ពេនាបរំ វិសេសាវហា ន ហោតិ, អនភិសង្ខតោ វិយ អាហារោ បុរិសស្ស យោគិនោ ចិត្តស្ស អភិរុចី ន ឧប្បាទេតិ, តេន តំ និរស្សាទំ ហោតិ។ តថា ភាវនាយ សម្មទេវ វីថិបដិបត្តិយា អភាវេន ឧបសមសុខំ ន វិន្ទតិ, តេនបិ ចិត្តំ និរស្សាទំ ហោតិ។ តេន វុត្តំ "**បញ្ញាបយោគ...បេ.... និរស្សាទំ ហោតី**"តិ។

តស្ស សំវេគុប្បាទនញ្ច បសាទុប្បាទនញ្ច តិកិច្ឆនន្តិ តំ ទស្សេន្តោ "**អដ្ឋ សំវេគវត្ថូនី**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ ជាតិជរាព្យាធិមរណានិ យថារហំ សុគតិយំ ទុគ្គតិយញ្ច ហោន្តីតិ តទញ្ញមេវ បញ្ចវិធពន្ធនាទិខុប្បិបាសាទិអញ្ញមញ្ញវិពាធនាទិហេតុកំ អបាយទុក្ខំ ទដ្ឋព្ពំ។ តយិទំ សព្ពំ តេសំ តេសំ សត្តានំ បច្ចុប្បន្នភវនិស្សិតំ គហិតន្តិ អតីតេ អនាគតេ ច កាលេ វដ្ដមូលកទុក្ខានិ វិសុំ គហិតានិយេវ។ យេ បន សត្តា អាហារូបជីវិនោ តត្ថ ច ឧដ្ឋានផលូបជីវិនោ, តេសំ អញ្ញេហិ អសាធារណំ ជីវិកទុក្ខំ អដ្ឋមំ សំវេគវត្ថុ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អយំ វុច្ចតិ សមយេ សម្បហំសនា**តិ អយំ សម្បហំសិតព្ពសមយេ វុត្តនយេន សំវេគជននវសេន ចេវ បសាទុប្បាទនវសេន ច សម្មទេវ បហំសនា, សំវេគជននបុព្ពកបសាទុប្បាទនេន ភាវនាចិត្តស្ស តោសនាតិអត្ថោ។

សម្មាបដិបត្តិំ អាគម្មាតិ លីនុទ្ធច្ចវិរហេន សមថវីថិបដិបត្តិយា ច សម្មទេវ ភាវនាបដិបត្តិំ អាគម្ម។

អលីនន្តិអាទីសុ កោសជ្ជបក្ខិកានំ ធម្មានំ អនធិមត្តតាយ **អលីនំ,** ឧទ្ធច្ចបក្ខិកានំ អនធិមត្តតាយ **អនុទ្ធតំ,** បញ្ញាបយោគសម្បត្តិយា ឧបសមសុខាធិគមេន ច **អនិរស្សាទំ,** តតោ ឯវ អារម្មណេ **សមប្បវត្តំ សមថវីថិបដិបន្នញ្ច**។ តត្ថ អលីនតាយ បគ្គហេ, អនុទ្ធតាយ ច និគ្គហេ, អនិរស្សាទតាយ សម្បហំសនេ ន ព្យាបារំ អាបជ្ជតិ។ អលីនានុទ្ធច្ចតាហិ អារម្មណេ សមប្បវត្តំ, អនិរស្សាទតាយ សមថវីថិបដិបន្នំ, សមប្បវត្តិយា វា អលីនំ អនុទ្ធតំ, សមថវីថិបដិបត្តិយា អនិរស្សាទន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អយំ វុច្ចតិ សមយេ អជ្ឈុបេក្ខនតា**តិ អយំ អជ្ឈុបេក្ខិតព្ពសមយេ ចិត្តស្ស បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនេសុ ព្យាវដតាសង្ខាតំ បដិបក្ខំ អភិភុយ្យ ឧបេក្ខនា វុច្ចតិ។ **ឯសា**តិ សមាធិពោជ្ឈង្គោ អនុប្បន្នោ ឧប្បជ្ជតិ។ **អរហត្តមគ្គេន ភាវនាបារិបូរិំ ហោតី**តិ ឯតេន និប្បរិយាយតោ សមាធិវេបុល្លប្បត្តោបិ អរហា ឯវាតិ ទស្សេតិ។

អនុរោធវិរោធបហានវសេន មជ្ឈត្តភាវោ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ការណំ តស្មិំ សតិ សិជ្ឈនតោ, អសតិ ច អសិជ្ឈនតោ, សោ ច មជ្ឈត្តភាវោ វិសយវសេន ទុវិធោតិ អាហ "**សត្តមជ្ឈត្តតា សង្ខារមជ្ឈត្តតា**"តិ។ តទុភយវសេន ចស្ស វិរុជ្ឈនំ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ ឯវំ ទូរីកតន្តិ អនុរុជ្ឈនស្សេវ បហានវិធិំ ទស្សេន្តោ "**សត្តមជ្ឈត្តតា**"តិអាទិមាហ។ តថា ហិស្ស សត្តសង្ខារកេលាយនបុគ្គលបរិវជ្ជនំ "ឧប្បត្តិយា ការណ"ន្តិ វុច្ចតិ។ ឧបេក្ខាយ ហិ វិសេសតោ រាគោ បដិបក្ខោ, តតោ រាគពហុលស្ស បុគ្គលស្ស ឧបេក្ខា "វិសុទ្ធិមគ្គោ"តិ វុច្ចតិ។ **ទ្វីហាការេហី**តិ កម្មស្សកតាបច្ចវេក្ខណំ អត្តសុញ្ញតាបច្ចវេក្ខណន្តិ ឥមេហិ ទ្វីហិ ការណេហិ។ **ទ្វីហេវា**តិ អវធារណំ សង្ខារសហិតាយ សង្ខ្យាសមានតាយ ទស្សនត្ថំ។ សង្ខ្យា ឯវ ហេត្ថ សមានំ, ន សង្ខ្យេយ្យំ សព្ពថា សមានន្តិ។ **អស្សាមិកភាវោ** អនត្តនិយតា។ សតិ ហិ អត្តនិ តស្ស កិញ្ចនភាវេន ចីវរំ អញ្ញំ វា កិញ្ចិ អត្តនិយំ នាម សិយា, សោ បន កោចិ នត្ថេវាតិ អធិប្បាយោ។ **អនទ្ធនិយ**ន្តិ, ន អទ្ធានក្ខមំ, ន ចិរដ្ឋាយិ ឥត្តរំ អនិច្ចន្តិ អត្ថោ។ **តាវកាលិក**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ។

មមាយតីតិ មមត្តំ ករោតិ។ មមាតិ តណ្ហាយ បរិគ្គយ្ហ តិដ្ឋតិ។ **ធនាយន្តា**តិ ធនំ ទព្ពំ ករោន្តា។ **អស្សា**តិ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស **អរហត្តមគ្គេន ភាវនាបារិបូរិ ហោតិ**។ តថា ហិ អរហតោ ឯវ ឆឡង្គុបេក្ខានិប្ផត្តិ។

អសុភារម្មណា ធម្មាតិ អសុភប្បការា អសុភឈានស្ស អារម្មណភូតា ធម្មា។ កាមំ ឥន្ទ្រិយពទ្ធាបិ កេសាទយោ អសុភប្បការា ឯវ, វិសេសតោ បន ជិគុច្ឆិតព្ពេ ជិគុច្ឆាវហេ គណ្ហន្តោ "**ទសា**"តិ អាហ។ យថា មនសិករោតោ សភាវសរសតោ តត្ថ អសុភសញ្ញា សន្តិដ្ឋតិ, តថា បវត្តោ មនសិការោ **ឧបាយមនសិការោ**។ អសុភេ អសុភបដិក្កូលាការស្ស ឧគ្គណ្ហនំ, យថា វា តត្ថ ឧគ្គហនិមិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, តថា មនសិការោ អសុភនិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ។ ឧបចារប្បនាវហាយ អសុភភាវនាយ អនុយុញ្ជនា **អសុភភាវនានុយោគោ**។

មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ សុដ្ឋុ សុសំវរណេ សតិ អវសរំ អលភន្តោ កាមច្ឆន្ទោ បហីយតេវ, តថា ភោជនេ មត្តញ្ញុនោ មិតាហារស្ស ថិនមិទ្ធាភិភវាភាវា ឱតារំ អលភមានោ កាមច្ឆន្ទោ បហីយតិ។ យោ បន អាហារេ បដិក្កូលសញ្ញំ តព្ពិបរិណាមស្ស តទាធារស្ស តស្ស ច ឧទរិយភូតស្ស អតិវិយ ជេគុច្ឆតំ, កាយស្ស ច អាហារតិដ្ឋកតំ សម្មទេវ ជានាតិ, សោ សព្ពសោ ភោជនេ បមាណស្ស ជាននេន វិសេសតោ **ភោជនេ មត្តញ្ញូ** នាម។ តស្ស កាមច្ឆន្ទោ បហីយតេវ, អដ្ឋកថាយំ បន អប្បាហារតាយេវ ទស្សេតុំ "**ចតុន្ន**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **អសុភ**

កម្មិកតិស្សត្ថេរោ ទន្តដ្ឋិទស្សាវី។ **បហីនស្សា**តិ វិក្ខម្ភនវសេន បហីនស្ស។ អភិធម្មបរិយាយេន សព្ពោបិ លោភោ កាមច្ឆន្ទនីវរណន្តិ **“អរហត្តមគ្គេន អាយតឹ អនុប្បាទោ”**តិ វុត្តំ។

មេជ្ជតិ ហិតផរណវសេន សិនិយ្ហតីតិ មិត្តោ, ហិតេសី បុគ្គលោ, តស្មិំ មិត្តេ ភវា, មិត្តស្ស វា ឯសាតិ មេត្តា, ហិតេសិតា។ សា ឯវ បដិបក្ខតោ ចេតសោ វិមុត្តីតិ **មេត្តាចេតោវិមុត្តិ**។ តត្ថ មេត្តាយនស្ស សត្តេសុ ហិតផរណស្ស ឧប្បាទនំ បវត្តនំ **មេត្តានិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ**។ តេនាហ **“ឱទិស្សកា”**តិអាទិ។

តត្ថ អត្តបិយសហាយមជ្ឈត្តវេរិវសេន **ឱទិស្សកតា**។ សីមាសម្ភេទេ កតេ **អនោទិស្សកតា**។ ឯកាទិទិសាផរណវសេន ទិសាផរណតា មេត្តាយ ឧគ្គណ្ហនេ វេទិតព្ពា។ **ឧគ្គហោ** យាវ ឧបចារា ទដ្ឋព្ពោ។ ឧគ្គហិតាយ អាសេវនា **ភាវនា,** សព្ពេ តត្ថិយោ បុរិសា អរិយា អនរិយា ទេវា មនុស្សា វិនិបាតិកាតិ សត្តាធិករណវសេន បវត្តា សត្តវិធា, អដ្ឋវិសតិវិធា វា, ទសហិ ទិសាហិ ទិសោធិករណវសេន បវត្តា ទសវិធា, ឯកេកាយ ទិសាយ សត្តាទិឥត្ថាទិអវេរាទិភេទេន អសីតាធិកចតុសតប្បភេទា ច **ឱធិសោផរណមេត្តា**។ សព្ពេ សត្តា, បាណា, ភូតា, បុគ្គលា, អត្តភាវបរិយាបន្នាតិ ឯតេសំ វសេន បញ្ចវិធា។ ឯកេកស្មិំ អវេរា ហោន្តុ, អព្យាបជ្ជា, អនីឃា, សុខី អត្តានំ បរិហរន្តូតិ ចតុធា បវត្តិយា វីសតិវិធា **អនោធិសោផរណមេត្តា,** តំ សន្ធាយាហ – **“ឱធិសោ...បេ.... ភាវេន្តស្សបី”**តិ។ **តំ ឯតស្សា**តិអាទិនា កម្មស្សកតាបច្ចវេក្ខណំ ទស្សេតិ ។ **បដិសង្ខានេ ឋិតស្សា**តិ កោធេ យថាវុត្តស្ស អាទីនវស្ស តប្បដិបក្ខតោ អកោធេ មេត្តាយ អានិសំសស្ស ច បដិសង្ខានេ សម្មទេវ ឋាននេ។ **សេវន្តស្សា**តិ ភជន្តស្ស **ព្យាបាទោ បហីយតិ**។

អតិភោជនេ និមិត្តគ្គាហោតិ អាហារស្ស អធិកភោជនេ ថិនមិទ្ធស្ស និមិត្តគ្គាហោ, “ឯត្តកេ ភុត្តេ ថិនមិទ្ធំ ឧប្បជ្ជតិ, ឯត្តកេ នោ”តិ ថិនមិទ្ធស្ស ការណាការណគ្គាហោតិ អត្ថោ។ **ទិវា សូរិយាលោក**ន្តិ ទិវា គហិតនិមិត្តំ សូរិយាលោកំ, រត្តិយំ មនសិករោន្តស្សបីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ធុតង្គានំ វីរិយនិស្សិតត្តា វុត្តំ **“ធុតង្គនិស្សិតសប្បាយកថាយបី”**តិ។

កុក្កុច្ចម្បិ កតាកតានុសោចនវសេន បវត្តមានំ ចេតសោ អវូបសមាវហតាយ ឧទ្ធច្ចេន សមានលក្ខណមេវាតិ តទុភយស្ស បហានការណំ ទស្សេន្តោ ភគវា – “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, ចេតសោ វូបសមោ”តិអាទិមាហ។ តស្មា ពាហុសច្ចាទិ តស្ស បហានការណន្តិ ទស្សេតុំ **“អបិច ឆ ធម្មា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ ពហុស្សុតស្ស គន្ថតោ, អត្ថតោ ធម្មំ វិចារេន្តស្ស អត្ថវេទាទិបដិលាភសម្ភវតោ វិក្ខេបោ ន ហោតិ។ យថាវិហិតបដិបត្តិយា យថាធម្មបដិការប្បវត្តិយា ច វិប្បដិសារោ អនវសរោវាតិ **“ពាហុសច្ចេនបិ...បេ.... ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហីយតី”**តិ វុត្តំ។ យទគ្គេន ពហុស្សុតស្ស បដិសង្ខានវតោ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហីយតិ, តទគ្គេន បរិបុច្ឆកតាវិនយបកតញ្ញុតាហិបិ តំ បហីយតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ វុទ្ធសេវិតា ច វុទ្ធសីលិតំ អាវហតីតិ ចេតសោ វូបសមករត្តា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស បហានការីវុត្តា, វុទ្ធភាវំ បន អនបេក្ខិត្វា វិនយធរា កុក្កុច្ចវិនោទកា កល្យាណមិត្តាតិ ទដ្ឋព្ពា។ វិក្ខេបោ ច ភិក្ខូនំ យេភុយ្យេន កុក្កុច្ចហេតុកោ ហោតីតិ **“កប្បិយាកប្បិយបរិបុច្ឆាពហុលស្សា”**តិអាទិនា វិនយនយេនេវ បរិបុច្ឆកតាទយោ និទ្ទិដ្ឋា។ **បហីនេ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចេ**តិ និទ្ធារណេ ភុម្មំ។ កុក្កុច្ចស្ស ទោមនស្សសហគតត្តា **អនាគាមិមគ្គេន អាយតឹ អនុប្បាទោ** វុត្តោ។

កុសលាកុសលា ធម្មាតិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ កាមំ ពាហុសច្ចបរិបុច្ឆកតាហិ អដ្ឋវត្ថុកាបិ វិចិកិច្ឆា បហីយតិ, តថាបិ រតនត្តយវិចិកិច្ឆាមូលិកា សេសវិចិកិច្ឆាតិ កត្វា វុត្តំ **“តីណិ រតនានិ អារព្ភា”**តិអាទិ។ វិនយេ បកតញ្ញុតាយ ច សតិ សិក្ខាយ កង្ខាយ អសម្ភវោ ឯវ, តថា រតនត្តយគុណាវពោធេ សតិ បុព្ពន្តាទីសុ សំសយស្សាតិ អាហ – **“វិនយេ”**តិអាទិ។ **ឱកប្បនីយសទ្ធា** សទ្ទេយ្យវត្ថុំ អនុបវិសិត្វា វិយ អធិមុច្ចនំ, តញ្ច តថា អធិមោក្ខុប្បាទនមេវ។ សទ្ធាយ និន្នបោណបព្ភារតា **អធិមុត្តិ។ អរហត្តេន កូដំ គណ្ហិ** សត្តបិ ពោជ្ឈង្គេ វិត្ថារេត្វា ទេសនាយ ឱសាបិតត្តា។

អាហារសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បរិយាយសុត្តវណ្ណនា

២៣៣. សម្ពហុលាតិ វុច្ចន្តិ សង្ឃសមញ្ញាយ អភាវតោ។ **តតោ បរន្តិ** តិណ្ណំ ជនានំ ឧបរិ សង្ខ្យោ ចតុវគ្គករណីយាទិសង្ឃកម្មវសេន កម្មប្បត្តត្តា។ **បវិសឹសូ**តិ ភាវិនិ បវិសនេ ភូតេ វិយ កត្វា ឧបចារេន វុត្តន្តិ អាហ – **“បវិដ្ឋា”**តិ។ ភាវិនិ ហិ ភូតេ វិយ ឧបចារោ។ តេនាហ – **“តេ បនា”**តិអាទិ, តេ បន ភិក្ខូតិ អត្ថោ។ បុន **តេ បនា**តិ តិត្ថិយា តិត្ថិយសាវកា ច។

ឥមស្មិំ បញ្ញាបនេតិ “បញ្ច នីវរណេ បហាយា”តិអាទិនយប្បវត្តេ ឥមស្មិំ បការេ អត្ថបញ្ញាបនេ។ វិសិស្សតិ អញ្ញមញ្ញតោ បភិជ្ជតីតិ **វិសេសោ**, ភេទោ។ ស្វាយំ ឥធ អន្តោគធាធិកភាវោ អធិប្បេតោតិ អាហ – “**កោ វិសេសោតិ កឹ អធិក**”ន្តិ។ អធិកំ បយសនំ បយុញ្ជនន្តិ **អធិប្បយាសោ**, អធិកប្បយោគោ។ នានា ករីយតិ ឯតេនាតិ **នានាករណំ**, ភេទោតិ អាហ – “**កឹ នានត្ត**”ន្តិ។ **ទុតិយបទេ**តិ “អនុសាសនិយា វា អនុសាសនិ”ន្តិ ឯតស្មិំ បទេ។ **ឯសេវ នយោ**តិ យថា បឋមស្មិំ បទេ អត្ថយោជនា, ឯវំ ទុតិយបទេបិ យោជេតព្ពា។

តីណិ ឋានានីតិ ទេវមារព្រហ្មដ្ឋានានិ តីណិ “សទេវកេ លោកេ”តិអាទិនា **លោកេ បក្ខិបិត្វា**។ “សស្សមណព្រាហ្មណិយា បជាយ សទេវមនុស្សាយា”តិ **ទ្វេ** ឋានានិ។ “**បជាយា**”តិ ឯត្ថ បក្ខិបិត្វា ឥតិ **បញ្ចហិ** បទេហិ។ **ឧទ្ទេស**ន្តិ ឧទ្ទិសិតព្ពតំ។ **គណន**ន្តិ ឯកោ កាមច្ឆន្ទោតិ គហេតព្ពតំ គច្ឆតិ។ **អត្តនោ ហត្ថបាទាទីសូ**តិ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ សមុទាយំ អារព្ភ បដិយស្ស ឧប្បជ្ជនតោ។ **អត្តនោ ខន្ធេសុ វិមតិ** “អហំ នុ ខោ ស្មី”តិអាទិនា។

កិញ្ចាបិ សព្ពំ វីរិយំ ចេតសិកមេវ, យំ បន កាយកម្មាធិដ្ឋានាទិវសេន មនសិ កាយិកបយោគសមុដ្ឋាបនំ វីរិយំ កាយិកន្តិ លទ្ធបរិយាយន្តិ តតោ វិសេសេត្វា ចេតសិកន្តិ យថាធិប្បេតទុតិយតាទស្សនត្ថំ។ យទិបិ យថា កប្បិតឥរិយាបថសន្ធារណវសេន បវត្តមានំ វីរិយំ កាយស្ស តថាបវត្តស្ស បច្ចយភូតន្តិ ន សក្កា វត្តុំ, តថាបិ ន តាទិសោ កាយបយោគោ, តទា បវត្តោ នត្ថីតិ វុត្តំ “**កាយបយោគំ វិនា ឧប្បន្នវីរិយ**”ន្តិ។ **សតិសម្ពោជ្ឈង្គសទិសោ វា**តិ ឥមិនា អជ្ឈត្តិកេ សង្ខារេ អជ្ឈុបេក្ខនវសេន បវត្តា អជ្ឈត្តធម្មេសុ ឧបេក្ខាតិអាទិនយំ អតិទិសតិ។

“**មិស្សកពោជ្ឈង្គា កថិតា**”តិ វត្វា តមត្ថំ វិភាវេតុំ “**ឯតេសូ**”តិអាទិ វុត្តំ។ ចង្កមន្តេនបិ អរិយមគ្គំ អធិគន្តុំ សក្កាតិ កត្វា វុត្តំ “**មគ្គំ អបត្តំ កាយិកវីរិយ**”ន្តិ។ **ពោជ្ឈង្គា ន លព្ភន្តី**តិ និប្បរិយាយពោជ្ឈង្គា ន លព្ភន្តិ។ **ពោជ្ឈង្គេ ឧទ្ធរន្តិ** បរិយាយតោតិ អធិប្បាយោ។ **សេសា**តិ ពហិទ្ធាធម្មេសុ សតិ-ធម្មវិចយ-ឧបេក្ខា-ចេតសិក-វីរិយ-សវិតក្ក-សវិចារ-បីតិ-សមាធី ទ្វេ បស្សទ្ធិយោ ច។ អយំ បន នយោ បចុរប្បវត្តិវសេន អដ្ឋកថានយេនេវ វុត្តោ។ ថេរវាទវសេន បន អវិតក្កអវិចារមគ្គា បីតិសមាធិសម្ពោជ្ឈង្គា រូបាវចរាបិ អត្ថីតិ តេបិ គហេត្វា ទស មិស្សកាវ ហោន្តីតិ វត្តព្ពំ សិយាតិ។

បរិយាយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អគ្គិសុត្តវណ្ណនា

២៣៤. លោណធូបនន្តិ លោណញ្ច ធូបនញ្ច លោណធូបនំ។ **យោធកម្ម**ន្តិ យោធបុគ្គលេន កត្តព្ពំ កម្មំ។ **មន្តកម្ម**ន្តិ រាជកិច្ចមន្តនំ។ **បដិហារកម្ម**ន្តិ រញ្ញោ សន្តិកំ អាគតានំ វចនំ រញ្ញោ និវេទេត្វា តតោ នេសំ បដិហរណកម្មំ។ **តស្មា**តិ សព្ពត្ថិកត្តា សតិយា។ **ឯវំ** “សតិញ្ច ខ្វាហ”ន្តិអាទិកំ អវោច។ **បុព្ពភាគវិបស្សនា ពោជ្ឈង្គាវ កថិតា** បគ្គហនិគ្គហវិនោទិតត្តា។

អគ្គិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. មេត្តាសហគតសុត្តវណ្ណនា

២៣៥. កីទិសា គតិ និព្ពត្តិ ឯតិស្សាតិ **កឹគតិកា,** កីនិដ្ឋាតិ វុត្តំ ហោតិ។ កីទិសី បរមា ឧត្តមា កោដិ ឯតិស្សាតិ **កឹបរមា**។ កីទិសំ ផលំ អានិសំសំ ឧទយោ ឯតិស្សាតិ **កឹផលា។ សំសដ្ឋំ សម្បយុត្ត**ន្តិ ឥទំ **សហគត-**សទ្ទស្ស អត្ថទស្សនមត្តំ, ឥធ បន មេត្តាឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនាបុព្ពភាគពោជ្ឈង្គា ច “មេត្តាសហគតំ សតិសម្ពោជ្ឈង្គ”ន្តិអាទិនា វុត្តាតិ វេទិតព្ពំ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពេសុ ពោជ្ឈង្គេសុ សព្ពេសុ ច ព្រហ្មវិហារេសុ។

បដិកូលេតិ វិរជ្ជតីតិ បដិកូលំ, អនិដ្ឋំ។ ន បដិកូលំ **អប្បដិកូលំ**, ឥដ្ឋំ។ តេនាហ “**ឥដ្ឋេ វត្ថុស្មិ**”ន្តិ។ **ឯត្ថា**តិ អប្បដិកូលវត្ថុស្មិំ។ **ឯវន្តិ** បដិកូលសញ្ញី។ សត្តេ អប្បដិកូលេ **អសុភផរណំ,** សង្ខារេ អប្បដិកូលេ **អនិច្ចន្តិ មនសិការំ ករោន្តោ។ អសុភាយា**តិ អសុភសញ្ញាយ។ **អនិច្ចតោ វា ឧបសំហរតី**តិ អនិច្ចន្តិ មនសិការំ បវត្តេតិ។ “ឯសេវ នយោ”តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ “**អប្បដិកូលបដិកូលេសូ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឆឡង្គុបេក្ខ**ន្តិ ឆសុ អារម្មណេសុ បហីនានុរោធស្ស ឧប្បត្តិយា ឆឡង្គវន្តំ ឧបេក្ខំ។

មេត្តាយាតិ មេត្តាភាវនាយ។ បដិកូលាទីសុ វត្ថូសុ ឥច្ឆិតវិហារេន វិហរិតុំ សមត្ថតា អរិយានំ ឯវ, តត្ថ ច អរហតោ ឯវ ឥជ្ឈនតោ **អរិយិទ្ធិ** នាម។ តស្សា **អរិយិទ្ធិយា ច ទស្សិតត្តា ទេសនា វិនិវដ្ដេតព្ពា** បរិយោសានេតព្ពា **សិយា។ អរហត្តំ បាបុណិតុំ ន សក្កោតិ** ឥន្ទ្រិយានំ អបរិបក្កត្តា និកន្តិយា ច ទុប្បរិយាទានតោ។ **អយំ ទេសនា**តិ “មេត្តាសហគតំ ពោជ្ឈង្គំ ភាវេតី”តិអាទិនា អយំ ទេសនា អារទ្ធា។ យោ ហិ មេត្តាឈានំ បាទកំ កត្វា សម្មសនំ អារភិត្វា អរហត្តំ បាបុណិតុំ អសក្កោន្តោ បរិសុទ្ធេសុ វណ្ណកសិណេសុ វិមោក្ខសង្ខាតំ រូបាវចរជ្ឈានំ និព្ពត្តេតិ, តំ សន្ធាយាហ ភគវា – “សុភំ ខោ បន វិមោក្ខំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ។

សុភបរមន្តិ សុភវិមោក្ខបរមំ។ **ឥធ** លោកេ ឯវ **បញ្ញា អស្ស**។ តេនាហ **“លោកិយបញ្ញស្សាតិ អត្ថោ”**តិ។ **អរហត្តបរមាវ មេត្តា** អរហត្តមគ្គស្ស បាទកត្តា។ **ករុណាទីសុបិ ឯសេវ នយោ**តិ ករុណាទិឈានំ បាទកំ កត្វា សង្ខារេ សម្មសន្តោ អរហត្តំ បត្តុំ សក្កោតិ, តស្ស អរហត្តបរមា ករុណា ហោតិ, ឯវំ មុទិតាឧបេក្ខាសុបិ វត្តព្ពន្តិ ឥមមត្ថំ អតិទិសតិ។ បុន ទេសនារម្ភបយោជនំ បន “ឥមិនា នយេនា”តិ ហេដ្ឋា អតិទិដ្ឋមេវ។

សុភបរមាទិតាតិ មេត្តាករុណាមុទិតាឧបេក្ខានំ សុភបរមតា អាកាសានញ្ចាយតនបរមតា, វិញ្ញាណញ្ចាយតនបរមតា, អាកិញ្ចញ្ញាយតនបរមតា។ **តស្ស តស្សា**តិ សុភវិមោក្ខស្ស ហេដ្ឋា តិណ្ណំ អរូបជ្ឈានានញ្ច យថាក្កមំ ឧបនិស្សយត្តា។ **អប្បដិកូលបរិចយា**តិ ឥដ្ឋារម្មណេ មនសិការពហុលីការា។ **អប្បកសិរេនេវា**តិ សុខេនេវ។ **តត្ថា**តិ វិសុទ្ធតាយ ឥដ្ឋេសុ វណ្ណកសិណេសុ។ **ចិត្តន្តិ** ភាវនាមយចិត្តំ **បក្ខន្ទតិ** អប្បនាវសេន។ **តតោ បរន្តិ** តតោ សុភវិមោក្ខតោ បរំ វិមោក្ខានំ ឧបនិស្សយោ នាម ន ហោតិ, មេត្តាសហគតភាវេ ទដ្ឋព្ពោ។

សត្តទុក្ខំ សមនុបស្សន្តស្សាតិ ទណ្ឌេន អភិហដប្បត្តរូបហេតុំ សត្តេសុ ឧប្បជ្ជនកទុក្ខំ ញាណេន វីមំសន្តស្ស។ តយិទំ រូបនិមិត្តកំ សត្តេសុ ឧប្បជ្ជនកំ ទុក្ខំ ញាណេន ករុណាវិហារិស្ស វិសេសតោ បក្ខន្ទតីតិ កត្វា វុត្តំ **“អប្បកសិរេនេវ តត្ថ ចិត្តំ បក្ខន្ទតី”**តិ, ន បន សព្ពសោ អរូបេ អានិសំសទស្សនតោ។

វិញ្ញាណំ សមនុបស្សន្តស្សាតិ ឥទំ បាមោជ្ជគហណមុខេន តន្និស្សយវិញ្ញាណស្ស គហណំ សម្ភវតីតិ កត្វា វុត្តំ។ **វិញ្ញាណគ្គហណបរិចិតន្តិ** វុត្តនយេន វិញ្ញាណគ្គហណេ បរិចិតំ។

ឧបេក្ខាវិហារិស្សាតិ ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារំ វិហរតោ។ **អាភោគាភាវតោ**តិ សុខាទិវសេន អាភុជនាភាវតោ។ **សុខ…បេ… សម្ភវតោ**តិ សុខទុក្ខាតិ បរមត្ថគម្ភគ្គហណេ វិមុខតាសម្ភវតោ។ **អវិជ្ជមានគ្គហណទុក្ខន្តិ** បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានសត្តបញ្ញត្តិគហណបរិចិតំ តស្ស តស្ស អភាវមត្តកស្ស គហណម្បិ ទុក្ខំ កុសលម្បិ ហោតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

មេត្តាសហគតសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សង្គារវសុត្តវណ្ណនា

២៣៦. បឋមញ្ញេវាតិ បុរេតរំយេវ។ អសជ្ឈាយកតានំ មន្តានំ អប្បដិភានំ បគេវ បឋមំយេវ សិទ្ធំ, តត្ថ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ បរិយុដ្ឋានំ នាម អភិភវោ គហណន្តិ អាហ – **“កាមរាគបរិយុដ្ឋិតេនាតិ កាមរាគគហិតេនា”**តិ។ វិក្ខម្ភេតិ អបនេតីតិ វិក្ខម្ភនំ, បដិបក្ខតោ និស្សរតិ ឯតេនាតិ និស្សរណំ, វិក្ខម្ភនញ្ច តំ និស្សរណញ្ចាតិ **វិក្ខម្ភននិស្សរណំ**។ តេនាហ – **“តត្ថា”**តិអាទិ។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ អត្តនា អរណិយោ បត្តព្ពោ **អត្តត្ថោ**, តថា **បរត្ថោ** វេទិតព្ពោ។

“អនិច្ចតោ អនុបស្សន្តោ និច្ចសញ្ញំ បជហតី”តិអាទីសុ ព្យាបាទាទីនំ អនាគតត្តា អព្យាបាទវារេ តទង្គនិស្សរណំ ន គហិតំ។ កិញ្ចាបិ ន គហិតំ, បដិសង្ខានវសេន បន តស្ស វិនោទេតព្ពតាយ តទង្គនិស្សរណម្បិ លព្ភតេវាតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ **អាលោកសញ្ញា** ឧបចារប្បត្តា, អប្បនាប្បត្តា វា, យោ កោចិ កសិណជ្ឈានាទិភេទោ **សមថោ។ ធម្មវវត្ថានំ** ឧបចារប្បនាប្បត្តវសេន គហេតព្ពំ។

កុថិតោតិ តត្តោ។ **ឧស្មុទកជាតោ**តិ តស្សេវ កុថិតភាវស្ស ឧស្មុទកតំ អច្ចុណ្ហតំ បត្តោ។ តេនាហ **“ឧសុមជាតោ”**តិ។ **តិលពីជកាទិភេទេនា**តិ តិលពីជកកណ្ណិកកេសរាទិភេទេន។ **សេវាលេន…បេ… បណកេនា**តិ ឧទកបិច្ឆិលេន។ **អប្បសន្នោ** អាកុលតាយ។ **អសន្និសិន្នោ** កលលុប្បត្តិយា។ **អនាលោកដ្ឋានេ**តិ អាលោករហិតេ ឋានេ។

សង្ខារសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អភយសុត្តវណ្ណនា

២៣៧. ឯកំសេន *ភគវា* នីវរណាតិ ឯកំសតោ ឯវ ភគវា ឯតេ ធម្មា នីវរណា ចិត្តេ កុសលប្បវត្តិយា នីវរណតោ។ **កាយកិលមថោ**តិ កាយបរិស្សមោ, សោ បន អដ្ឋប្បត្តិយា បច្ចយត្តា "ទរថោ"តិ វុត្តោ។ ចិត្តកិលមថោ តប្បច្ចយជាតោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេនាហ – "**តស្ស កិរា**"តិអាទិ។ ចិត្តទរថោបិ បដិប្បស្សម្ភីតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **មគ្គេនេវា**តិ យថាធិគតេន អរិយមគ្គេនេវ។ **អស្សា**តិ អភយស្ស រាជកុមារស្ស។ **ឯតំ** កាយចិត្តទរថទ្វយំ។

អភយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សាកច្ឆវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អានាបានវគ្គោ

១. អដ្ឋិកមហប្ផលសុត្តាទិវណ្ណនា

២៣៨. ឧប្បន្នសញ្ញាតិ សញ្ញាសីសេន ឧបចារជ្ឈានំ វទតិ។ តេនាហ "**តំ បនេត**"ន្តិអាទិ។ **ឆវិចម្មម្បិ ឧបដ្ឋាតី**តិ ឥទំ សវិញ្ញាណកំ អវិញ្ញាណកម្បិ កាយសាមញ្ញតោ គហេត្វា វុត្តំ។ **សតិ វា ឧបាទិសេសេ**តិ ឯត្ថ ឧបាទិយតិ អត្តនោ អារម្មណំ គណ្ហាតីតិ **ឧបាទិ,** ឧបាទានំ, ឯតស្ស ឯកទេសេ អប្បហីនេ សតីតិ អត្ថោ។

អានាបានវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. និរោធវគ្គោ

១-១០. អសុភសុត្តាទិវណ្ណនា

២៤៨-២៥៧. *អនភិរតិ*ន្តិ អនភិរមណំ អនបេក្ខិតំ។ អច្ចន្តនិរោធភូតេ និព្ពានេ បវត្តសញ្ញា **និរោធសញ្ញា**។ តត្ថ សា មគ្គសហគតា លោកុត្តរា , យា បន និព្ពានេ និន្នភាវេន បវត្តា, ឧបសមានុស្សតិសហគតា ច, សា លោកិយាតិ អាហ – "**និរោធសញ្ញា មិស្សកា**"តិ។ "តេសំ នវស្វេ"តិអាទិ បមាទបាឋោ។ "ឯកាទសសុ អប្បនា ហោតិ, នវ ឧបចារជ្ឈានិកា"តិ បាឋោ គហេតព្ពោ។ ***វីសតិ* កម្មដ្ឋានានី**តិ ឥទម្បិ ឥធាគតនយោ, ន វិសុទ្ធិមគ្គាទីសុ អាគតនយោ ។ ឯត្ថ ច អារម្មណាទីសុ យថាយោគំ អប្បនំ ឧបចារំ វា បាបុណិត្វា អរហត្តប្បត្តស្ស បុព្ពភាគភូតា វិបស្សនាមគ្គពោជ្ឈង្គា កថិតា។

និរោធវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ពោជ្ឈង្គសំយុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សតិបដ្ឋានសំយុត្តំ

១. អម្ពបាលិវគ្គោ

១. អម្ពបាលិសុត្តវណ្ណនា

៣៦៧. ឯកាយនោយន្តិ សន្ធិវសេន វុត្តំ ឱ-ការស្ស វ-ការំ អ-ការស្ស ទីឃំ កត្វា។ អយំ កិរ សំយុត្តាភិលាបោ, តត្ថ អយន-សទ្ទោ មគ្គបរិយាយោ។ ន កេវលំ អយមេវ, អថ ខោ អញ្ញេបិ មគ្គបរិយាយាតិ បទុទ្ធារំ ករោន្តោ **"មគ្គស្ស ហិ"**តិអាទី វត្វា យទិ មគ្គបរិយាយោ អាយន-សទ្ទោ, កស្មា បុន មគ្គោតិ វុត្តន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **"តស្មា"**តិអាទិ។ តត្ថ **ឯកមគ្គោ**តិ ឯកោវ មគ្គោ។ ន ហិ និព្ពានគាមិមគ្គោ អញ្ញោ អត្ថីតិ។ ននុ សតិបដ្ឋានំ ឥធ មគ្គោតិ អធិប្បេតំ, តទញ្ញេបិ ពហូ មគ្គធម្មា អត្ថីតិ? សច្ចំ អត្ថិ, តេ បន សតិបដ្ឋានគ្គហណេនេវ គហិតា តទវិនាភាវតោ។ តថា ហិ ញាណវីរិយាទយោ និទ្ទេសេ គហិតា, ឧទ្ទេសេ សតិយា ឯវ គហណំ វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ, សតិយា មគ្គភាវទស្សនត្ថញ្ច។ **ន ទ្វេធាបថភូតោ**តិ ឥមិនា ឥមស្ស ទ្វយភាវាភាវំ វិយ អនិព្ពានគាមិភាវាភាវញ្ច ទស្សេតិ។ **និព្ពានគមនដ្ឋេនា**តិ និព្ពានំ គច្ឆតិ ឯតេនាតិ និព្ពានគមនំ, សោ ឯវ អវិបរីតភាវនាយ អត្ថោ, តេន និព្ពានគមនដ្ឋេន, និព្ពានាធិគមូបាយតាយាតិ អត្ថោ។ **មគ្គនីយដ្ឋេនា**តិ គវេសិតព្ពតាយ។

រាគាទីហីតិ "រាគោ មលំ, ទោសោ មលំ, មោហោ មល"ន្តិ (វិភ. ៩២៤) ឯវំ វុត្តេហិ រាគាទីហិ មលេហិ។ សា បនាយំ សំកិលិដ្ឋចិត្តានំ វិសុទ្ធិ សិជ្ឈមានា យស្មា សោកាទីនំ អនុប្បាទាយ សំវត្តតិ, តស្មា វុត្តំ "សោកបរិទេវានំ សមតិក្កមាយា"តិអាទិ។ តត្ថ សោចនំ ញាតិព្យសនាទិនិមិត្តំ ចេតសោ សន្តាបោ អន្តោនិជ្ឈានំ **សោកោ**។ ញាតិព្យសនាទិនិមិត្តមេវ សោកាធិកតាជនិតោ "កហំ ឯកបុត្តកា"តិអាទិនា បរិទេវនវសេន វាចាវិប្បលាបោ បរិទេវនំ **បរិទេវោ**។ តស្ស អាយតី អនុប្បជ្ជនំ ឥធ សមតិក្កមោតិ អាហ **"បហានាយា"**តិ។ **ទុក្ខទោមនស្សាន**ន្តិ ឯត្ថ ចេតសិកទុក្ខតាយ ទោមនស្សស្សាបិ ទុក្ខសទ្ទេនេវ គហណេ សិទ្ធេ សទ្ទេន អនិវត្តនតោ សាមញ្ញជោតនាយ វិសេសវចនំ សេដ្ឋន្តិ "ទោមនស្សាន"ន្តេវ វុត្តំ។ **ចេតសិកទោមនស្សស្សា**តិ ភូតកថនំ ទដ្ឋព្ពំ។ ញាយតិ ឯតេន យាថាវតោ បដិវិជ្ឈីយតិ ចតុសច្ចន្តិ **ញាយោ** វុច្ចតិ អរិយមគ្គោ។ ននុ អយម្បិ មគ្គោ, កឹ មគ្គោ ឯវ មគ្គស្ស អធិគមាយ ហោតីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ – **"អយំ ហី"**តិអាទិ។ តណ្ហាវ កម្មកិលេសវិបាកានំ វិននដ្ឋេន សំសិព្ពនដ្ឋេន **វានំ**។ តេន តណ្ហាវានេន វិរហិតត្តា តស្ស អភាវាតិ អត្ថោ។ **អត្តបច្ចក្ខាយា**តិ អត្តបច្ចក្ខត្តាយ។

វណ្ណភាសនន្តិ បសំសាវចនំ។ **វិសុទ្ធិ**ន្តិ វិសុជ្ឈនំ កិលេសប្បហានំ។ **ឧគ្គហេតព្ព**ន្តិ ឯត្ថ វាចុគ្គតករណំ ឧគ្គហោ។ បរិចយករណំ បរិបុច្ឆាមូលកត្តា តគ្គហណេនេវ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

ន តតោ ហេដ្ឋាតិ ឥធ អធិប្បេតកាយាទីនំ វេទនាទិសភាវត្តាភាវា កាយវេទនាចិត្តវិមុត្តស្ស តេភូមកធម្មស្ស វិសុំ វិបល្លាសវត្ថុន្តរភាវេន គហិតត្តា ច ហេដ្ឋា គហណេសុ វិបល្លាសវត្ថូនំ អនិដ្ឋានំ សន្ធាយ វុត្តំ។ បញ្ចមស្ស បន វិបល្លាសវត្ថុនោ អភាវេន **"ន ឧទ្ធ"**ន្តិ អាហ។ អារម្មណវិភាគេន ហេត្ថ សតិបដ្ឋានវិភាគោតិ។ **តយោ សតិបដ្ឋានា**តិ សតិបដ្ឋានសទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារទស្សនំ, ន ឥធ បាឡិយំ វុត្តស្ស សតិបដ្ឋានសទ្ទស្ស អត្ថទស្សនំ។ **អាទីសុ ហី**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន "ផស្សសមុទយា វេទនានំ សមុទយោ, នាមរូបសមុទយា ចិត្តស្ស សមុទយោ, មនសិការសមុទយា ធម្មានំ សមុទយោ"តិ (សំ. និ. ៥.៤០៨) សតិបដ្ឋានាតិ វុត្តានំ សតិគោចរានំ បកាសកេ សុត្តបទេសេ សង្គណ្ហាតិ។ ឯវំ បដិសម្ភិទាមគ្គបាឡិយម្បិ អវសេសបាឡិបទេសទស្សនត្ថោ **អាទិ**-សទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សតិយា បដ្ឋាន**ន្តិ សតិយា បតិដ្ឋាតព្ពដ្ឋានំ។

អរិយោតិ អារកត្តាទិនា អរិយំ សម្មាសម្ពុទ្ធមាហ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ **សឡាយតនវិភង្គសុត្តេ** (ម. និ. ៣.៣១១)។ តត្ថ ហិ –

> "តយោ សតិបដ្ឋានា យទរិយោ...បេ.... មរហតីតិ ឥតិ ខោ បនេតំ វុត្តំ, កិញ្ចេតំ បដិច្ច វុត្តំ។ ឥធ, ភិក្ខវេ, សត្ថា សាវកានំ ធម្មំ ទេសេតិ អនុកម្បកោ ហិតេសី អនុកម្បំ ឧបាទាយ – 'ឥទំ វោ ហិតាយ ឥទំ វោ សុខាយា'តិ។ តស្ស សាវកា ន សុស្សូសន្តិ, ន សោតំ ឱទហន្តិ, ន អញ្ញា ចិត្តំ ឧបដ្ឋបេន្តិ, វោក្កម្ម ច សត្ថុសាសនា វត្តន្តិ។ តត្រ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ ន ចេវ អនត្តមនោ ហោតិ, ន ច អនត្តមនតំ បដិសំវេទេតិ, អនវស្សុតោ ច វិហរតិ សតោ សម្បជានោ។ ឥទំ, ភិក្ខវេ, បឋមំ សតិបដ្ឋានំ។ យទរិយោ សេវតិ... បេ... មរហតិ។ បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, សត្ថា ...បេ.... ឥទំ វោ សុខាយាតិ។ តស្ស ឯកច្ចេ សាវកា ន សុស្សូ

សន្តិ…បេ… ឯកច្ចេ សាវកា សុស្សូសន្តិ…បេ… ន ច វោក្កម្ម សត្ថុសាសនា វត្តន្តិ។ តត្រ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ ន ចេវ អនត្តមនោ ហោតិ, ន ច អនត្តមនតំ បដិសំវេទេតិ, ន ចេវ អត្តមនោ ហោតិ, ន ច អត្តមនតំ បដិសំវេទេតិ។ អនត្តមនតញ្ច អត្តមនតញ្ច តទុភយំ អភិនិវជ្ជេត្វា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ សតោ សម្បជានោ។ ឥទំ, ភិក្ខវេ, ទុតិយំ សតិបដ្ឋានំ…បេ… មរហតិ។ បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ,…បេ… សុខាយាតិ, តស្ស សាវកា សុស្សូសន្តិ…បេ… វត្តន្តិ។ តត្រ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ អត្តមនោ ចេវ ហោតិ, អត្តមនតញ្ច បដិសំវេទេតិ, អនវស្សុតោ ច វិហរតិ សតោ សម្បជានោ។ ឥទំ, ភិក្ខវេ, តតិយំ សតិបដ្ឋាន”ន្តិ –

ឯវំ បដិឃានុនយេហិ អនវស្សុតតា និច្ចំ ឧបដ្ឋិតស្សតិតាយ តទុភយវីតិវត្តតា “សតិបដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តា។ ពុទ្ធានំយេវ ហិ និច្ចំ ឧបដ្ឋិតស្សតិតា ហោតិ អាវេណិកធម្មភាវតោ, ន បច្ចេកពុទ្ធាទីនំ។ ប-សទ្ទោ អារម្ភំ ជោតេតិ, អារម្ភោ ច បវត្តីតិ កត្វា អាហ “**បវត្តយិតព្ពតោតិ អត្ថោ**”តិ។ **សតិយា** ករណភូតាយ **បដ្ឋានំ** បដ្ឋបេតព្ពំ សតិបដ្ឋានំ។ អន-សទ្ទោ ហិ ពហុលវចនេន កម្មត្ថោបិ ហោតីតិ។

តថាស្ស កត្តុអត្ថោបិ លព្ភតីតិ “**បតិដ្ឋាតីតិ បដ្ឋាន**”ន្តិ វុត្តំ។ **ឧបដ្ឋាតីតិ** ឯត្ថ **ឧប**-សទ្ទោ ភុសត្ថវិសិដ្ឋំ បក្ខន្ទនំ ទីបេតីតិ “**ឱក្កន្ទិត្វា បក្ខន្ទិត្វា បវត្តតីតិ អត្ថោ**”តិ វុត្តំ។ បុន ភាវត្ថំ សតិសទ្ទំ បដ្ឋានសទ្ទញ្ច វណ្ណេន្តោ “**អថ វា**”តិអាទិមាហ។ តេន បុរិមវិកប្បេ សតិ-សទ្ទោ បដ្ឋាន-សទ្ទោ ច កត្តុអត្ថោតិ វិញ្ញាយតិ។ **សរណដ្ឋេនាតិ** ចិរកតស្ស ចិរភាសិតស្ស ច អនុស្សរណដ្ឋេន។ **ឥទ**ន្តិ យំ “សតិយេវ សតិបដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តំ, ឥទំ **ឥធ** ឥមស្មិំ សុត្តបទេសេ **អធិប្បេតំ**។

យទិ ឯវន្តិ យទិ សតិ ឯវ សតិបដ្ឋានំ, សតិ នាម ឯកោ ធម្មោ, ឯវំ សន្តេ កស្មា សតិបដ្ឋានាតិ ពហុវចនន្តិ អាហ “**សតីនំ ពហុត្តា**”តិអាទិ។ យទិ ពហុកា តា សតិយោ, អថ កស្មា មគ្គោតិ ឯកវចនន្តិ យោជនា។ **មគ្គនដ្ឋេនាតិ** និយ្យានដ្ឋេន។ និយ្យានិកោ ហិ មគ្គធម្មោ, តេនេវ និយ្យានិកភាវេន ឯកត្តូបគតោ ឯកន្តតោ និព្ពានំ គច្ឆតិ, អត្ថិកេហិ ច តទត្ថំ មគ្គីយតីតិ អាហ “**វុត្តញ្ហេត**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ **ចតស្សោបិ ចេតាតិ** កាយានុបស្សនាទិវសេន ចតុព្ពិធាបិ ច ឯតា សតិយោ។ **អបរភាគេតិ** អរិយមគ្គក្ខណេ។ **កិច្ចំ សាធយមានាតិ** បុព្ពភាគេ កាយាទីសុ អារម្មណេសុ សុភសញ្ញាទិវិធមនវសេន វិសុំ វិសុំ បវត្តិត្វា មគ្គក្ខណេ សកិំយេវ តត្ថ ចតុព្ពិធស្សបិ វិបល្លាសស្ស សមុច្ឆេទវសេន បហានកិច្ចំ សាធយមានា អារម្មណករណវសេន និព្ពានំ គច្ឆន្តិ, ត មេវស្ស ចតុកិច្ចសាធនតំ ឧបាទាយ ពហុវចននិទ្ទេសោ, តថាបិ អត្ថតោ ភេទាភាវតោ មគ្គោតិ ឯកវចនេន វុច្ចតិ។ តេនាហ – “**តស្មា ចតស្សោបិ ឯកោ មគ្គោតិ វុត្តា**”តិ។

កថេតុកម្យតាបុច្ឆា ឥតរាសំ បុច្ឆានំ ឥធ អសម្ភវតោ និទ្ទេសាទិវសេន ទេសេតុកាមតាយ ច តថា វុត្តត្តា។ “អយញ្ចេវ កាយោ ពហិទ្ធា ច នាមរូប”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៧១, ២៨៧, ២៩៧; បារា. ១១) ខន្ធបញ្ចកំ, “សុខញ្ច កាយេន បដិសំវេទេតី”តិអាទីសុ វេទនាទយោ តយោ អរូបក្ខន្ធា, “យា តស្មិំ សមយេ កាយស្ស បស្សទ្ធិ បដិប្បស្សទ្ធី”តិអាទីសុ (ធ. ស. ៤០) វេទនាទយោ តយោ ចេតសិកា ខន្ធា “កាយោ”តិ វុច្ចន្តិ, តតោ វិសេសនត្ថំ “**កាយេតិ រូបកាយេ**”តិ អាហ។ **កាយានុបស្សីតិ** ឯត្ថ តស្សីលត្ថំ ទស្សេន្តោ “**កាយំ អនុបស្សនសីលោ**”តិ អាហ។ **អនិច្ចតោ អនុបស្សតីតិ** ចតុសមុដ្ឋានិកកាយំ “អនិច្ច”ន្តិ អនុបស្សតិ, ឯវំ បស្សន្តោ ឯវំ ចស្ស អនិច្ចាការម្បិ អនុបស្សតីតិ វុច្ចតិ, តថាភូតស្ស ចស្ស និច្ចគាហស្ស វិសេសោបិ ន ហោតីតិ វុត្តំ “**នោ និច្ចតោ**”តិ។ តថា ហេស “និច្ចសញ្ញំ បជហតី”តិ (បដិ. ម. ១.២៨) វុត្តោ។ ឯត្ថ ច អនិច្ចតោ ឯវ អនុបស្សតីតិ ឯវការោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោតិ តេន និវត្តិតមត្ថំ ទស្សេតុំ “**នោ និច្ចតោ**”តិ វុត្តំ។ ន ចេត្ថ ទុក្ខានុបស្សនាទិនិវត្តនមាសង្កិតព្ពំ បដិយោគិនិវត្តនបរត្តា ឯវ-ការស្ស, ឧបរិ ទេសនាអារុឡ្ហត្តា ច តាសំ។ **ទុក្ខតោ អនុបស្សតីតិ**អាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន វិសេសោ – អនិច្ចស្ស ទុក្ខត្តា តមេវ កាយំ ទុក្ខតោ អនុបស្សតិ, ទុក្ខស្ស អនត្តត្តា អនត្តតោ អនុបស្សតីតិ។

យស្មា បន យំ អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា, ន តំ អភិនន្ទិតព្ពំ, យញ្ច ន អភិនន្ទិតព្ពំ, ន តត្ថ រជ្ជិតព្ពំ, តស្មា វុត្តំ “អនិច្ចតោ អនុបស្សតិ, នោ និច្ចតោ, ទុក្ខតោ អនុបស្សតិ, នោ សុខតោ, អនត្តតោ អនុបស្សតិ, នោ អត្តតោ, និព្ពិន្ទតិ, នោ នន្ទតិ, វិរជ្ជតិ, នោ រជ្ជតី”តិ។ សោ ឯវំ អរជ្ជន្តោ រាគំ **និរោធេតិ, នោ សមុទេតិ,** សមុទយំ ន ករោតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ បដិបន្នោ ច **បដិនិស្សជ្ជតិ, នោ អាទិយតិ**។ អយញ្ហិ អនិច្ចាទិអនុបស្សនា តទង្គវសេន សទ្ធិំ កាយតន្និស្សយខន្ធាភិសង្ខារេហិ កិលេសានំ បរិច្ចជនតោ សង្ខតទោសទស្សនេន តព្ពិបរីតេ និព្ពានេ តន្និន្នតាយ បក្ខន្ទនតោ “បរិច្ចាគបដិនិស្សគ្គោ ចេវ បក្ខន្ទនបដិនិស្សគ្គោ ចា”តិ វុច្ចតិ។ តស្មា តាយ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ វុត្តនយេន កិលេសេ ច បរិច្ចជតិ, និព្ពានេ ច បក្ខន្ទតិ, តថាភូតោ ច បរិច្ចជនវសេន កិលេសេ ន អាទិយតិ, នាបិ អទោសទស្សិតាវសេន សង្ខតារម្មណំ។ តេន វុត្តំ “បដិនិស្សជ្ជតិ, នោ អាទិយតី”តិ។

ឥទានិ និស្សិតាហិ អនុបស្សនាហិ យេសំ ធម្មានំ បហានំ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ “**អនិច្ចតោ អនុបស្សន្តោ និច្ចសញ្ញំ បជហតី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **និច្ចសញ្ញ**ន្តិ សង្ខារា និច្ចាតិ ឯវំ បវត្តំ វិបរីតសញ្ញំ។ ទិដ្ឋិចិត្តវិបល្លាសបហានមុខេនេវ សញ្ញាវិបល្លាសប្បហានន្តិ សញ្ញាគហណំ, សញ្ញាសីសេន វា តេសម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ **នន្ទិ**ន្តិ សប្បីតិកតណ្ហំ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

វិហរតីតិ ឥមិនា កាយានុបស្សនាសមង្គិនោ ឥរិយាបថវិហារោ វុត្តោតិ អាហ – “**ឥរិយតី**”តិ, ឥរិយាបថំ បវត្តេតីតិ អត្ថោ។ អារម្មណករណវសេន អភិព្យាបនតោ “**តីសុ ភវេសូ**”តិ វុត្តំ, ឧប្បជ្ជនវសេន បន កិលេសា បរិត្តភូមកា ឯវាតិ។ យទិបិ កិលេសានំ បហានំ អាតាបនន្តិ តំ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនម្បិ អត្ថេវ, អាតប្ប-សទ្ទោ វិយ បន អាតាប-សទ្ទោបិ វីរិយេ ឯវ និរុឡ្ហោតិ វុត្តំ “**វីរិយស្សេតំ នាម**”ន្តិ។ អថ វា បដិបក្ខប្បហានេ សម្បយុត្តធម្មានំ អព្ភុស្សហនវសេន បវត្តមានស្ស វីរិយស្ស សាតិសយំ តទាតាបនន្តិ វីរិយមេវ តថា វុច្ចតិ, ន អញ្ញេ ធម្មា។

អាតាបីតិ ចាយមីការោ បសំសាយ, អតិសយស្ស វា ទីបកោតិ អាតាបីគហណេន សម្មប្បធានសមង្គិតំ ទស្សេតិ។ សម្មា សមន្តតោ សាមញ្ច បជានន្តោ **សម្បជានោ**, អសម្មិស្សតោ វវត្ថានេ អញ្ញធម្មានុបស្សិតាភាវេន សម្មា អវិបរីតំ, សព្ពាការបជាននេន សមន្តតោ, ឧបរូបរិ វិសេសាវហភាវេន បវត្តិយា សាមំ បជានន្តោតិ អត្ថោ។ យទិ បញ្ញាយ អនុបស្សតិ, កថំ សតិបដ្ឋានតាតិ អាហ “**ន ហី**”តិអាទិ។ តស្មា សតិយា លទ្ធុបការាយ ឯវ បញ្ញាយ ឯត្ថ យថាវុត្តេ កាយេ កម្មដ្ឋានិកោ ភិក្ខុ អនុបស្សកោ, តស្មា “**កាយានុបស្សី**”តិ វុច្ចតិ។ **អន្តោសង្ខេបោ** អន្តោលីនតា, កោសជ្ជន្តិ អត្ថោ។ **ឧបាយបរិគ្គហោ**តិ ឯត្ថ សីលវិសោធនាទិ គណនាទិ ឧគ្គហកោសល្លាទិ ច **ឧបាយោ**, តព្ពិបរិយាយតោ **អនុបាយោ** វេទិតព្ពោ។ យស្មា ច ឧបដ្ឋិតស្សតី យថាវុត្តំ ឧបាយំ ន បរិច្ចជតិ, អនុបាយញ្ច ន ឧបាទិយតិ, តស្មា វុត្តំ “**មុដ្ឋស្សតិ...បេ.... អសមត្ថោ ហោតី**”តិ។ **តេនា**តិ ឧបាយានុបាយានំ បរិគ្គហបរិវជ្ជនេសុ អបរិច្ចាគាបរិគ្គហេសុ ច អសមត្ថភាវេន។ **អស្ស** យោគិនោ។

យស្មា សតិយេវេត្ថ សតិបដ្ឋានំ វុត្តា, តស្មាស្ស សម្បយុត្តធម្មា វីរិយាទយោ អង្គន្តិ អាហ – “**សម្បយោគង្គញ្ចស្ស ទស្សេត្វា**”តិ។ **អង្គ**-សទ្ទោ ចេត្ថ ការណបរិយាយោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សតិ**គ្គហណេនេវេត្ថ សម្មាសមាធិស្សបិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ តស្សា សមាធិក្ខន្ធេ សង្គហិតត្តា។ យស្មា វា សតិសីសេនាយំ ទេសនា។ ន ហិ កេវលាយ សតិយា កិលេសប្បហានំ សម្ភវតិ, និព្ពានាធិគមោ វា, នាបិ កេវលា សតិ បវត្តតិ, តស្មាស្ស ឈានទេសនាយំ សវិតក្កាទិវចនស្ស វិយ សម្បយោគង្គទស្សនតាតិ អង្គ-សទ្ទស្ស អវយវបរិយាយតា ទដ្ឋព្ពា។ **បហានង្គ**ន្តិ “វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិអាទីសុ វិយ បហាតព្ពង្គំ **ទស្សេតុំ**។ យស្មា ឯត្ថ បុព្ពភាគមគ្គោ អធិប្បេតោ, ន លោកុត្តរមគ្គោ, តស្មា បុព្ពភាគិយមេវ វិនយំ ទស្សេន្តោ “**តទង្គវិនយេន វា វិក្ខម្ភនវិនយេន វា**”តិ អាហ។ **អស្សា**តិ យោគិនោ។ **តេសំ ធម្មាន**ន្តិ វេទនាទិធម្មានំ។ តេសញ្ហិ តត្ថ អនធិប្បេតត្តា “**អត្ថុទ្ធារនយេនេតំ វុត្ត**”ន្តិ អាហ។ **យំ បនា**តិ វិភង្គេ, វិភង្គបករណេតិ អធិប្បាយោ។ **ឯត្ថា**តិ “លោកេ”តិ ឯតស្មិំ បទេ, តា ច លោកិយា ឯវ អនុបស្សនា នាម សម្មសនន្តិ កត្វា។

ទុក្ខតោតិ វិបរិណាមសង្ខារទុក្ខតាហិ ទុក្ខសភាវតោ, ទុក្ខាតិ អនុបស្សិតព្ពាតិ អត្ថោ។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **យោ សុខំ ទុក្ខតោ អទ្ទា**តិ យោ ភិក្ខុ សុខំ វេទនំ វិបរិណាមទុក្ខតាយ ទុក្ខន្តិ បញ្ញាចក្ខុនា អទ្ទក្ខិ។ **ទុក្ខមទ្ទក្ខិ សល្លតោ**តិ ទុក្ខវេទនំ បីឡាជននតោ អន្តោតុទនតោ ទុន្នីហរណតោ ច សល្លន្តិ អទ្ទក្ខិ បស្សិ។ **អទុក្ខមសុខ**ន្តិ ឧបេក្ខាវេទនំ។ **សន្ត**ន្តិ សុខទុក្ខានំ វិយ អនោឡារិកតាយ បច្ចយវសេន វូបសន្តសភាវត្តា ច សន្តំ។ **អនិច្ចតោ**តិ ហុត្វា អភាវតោ ឧទយព្ពយវន្តតោ តាវកាលិកតោ និច្ចបដិក្ខេបតោ ច អនិច្ចន្តិ យោ អទ្ទក្ខិ។ **ស វេ សម្មទ្ទសោ ភិក្ខូ**តិ សោ ភិក្ខុ ឯកំសេន, បរិព្យត្តំ វា វេទនាយ សម្មា បស្សនកោតិ អត្ថោ។

ទុក្ខាតិបីតិ សង្ខារទុក្ខតាយ ទុក្ខា ឥតិបិ។ **សព្ពំ តំ** វេទយិតំ **ទុក្ខស្មិំ** អន្តោគធំ បរិយាបន្នន្តិ **វទាមិ** សង្ខារទុក្ខន្តិ វត្តព្ពតោ។ **សុខទុក្ខតោបិ ចា**តិ សុខាទីនំ ឋិតិវិបរិណាមញាណសុខតាយ ច វិបរិណាមដ្ឋិតិអញ្ញាណទុក្ខតាយ ច វុត្តត្តា តិស្សោបិ សុខតោ តិស្សោបិ ច ទុក្ខតោ អនុបស្សិតព្ពាតិ អត្ថោ។ **សត្ត អនុបស្សនា** ហេដ្ឋា បកាសិតា ឯវ។

អារម្មណា...បេ.... ភេទានន្តិ រូបាទិអារម្មណនានត្តស្ស នីលាទិតព្ភេទស្ស, ឆន្ទាទិអធិបតិនានត្តស្ស ហីនាទិតព្ភេទស្ស, ញាណឈានាទិសហជាតនានត្តស្ស សសង្ខារិកាសង្ខារិក-សវិតក្ក-សវិចារាទិតព្ភេទស្ស, កាមាវចរាទិភូមិនានត្តស្ស, ឧក្កដ្ឋមជ្ឈិមាទិតព្ភេទស្ស, កុសលាទិកម្មនានត្តស្ស, ទេវគតិសំវត្តនិយតាទិតព្ភេទស្ស, កណ្ហសុក្កវិបាកនានត្តស្ស, ទិដ្ឋធម្មវេទនីយតាទិតព្ភេទស្ស, បរិត្តភូមកាទិកិរិយានានត្តស្ស, តិហេតុកាទិតព្ភេទស្ស វសេន អនុបស្សិតព្ពន្តិ យោជនា។ **អាទិ**-សទ្ទេន សវត្ថុកាវត្ថុកាទិនានត្តស្ស បុគ្គលត្តយសាធារណាទិតព្ភេទស្ស ច សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សរាគាទីន**ន្តិ **មហាសតិប**

ដ្ឋានសុត្តេ (ទី. និ. ២.៣៨១; ម. និ. ១.១១៤) អាគតានំ សរាគវិតរាគាទិភេទានំ។ **សលក្ខណ-សាមញ្ញលក្ខណានន្តិ** ផុសនាទិតំតំសលក្ខណានញ្ចេវ អនិច្ចតាទិសាមញ្ញលក្ខណានញ្ច វសេនាតិ យោជនា។

សុញ្ញតធម្មស្សាតិ អនត្តតាសង្ខាតសុញ្ញតសភាវស្ស។ "សលក្ខណ-សាមញ្ញលក្ខណាន"ន្តិ ហិ ឥមិនា យោ ឥតោ ពាហិរកេហិ សាមិនិវាសីការកវេទកអធិដ្ឋាយកភាវេន បរិកប្បិតោ អត្តា, តស្ស សង្ខារេសុ និច្ចតា សុខតា វិយ កត្ថចិបិ អភាវោ វិភាវិតោ។ នត្ថិ ឯតេសំ អត្តាតិ **អនត្តា,** យស្មា បន សង្ខារេសុ ឯកធម្មោបិ អត្តា ន ហោតិ, តស្មា តេ ន អត្តាតិបិ អនត្តាតិ អយំ តេសំ សុញ្ញតធម្មោ។ តស្ស សុញ្ញតធម្មស្ស, យំ វិភាវេតុំ **អភិធម្មេ** (ធ. ស. ១២១) "តស្មិំ ខោ បន សមយេ ធម្មា ហោន្តី"តិអាទិនា សុញ្ញតវារទេសនា វុត្តា។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អម្ពបាលិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សតិសុត្តវណ្ណនា

៣៦៨. សរតីតិ **សតោ**។ អយំ បន ន យាយ កាយចិ សតិយា សតោ, អថ ខោ ឯទិសាយាតិ ទស្សេន្តោ "**កាយាទិអនុបស្សនាសតិយា**"តិ អាហ។ **ចតុសម្បជញ្ញបញ្ញាយា**តិ ចតុព្ពិធសម្បជញ្ញបញ្ញាយ, អភិក្កមនំ អភិក្កន្តន្តិ អាហ – "**អភិក្កន្តំ វុច្ចតិ គមន**"ន្តិ។ តថា បដិក្កមនំ បដិក្កន្តន្តិ វុត្តំ – "**បដិក្កន្តំ និវត្តន**"ន្តិ។ និវត្តនញ្ច និវត្តិមត្តំ, និវត្តិត្វា បន គមនំ គមនមេវ។ **កាយំ អភិហរន្តោ** អភិគមនវសេន កាយំ នាមេន្តោ។ ឋាននិសជ្ជាសយនេសុ យោ គមនាទិវិធិនា កាយស្ស បុរតោ អភិហារោ, សោ អភិក្កមោ, បច្ឆតោ អបហរណំ បដិក្កមោតិ ទស្សេន្តោ "**ឋានេបី**"តិអាទិមាហ។ **អាសនស្សា**តិ បីឋកាទិអាសនស្ស។ **បុរិមអង្គាភិមុខោ**តិ អដនិកាទិបុរិមាវយវាភិមុខោ។ **សំសរន្តោ**តិ សំសប្បន្តោ។ **បច្ចាសំសរន្តោ**តិ បដិអាសប្បន្តោ។ **ឯសេវ នយោ**តិ ឥមិនា សរីរស្សេវ អភិមុខសំសប្បនបដិអាសប្បនានិ និទស្សេតិ។

សម្មា បជាននំ **សម្បជានំ**។ តេន អត្តនា កាតព្ពកិច្ចស្ស ករណសីលោ សម្បជានការីតិ អាហ – "**សម្បជញ្ញេន សព្ពកិច្ចការី**"តិ។ សម្បជានមេវ ហិ សម្បជញ្ញំ។ **សម្បជញ្ញស្សេវ វា ការី**តិ សម្បជញ្ញស្សេវ ករណសីលោ។ **សម្បជញ្ញំ ករោតេវា**តិ អភិក្កន្តាទីសុ អសម្មោហំ ឧប្បាទេតិ ឯវ, សម្បជានស្សេវ វា ការោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **សម្បជានការី**។

ធម្មតោ វឌ្ឍិតសង្ខាតេន សហ អត្ថេន វត្តតីតិ សាត្ថកំ, អភិក្កន្តាទិ, សាត្ថកស្ស សម្បជាននំ **សាត្ថកសម្បជញ្ញំ**។ សប្បាយស្ស អត្តនោ ឧបការាវហស្ស ហិតស្ស សម្បជាននំ **សប្បាយសម្បជញ្ញំ**។ អភិក្កមាទីសុ ភិក្ខាចារគោចរេ, អញ្ញត្ថាបិ ច បវត្តេសុ អវិជហិតេ កម្មដ្ឋានសង្ខាតេ គោចរេ សម្បជញ្ញំ **គោចរសម្បជញ្ញំ**។ អភិក្កមាទីសុ អសម្មុយ្ហនមេវ សម្បជញ្ញំ **អសម្មោហសម្បជញ្ញំ។ បរិគ្គណ្ហិត្វា**តិ តុលយិត្វា តីរេត្វា, បដិសង្ខាយាតិ អត្ថោ។ **សង្ឃទស្សនេនេវ** ឧបោសថបវារណាទិអត្ថំ គមនំ សង្គហិតំ។ **អសុភទស្សនាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន កសិណបរិកម្មាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ "**ចេតិយំ ទិស្វាបិ ហិ**"តិអាទិ វុត្តំ។ **អរហត្តំ បាបុណាតី**តិ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសោ ឯសោ។ សមថវិបស្សនុប្បាទនម្បិ ហិ ភិក្ខុនោ វុទ្ធិ ឯវ។ **ទក្ខិណទ្វារេ**តិ ចេតិយង្គណស្ស ទក្ខិណទ្វារេ, តថា **បច្ឆិមទ្វារេ**តិអាទីសុ។ **អភយវាបិ បាឡិយ**ន្តិ អភយវាបិយា បុរត្ថិមតីរេ។

ពុទ្ធវំស-អរិយវំស-ចេតិយវំស-ទីបវំសាទិវំសកថនតោ **មហាអរិយវំសភាណកោ** ថេរោ។ **បញ្ញាយនដ្ឋានេ**តិ ចេតិយស្ស បញ្ញាយនដ្ឋានេ។ **ឯកបទុទ្ធារេ**តិ បទុទ្ធារបតិដ្ឋានបរិវត្តនំ អកត្វា ឯកស្មិំយេវ អវដ្ឋានេ។ **គេថី**តិ អភយគិរិវាសិនោ។

តស្មិំ បនាតិ សាត្ថកសម្បជញ្ញវសេន បរិគ្គហិតអត្ថេបិ គមនេ។ អត្ថោ នាម ធម្មតោ វឌ្ឍីតិ យំ សាត្ថកន្តិ អធិប្បេតំ គមនំ, តំ សប្បាយមេវាតិ សិយា កស្សចិ អាសង្កាតិ តន្និវត្តនត្ថំ "**ចេតិយទស្សនំ តាវា**"តិអាទិ អារទ្ធំ។ **ចិត្តកម្មរូបកានិ វិយា**តិ ចិត្តកម្មកតា បដិមាយោ វិយ, យន្តបយោគេន វា វិចិត្តកម្មា បដិមាយ សទិសា យន្តរូបកា វិយ។ **អសមបេក្ខនំ** គេហស្សិតអញ្ញាណុបេក្ខាវសេន អារម្មណេ អយោនិសោ ឱលោកនាទិ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ "**ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា ឧប្បជ្ជតិ ឧបេក្ខា ពាលស្ស មូឡ្ហស្ស បុថុជ្ជនស្សា**"តិអាទិ (ម. និ. ៣.៣០៨)។ ហត្ថិអាទិសម្មទ្ទេន **ជីវិតន្តរាយោ**។ វិសភាគរូបទស្សនាទិនា **ព្រហ្មចរិយន្តរាយោ**។

បព្ពជិតទិវសតោ បដ្ឋាយ ភិក្ខូនំ អនុវត្តនកថា អាចិណ្ណា, អននុវត្តនកថា បន តស្សា អបរា ទុតិយា នាម ហោតីតិ អាហ – "**ទ្វេ កថា នាម ន កថិតបុព្ពា**"តិ។ **ឯវ**ន្តិ ឥមិនា "សចេ បនា"តិអាទិកំ សព្ពម្បិ វុត្តាការំ

បច្ឆាមសតិ, ន “បុរិសស្ស មាតុគាមាសុភ”ន្តិអាទិកំ វុច្ចមានំ។

យោគកម្មស្ស បវត្តិដ្ឋានតាយ ភាវនាយ អារម្មណំ កម្មដ្ឋានំ វុច្ចតីតិ អាហ **“កម្មដ្ឋានសង្ខាតំ គោចរ”**ន្តិ។ **ឧគ្គហេត្វា**តិ យថា ឧគ្គហនិមិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ ឧគ្គហកោសល្លស្ស សម្បាទនវសេន ឧគ្គហេត្វា។

ហរតីតិ កម្មដ្ឋានំ បវត្តេតិ, យាវ បិណ្ឌបាតបដិក្កមា អនុយុញ្ជតីតិ អត្ថោ។ **ន បច្ចាហរតី**តិ អាហារូបភោគតោ យាវ ទិវាដ្ឋានុបសង្កមនា កម្មដ្ឋានំ ន បដិនេតិ។ **សមាទាយ វត្តតិ** សម្មា អាទិយិត្វា តេសំ វត្តានំ បរិបូរណវសេន វត្តតិ។ **សរីរបរិកម្ម**ន្តិ មុខធោវនាទិសរីរបដិជគ្គនំ។ **ទ្វេ តយោ បល្លង្កេ**តិ ទ្វេ តយោ និសជ្ជាវារេ ទ្វេ តីណិ ឧណ្ហាសនានិ។ តេនាហ – **“ឧសុមំ គាហាបេន្តោ”**តិ។ **កម្មដ្ឋានសីសេនេវា**តិ កម្មដ្ឋានមុខេនេវ កម្មដ្ឋានំ អវិជហន្តោ ឯវ។ តេន “បត្តោបិ អចេតនោ”តិអាទិនា បវត្តេតព្ពកម្មដ្ឋានំ, យថាបរិហរិយមានំ វា កម្មដ្ឋានំ អវិជហិត្វាតិ ទស្សេតិ។ **តថេវា**តិ តិក្ខត្តុមេវ។ បរិភោគចេតិយតោ សរីរចេតិយំ គរុតរន្តិ កត្វា **“ចេតិយំ វន្ទិត្វា”**តិ ចេតិយវន្ទនាយ បឋមំ ករណីយតា វុត្តា។ តថា ហិ អដ្ឋកថាយំ – “ចេតិយំ ពាធយមានា ពោធិសាខា ហរិតព្ពា”តិ វុត្តា។ ពុទ្ធគុណានុស្សរណវសេនេវ ពោធិញ្ច បណិបាតករណន្តិ អាហ – **“ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សម្មុខា វិយ និបច្ចការំ ទស្សេត្វា”**តិ។ **គាមសមីបេ**តិ គាមស្ស ឧបចារដ្ឋានេ។

ជនសង្គហណត្ថន្តិ “មយិ អកថេន្តេ ឯតេសំ កោ កថេស្សតី”តិ ធម្មានុគ្គហេន ជនសង្គហណត្ថំ។ **តស្មា**តិ យស្មា “ធម្មកថា នាម កថេតព្ពា ឯវា”តិ អដ្ឋកថាចរិយា វទន្តិ, យស្មា ច ធម្មកថា កម្មដ្ឋានវិនិមុត្តា នាម នត្ថិ, តស្មា។ **កម្មដ្ឋានសីសេនេវា**តិ អត្តនា បរិហរិយមានំ កម្មដ្ឋានំ អវិជហន្តោ តទនុគុណំយេវ ធម្មកថំ កថេត្វា។ **អនុមោទនំ កត្វា**តិ ឯត្ថាបិ “កម្មដ្ឋានសីសេនេវា”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **សម្បត្តបរិច្ឆេទេនេវា**តិ បរិចិតោ អបរិចិតោតិអាទិវិភាគំ អកត្វា សម្បត្តកោដិយា ឯវ, សមាគមមត្តេនេវាតិ អត្ថោ។ **ភយេ**តិ បរចក្កាទិភយេ។

កម្មជតេជោតិ គហណី សន្ធាយាហ។ **កម្មដ្ឋានវីថឹ នារោហតិ** ខុទាបរិស្សមេន កិលន្តកាយត្តា សមាធានាភាវតោ។ **អវសេសដ្ឋានេ**តិ យាគុយា អគ្គហិតដ្ឋានេ។ **បោង្ខានុបោង្ខ**ន្តិ កម្មដ្ឋានុបដ្ឋានស្ស អវិច្ឆេទ-ទស្សនមេតំ, យថា បោង្ខានុបោង្ខំ បវត្តាយ សរបដិបាដិយា អនវិច្ឆេទោ, ឯវមេតស្សាបិ កម្មដ្ឋានុបដ្ឋានស្សាតិ វុត្តំ ហោតិ។

និក្ខិត្តធុរោ ភាវនានុយោគេ។ វត្តបដិបត្តិយា អបូរណេន **សព្ពវត្តានិ ភិន្ទិត្វា**។ កាមេ អវីតរាគោ ហោតិ។ កាយេ អវីតរាគោ។ រូបេ អវីតរាគោ។ យាវទត្ថំ ឧទរាវទេហំ ភុញ្ជិត្វា សេយ្យសុខំ បស្សសុខំ មិទ្ធសុខំ អនុយុត្តោ វិហរតិ។ អញ្ញតរំ ទេវនិកាយំ បណិធាយ ព្រហ្មចរិយំ ចរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២០; ម. និ. ១.១៨៦) ឯវំ វុត្តំ **បញ្ចវិធចេតោវិនិពន្ធចិត្តោ។ ចរិត្វា**តិ បវត្តិត្វា។

គតបច្ចាគតិកវត្តវសេនាតិ ភាវនាសហិតំយេវ ភិក្ខាយ គតបច្ចាគតំ គមនបច្ចាគមនំ ឯតស្ស អត្ថីតិ គតបច្ចាគតិកំ, តទេវ វត្តំ, តស្ស វសេន។ អត្តនោ ហិតសុខំ កាមេន្តិ ឥច្ឆន្តីតិ **អត្តកាមា,** ធម្មច្ឆន្ទវន្តោ។ “ធម្មោ”តិ ហិ ហិតំ តំនិមិត្តកញ្ច សុខន្តិ។ អថ វា វិញ្ញូនំ ធម្មានំ អត្តនិយត្តា អត្តភាវបរិយាបន្នត្តា ច អត្តា នាម ធម្មោ។ តេនាហ ភគវា – **“អត្តទីបា, ភិក្ខវេ, វិហរថ អត្តសរណា”**តិអាទិ (សំ. និ. ៣.៤៣)។ តំ កាមេន្តិ ឥច្ឆន្តីតិ **អត្តកាមា។ ឧសភំ** នាម វីសតិ យដ្ឋិយោ។ **តាយ សញ្ញាយា**តិ តាយ បាសាណសញ្ញាយ, “ឯត្តកំ ឋានមាគតា”តិ ជានន្តាតិ អធិប្បាយោ។ **សោ ឯវ នយោ** អយំ ភិក្ខូតិអាទិកោ យោ ឋានេ វុត្តោ, សោ ឯវ និសជ្ជាយបិ នយោ។ បច្ឆតោ អាគច្ឆន្តានំ ឆិន្នភត្តភាវភយេនបិ យោនិសោមនសិការំ បរិព្រូហេតិ។

មទ្ទន្តាតិ ធញ្ញករណដ្ឋានេ សាលិសីសានិ មទ្ទន្តា។ **មហាបធានំ បូជេស្សាមី**តិ អម្ហាកំ អត្ថាយ លោកនាថេន ឆ វស្សានិ កតំ ទុក្ករចរិយំ ឯវាហំ យថាសត្តិ បូជេស្សាមីតិ។ បដិបត្តិបូជា ហិ សត្ថុបូជា, ន អាមិសបូជាតិ។ **ឋានចង្កមមេវា**តិ អធិដ្ឋាតព្ពឥរិយាបថកាលវសេន វុត្តំ, ន ភោជនាទិកាលេសុ អវស្សំ កាតព្ពនិសជ្ជាយ បដិក្ខេបវសេន។

វីថិ ឱតរិត្វា ឥតោ ចិតោ អនោលោកេត្វា បឋមមេវ វីថិយោ សល្លក្ខេតព្ពាតិ អាហ **“វីថិយោ សល្លក្ខេត្វា”**តិ។ យំ សន្ធាយ វុច្ចតិ – “បាសាទិកេន អភិក្កន្តេន”តិអាទិ។ តំ ទស្សេតុំ **“តត្ថ ចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **អាហារេ បដិកូលសញ្ញំ ឧបដ្ឋបេត្វា**តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ **អដ្ឋង្គសមន្នាគត**ន្តិ “យាវទេវ ឥមស្ស កាយស្ស ឋិតិយា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣; ២.២៤; ៣.៧៥; សំ. និ. ៤.១២០; អ. និ. ៦.៥៨; ៨.៩) វុត្តេហិ អដ្ឋហិ អង្គេហិ សមន្នាគតំ កត្វា។ **នេវ ទវាយា**តិអាទិ បន បដិក្ខេបទស្សនំ។

បច្ចេកពោធឹ សច្ឆិករោតិ, យទិ ឧបនិស្សយសម្បន្នោ ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ ឥទញ្ច យថា ហេដ្ឋា តីសុ
ឋានេសុ, ឯវំ ឥតោ បរេសុ ឋានេសុ ឧបនេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ តត្ថ បច្ចេកពោធិយា ឧបនិស្សយសម្បទា កប្បានំ
ទ្វេ អសង្ខ្យេយ្យានិ សតសហស្សញ្ច តជ្ជំ បុញ្ញញាណសម្ភារសម្ភរណំ, សាវកពោធិយំ អគ្គសាវកានំ ឯកំ អសង្ខ្យេយ្យំ
កប្បសតសហស្សញ្ច, មហាសាវកានំ កប្បសតសហស្សមេវ តជ្ជំ សម្ភារសម្ភរណំ, ឥតរេសំ អតីតាសុ ជាតីសុ វិវដ្ដ
សន្និស្សយវសេន និព្ពត្តិតំ និព្ពេធភាគិយំ កុសលំ។ **ពាហិយោ ទារុចីរិយោ**តិ ពាហិយវិសយេ ជាតសំវទ្ធតាយ
ពាហិយោ, ទារុចីរបរិហរណេន ទារុចីរិយោតិ លទ្ធសមញ្ញោ។ សោ ហិ អាយស្មា “តស្មាតិហ តេ, ពាហិយ, ឯវំ
សិក្ខិតព្ពំ – ទិដ្ឋេ ទិដ្ឋមត្តំ ភវិស្សតី”តិអាទិវសប្បវត្តេន (ឧទា. ១០) សំខិត្តេនេវ ឱវាទេន ខិប្បតរំ វិសេសំ
អធិគច្ឆិ។ តេន វុត្តំ “**ខិប្បាភិញ្ញោ វា ហោតិ សេយ្យថាបិ ថេរោ ពាហិយោ ទារុចីរិយោ**”តិ។ ឯវំ **មហាបញ្ញោ
វា**តិអាទីសុ យថារហំ វត្តព្ពន្តិ។

តន្តិ អសម្មុយ្ហនំ។ **ឯវ**ន្តិ ឥទានិ វុច្ចមានាការទស្សនំ។ **អត្តា អភិក្កមតី**តិ ឥមិនា អន្ធបុថុជ្ជនស្ស
ទិដ្ឋិគ្គាហវសេន អភិក្កមេ សម្មុយ្ហនំ ទស្សេតិ, **អហំ អភិក្កមាមី**តិ បន ឥមិនា មានគ្គាហវសេន, តទុភយំ បន
តណ្ហាយ វិនា ន ហោតីតិ តណ្ហាគ្គាហវសេនបិ សម្មុយ្ហនំ ទស្សិតមេវ ហោតិ, “**តថា អសម្មុយ្ហន្តោ**”តិ វត្វា តំ
អសម្មុយ្ហនំ យេន យនវិនិព្ភោគេន ហោតិ, តំ ទស្សេន្តោ “**អភិក្កមាមីតិ ចិត្តេ ឧប្បជ្ជមានេ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ
យស្មា វាយោធាតុយា អនុគតា តេជោធាតុ ឧទ្ធរណស្ស បច្ចយោ។ ឧទ្ធរណគតិកា ហិ តេជោធាតូតិ ឧទ្ធរណេ
វាយោធាតុយា តស្សា អនុគតភាវោ, តស្មា ឥមាសំ ទ្វិន្នមេត្ថ ធាតូនំ សាមត្ថិយតោ អធិមត្តតា, ឥតរាសញ្ច
ឱមត្តតាតិ ទស្សេន្តោ “**ឯកេកបាទុទ្ធរណេ...បេ.... ពលវតិយោ**”តិ អាហ។ យស្មា បន តេជោធាតុយា
អនុគតា វាយោធាតុ អតិហរណវីតិហរណានំ បច្ចយោ។ តិរិយគតិកាយ ហិ វាយោធាតុយា
អតិហរណវីតិហរណេសុ សាតិសយោ ព្យាបារោតិ តេជោធាតុយា តស្សានុគតភាវោ, តស្មា ឥមាសំ ទ្វិន្នមេត្ថ
សាមត្ថិយតោ អធិមត្តតា, ឥតរាសញ្ច ឱមត្តតាតិ ទស្សេន្តោ “**តថា អតិហរណវីតិហរណេសូ**”តិ អាហ។ សតិបិ
អនុគមនានុគន្តព្ពតាវិសេសេ តេជោធាតុវាយោធាតុភាវមត្តំ សន្ធាយ **តថា**-សទ្ទគ្គហណំ។

តត្ថ អក្កន្តដ្ឋានតោ បាទស្ស ឧក្ខិបនំ **ឧទ្ធរណំ**, ឋិតដ្ឋានំ អតិក្កមិត្វា បុរតោ ហរណំ **អតិហរណំ**។
វុក្ខខាណុអាទិបរិហរណត្ថំ, បតិដ្ឋិតបាទឃដ្ដនបរិហរណត្ថំ វា បស្សេន ហរណំ **វីតិហរណំ**។ យាវ បតិដ្ឋិតបាទោ,
តាវ អាហរណំ **អតិហរណំ**, តតោ បរំ ហរណំ **វីតិហរណ**ន្តិ អយំ វា ឯតេសំ វិសេសោ។ យស្មា បថវីធាតុយា
អនុគតា អាបោធាតុ វោស្សជ្ជនស្ស បច្ចយោ។ គរុតរសភាវា ហិ អាបោធាតូតិ វោស្សជ្ជនេ បថវីធាតុយា
តស្សានុគតភាវោ, តស្មា តាសំ ទ្វិន្នមេត្ថ សាមត្ថិយតោ អធិមត្តតា, ឥតរាសញ្ច ឱមត្តតាតិ ទស្សេន្តោ អាហ
“**វោស្សជ្ជនេ...បេ.... ពលវតិយោ**”តិ។ យស្មា បន អាបោធាតុយា អនុគតា បថវីធាតុ សន្និក្ខេបនស្ស
បច្ចយោ។ បតិដ្ឋាភាវេ វិយ បតិដ្ឋាបនេបិ តស្សា សាតិសយកិច្ចត្តា អាបោធាតុយា តស្សា អនុគតភាវោ, តថា
ឃដ្ដនកិរិយាយ បថវីធាតុយា វសេន សន្និរុម្ភនស្ស សិជ្ឈនតោ តត្ថាបិ បថវីធាតុយា អាបោធាតុ
អនុគតភាវោ, តស្មា វុត្តំ – “**តថា សន្និក្ខេបនសន្និរុម្ភនេសូ**”តិ។

តត្ថាតិ តស្មឹ អភិក្កមនេ, តេសុ វា វុត្តេសុ ឧទ្ធរណាទីសុ ឆសុ កោដ្ឋាសេសុ។ **ឧទ្ធរណេ**តិ ឧទ្ធរណក្ខណេ។ **រូបា
រូបធម្មា**តិ ឧទ្ធរណាការេន បវត្តា រូបធម្មា តំសមុដ្ឋាបកា អរូបធម្មា ច។ **អតិហរណំ ន បាបុណន្តិ** ខណមត្តាវ
ដ្ឋានតោ។ **តត្ថ តត្ថេវា**តិ យត្ថ យត្ថ ឧប្បន្នា, តត្ថ តត្ថេវ។ ន ហិ ធម្មានំ ទេសន្តរសង្កមនំ អត្ថិ។ **បព្ពំ
បព្ព**ន្តិអាទិ ឧទ្ធរណាទិកោដ្ឋាសេ សន្ធាយ សភាគសន្តតិវសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អតិឥត្តរោ ហិ រូបធម្មានម្បិ
បវត្តិក្ខណោ, គមនស្សាទានំ ទេវបុត្តានំ ហេដ្ឋុបរិយាយេន បដិមុខំ ធាវន្តានំ សិរសិ បាទេ ច ពទ្ធខុរធារា
សមាគមតោបិ សីឃតរោ។ យថា តិលានំ ភជ្ជិយមានានំ តដតដាយនេន ភេទោ លក្ខីយតិ, ឯវំ សង្ខតធម្មានំ
ឧប្បាទេនាតិ ទស្សនត្ថំ “**តដតដាយន្តា**”តិ វុត្តំ។ ឧប្បន្នា ហិ ឯកន្តតោ ភិជ្ជន្តីតិ។

សទ្ធឹ រូបេនាតិ ឥទំ តស្ស តស្ស ចិត្តស្ស និរោធេន សទ្ធឹ និរុជ្ឈនករូបធម្មវសេន វុត្តំ, យំ តតោ សត្តរសម
ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ ឧប្បន្នំ។ អញ្ញថា យទិ រូបារូបធម្មា សមានក្ខណា សិយុំ, “រូបំ គរុបរិណាមំ ទន្ធ
និរោធ”ន្តិអាទិវចនេហិ វិរោធោ សិយា។ តថា – “នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមិ, យំ ឯវំ លហុបរិ
វត្តំ, យថយិទំ ចិត្ត”ន្តិ (អ. និ. ១.៤៨) ឯវមាទិបាឡិយា ច។ ចិត្តចេតសិកា ហិ សារម្មណសភាវា យថាពលំ
អត្តនោ អារម្មណបច្ចយភូតមត្ថំ វិភាវេន្តាយេវ ឧប្បជ្ជន្តីតិ តេសំ តំសភាវនិប្ផត្តិអនន្តរំ និរោធោ, រូបធម្មា បន
អនារម្មណា បកាសេតព្ពា។ ឯវំ តេសំ បកាសេតព្ពភាវនិប្ផត្តិ សោឡសហិ ចិត្តេហិ ហោតីតិ តង្ខណាយុកតា
តេសំ ឥច្ឆិតា, លហុកវិញ្ញាណស្ស វិសយសង្គតិមត្តបច្ចយតាយ តិណ្ណំ ខន្ធានំ, វិសយសង្គតិមត្តតាយ ច
វិញ្ញាណស្ស លហុបរិវត្តិតា, ទន្ធមហាភូតបច្ចយតាយ រូបធម្មានំ ទន្ធបរិវត្តិតា។ នានាធាតុយា យថាភូតញាណំ
ខោ បន តថាគតស្សេវ, តេន ច បុរេជាតបច្ចយោ រូបធម្មោវ វុត្តោ, បច្ឆាជាតបច្ចយោ ច តស្សេវាតិ រូបារូប
ធម្មានំ សមានក្ខណតា ន យុជ្ជតេវ, តស្មា វុត្តនយេនេវេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អញ្ញំ ឧប្បជ្ជតេ ចិត្តំ, អញ្ញំ ចិត្តំ និរុជ្ឈតីតិ យំ បុរិមុប្បន្នំ ចិត្តំ, តំ អញ្ញំ, តំ បន និរុជ្ឈន្តំ អបរស្ស អនន្តរាទិបច្ចយោ ហុត្វា ឯវ និរុជ្ឈតីតិ តថាលទ្ធបច្ចយំ អញ្ញំ ឧប្បជ្ជតេ ចិត្តំ។ យទិ ឯវំ តេសំ អន្តរោ លព្ភេយ្យាតិ, នោតិ អាហ "**អវីចិមនុបពន្ធោ**"តិ។ យថា វីចិ អន្តរោ ន លព្ភតិ, "តាទេវេត"ន្តិ អវិសេសវិទូ មញ្ញន្តិ, ឯវំ អនុ អនុ បពន្ធោ ចិត្តសន្តានោ រូបសន្តានោ ច **នទីសោតោវ** នទិយំ ឧទកប្បវាហោ វិយ **វត្តតិ**។

អភិមុខំ លោកិតំ **អាលោកិត**ន្តិ អាហ "**បុរតោបេក្ខន**"ន្តិ។ យស្មា យំទិសាភិមុខោ គច្ឆតិ តិដ្ឋតិ និសីទតិ វា, តទភិមុខំ បេក្ខនំ អាលោកិតំ , តស្មា តទនុគតំ វិទិសាលោកនំ វិលោកិតន្តិ អាហ "**វិលោកិតំ នាម អនុទិសាបេក្ខន**"ន្តិ។ សម្មជ្ជនបរិភណ្ឌាទិករណេ ឱលោកិតស្ស, ឧល្លោកាហរណាទីសុ ឧល្លោកិតស្ស, បច្ឆតោ អាគច្ឆន្តស្ស បរិស្សយស្ស បរិវជ្ជនាទិវសេន អបលោកិតស្ស ច សិយា សម្ភវោតិ អាហ – "**ឥមិនា វា មុខេន សព្ពានិបិ តានិ គហិតានេវា**"តិ។

កាយសក្ខិន្តិ កាយេន សច្ឆិកតវន្តំ, បច្ចក្ខការិនន្តិ អត្ថោ។ សោហាយស្មា វិបស្សនាកាលេ ឯវំ "យមេវាហំ ឥន្ទ្រិយេសុ អគុត្តទ្វារតំ និស្សាយ សាសនេ អនភិរតិអាទិវិប្បការំ បត្តោ, តមេវ សុដ្ឋុ និគ្គហេស្សាមី"តិ ឧស្សាហជាតោ ពលវហិរោត្តប្បោ, តត្ថ ច កតាធិការត្តា ឥន្ទ្រិយសំវរេ ឧក្កំសបារមិប្បត្តោ, តេនេវ នំ សត្ថា – "ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារានំ យទិទំ នន្ទោ"តិ (អ. និ. ១.២៣០) ឯតទគ្គេ ឋបេសិ។

សាត្ថកតា ច សប្បាយតា ច វេទិតព្ពា អាលោកិតវិលោកិតស្សាតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **តស្មា**តិ កម្មដ្ឋានាវិជហនស្សេវ គោចរសម្បជញ្ញភាវតោតិ វុត្តមេវត្ថំ ហេតុភាវេន បច្ចាមសតិ។ **អត្តនោ កម្មដ្ឋានវសេនេវ អាលោកនវិលោកនំ កាតព្ពំ**, ខន្ធាទិកម្មដ្ឋានិកេហិ អញ្ញោ ឧបាយោ ន គវេសិតព្ពោតិ អធិប្បាយោ។ យស្មា អាលោកិតាទិសមញ្ញាបិ ធម្មមត្តស្សេវ បវត្តិវិសេសោ, តស្មា តស្ស យាថាវតោ បជាននំ អសម្មោហសម្បជញ្ញន្តិ ទស្សេតុំ "**អព្ភន្តរេ**"តិអាទិ វុត្តំ។ **ចិត្តកិរិយវាយោធាតុវិប្ផារវសេនា**តិ កិរិយមយចិត្តសមុដ្ឋានវាយោធាតុយា ចលនាការបវត្តិវសេន។ **អធោ សីទតី**តិ ហេដ្ឋា ឱតរតិ។ **ឧទ្ធំ លង្ឃេតី**តិ លង្ឃន្តំ វិយ ឧបរិ គច្ឆតិ។

អង្គកិច្ចំ សាធយមានន្តិ បធានភូតំ អង្គកិច្ចំ និប្ផាទេន្តំ, ឧបបត្តិភវស្ស សរីរំ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ **បឋមជវនេបិ...បេ.... សត្តមជវនេបិ ន ហោតី**តិ ឥទំ បញ្ចទ្វារវិញ្ញាណវីថិយំ "ឥត្ថី បុរិសោ"តិ រជ្ជនាទីនំ អភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តត្ថ ហិ អាវជ្ជនវោដ្ឋព្ពនានំ អយោនិសោ អាវជ្ជនវោដ្ឋព្ពនវសេន ឥដ្ឋេ ឥត្ថិរូបាទិម្ហិ លោភមគ្គំ, អនិដ្ឋេ បដិឃមគ្គំ ឧប្បជ្ជតិ។ មនោទ្វារេ បន "ឥត្ថី បុរិសោ"តិ រជ្ជនាទិ ហោតិ, តស្ស បញ្ចទ្វារជវនំ មូលំ, យថាវុត្តំ វា សព្ពំ ភវង្គាទិ។ ឯវំ មនោទ្វារជវនស្ស មូលភូតធម្មបរិជាននវសេនេវ មូលបរិញ្ញា វុត្តា, អាគន្តុកតាវកាលិកតា បន បញ្ចទ្វារជវនស្សេវ អបុព្ពភាវវសេន ចេវ ឥត្តរភាវវសេន ច វុត្តា។ **ហេដ្ឋុបរិយវសេន ភិជ្ជិត្វា បតិតេសូ**តិ ហេដ្ឋិមស្ស ឧបរិមស្ស ច អបរាបរំ ភង្គប្បត្តិមាហ។

តន្តិ ជវនំ។ តស្ស ជវនស្ស ន យុត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ **អាគន្តុកោ** អព្ភាគតោ។ ឧទយព្ពយបរិច្ឆិន្នោ តាវតកោ កាលោ ឯតេសន្តិ **តាវកាលិកានិ**។

ឯតំ អសម្មោហសម្បជញ្ញំ។ **សមវាយេ**តិ សាមគ្គិយំ។ **តត្ថា**តិ បញ្ចក្ខន្ធវសេន អាលោកនវិលោកនេ បញ្ញាយមានេ តព្ពិនិមុត្តោ – **កោ ឯកោ អាលោកេតិ, កោ វិលោកេតិ។ ឧបនិស្សយបច្ចយោ**តិ ឥទំ សុត្តន្តនយេន បរិយាយតោ វុត្តំ។ **សហជាតបច្ចយោ**តិ និទស្សនមត្តមេតំ អញ្ញមញ្ញសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតាទិបច្ចយានម្បិ លព្ភនតោ។

កាលេតិ សមិញ្ជិតុំ យុត្តកាលេ **សមិញ្ជន្តស្ស,** តថា បសារេតុំ យុត្តកាលេ **បសារេន្តស្ស។ "មណិសប្បោ** នាម ឯកា សប្បជាតី"តិ វទន្តិ។ **លឡន**ន្តិ កម្បនំ, លីឡាករណំ វា។

ឧណ្ហបកតិកោ បរិឡាហពហុលកាយោ។ សីលស្ស វិទូសនេន អហិតាវហត្តា **មិច្ឆាជីវវសេន ឧប្បន្នំ អសប្បាយំ។ "ចីវរម្បិ អចេតន**"ន្តិអាទិនា ចីវរស្ស វិយ កាយោបិ អចេតនោតិ កាយស្ស អត្តសុញ្ញតាវិភាវនេន "**អព្ភន្តរេ**"តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ បរិទីបេន្តោ ឥតរីតរសន្តោសស្ស ការណំ ទស្សេតិ។ តេនាហ "**តស្មា**"តិអាទិ។

ចតុបញ្ចគណ្ឋិកាហតោតិ អាហតចតុបញ្ចគណ្ឋិកោ, ចតុបញ្ចគណ្ឋិកាហិ វា ហតសោភោ។

អដ្ឋវិធោបិ អត្ថោតិ អដ្ឋវិធោបិ បយោជនវិសេសោ។ មហាសិវត្ថេរវាទវសេន "ឥមស្ស កាយស្ស ឋិតិយា"តិអាទិនា នយេន វុត្តោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឥមស្មិំ បក្ខេ "**នេវ ទវាយាតិអាទិនា នយេនា**"តិ បន ឥទំ

បដិក្ខេបង្គទស្សនមុខេន បាឡិ អាគតាតិ កត្វា វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

បឋវីសន្ធារកជលស្ស តំសន្ធារកវាយុនា វិយ បរិភុត្តស្ស អាហារស្ស វាយោធាតុយាវ អាសយេ អវដ្ឋានន្តិ អាហ – “**វាយោធាតុវសេនេវ តិដ្ឋតី**”តិ។ **អតិហរតី**តិ យាវ មុខា អភិហរតិ។ **វីតិហរតី**តិ តតោ កុច្ឆិយំ វិមិស្សំ ករោន្តោ ហរតិ។ **អតិហរតី**តិ វា មុខទ្វារំ អតិក្កាមេន្តោ ហរតិ។ **វីតិហរតី**តិ កុច្ឆិគតំ បស្សតោ ហរតិ។ **បរិវត្តេតី**តិ អបរាបរំ ចារេតិ។ ឯត្ថ ច អាហារស្ស ធារណបរិវត្តនសញ្ចុណ្ណនវិសោសនានិ បឋវីធាតុសហិតា ឯវ វាយោធាតុ ករោតិ, ន កេវលាតិ តានិ បឋវីធាតុយា កិច្ចភាវេន វុត្តានិ, សា ឯវ ធារណាទីនិ កិច្ចានិ ករោន្តស្ស សាធារណាតិ វុត្តានិ។ **អល្លត្តញ្ច អនុបាលេតី**តិ យថា វាយោធាតុអាទីហិ អញ្ញេហិ វិសោសនំ ន ហោតិ, តថា អនុបាលេតិ អល្លភាវំ។ **តេជោធាតូ**តិ គហណីសង្ខាតា តេជោធាតុ។ សា ហិ អន្តោបវិដ្ឋំ អាហារំ បរិបាចេតិ។ **អញ្ជសោ ហោតី**តិ អាហារស្ស បវិសនាទីនំ មគ្គោ ហោតិ។ **អាភុជតី**តិ បរិយេសនវសេន, អជ្ឈោហរណជិណ្ណាជិណ្ណតាទិបដិសំវេទនវសេន ច អាវជ្ជេតិ, វិជានាតីតិ អត្ថោ។ តំតំវិជាននស្ស បច្ចយភូតោយេវ ហិ បយោគោ “សម្មាបយោគោ”តិ វុត្តោ។ យេន ហិ បយោគេន បរិយេសនាទិ និប្ផជ្ជតិ, សោ តព្ពិសយវិជានេនម្បិ និប្ផាទេតិ នាម តទវិនាភាវតោ។ អថ វា សម្មាបយោគំ សម្មាបដិបត្តិំ **អន្វាយ** អាគម្ម **អាភុជតិ** សមន្នាហរតិ។ អាភោគបុព្ពកោ ហិ សព្ពោបិ វិញ្ញាណព្យាបារោតិ តថា វុត្តំ។

គមនតោតិ ភិក្ខាចារវសេន គោចរគាមំ ឧទ្ទិស្ស គមនតោ។ **បរិយេសនតោ**តិ គោចរគាមេ ភិក្ខត្ថំ អាហិណ្ឌនតោ។ **បរិភោគតោ**តិ អាហារស្ស បរិភុញ្ជនតោ។ **អាសយតោ**តិ បិត្តាទិអាសយតោ។ អាសយតិ ឯត្ថ ឯកជ្ឈំ បវត្តមានោបិ កម្មពលវវត្ថិតោ ហុត្វា មរិយាទវសេន អញ្ញមញ្ញំ អសង្ករតោ សយតិ តិដ្ឋតិ បវត្តតីតិ **អាសយោ**, អាមាសយស្ស ឧបរិ តិដ្ឋនកោ បិត្តាទិកោ។ មរិយាទត្ថោ ហិ អយមាការោ។ និធេតិ យថាភុត្តោ អាហារោ និចិតោ ហុត្វា តិដ្ឋតិ ឯត្ថាតិ និធានំ, អាមាសយោ, តតោ **និធានតោ។ អបរិបក្កតោ**តិ គហណីសង្ខាតេន កម្មជតេជេន អវិបក្កតោ។ **បរិបក្កតោ**តិ យថាភុត្តស្ស អាហារស្ស វិបក្កភាវតោ។ **ផលតោ**តិ និប្ផត្តិតោ។ **និស្សន្ទតោ**តិ តតោ ចិតោ ច វិស្សន្ទនតោ ។ **សម្មក្ខនតោ**តិ សព្ពសោ មក្ខនតោ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយ** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.២៩៤) គហេតព្ពោ។

សរីរតោ សេទា មុច្ចន្តីតិ វេគសន្ធារណេន ឧប្បន្នបរិឡាហតោ សរីរតោ សេទា មុច្ចន្តិ។ **អញ្ញេ ច រោគា** កណ្ណសូលភគន្ទរាទយោ។ **អដ្ឋានេ**តិ មនុស្សាមនុស្សបរិគ្គហេ អយុត្តដ្ឋានេ ខេត្តទេវាយតនាទិកេ។ កុទ្ធា ហិ មនុស្សា អមនុស្សាបិ វា ជីវិតក្ខយំ បាបេន្តិ។ វិស្សជ្ជេត្វា **នេវ តស្ស ភិក្ខុនោ អត្តនោ,** កស្សចិ អនិស្សជ្ជិតត្តា ជិគុច្ឆនីយត្តា ច **ន បរស្ស, ឧទកតុម្ពតោ**តិ វេឡុនាឡិអាទិឧទកភាជនតោ។ **តន្តិ** ឆឌ្ឌិតឧទកំ។

ឯត្ថ ច ឯកោ ឥរិយាបថោ ទ្វីសុ ឋានេសុ អាគតោ, សោ បុព្ពេ អភិក្កមបដិក្កមគហណេន។ “គមនេបិ បុរតោ បច្ឆតោ ច កាយស្ស អភិហរណំ វុត្តន្តិ ឥធ គមនមេវ គហិត”ន្តិ អបរេ។ យស្មា ឥធ សម្បជញ្ញកថាយំ អសម្មោហសម្បជញ្ញមេវ ធុរំ, តស្មា អន្តរន្តរេ ឥរិយាបថេ បវត្តានំ រូបារូបធម្មានំ តត្ថ តត្ថេវ និរោធទស្សនវសេន សម្បជានការិតា គហិតាតិ។ មជ្ឈិមភាណកា បន ឯវំ វទន្តិ – ឯកោ ហិ ភិក្ខុ គច្ឆន្តោ អញ្ញំ ចិន្តេន្តោ, អញ្ញំ វិតក្កេន្តោ គច្ឆតិ, ឯកោ កម្មដ្ឋានំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ គច្ឆតិ, តថា ឯកោ តិដ្ឋន្តោ, និសីទន្តោ, សយន្តោ អញ្ញំ ចិន្តេន្តោ, អញ្ញំ វិតក្កេន្តោ សយតិ, ឯកោ កម្មដ្ឋានំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ សយតិ។ ឯត្តកេន បន ន បាកដំ ហោតីតិ ចង្កមនេន ទីបេន្តិ។ យោ ភិក្ខុ ចង្កមនំ ឱតរិត្វា ចង្កមនកោដិយំ ឋិតោ បរិគ្គណ្ហាតិ – “បាចីនចង្កមនកោដិយំ បវត្តា រូបារូបធម្មា បច្ឆិមចង្កមនកោដិំ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, បច្ឆិមចង្កមនកោដិយំ បវត្តាបិ បាចីនចង្កមនកោដិំ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, ចង្កមនមជ្ឈេ បវត្តា ឧភោ កោដិយោ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, ចង្កមនេ បវត្តា រូបារូបធម្មា ឋានំ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, ឋានេ បវត្តា និសជ្ជំ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, និសជ្ជាយ បវត្តា សយនំ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា”តិ, ឯវំ បរិគ្គណ្ហន្តោ បរិគ្គណ្ហន្តោ ឯវ ចិត្តំ ភវង្គំ ឱតារេតិ, ឧដ្ឋហន្តោ បន កម្មដ្ឋានំ គហេត្វាវ ឧដ្ឋហតិ។ អយំ ភិក្ខុ **គតាទីសុ សម្បជានការី** នាម ហោតីតិ។

ឯវម្បិ សុត្តេ កម្មដ្ឋានំ អវិភូតំ ហោតិ, កម្មដ្ឋានំ អវិភូតំ ន កាតព្ពំ, តស្មា សោ ភិក្ខុ យាវ សក្កោតិ, តាវ ចង្កមិត្វា ឋត្វា និសីទិត្វា សយមានោ ឯវំ បរិគ្គហេត្វា សយតិ – “កាយោ អចេតនោ មញ្ចោ អចេតនោ, កាយោ ន ជានាតិ ‘អហំ មញ្ចេ សយិតោ’តិ, មញ្ចោបិ ន ជានាតិ ‘មយិ កាយោ សយិតោ’តិ, អចេតនោ កាយោ អចេតនេ មញ្ចេ សយិតោ”តិ, ឯវំ បរិគ្គណ្ហន្តោ ឯវ ចិត្តំ ភវង្គំ ឱតារេតិ, បពុជ្ឈន្តោ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វាវ បពុជ្ឈតីតិ អយំ **សុត្តេ សម្បជានការី** នាម ហោតិ។ កាយិកាទិកិរិយានិព្ពត្តនេន តម្មយត្តា អាវជ្ជនកិរិយានិព្ពត្តកត្តា អាវជ្ជនកិរិយាសមុដ្ឋិតត្តា ច ជវនំ, សព្ពម្បិ វា ឆទ្វារប្បវត្តំ កិរិយាមយបវត្តំ នាម, តស្មិំ សតិ ជាគរិតំ នាម ហោតីតិ បរិគ្គណ្ហន្តោ **ជាគរិតេ សម្បជានការី** នាម។ អបិច រត្តិន្ទិវំ ឆ កោដ្ឋាសេ កត្វា បញ្ច កោដ្ឋាសេ ជគ្គន្តោបិ **ជាគរិតេ សម្បជានការី** នាម ហោតីតិ។

វិមុត្តាយតនសីសេ ឋត្វា ធម្មំ ទេសេន្តោបិ ពាត្តឹសតិរច្ឆានកថំ បហាយ ទសកថាវត្ថុនិស្សិតសប្បាយកថំ កថេន្តោបិ **ភាសិតេ សម្បជានការី** នាម ហោតិ។ អដ្ឋតឹសាយ អារម្មណេសុ ចិត្តរុចិយំ អារម្មណំ មនសិការំ បវត្តេន្តោបិ ទុតិយជ្ឈានំ សមាបន្នោបិ **តុណ្ហីភាវេ សម្បជានការី** នាម។ ទុតិយញ្ហិ ឈានំ វចីសង្ខារប្បហានតោ វិសេសតោ តុណ្ហីភាវោ នាមាតិ។ **ឱដ្ឋេ ចា**តិ អាទីសុ **ច**-សទ្ទេន កណ្ឋសីសនាភិអាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **តទនុរូបំ បយោគ**ន្តិ តស្ស ឧប្បត្តិយា អនុច្ឆវិកំ ចិត្តស្ស បវត្តិអាការសញ្ញិតំ បយោគំ, យតោ សព្ពេ វិចារាទយោ និប្ផជ្ជន្តិ។ **ឧបាទារូបបវត្តិយា**តិ វិញ្ញត្តិវិការសហិតសទ្ទាយតនុប្បត្តិយា។ **ឯវ**ន្តិ វុត្តប្បការេន។ សត្តសុបិ ឋានេសុ អសម្មោហធុរវសេន **“មិស្សក”**ន្តិ វុត្តំ។ មគ្គសម្មាសតិយាបិ កាយានុបស្សនាទិអនុរូបត្តា សម្បជញ្ញានុរូប**បុព្ពភាគំ** សត្តដ្ឋានិយស្ស ឯកន្តលោកិយត្តា។

សតិសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ភិក្ខុសុត្តវណ្ណនា

៣៦៩. យស្មា សោ ភិក្ខុ “ទេសេតុ មេ, ភន្តេ, ភគវា សំខិត្តេន ធម្ម”ន្តិ សំខិត្តេន ធម្មទេសនំ យាចិ, តស្ស សំខិត្តរុចិភាវតោ, តស្មា សំខិត្តេនេវ ធម្មំ ទេសេតុកាមោ ភគវា “តស្មាតិហា”តិអាទិមាហាតិ វុត្តំ – **“យស្មា សំខិត្តេន ទេសនំ យាចសិ, តស្មា”**តិ។ កម្មស្សកតាទិដ្ឋិកស្សេវ លោកិយលោកុត្តរគុណវិសេសា ឥជ្ឈន្តិ, ន ទិដ្ឋិវិបន្នស្ស, តស្មា វុត្តំ **“ទិដ្ឋីតិ កម្មស្សកតាទិដ្ឋី”**តិ។

៤. សាលសុត្តវណ្ណនា

៣៧០. យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ អបាយទុក្ខេ អបាតនវសេន ធារណដ្ឋេន **ធម្មោ,** សាសនព្រហ្មចរិយំ, តទេវ តទង្គាទិវសេន កិលេសានំ វិនយនដ្ឋេន **វិនយោ**តិ អាហ – **“ធម្មោតិ វា…បេ…. នាម”**ន្តិ។ បដិបក្ខធម្មេហិ អនភិភូតតាយ ឯកោ ឧទេតីតិ ឯកោទីតិ លទ្ធនាមោ សមាធិ ភូតោ ជាតោ ឯតេសន្តិ **ឯកោទិភូតា**។ ឯត្ថ ច **ឯកោទិភូតា**តិ ឯតេន ឧបចារជ្ឈានាវហោ បុព្ពភាគិកោ សមាធិ វុត្តោ។ **សមាហិតា**តិ ឯតេន ឧបចារប្បនា សមាធិ។ **ឯកគ្គចិត្តា**តិ ឯតេន សុភាវិតោ វសិប្បត្តោ អប្បនាសមាធិ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។ **នវកភិក្ខូហិ ភាវិតសតិបដ្ឋានា បុព្ពភាគា**។ តេ ហិ យថាភូតញាណាយ ភាវិតា។ យថាភូតញាណន្តិ ហិ សោតាបត្តិមគ្គញាណំ ឥធាធិប្បេតំ។ **ខីណាសវេហិ ភាវិតសតិបដ្ឋានាបិ បុព្ពភាគា**។ តេសញ្ហិ កតករណីយានំ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារាយ សតិបដ្ឋានភាវនា, សេក្ខានំ បន សតិបដ្ឋានភាវនា បរិញ្ញត្ថាយ បវត្តា លោកិយា, បរិជាននវសេន បវត្តា លោកុត្តរាតិ **“មិស្សកា”**តិ វុត្តំ។

៥. អកុសលរាសិសុត្តវណ្ណនា

៣៧១. បញ្ចមេ **កេវលោ**តិ កុសលធម្មេហិ អសម្មិស្សោ, តតោ ឯវ សកលោ សុក្កបក្ខោ អនវជ្ជដ្ឋោ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

៦. សកុណគ្ឃិសុត្តវណ្ណនា

៣៧២. បាកតិកសកុណកុលេសុ ពលវភាវតោ តេសំ ហននតោ **សកុណគ្ឃិ**។ សេនោតិ វុត្តំ **“សេនស្សេតំ អធិវចន”**ន្តិ, សេនវិសេសោ បន សោ វេទិតព្ពោ។ អាមិសត្ថាយ បក្កត្តា **“លោភសាហសេន បត្តា”**តិ វុត្តំ, លោភនិមិត្តេន សាហសាការេន បត្តាតិ អត្ថោ។ នង្គលេន កដ្ឋំ កសិតំ នង្គលកដ្ឋំ, តំ ករីយតិ ឯត្ថាតិ **នង្គលកដ្ឋករណ**ន្តិ អាហ – **“អធុនា កដ្ឋំ ខេត្តដ្ឋាន”**ន្តិ។ លេឌ្ឌុយោ តិដ្ឋន្តិ ឯត្ថាតិ **លេឌ្ឌុដ្ឋានំ,** លេឌ្ឌុនិមិត្តំ កសិតដ្ឋានំ។ វជ្ជតីតិ វទំ, វចនំ។ កុច្ឆិតំ វទំ អវទំ។ គរហនេ ហិ អយំ អ-ការោ យថា – “អបុត្តោ អភរិយា”តិ។ អវទំ មានេតីតិ **អវទមានា,** អត្តនោ ពលមទេន លាបំ អតិមញ្ញិត្វា វទន្តីតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ “គច្ឆ ខោ, ត្វំ លាប, តត្របិ មេ គន្ត្វា ន មោក្ខសី”តិ។ យំ បន អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ “អត្តនោ ពលស្ស សុដ្ឋុ វណ្ណំ វទមានា”តិ, តត្ថ អត្ថតោ អាបន្នំ គហេត្វា វុត្តំ។ “វទមានោ”តិ វា បាឋោ, សារម្ភវសេន អព្ភាយន្តោតិ អត្ថោ។ តេនាហ “ឯវំហិ ខោ ទានិ សកុណគ្ឃី”តិ។ **សុដ្ឋុ ឋបេត្វា**តិ ជិយាមុត្តសរស្ស វិយ សីឃបាតយោគ្យតាករណេន ឧភោ បក្ខេ សម្មា ឋបេត្វា។ **អយ**ន្តិ សកុណគ្ឃិ។ **ញត្វា**តិ យថាភូតទស្សនេន អត្តនោ ញាណេន ជានិត្វា។ **ផាលីយិត្វា**តិ ផាលច្ឆេទតិខិណសិខរេ សុក្ខលេឌ្ឌុម្ហិ ភិជ្ជិត្វា។

៧. មក្កដសុត្តវណ្ណនា

៣៧៣. **សញ្ញោរោ**តិ សញ្ចរណំ។ **លេបន្តិ** សិលេសសទិសំ អាលេបនំ។ **កាជសិក្កា វិយា**តិ កាជទណ្ឌកេ ឱលគ្គេតព្ពា សិក្កា វិយ។ អបិច ចតស្សោ រជ្ជុយោ ឧបរិ ពន្ធនដ្ឋានញ្ចាតិ **បញ្ចដ្ឋានំ។ ឱឌ្ឌិតោ**តិ ឱលម្ពិតោ។ **ថុនន្តោ**តិ និត្ថុនន្តោ។

៨. សូទសុត្តវណ្ណនា

៣៧៤. អាហារសម្បាទនេន តំតំអាហារវត្តកតេ សូទេតិ បគ្ឃរេតីតិ **សូទោ,** ភត្តការកោ។ ទេហវេហិ មនាបតរំ អច្ចេតព្ពតោ អតិក្កមិតព្ពតោ អច្ចយា, ភោជនេ រសវិសេសា, តស្មា **នានច្ចយេហី**តិ នានប្បការរសវិសេសេហីតិ អត្ថោ។ តេន វុត្តំ "នានច្ចយេហី"តិអាទិ។ អគ្គីយតិ អសង្ករតោ វិភជីយតីតិ អគ្គោ, អម្ពិលមេវ អគ្គោ **អម្ពិលគ្គោ**តិ អាហ – "**អម្ពិលគ្គេហីតិ អម្ពិលកោដ្ឋាសេហី**"តិ។ ទាតុំ អភិហរិតព្ពតាយ **អភិហារា,** ទេយ្យធម្មា។ តេនាហ – "**អភិហដានំ ទាយាន**"ន្តិ។ **ឥទំ មេ កម្មដ្ឋានំ អនុលោមំវា**តិ ឥទំ មម កម្មដ្ឋានំ ឯវំ បវត្តមានំ អនុលោមាវសានមេវ ហុត្វា តិដ្ឋតិ។ ឯវំ បុន បវត្តមានំ ឧស្សុក្កិត្វា វិសេសនិព្ពត្តនត្ថមេវ ហោតីតិ ឯវំ **និមិត្តំ គហេតុំ ន សក្កោតិ** ពាលោ អព្យត្តោ, បណ្ឌិតោ បន សក្កោតិ។ **អត្តនោ ចិត្តស្សា**តិ អត្តនោ ភាវនាចិត្តស្ស។ **បុព្ពភាគវិបស្សនា សតិបដ្ឋានាវ កថិតា** "សកស្ស ចិត្តស្ស និមិត្តំ ឧគ្គណ្ហាតី"តិ វុត្តត្តា។

៩. គិលានសុត្តវណ្ណនា

៣៧៥. **បាទគាមោ**តិ នគរស្ស បទសទិសោ មហន្តគាមោ។ តេនេវាហ "**វេសាលិយំ វិហរតិ វេឡុវគាមកេ**"តិ។ អហិតនិសេធន-ហិតនិយោជន-ព្យសនបរិច្ចជន-លក្ខណោ មិត្តភាវោ យេសុ អត្ថិ, តេ **មិត្តា**។ យេ បន ទិដ្ឋមត្តសហាយា, តេ **សន្ទិដ្ឋា**។ យេ សវិសេសំ ភត្តិមន្តោ, តេ **សម្ភត្តា**តិ ទស្សេន្តោ "**មិត្តាតិ មិត្តាវា**"តិអាទិមាហ។ **អស្សា**តិ ភគវតោ។ បញ្ចមិយំ អដ្ឋមិយំ ចាតុទ្ទសិយំ បញ្ចទសិយន្តិ ឯកេកស្មឹ បក្ខេ ចត្តារោ វារេ កត្វា មាសស្ស **អដ្ឋវារេ**។

វេទនានំ ពលវភាវេន **ខរោ ផរុសោ** កក្ខឡោ។ **អាពាធោ**តិ បុព្ពកម្មហេតុតាយ កម្មសមុដ្ឋានោ អាពាធោ សង្ខារទុក្ខតាសង្ខាតោ សព្ពកាលិកត្តា សរីរស្ស សភាគរោគោ នាម។ នាយមីទិសោ អាពាធោ, អយំ បន ពាហលតរព្យាធិតាយ "**វិសភាគរោគោ**"តិ វុត្តោ។ អន្ត-សទ្ទោ សមីបបរត្ថោតិ អាហ – "**មរណន្តំ មរណសន្តិក**"ន្តិ។ **វេទនា...បេ.... អកុរោន្តោ** ឧក្កុសគតភាវិតកាយាទិតាយ។ **អបរិឡយមានោ**តិ អបរិឡយមានោ វិយ។ ឱវាទមេវ ភិក្ខុសង្ឃស្ស អបលោកនន្តិ អាហ – "**ឱវាទានុសាសនី អទត្វាតិ វុត្តំ ហោតី**"តិ។ **បុព្ពភាគវីរិយំ** នាម ផលសមាបត្តិយា បរិកម្មភូតវិបស្សនាវីរិយំ។ **ជីវិតម្បិ ជីវិតសង្ខារោ** បតិតុំ អទត្វា អត្តភាវស្ស អភិសង្ខរណតោ។

"ឯត្តកំ កាលំ អតិក្កមិត្វា វុដ្ឋហិស្សាមី"តិ ខណបរិច្ឆេទវតី សមាបត្តិ **ខណិកសមាបត្តិ។ និគ្គម្ពំ និជ្ជដំ កត្វា**តិ រូបសត្តការូបសត្តកវសេន បវត្តិយមានំ វិបស្សនាភាវនំ សព្ពសោ ខិលវិរហេន និគ្គម្ពំ, អព្យាកុលតាយ និជ្ជដំ កត្វា។ **មហាវិបស្សនាវសេនា**តិ បច្ចេកំ សវិសេសំ វិត្ថារិតានំ អដ្ឋារសាទីនំ មហាវិបស្សនានំ វសេន វិបស្សិត្វា **សមាបន្នា** យា **សមាបត្តិ, សា សុដ្ឋុ វិក្ខម្ភេតិ** វេទនំ មហាពលវតាយ បុព្ពាភិសង្ខរណស្ស, មហានុភាវតាយ តថាបវត្តិតវិបស្សនាវីរិយស្ស។ **យថា នាមា**តិអាទិនា តស្ស និទស្សនំ ទស្សេតិ។ **វេទនា**តិ ទុក្ខវេទនា។ **ចុទ្ទសហាការេហី**តិ តស្សេវ សត្តកទ្វយស្ស វសេន វទតិ។ **សន្នេត្វា**តិ អន្តរន្តរា សមាបន្នជ្ឈានសមាបត្តិសម្ភូតេន វិបស្សនាបីតិសិនេហេន តេមេត្វា។ **សមាបត្តី**តិ ផលសមាបត្តិ។

គិលានា វុដ្ឋិតោតិ គិលានភាវតោ វុដ្ឋិតោ។ សរីរស្ស គរុថទ្ធភាវប្បត្តិ មធុរកតាតិ អាហ – "**សញ្ជាតគរុភាវោ សញ្ជាតថទ្ធភាវោ**"តិ។ **នានាការតោ**តិ បុរត្ថិមាទិភេទតោ។ **សតិបដ្ឋានធម្មា**តិ បុព្ពេ អត្តនា ភាវិយមានា សតិបដ្ឋានធម្មា។ **បាកដា ន ហោន្តិ** កាយចិត្តានំ អកម្មញ្ញតាយ។ **តន្តិ ធម្មា**តិ បរិយត្តិធម្មា ន ញាយន្តិ។

អនន្តរំ អពាហិរន្តិ ធម្មវសេន បុគ្គលវសេន ច អន្តរពាហិរំ អកត្វា។ **ឯត្តក**ន្តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ វិវរតិ។ **ទហរកាលេ**តិ អត្តនោ ទហរកាលេ។ **ន ឯវំ ហោតី**តិ "អហំ ភិក្ខុសង្ឃំ បរិហរិស្សាមី"តិអាទិកោ មានតណ្ហាមូលកោ ឥស្សាមច្ឆរិយានំ បវត្តិអាការោ តថាគតស្ស ន ហោតិ, នត្ថេវ បគេវ តេសំ សមុច្ឆិន្នត្តាតិ អាហ – "**ពោធិបល្លង្កេយេវា**"តិអាទិ។ បដិសង្ខរណេន វេឋេន មិស្សកេន។ **មញ្ញេ**តិ យថាវុត្តំ បដិសង្ខរណសញ្ញិតេន វេឋមិស្សកេន វិយ ជរសកដំ។ **អរហត្តផលវេឋេនា**តិ អរហត្តផលសមាបត្តិសញ្ញិតេន អត្តភាវវេឋេន។

ផលសមាបត្តិយា អធិប្បេតត្តា “**ឯកច្ចានំ វេទនានន្តិ លោកិយានំ វេទនាន**”ន្តិ វុត្តំ។ **អត្តទីបា**តិ ឯត្ថ **អត្ត-**សទ្ទេន ធម្មោ ឯវ វុត្តោ, ស្វាយមត្ថោ ហេដ្ឋា វិភាវិតោ ឯវ។ **នវវិធោ លោកុត្តរធម្មោ វេទិតព្ពោ**។ សោ ហិ ចតូហិ ឱឃេហិ អនជ្ឈោត្ថរណីយតោ “ទីបោ”តិ វុត្តោ។ **តមអគ្គេ**តិ តមយោគាភាវេន សទេវកស្ស លោកស្ស អគ្គេ។ **សព្ពេសន្តិ** សព្ពេសំ សិក្ខាកាមានំ។ **តេ** “ធម្មទីបា វិហរថា”តិ វុត្តា **ចតុសតិបដ្ឋានគោចរាវ ភិក្ខូ អគ្គេ ភវិស្សន្តិ**។

១០. ភិក្ខុនុបស្សយសុត្តវណ្ណនា

៣៧៦. **កម្មដ្ឋានកម្មិកា**តិ កម្មដ្ឋានមនុយុត្តា។ វិសេសេតីតិ **វិសេសោ**, អតិសយោ, ស្វាយំ បុព្ពាបរវិសេសោ ឧបាទាយុបាទាយ គហេតព្ពោតិ តំ ទស្សេតុំ “**តត្ថា**”តិអាទិមាហ។

ឧប្បជ្ជតិ កិលេសបរិឡាហោតិ កាយេ អសុភាទិវសេន មនសិការំ អទហន្តស្ស មនសិការស្ស វីថិយំ អបដិបន្នតា សុភាទិវសេន កាយារម្មណោ កិលេសបរិឡាហោ ច ឧប្បជ្ជតិ។ វីរិយារម្ភស្ស អភាវេន តស្មិំ អារម្មណេ **ចេតសោ វា លីនត្តំ** ហោតិ, គោចរជ្ឈត្តគោ **ពហិទ្ធា បុថុត្តារម្មណេ ចិត្តំ វិក្ខិបតិ។ ឯវំ កិលេសបរិឡាហេ ចា**តិអាទិនា តិវិធម្បិ ភាវនានុយោគស្ស កិលេសវត្ថុភាវំ ឧបាទាយ សមុច្ចយវសេន អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ។ យស្មា បន តេ បរិឡាហលីនត្តវិក្ខេបា ឯកជ្ឈំ ន បវត្តន្តិ, តស្មា បាឡិយំ “កាយារម្មណោ វា”តិអាទិនា អនិយមត្ថោ វា-សទ្ទោ គហិតោ។ **កិលេសានុវត្តិតេនា**តិ កិលេសវិរិណ្ណិតចិត្តេន ហុត្វា ន វត្តិតព្ពំ។ កថំ បន វត្តិតព្ពន្តិ អាហ “**កិស្មិញ្ចិទេវា**”តិ។ **ន ច វិតក្កេតិ ន ច វិចារេតី**តិ កិលេសសហគតេ វិតក្កវិចារេ ន បវត្តេតិ។ **សុខិតោ**តិ ឈានសុខេន សុខិតោ។

តមស្ស ភិក្ខុនោ ភាវនា បវត្តាតិ សម្ពន្ធោ។ យស្មា ហិ តមស្ស ភិក្ខុនោ តំ មូលកម្មដ្ឋានំ បរិបន្ថេ សតិ បបេត្វា ពុទ្ធគុណាទិអនុស្សរណេន ចិត្តំ បសាទេត្វា មូលកម្មដ្ឋានភាវនា បវត្តា, តស្មា បណិធាយ ភាវនាតិ វុត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ **អដ្ឋបេត្វា**តិ ចិត្តំ អប្បវត្តេត្វាតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ កម្មដ្ឋានាទីនំ តិណ្ណម្បិ វសេន អត្ថយោជនា សម្ភវតិ។ តេនាហ “**តត្ថា**”តិអាទិ។ **សារេន្តោ វិយា**តិ រថំ វាហយន្តោ វិយ។ សមប្បមាណតោ អដ្ឋកាទិវសេន **សុតច្ឆិតំ បក្ខិបន្តោ វិយ**។ សុខេនេវ កិលេសានំ ឱកាសំ អទេន្តោ អន្តរា អសជ្ជន្តោ **អលគ្គន្តោ**។ វិបស្សនាចារស្ស អារទ្ធវុត្តិតំ អបរិបន្ថតញ្ច ទស្សេន្តោ ឱបម្មទ្វយមាហ។ **ព្យាភង្គិយា**តិ កាជទណ្ឌេន។ **កិលេសបរិឡាហាទីន**ន្តិ កិលេសបរិឡាហលីនត្តវិក្ខេបានំ។

កុឡ្ឌខណ្ឌាទីនីតិ កុឡ្ឌខណ្ឌសក្ខរខណ្ឌាទីនិ ឧច្ចុវិការភូតានិ។ “កាយេ កាយានុបស្សី វិហរាមី”តិអាទិវចនតោ “**បុព្ពភាគវិបស្សនា កថិតា**”តិ វុត្តំ។

អម្ពបាលិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. នាលន្ទវគ្គោ

២. នាលន្ទសុត្តវណ្ណនា

៣៧៨. ទុតិយវគ្គេ បឋមសុត្តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យន្តិ តំ លង្ឃិត្វា “**ទុតិយេ**”តិ វុត្តំ។

ភិយ្យតរោ អភិញ្ញាតោតិ សម្ពោធិយា សេដ្ឋតរោតិ អភិលក្ខិតោ។ **ភិយ្យតរាភិញ្ញោ**តិ សព្ពសត្តេសុ អធិកតរបញ្ញោ។ តេនាហ “**ឧត្តរិតរញាណោ**”តិ។ សម្មា អនវសេសតោ ពុជ្ឈតិ ឯតេនាតិ **សម្ពោធី**តិ អាហ – “**សម្ពោធិយន្តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេ**”តិ។ **និប្បទេសា គហិតា**តិ អនវសេសា ពុទ្ធគុណា គហិតា អគ្គមគ្គសិទ្ធិយាវ ភគវតោ សព្ពគុណានំ សិទ្ធត្តា។ ន កេវលញ្ច ពុទ្ធានំ, អថ ខោ អគ្គសាវកបច្ចេកពុទ្ធានម្បិ តំតំគុណសមិជ្ឈនំ អគ្គមគ្គាធិគមេនេវាតិ ទស្សេន្តោ “**ទ្វេបិ អគ្គសាវកា**”តិអាទិមាហ។

អបរោ នយោ – **បសន្នោ**តិ តមិនា បសាទស្ស វត្តមានតា ទីបិតាតិ **ឧប្បន្នសទ្ធោ**តិ តមិនាបិ សទ្ធាយ បច្ចុប្បន្នតា បកាសិតាតិ អាហ – “**ឯវំ សទ្ទហាមីតិ អត្ថោ**”តិ។ អភិជានាតិ អភិមុខភាវេន សព្ពញ្ញេយ្យំ ជានាតីតិ អភិញ្ញោ, ភិយ្យោ អធិកោ អភិញ្ញោតិ **ភិយ្យោភិញ្ញោ**។ សោ ឯវ អតិសយវចនិច្ឆាវសេន ភិយ្យោភិញ្ញតរោតិ វុត្តោតិ អាហ – “**ភិយ្យតរោ អភិញ្ញាតោ**”តិ។ ទុតិយវិកប្បេ បន អភិជានាតីតិ អភិញ្ញា, អភិវិសិដ្ឋា បញ្ញា។ ភិយ្យោ អភិញ្ញា ឯតស្សាតិ ភិយ្យោភិញ្ញោ, សោ ឯវ អតិសយវចនិច្ឆាវសេន **ភិយ្យោភិញ្ញតរោ**។ ស្វាយំ អស្ស អតិសយោ អភិញ្ញាយ ភិយ្យោភាវកតោតិ អាហ – “**ភិយ្យតរាភិញ្ញោ វា**”តិ។ សម្ពុជ្ឈតិ ឯតាយាតិ

សម្ពោធិ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ អគ្គមគ្គញាណញ្ច។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានញ្ហិ អគ្គមគ្គញាណំ, អគ្គមគ្គញាណបទដ្ឋានញ្ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ **សម្ពោធិ នាម**។ តត្ថ បធានវសេន តទត្ថទស្សនេ បឋមវិកប្បោ, បទដ្ឋានវសេន ទុតិយវិកប្បោ។ កស្មា បនេត្ថ អរហត្តមគ្គញាណស្សេវ គហណំ, ននុ ហេដ្ឋិមានិបិ ភគវតោ មគ្គញាណានិ សវាសនមេវ យថាសកំ បដិបក្ខវិធមនវសេន បវត្តានិ។ សវាសនប្បហានញ្ហិ ញេយ្យាវរណប្បហានន្តិ? សច្ចមេតំ, តំ បន អបរិបុណ្ណំ បដិបក្ខវិធមនស្ស វិប្បកតភាវតោតិ អាហ “**អរហត្តមគ្គញាណេ វា**”តិ។ **សព្ពន្តិ** សម្មាសម្ពុទ្ធេន អធិគន្តព្ពំ សព្ពំ។

ខាទនីយានំ ឧឡារតា សាតរសានុភាវេនាតិ អាហ “**មធុរេ អាគច្ឆតី**”តិ។ បសំសាយ ឧឡារតា វិសិដ្ឋភាវេនាតិ អាហ – “**សេដ្ឋេ**”តិ។ ឱភាសស្ស ឧឡារតា មហន្តភាវេនាតិ វុត្តំ – “**វិបុលេ**”តិ។ ឧសភស្ស អយន្តិ អាសភី, ឥធ បន អាសភី វិយាតិ **អាសភី**។ តេនាហ – “**ឧសភស្ស វាចាសទិសី**”តិ។ យេន គុណេន សា តំសទិសា, តំ ទស្សេតុំ “**អចលា អសម្បវេធី**”តិ វុត្តំ។ យតោ កុតោចិ អនុស្សវនំ **អនុស្សវោ**។ វិជ្ជាដ្ឋានាទីសុ កតបរិចយានំ អាចរិយានំ តំ តំ អត្ថំ ញាបេន្តី បវេណី **អាចរិយបរម្បរា**។ កេវលំ អត្តនោ មតិយា “ឥតិ កិរ ឯវំ កិរា”តិ បរិកប្បនា **ឥតិកិរា**។ បិដកស្ស គន្ថស្ស សម្បទានតោ ភូតតោ តស្ស គហណំ **បិដកសម្បទានំ**។ យថាសុតានំ អត្ថានំ អាការស្ស បរិវិតក្កនំ **អាការបរិវិតក្កោ**។ តថេវស្ស “ឯវមេត”ន្តិ ទិដ្ឋិយា និជ្ឈានក្ខមនំ **ទិដ្ឋិនិជ្ឈានក្ខន្តិ**។ អាគមាធិគមេហិ វិនា កេវលំ អនុស្សុតតោ តក្កមគ្គំ និស្សាយ តក្កនំ **តក្កោ**។ អនុមានវិធឹ និស្សាយ គហណំ **នយគ្គាហោ**។ យស្មា ពុទ្ធវិសយេ បត្វា ភគវតោ អយំ ថេរស្ស ចោទនា ថេរស្ស ច សោ អវិសយោ, តស្មា “**បច្ចក្ខតោ ញាណេន បដិវិជ្ឈិត្វា វិយា**”តិ វុត្តំ។ សីហនាទោ វិយាតិ **សីហនាទោ**។ តំសទិសតា ចស្ស សេដ្ឋភាវេន, សោ ចេត្ថ ឯវំ វេទិតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ “**សីហនាទោ**”តិអាទិមាហ។ **ឧន្នាទយន្តេនា**តិ អសនិសទិសំ ករោន្តេន។

អនុយោគទាបនត្ថន្តិ អនុយោគំ សោធាបេតុំ។ វិមទ្ទក្ខមញ្ហិ សីហនាទំ នទន្តោ អត្ថតោ អនុយោគំ **សោធេតិ** នាម, អនុយុញ្ជន្តោ ច នំ **សោធាបេតិ** នាម។ **ទាតុ**ន្តិ សោធេតុំ។ កេចិ “ទានត្ថ”ន្តិ អត្ថំ វទន្តិ, តំ ន យុត្តំ។ ន ហិ យោ សីហនាទំ នទតិ, សោ ឯវ តត្ថ អនុយោគំ ទេតីតិ យុជ្ជតិ។ **និឃំសន**ន្តិ វិមទ្ទនំ។ **ធមមាន**ន្តិ តាបយមានំ។ តាបនញ្ចេត្ថ គគ្គរិយា ធម្មាបនសីសេន វទតិ។

សព្ពេ តេតិ សព្ពេ តេ អតីតេ និរុទ្ធេ សម្មាសម្ពុទ្ធេ។ តេនេតំ ទស្សេតិ – យេ តេ អហេសុំ អតីតមទ្ធានំ តាវ អភិនីហារតោ ឱរំ សម្មាសម្ពុទ្ធា, តេសំ តាវ សាវកញាណគោចរេ ធម្មេ បរិច្ឆិន្ទន្តោ មារាទយោ វិយ ច ពុទ្ធានំ លោកិយចិត្តាចារំ ត្វំ ជានេយ្យាសិ។ យេ បន តេ អព្ភតីតា, តតោ បរតោ ឆិន្នវដុមា ឆិន្នបបញ្ចា បរិយាទិន្នវដ្ដា សព្ពទុក្ខវីតិវត្តា សម្មាសម្ពុទ្ធា, តេសំ សព្ពេសម្បិ តាវ សាវកញាណស្ស អវិសយភូតេ ធម្មេ កថំ ជានិស្សសីតិ។ **តេនា**តិ សម្ពោធិសង្ខាតេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានេន អរហត្តមគ្គញាណេន។ **ឯវំសីលា**តិ តាទិសសីលា។ **សមាធិបក្ខា**តិ សមាធិ ច សមាធិបក្ខា ច សមាធិបក្ខា ឯកទេសសរូបេកសេសនយេន។ តត្ថ **សមាធិបក្ខា**តិ វីរិយសតិយោ តទនុគុណា ច ធម្មា វេទិតព្ពា ។ ឈានសមាបត្តីសុ យេភុយ្យេន វិហារវោហារោ, ឈានសមាបត្តិយោ សមាធិប្បធានាតិ វុត្តំ “**សមាធិបក្ខានំ ធម្មានំ គហិតត្តា វិហារោ គហិតោ**”តិ។

យថា បន ហេដ្ឋា គហិតាបិ សមាធិបញ្ញា បដិបក្ខតោ វិមុត្តត្តា វិមុច្ចន-សង្ខាត-កិច្ចវិសេស-ទស្សនវសេន វិមុត្តិបរិយាយេន បុន គហិតា “ឯវំវិមុត្តា”តិ, ឯវំ ទិព្ពវិហារោ ទិព្ពវិហារវិសេសទស្សនវសេន បុន គហិតោ “ឯវំវិហារី”តិ, តស្មា សព្ពេសំ សមាបត្តិវិហារានំ វសេនេត្ថ អត្ថោ យុជ្ជតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **វិមុត្តីតិ សង្ខំ គច្ឆន្តិ** វិមុច្ចិត្តាតិ កត្វា។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **បដិប្បស្សទ្ធន្តេ**តិ បដិប្បស្សម្ភនោសាបនេន។ សព្ពកិលេសេហិ និស្សដត្តា អសំសដ្ឋត្តា វិមុត្តត្តា ច **និស្សរណវិមុត្តិ** និព្ពានំ។

អនាគតពុទ្ធានំ បនាតិ **បន**-សទ្ទោ វិសេសត្ថជោតនោ។ តេន អតីតេសុ តាវ ខន្ធានំ ភូតបុព្ពត្តា តត្ថ សិយា ញាណស្ស សវិសយេ គតិ, អនាគតេសុ បន សព្ពសោ អសញ្ជាតេសុ កថន្តិ ឥមមត្ថំ ជោតេតិ។ តេនាហ “**អនាគតាបី**”តិអាទិ។ “**អត្តនោ ចេតសា បរិច្ឆិន្ទិត្វា វិទិតា**”តិ កស្មា វុត្តំ? ននុ អតីតានាគតេ សត្តាហេ ឯវ បវត្តំ ចិត្តំ ចេតោបរិយញាណស្ស វិសយោ, ន តតោ បរន្តិ? នយិទំ ចេតោបរិយញាណកិច្ចវសេន វុត្តំ, អថ ខោ បុព្ពេនិវាសអនាគតំសញាណានំ វសេន វុត្តំ, តស្មា នាយំ ទោសោ។ **វិទិតដ្ឋានេ ន ករោតិ** សិក្ខាបទេនេវ តាទិសស្ស បដិក្ខេបស្ស បដិក្ខិត្តត្តា សេតុឃាតតោ ច។ កថំ បន ថេរោ ទ្វយសម្ភវេ បដិក្ខេបមេវ អកាសិ, ន វិភជ្ជ ព្យាកាសីតិ អាហ “**ថេរោ កិរា**”តិអាទិ។ បារំ បរិយន្តំ មិនោតីតិ បារមី, សា ឯវ ញាណន្តិ បារមិញាណំ, សាវកានំ បារមិញាណំ **សាវកបារមិញាណំ**។ តស្មឹ សាវកានំ ឧក្កំសបរិយន្តគតេ ជាននេ នាយមនុយោគោ, អថ ខោ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេ សព្ពញ្ញុតាយ ជាននេ។ កេចិ បន “សាវកបារមិញាណេតិ សាវកបារមិញាណវិសយេ”តិ អត្ថំ វ

ទន្តិ, តថា សេសបទេសុបិ។ **សីល...បេ.... សមត្ថ**ន្តិ សីលសមាធិបញ្ញាវិមុត្តិញាណសង្ខាតានំ ការណានំ ជានន សមត្ថំ។ ពុទ្ធសីលាទយោ ហិ ពុទ្ធានំ ពុទ្ធកិច្ចស្ស បរេហិ ឯតេ ពុទ្ធាតិ ជាននស្ស ច ការណំ។

អនុមានញាណំ វិយ សំសយឆិន្ទំ អហុត្វា ឥទមិទន្តិ យថាសភាវតោ ញេយ្យំ ធារេតិ និច្ឆិនោតីតិ **ធម្មោ,** បច្ចក្ខញាណន្តិ អាហ **"ធម្មស្ស បច្ចក្ខតោ ញាណស្សា"**តិ។ អនុឯតីតិ **អន្វយោ**តិ អាហ **"អនុយោគំ អនុគន្ធា"**តិ។ បច្ចក្ខសិទ្ធញ្ហិ អត្ថំ អនុគន្ធា អនុមានញាណស្ស បវត្តិ "ទិដ្ឋេន អទិដ្ឋស្ស អនុមាន"ន្តិ វេទិតព្ពា។ វិទិតោ វេទកម្បិ ញាណំ អត្ថតោ វិទិតមេវ ហោតីតិ **"អនុមានញាណំ នយគ្គាហោ វិទិតោ"**តិ វុត្តំ។ **វិទិតោ**តិ វិទ្ធោ បដិលទ្ធោ, អធិគតោតិ អត្ថោ។ **អប្បមាណោ**តិ អបរិមាណោ មហាវិសយត្តា។ តេនាហ **"អបរិយន្តោ"**តិ។ **តេនា**តិ អបរិយន្តត្តា។ **តេន** វា អបរិយន្តេន ញាណេន។ ឯតេន ថេរោ យំ យំ អនុមេយ្យមត្ថំ ញាតុកាមោ ហោតិ, តត្ថ តត្ថ តស្ស អសង្គមប្បដិហតំ អនុមានញាណំ បវត្តតីតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ **"សោ ឥមិនា"**តិអាទិ។ តត្ថ **ឥមិនា**តិ ឥមិនា ការណេន។

បាការស្ស ថិរភាវំ ឧទ្ធមុទ្ធំ អាបេតីតិ **ឧទ្ទាបំ,** បាការមូលំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន បាការទ្វារពន្ធបរិខាទីនំ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ បច្ចន្តេ ភវំ **បច្ចន្តិមំ**។ បណ្ឌិតទោវារិកដ្ឋានិយំ កត្វា ថេរោ អត្តានំ ទស្សេតីតិ ទស្សេន្តោ **"ឯកទ្វារន្តិ កស្មា អាហា"**តិ ចោទនំ សមុដ្ឋាបេសិ។

យស្សា បញ្ញាយ វសេន បុរិសោ បណ្ឌិតោតិ វុច្ចតិ, តំ បណ្ឌិច្ចន្តិ អាហ – **"បណ្ឌិច្ចេន សមន្នាគតោ"**តិ។ តំតំ ឥតិកត្តព្ពតាសុ ឆេកភាវោ ព្យត្តភាវោ **វេយ្យត្តិយំ**។ មេធតិ អញ្ញាណំ ហឹសតិ វិធមតីតិ មេធា, សា ឯតស្ស អត្ថីតិ **មេធាវី**។ ឋានេ ឋានេ ឧប្បត្តិ ឯតិស្សា អត្ថីតិ **ឋានុប្បត្តិកា,** ឋានសោ ឧប្បជ្ជនបញ្ញា។ អនុបរិយាយន្តិ ឯតេនាតិ អនុបរិយាយោ, សោ ឯវ បថោតិ **អនុបរិយាយបថោ,** បរិតោ បាការស្ស អនុយាយនមគ្គោ។ បាការភាគា សម្ពន្ធិតព្ពា ឯត្ថាតិ **បាការសន្ធិ,** បាការស្ស ផុល្លិតបទេសោ។ សោ បន ហេដ្ឋិមន្តេន ទ្វិន្នម្បិ ឥដ្ឋកានំ វិគមេន ឯវំ វុច្ចតីតិ អាហ – **"ទ្វិន្នំ ឥដ្ឋកានំ អបគតដ្ឋាន"**ន្តិ។ **ឆិន្នដ្ឋាន**ន្តិ ឆិន្នភិន្នបទេសំ, ឆិន្នដ្ឋានំ វា។ តញ្ហិ "វិវរ"ន្តិ វុច្ចតិ។ **កិលិដ្ឋ**ន្តិ មលីនំ។ **ឧបតាបេន្តី**តិ កិលេសបរិឡាហេន សន្តាបេន្តិ។ **វិពាធេន្តី**តិ បីឡេន្តិ។ ឧប្បន្នាយ បញ្ញាយ នីវរណេហិ ន កិញ្ចិ កាតុំ សក្កាតិ អាហ **"អនុប្បន្នាយ បញ្ញាយ ឧប្បជ្ជិតុំ ន ទេន្តី"**តិ។ **តស្មា**តិ បច្ចយូបឃាតេន ឧប្បជ្ជិតុំ អប្បទានតោ។ **ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ សុដ្ឋុ ឋបិតចិត្តា**តិ ចតុព្ពិធាយបិ សតិបដ្ឋានភាវនាយ សម្មទេវ ឋបិតចិត្តា អប្បិតចិត្តា។ **យថាសភាវេន ភាវេត្វា**តិ យាថាវតោ សម្មទេវ យថា បដិបក្ខា សមុច្ឆិជ្ជន្តិ, ឯវំ ភាវេត្វា។

បុរិមនយេ សតិបដ្ឋានានិ ពោជ្ឈង្គា ច មិស្សកា អធិប្បេតាតិ តតោ អញ្ញថា វត្តុំ **"អបិចេត្ថា"**តិអាទិ វុត្តំ។ **មិស្សកា**តិ សមថវិបស្សនាមគ្គវសេន មិស្សកា។ "ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ សុប្បតិដ្ឋិតចិត្តាតិ បឋមំ វុត្តត្តា សតិបដ្ឋានេសុ វិបស្សនំ គហេត្វា សត្ត ពោជ្ឈង្គេ យថាភូតំ ភាវេត្វាតិ វុត្តត្តា មគ្គបរិយាបន្នានំយេវ ច នេសំ និប្បរិយាយពោជ្ឈង្គភាវតោ តេសុ ច អធិគតមេវ ហោតីតិ ពោជ្ឈង្គេ មគ្គោ ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណញ្ចាតិ គហិតេ សុន្ទរោ បញ្ហោ ភវេយ្យា"តិ **មហាសិវត្ថេរោ អាហ។ ន បនេវំ គហិតំ** បោរាណេហីតិ អធិប្បាយោ។ **ឥតី**តិ វុត្តប្បការបរាមសនំ។ **ថេរោ**តិ សារិបុត្តត្ថេរោ។

តត្ថាតិ តេសុ បច្ចន្តនគរាទីសុ។ **នគរំ វិយ និព្ពានំ** តទត្ថិកេហិ ឧបគន្តព្ពតោ ឧបគតានញ្ច បរិស្សយរហិតសុខាធិគមដ្ឋានតោ។ **បាការោ វិយ សីលំ** តទុបគតានំ បរិតោ អារក្ខភាវតោ។ **អនុបរិយាយបថោ វិយ ហិរី** សីលបាការស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ។ វុត្តញ្ចេតំ – "បរិយាយបថោតិ ខោ ភិក្ខុ ហិរិយា ឯតំ អធិវចន"ន្តិ។ **ទ្វារំ វិយ អរិយមគ្គោ** និព្ពាននគរប្បវេសនេ អញ្ជសភាវតោ។ **បណ្ឌិតទោវារិកោ វិយ ធម្មសេនាបតិ** និព្ពាននគរំ បវិដ្ឋបវិសនកានំ សត្តានំ សល្លក្ខណតោ។ **ទិន្នោ**តិ ទាបិតោ, សោធិតោតិ អត្ថោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

៣. ចុន្ទសុត្តវណ្ណនា

៣៧៩. បុព្ពេ សាវត្ថិតោ វេឡុវគាមស្ស គតត្តា វុត្តំ **"អាគតមគ្គេនេវ បដិនិវត្តន្តោ"**តិ។ **សត្តន្ន**ន្តិ ឧបសេនោ, រេវតោ, ខទិរវនិយោ, ចុន្ទោ, សមណុទ្ទេសោ អហន្តិ ចតុន្នំ, ចាលា, ឧបចាលា, សីសូបចាលាតិ, តិស្សន្នន្តិ ឥមេសំ សត្តន្នំ អរហន្តានំ។ **នត្ថិ នុ ខោ**តិ ឯត្ថាបិ "ឱលោកេន្តោ"តិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ សីហាវលោកនញាយេន។ ភវិស្សន្តិ មេ វត្តារោ ហរិតុំ នាសក្ខីតិ សម្ពន្ធោ។ **ឥទំ ទានិ បច្ឆិមទស្សន**ន្តិ ភូតកថនមត្តំ, ន តត្ថ សាលយតាទស្សនំ យថា តថាគតស្ស វេសាលិយា និក្ខមិត្វា នាគាបលោកិតំ។

តស្ស តស្ស វិសេសស្ស អធិដ្ឋានវសេនេវ ឥទ្ធិភេទទស្សនំ **ឥទ្ធិវិកុព្ពនំ**។ សីហស្ស វិជម្ភនាទិវសេន កីឡិត្វា នាទសទិសី អយំ ធម្មកថាតិ វុត្តំ “**សីហវិកីឡិតោ ធម្មបរិយាយោ**”តិ។ **គមនកាលោ មយ្ហន្តិ**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ បរិសមាបនេ។ តេន ថេរេន យថារម្ភស្ស វចនបពន្ធស្ស សមាបិតភាវំ ជោតេតិ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ ឯទិសេសុ សព្ពដ្ឋានេសុ។ យុគន្ធរាទយោ **បរិភណ្ឌបព្ពតា**តិ វេទិតព្ពា។ **ឯកប្បហារេនេវា**តិ ឯកប្បហារេន ឥវ។ ស្វាយំ **ឥវ**-សទ្ទោ ន សក្កោមីតិ ឯត្ថ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពោ។

បដិបាទេស្សាមីតិ បិតកាយំ បដិបាទេស្សាមិ។ បត្តនាកាលេ អនោមទស្សិស្ស ភគវតោ វចនសុតានុសារេន ញាណេន ទិដ្ឋមគ្គតំ សន្ធាយ “**តំ បឋមទស្សន**”ន្តិ វុត្តំ។ **ធារេតុំ អសក្កោន្តី** គុណសារំ។ **ឯស មគ្គោ**តិ ឯសោ ជាតានំ សត្តានំ មរណនិដ្ឋិតោ បន្ថោ។ បុនបិ **ឯវំភាវិនោ នាម សង្ខារា**តិ សង្ខារា នាម ឯវំភាវិនោ, មរណបរិយោសានាតិ អត្ថោ។ **ឯត្តកន្តិ** ឯត្តកំ កាលំ។ **សង្កឌ្ឍិត្វា** សំហរិត្វា។ **មុខំ បិធាយា**តិ មុខំ ឆាទេត្វា។ **អគ្គិកសតានី**តិ មកុឡង្គារចេតិយសតានិ។

បុរិមទិវសេតិ អតីតទិវសេ។ យស្មា ធម្មសេនាបតិនោ អរហត្តប្បត្តទិវសេយេវ សត្ថុ សាវកសន្និបាតោ អហោសិ, តស្មា “**បូវិតសាវកសន្និបាតោ ឯស ភិក្ខូ**”តិ វុត្តំ។ **បញ្ច ជាតិសតានី**តិ ភុម្មត្ថេ, អច្ចន្តសំយោគេ វា ឧបយោគវចនំ។

កឡោបិហត្ថោតិ វិលីវមយភាជនហត្ថោ។ “ចម្មមយភាជនហត្ថោ”តិ ច វទន្តិ។ **បុរន្តរេ**តិ នគរមជ្ឈេ។ **វនេ**តិ អរញ្ញេ។

ឱសក្កនាការវិរហិតោតិ ធម្មទេសនាយ សង្កោចហេតុវិរហិតោ។ **វិសារទោ**តិ សារទវិរហិតោ។ **ធម្មោជន្តិ** ធម្មរសំ, ឱជវន្តំ ទេសនាធម្មន្តិ អត្ថោ។ **ធម្មភោគន្តិ** ធម្មបរិភោគំ, បរេហិ សទ្ធិំ សំវិភជនវសេន បវត្តំ ធម្មសម្ភោគន្តិ ទេសនាធម្មមេវ វទតិ។ តេន វុត្តំ “**ឧភយេនបិ ធម្មបរិភោគោវ កថិតោ**”តិ។

បិយាយិតព្ពតោ **បិយេហិ**។ មនស្ស វឌ្ឍនតោ **មនាបេហិ។ ជាតិយា**តិ ខត្តិយាទិជាតិយា។ **នានាភាវោ** អសហភាវោ វិសុំភាវោ។ **អញ្ញថាភាវោ** អញ្ញថត្តំ។ **សរីរន្តិ** រូបធម្មកាយសង្ខាតំ សរីរំ។ រូបកាយេ ហិ ភិជ្ជន្តេ ភិជ្ជន្តេវ។ **សោ ភិជ្ជេយ្យា**តិ សោ មហន្តតរោ ខន្ធោ ភិជ្ជេយ្យ។

ទក្ខិណទិសំ គតោតិ ទក្ខិណទិសាមុខេ បវត្តោ។ **មហាខន្ធោ វិយា**តិ មហន្តោ សារវន្តោ សាខាខន្ធោ វិយ។ សាខខន្ធា ហិ ទិសាភិមុខបវត្តាការា, មូលខន្ធោ បន ឧទ្ធមុគ្គតោ។ **សោឡសន្នំ បញ្ហាន**ន្តិ សោឡសន្នំ អបរាបរិយបវត្តនិយានំ អត្ថានំ។ ញាតុំ ឥច្ឆិតោ ហិ អត្ថោ បញ្ហោ។

៤-៥. ឧក្កចេលសុត្តាទិវណ្ណនា

៣៨០-៣៨១. អមាវសុបោសថេតិ អមាវសិឧបោសថេ, កាលបក្ខឧបោសថេតិ អត្ថោ។ **បុរិមនយេនេវា**តិ អនន្តរសុត្តេ វុត្តនយេនេវ។

៦. ឧត្តិយសុត្តវណ្ណនា

៣៨២. មជ្ឈធេយ្យស្សាតិ មជ្ឈនោ បវត្តិដ្ឋានស្ស។

៨. ព្រាហ្មសុត្តវណ្ណនា

៣៨៤. តស្មឹ កាលេតិ បឋមាភិសម្ពោធិយំ។ **ភិក្ខុយេវ នត្ថិ** ធម្មចក្កស្ស អប្បវត្តិតត្តា, **ភិក្ខុយេវ** ភិក្ខុលក្ខណយោគតោ។ ឯកកោ មគ្គោ, ន ទ្វេធាបថភូតោតិ ឯកមគ្គោ, តំ **ឯកមគ្គំ**។ ជាតិយា ខយោ វដ្ដទុក្ខស្ស អន្តភូតោតិ ជាតិក្ខយន្តោ, និព្ពានំ, តំ ទិដ្ឋត្តា **ជាតិក្ខយន្តទស្សី**តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

៩. សេទកសុត្តវណ្ណនា

៣៨៥. អយំ តស្ស លទ្ធីតិ អយំ ឥទានិ វុច្ចមានា តស្ស អាចរិយស្ស លទ្ធិ។ **តតោ អនាមេន្តោ**តិ យេន វំសោ នមតិ, តេន កាយំ អនាមេន្តោ។ តថា នមន្តោ ហិ បតិត្វា ចុណ្ណវិចុណ្ណំ ហោតិ។ **តន្តិ** កាយំ, **តំ** វំសំ វា។ **អាកឌ្ឍេន្តោ វិយា**តិ នមិតដ្ឋានតោ បរភាគេន អាកឌ្ឍេន្តោ វិយ។ **ឯកតោភាគិយំ កត្វា**តិ យថាវុត្តំ សតី

សូបដ្ឋិតំ កត្វា ឋិនតំ វិយ កត្វា។ តថា ករណំ បន តថា វាតូបត្ថម្ភគាហាបនេនាតិ អាហ – “**វាតូបត្ថម្ភំ គាហាបេត្វា**”តិ។ តញ្ច សតិយា តទត្ថំ ឧបដ្ឋានេនាតិ វុត្តំ “**សតឹ សូបដ្ឋិតំ កត្វា**”តិ។ **និច្ចលោវ និសីទន្តោ** អន្តេវាសី **អាចរិយំ រក្ខតិ,** ឯត្តកំ អាចរិយស្ស លទ្ធិវសេន វុត្តំ។ “**អាចរិយោ វស់ សុគ្គហិតំ គណ្ហន្តោ**”តិអាទិ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

“**អត្តានមេវ រក្ខតី**”តិ ឥទំ អត្តនោ រក្ខណំ បធានំ កត្វា វុត្តំ, **ន អន្តេវាសិក**ន្តិ អវធារណផលំ។ អត្តរក្ខាយ បនេត្ថ សិជ្ឈមានាយ អន្តេវាសិករក្ខាបិ សិទ្ធា ឯវ ហោតីតិ។ ទុតិយបក្ខេបិ ឯសេវ នយោ។ **សោ តត្ថ ញាយោ**តិ យា អត្តនោ ឯវ រក្ខា, សា អត្តតោ បររក្ខាបិ ហោតីតិ អយមេត្ថ ញាយោ យុត្តប្បយោគោ។ **អនុវជ្ជិយា**តិ យថាវជ្ជិតស្ស អនុអនុវជ្ជិយា។ ឯតេន បដិលទ្ធសម្បយុត្តបមោទនាការោ ទស្សិតោតិ អាហ – “**សបុព្ពភាគាយ មុទិតាយាតិ អត្ថោ**”តិ។ **អាសេវនាយា**តិអាទីនិ បទានិ អនុទយតាបរិយោសានានិ (យស្មា សតិបដ្ឋានំ សេវន្តស្ស សិទ្ធំ អត្តនោ ច បរស្ស ច រក្ខណំ បកាសេន្តិ, តស្មា) – “អត្តានំ, ភិក្ខវេ, រក្ខិស្សាមីតិ សតិបដ្ឋានំ សេវិតព្ព”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

១០. ជនបទកល្យាណីសុត្តវណ្ណនា

៣៨៦. ជនបទស្មិំ កល្យាណីតិ សកលជនបទេ ភទ្ទា រូបសម្បត្តិយា សិក្ខាសម្បត្តិយា ច សុន្ទរា សេដ្ឋា។ រូបសម្បត្តិ ច នាម សព្ពសោ រូបទោសាភាវេន រូបគុណបារិបូរិយា ហោតីតិ តទុភយំ ទស្សេតុំ “**ឆសរីរទោសរហិតា បញ្ចកល្យាណសមន្នាគតា**”តិ វុត្តំ។ តំ ទុវិធម្បិ វិវរន្តោ “**សា ហិ**”តិអាទិមាហ។ **បញ្ចកល្យាណសមន្នាគតា**តិ បញ្ចវិធសរីរគុណសម្បទាហិ សមន្នាគតា។ **នាតិទីឃា នាតិរស្សា**តិ បមាណមជ្ឈិមា ទីឃតរប្បមាណា ន ហោតិ, ន អតិរស្សា, លកុណ្ឌករូបា ន ហោតិ។ **នាតិកិសា**តិ អតិវិយ កិសថទ្ធមំសលោហិតា ទិស្សមានា អដ្ឋិសរីរា ធាលសរីរា ន ហោតិ។ **នាតិថូលា**តិ ភារិយមំសា មហោទរា ន ហោតិ។ **នាតិកាឡា នាច្ចោទាតា**តិ អតិវិយ កាឡវណ្ណា ឈាមង្គារោ វិយ , ទធិតក្កាទីហិ បមជ្ជិតមត្តកំសលោហវណ្ណា ន ហោតិ។ មនុស្សលោកេ តាទិសិយា រូបសម្បត្តិយា អភាវតោ **អតិក្កន្តា មនុស្សវណ្ណំ**។ យថា បមាណយុត្តា, ឯវំ អារោហបរិណាហយោគតោ ច បរេសំ បសាទាវហា នាតិទីឃតាទយោ។ ឯវំ មនុស្សានំ ទិព្ពរូបតាសម្បត្តីបីតិ វុត្តំ “**អប្បត្តា ទិព្ពវណ្ណ**”ន្តិ។ ឯត្ថ ច នាតិទីឃនាតិរស្សតាវចនេន អារោហសម្បត្តិ វុត្តា ឧព្ពេធេន បាសាទិកភាវតោ។ កិសថូលទោសាភាវវចនេន បរិណាហសម្បត្តិ វុត្តា។ ឧភយេនបិ សណ្ឋានសម្បទា វិភាវិតា, នាតិកាឡតាវចនេន វណ្ណសម្បត្តិ វុត្តា វិវណ្ណតាភាវតោ។ **បិយង្គុសាមា**តិ បរិណតបិយង្គុបុប្ផសទិសសរីរនិភាសា។ **មុខបរិយោសាន**ន្តិ អធរោដ្ឋមាហ។ **អយំ** យថាវុត្តា សរីរវណ្ណសម្បត្តិ។ **អស្សា**តិ ជនបទកល្យាណិយា។ **ឆវិកល្យាណតា** ឆវិសម្បត្តិហេតុកត្តា តស្សា។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ នខា ឯវ បត្តសទិសតាយ **នខបត្តានិ**។

(**បសាវោ** សរីរាវយវេន ឥរិយនន្តិ អាហ – “**បវត្តីតិ អត្ថោ**”តិ, បសាវោ យថាបរិតមេវ កនតន្តិ, ន សភាវសន្ទានំ។ យថាវិភាវសេន **ឧត្តមមេវ នច្ចំ នច្ចតិ**។ តេ វា វិសតិយាសូតិរំ ធានប្បត្តិយា បវត្តិយា បវត្តិមកតមន្ទតា វិភាវសុជតស្ស ឧត្តមមេវ គីតញ្ច គាយតីតិ អត្ថោ។) [ឯត្ថន្តរេ បាឋោ អសុទ្ធោ ទុស្សោធនីយោ ច។ សុទ្ធបាឋោ គវេសិតព្ពោ។] **សមតិត្តិកោ តេលបត្តោ**តិ មុខវត្តិសមំ តេលានំ បូរិតត្តា សមតិត្តិកមុខំ តេលភាជនំ។ **អន្តរេន ច មហាសមជ្ជំ អន្តរេន ច ជនបទកល្យាណិ**ន្តិ ជនបទកល្យាណិយា, តស្សា ច នច្ចគីតំ បេក្ខិតុំ សន្និបតិតមហាជនសមូហស្ស មជ្ឈេតោ **បរិហរិតព្ពោ** នេតព្ពោ។ **ន**ន្តិ តេលំ។ **អាហរេយ្យា**តិ អាបជ្ជេយ្យ។ តត្រិទំ ឱបម្មសំសន្ទនំ – តេលបត្តំ វិយ កាយគតាសតិ, តស្ស បរិហរណបុគ្គលោ វិយ វិបស្សកោ, ជនកាយា វិយ បុថុត្តារម្មណានិ, អសិបុរិសោ វិយ មនោ, តេលស្ស ចជនំ វិយ កិលេសុប្បាទនំ, សីសបាតនំ វិយ អរិយមគ្គញាណសីសានុប្បត្តិ។ “កាយគតា សតិ នោ ភាវិតា…បេ.… សិក្ខិតព្ព”ន្តិ វុត្តត្តា “**បុព្ពភាគវិបស្សនាវ កថិតា**”តិ វុត្តំ។

នាលន្ទវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សីលដ្ឋិតិវគ្គោ

១-២. សីលសុត្តាទិវណ្ណនា

៣៨៧-៣៨៨. សីលានីតិ ពហុវចនំ អនេកវិធត្តា សីលស្ស។ តញ្ហិ សីលនង្គេន ឯកវិធម្បិ ចារិត្តាទិវសេន អនេកវិធំ។ តេនាហ – “**ចតុបារិសុទ្ធិសីលានី**”តិ។ **បញ្ចមគ្គោ**តិ ញាតុំ ឥច្ឆិតស្ស អត្ថស្ស វីមំសនំ។ តេនាហ – “**បញ្ហគវេសន**”ន្តិ។

៣-៥. បរិហានសុត្តាទិវណ្ណនា

៣៨៩-៣៩១. **បុគ្គលវសេន បរិហានំ ហោតិ** ន ធម្មវសេន។ យោ ន ភាវេតិ, តស្សេវ បរិហាយតិ។ តេនាហ “**យោ ហី**”តិអាទិ។

៦. បទេសសុត្តវណ្ណនា

៣៩២. **បទេសតោ ភាវិតត្តា**តិ ឯកទេសតោ ភាវិតត្តា ភាវនាបារិបូរិយា អននុប្បត្តត្តា។ តេនាហ – “**ចត្តារោ ហិ មគ្គេ**”តិអាទិ។

៧. សមត្តសុត្តវណ្ណនា

៣៩៣. **សមត្តា ភាវិតត្តា**តិ បរិយត្តា ភាវិតត្តា។

៨-១០. លោកសុត្តាទិវណ្ណនា

៣៩៤-៣៩៦. មហាវិសយត្តា មហតិយោ អភិញ្ញា ឯតស្សាតិ **មហាភិញ្ញោ**, តស្ស ភាវោតិ សព្ពំ វត្តព្ពំ។ “**សតតវិហារវសេន វុត្ត**”ន្តិ វត្វា តមត្ថំ បាកដំ កាតុំ “**ថេរោ កិរា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **តស្សា**តិ ថេរស្ស។ **អាវជ្ជនស្ស គតិ**ន្តិ ឯកាវជ្ជនស្សេវ គមនវីថឹ។ **អនុពន្ធតិ** ចក្កវាឡានំ សហស្សំ ឯកាវជ្ជនេនេវ សហស្សលោកធាតុយា ឥទ្ធិ តមត្ថំ ជានិតុំ សមត្ថោតិ ទស្សេតិ។

សីលដ្ឋិតិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អននុស្សុតវគ្គវណ្ណនា

៣៩៧-៤០៧. **យា វេទនា សម្មសិត្វា**តិ យា តេភូមកវេទនា សម្មសិត្វា។ **តាវស្សា**តិ តា តេភូមកវេទនា ឯវ អស្ស ភិក្ខុនោ។ សទិសវសេន ចេតំ វុត្តំ, អនិច្ចាទិសម្មសនវសេន **វិទិតា** បុព្ពភាគេ សម្មសនកាលេ **ឧបដ្ឋហន្តិ។ បរិគ្គហិតេសូ**តិ បរិជាននវសេន បរិច្ឆិន្ទ គហិតេសុ។ “**វេទនា** តណ្ហាបបញ្ចស្ស, **វិតក្កោ** មានបបញ្ចស្ស, **សញ្ញា** ទិដ្ឋិបបញ្ចស្ស មូលវសេន សម្មសនំ វុត្តា”តិ វទន្តិ។ “វេទនាវិតក្កសញ្ញា តណ្ហាមានទិដ្ឋិបបញ្ចានំ មូលទស្សនវសេនា”តិ អបរេ។

អននុស្សុតវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. អមតវគ្គោ

២. សមុទយសុត្តវណ្ណនា

៤០៨. **សារម្មណសតិបដ្ឋានា**តិ អារម្មណលក្ខិតា សតិបដ្ឋានា កថិតា, ន សតិលក្ខណា។

៤. សតិសុត្តវណ្ណនា

៤១០. **សុទ្ធិកំ កត្វា** វិសុំ វិសុំ កត្វា។ តថា ច វុត្តំ បាឡិយំ “កាយេ វា ភិក្ខូ”តិ។

៦. បាតិមោក្ខសំវរសុត្តវណ្ណនា

៤១២. **ជេដ្ឋកសីល**ន្តិ បធានកសីលំ។ សីលគ្គហណញ្ហិ បាឡិយំ បាតិមោក្ខសំវរវសេនេវ អាគតំ។ តេនាហ “**តិបិដកចូឡនាគត្ថេរោ បនា**”តិអាទិ។ តត្ថ **បាតិមោក្ខសំវរោវ សីល**ន្តិ អវធារណំ ឥតរេសំ តិណ្ណំ ឯកទេសេន បាតិមោក្ខន្តោគធភាវំ ទីបេតិ។ តថា ហិ អនោលោកិយោលោកនេ អាជីវហេតុ ច ឆសិក្ខាបទវីតិក្កមនេ គិលានបច្ចយស្ស អប្បច្ចវេក្ខិតបរិភោគេ ច អាបត្តិ វិហិតាតិ។ **តីណីតិ** ឥន្ទ្រិយសំវរាទីនិ។ **សីលន្តិ វុត្តដ្ឋានំ នាម នត្ថី**តិ សីលបរិយាយេន តេសំ កត្ថចិ សុត្តេ គហិតដ្ឋានំ នាម នត្ថីតិ និប្បរិយាយសីលតំ តេសំ បដិក្ខិបតិ។ **ឆទ្វាររក្ខណមត្តមេវា**តិ តស្ស សល្លហុកតមាហ ចិត្តាធិដ្ឋានមត្តេន បដិបាកតិកភាវប្បត្តិតោ។ ឥតរទ្វយេបិ

ឯសេវ នយោ។ **បច្ចយុប្បត្តិមត្តក**ន្តិ ផលេន ហេតុំ ទស្សេតិ។ ឧប្បាទនហេតុកា ហិ បច្ចយានំ ឧប្បត្តិ។ **ឥទមត្ថ**ន្តិ ឥទំ បយោជនំ ឥមស្ស បច្ចយស្ស បរិភុញ្ជនេតិ អធិប្បាយោ។ **និប្បរិយាយេនា**តិ ឥមិនា ឥន្ទ្រិយសំវរាទីនិ តីណិ បធានសីលស្ស បរិបាលនបរិសោធនវសេន បវត្តិយា បរិយាយសីលានិ នាមាតិ ទស្សេតិ។ ឥទានិ បាតិមោក្ខសីលស្សេវ បធានភាវំ ព្យតិរេកតោ អន្វយតោ ច ឧបមាយ វិភាវេតុំ **"យស្សា"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សោ**តិ បាតិមោក្ខសំវរោ។ **សេសានិ** ឥន្ទ្រិយសំវរាទីនិ។ បាតិមោក្ខសទ្ទស្ស អត្ថោ បន វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាទីសុ វិត្ថារិតោ, តស្មា តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

អាចារេន ច គោចរេន ច សម្បន្នោតិ កាយិកចេតសិកអវីតិក្កមសង្ខាតេន អាចារេន ច នវេសិយាទិគោចរតាទិសង្ខាតេន គោចរេន ច សម្បន្នោ, សម្បន្នអាចារគោចរោតិ អត្ថោ។ **អប្បមត្តកេសូ**តិ អតិបរិត្តកេសុ អនាបត្តិគមនីយេសុ។ "ទុក្កដទុព្ភាសិតមត្តេសូ"តិ អបរេ។ **វជ្ជេសូ**តិ អករណីយេសុ គារយ្ហេសុ។ តេ បន ឯកន្តតោ អកុសលា ហោន្តីតិ អាហ – **"អកុសលធម្មេសូ"**តិ។ **ភយទស្សាវី**តិ ភយតោ ទស្សនសីលោ, បរមាណុមត្តម្បិ វជ្ជំ សិនេរុប្បមាណំ វិយ កត្វា ទស្សនសីលោ។ **សម្មា អាទិយិត្វា**តិ សម្មទេវ សក្កច្ចំ សព្ពសោ ច អាទិយិត្វា។ **សិក្ខាបទេសូតិ និទ្ទារណេ ភុម្ម**ន្តិ សមុទាយតោ អវយវនិទ្ធារណំ ទស្សេន្តោ **"សិក្ខាបទេសុ តំ តំ សិក្ខាបទ"**ន្តិអាទិមាហ។ សិក្ខាបទំ សមាទាតព្ពំ សិក្ខិតព្ពញ្ចាតិ អធិប្បាយោ។ **សិក្ខា**តិ អធិសីលសិក្ខា។ បុព្ពេ **បទ**-សទ្ទោ អធិដ្ឋានដ្ឋោ, ឥធ ភាគត្ថោតិ ទដ្ឋព្ពន្តិ អាហ – **"សិក្ខាកោដ្ឋាសេសូ"**តិ។ មូលបញ្ញត្តិអនុបញ្ញត្តិអាទិភេទំ យំកិញ្ចិ សិក្ខិតព្ពំ បូរេតព្ពំ សីលំ, តំ បន ទ្វារវសេន ទុវិធមេវាតិ អាហ – **"កាយិកំ វា វាចសិកំ វា"**តិ។ ឥមស្មិំ អត្ថវិកប្បេ **សិក្ខាបទេសូ**តិ អាធារេ ភុម្មំ សិក្ខាភាគេសុ កស្សចិ វិសុំ អគ្គហណតោ។ តេនាហ – **"តំ តំ សព្ព"**ន្តិ។ "តតោ ត្វំ ភិក្ខុ សីលំ និស្សាយា"តិ វចនតោ អនភិជ្ឈា អព្យាបាទសម្មាទិដ្ឋិយោបិ សីលន្តិ វុត្តា, តស្មា ឥមស្មិំ សុត្តេ **"បាតិមោក្ខសំវរសីលមេវ កថិត"**ន្តិ វុត្តំ។

៧. ទុច្ចរិតសុត្តវណ្ណនា

៤១៣. ឯត្តាបិ មនោសុចរិតំ សីលំ នាមាតិ ទស្សេតីតិ កត្វា វុត្តំ **"បច្ឆិមាបិ តយោ"**តិ។ អនភិជ្ឈាអព្យាបាទសម្មាទិដ្ឋិធម្មា សីលំ ហោតីតិ វេទិតព្ពា កាយវចីសុចរិតេហិ សទ្ធិំ មនោសុចរិតម្បិ វត្វា "តតោ ត្វំ ភិក្ខុ សីលំ និស្សាយ សីលេ បតិដ្ឋាយា"តិ វុត្តត្តា។ **សេសំ** វុត្តនយមេវ។ **ឆដ្ឋសត្តមេសូ**តិ ឆដ្ឋសត្តមវគ្គេសុ អបុព្ពំ នត្ថិ។ តេន វុត្តំ **"ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ"**តិ។ វគ្គបេយ្យាលតោ បន ឥមស្មិំ សតិបដ្ឋានសំយុត្តេ កតិបយវគ្គាសង្គហំ អារូឡ្ហា, តថាបិ តេសំ អត្ថវិសេសាភាវតោ ឯកច្ចេសុ បោត្ថកេសុ មុខមត្តំ ទស្សេត្វា សំខិត្តា, ឯកច្ចេសុ អតិសំខិត្តាវ, តេ សង្ខេបវសេន ទ្វេ កត្វា **"ឆដ្ឋសត្តមេសូ"**តិ វុត្តំ។

អមតវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សតិបដ្ឋានសំយុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ឥន្ទ្រិយសំយុត្តំ

១. សុទ្ធិកវគ្គោ

១. សុទ្ធិកសុត្តវណ្ណនា

៤៧១. **ចតុភូមក ...បេ.... លព្ភន្តិ** កុសលាព្យាកតភាវតោ តេសំ តិណ្ណំ ឥន្ទ្រិយានំ។ **វីរិយិន្ទ្រិយ សមាធិន្ទ្រិយានិ...បេ.... សព្ពត្ថ លព្ភន្តិ** កុសលត្តិកសាធារណត្តា។ **ចតុភូមក ...បេ.... វសេនា**តិ ចតុភូមកធម្មបរិច្ឆេទវសេន ចេវ កុសលាទីហិ សព្ពសង្គាហកធម្មបរិច្ឆេទវសេន ច វុត្តន្តិ អត្ថោ។

ទុតិយសមណព្រាហ្មណសុត្តវណ្ណនា

៤៧៧. **ទុក្ខសច្ចវសេនា**តិ ទុក្ខសច្ចភាវេន ន បជានន្តិ។ តញ្ហិ បរិញ្ញេយ្យតាយ ទុក្ខសច្ចសង្គហំ។ **សមុទយសច្ចវសេនា**តិ តណ្ហាវិជ្ជាទី សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស សមុទយសច្ចភាវេន ន បជានន្តិ។ **និរោធ**ន្តិ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អនុបាទាយនិរោធនិមិត្តំ និព្ពានំ។ **បដិបទ**ន្តិ សទ្ធិន្ទ្រិយនិរោធគាមិនី បដិបទំ អរិយមគ្គំ។ **សេសេសូ**តិ វីរិយិន្ទ្រិយាទីសុ។

សុក្កបក្ខេតិ "សទ្ធិន្ទ្រិយំ បជានន្តី"តិអាទិនយប្បវត្តេ អនវជ្ជបក្ខេ។ **អធិមោក្ខវសេន អាវជ្ជនសមុទយា**តិ "អត្ថិ ទិន្ន"ន្តិអាទិនយប្បវត្តបុព្ពភាគភូតសទ្ធាធិមោក្ខវសេន អាវជ្ជនុប្បត្តិយា។ តស្មា បឋមុប្បន្នា សទ្ធា ឯវ ហេត្ថ "អាវជ្ជន"ន្តិ វុត្តា, ន មនោទ្វារាវជ្ជនំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ តស្មា បឋមុប្បន្នា អាវជ្ជនា បគ្គហុប្បត្តិដ្ឋានានំ តិក្ខានំ វីរិយិន្ទ្រិយាទីនំ បឋមុប្បត្តិយា អាវជ្ជនបរិយាយេន វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ទុព្ពលា ហិ បឋមុប្បន្នា បគ្គហាភាវតោ វីរិយិន្ទ្រិយាទីនំ សមុទយោតិ ពលវភាវប្បត្តវីរិយិន្ទ្រិយាទិកស្ស អាវជ្ជនដ្ឋានិយានិ ហោន្តីតិ តេសំ សមុទយោតិ វុត្តា, បុព្ពេ អធិមុច្ចនាទិវសេន បវត្តស្ស អាវជ្ជនស្ស សមុទយាតិ អត្ថោ។ បុន **ឆន្ទវសេនា**តិ កត្តុកាមតាកុសលច្ឆន្ទវសេន សទ្ធាទីនំ ឧប្បាទេតុកាមតាការប្បវត្តស្ស ឆន្ទស្ស វសេន។ **មនសិការវសេន អាវជ្ជនសមុទយា**តិ សទ្ធិន្ទ្រិយាទិវសេន បវត្តស្ស ទុព្ពលស្ស តស្ស និព្ពត្តកយោនិសោមនសិការវសេន អាវជ្ជនស្ស ឧប្បត្តិយា។ **ឯវម្បី**តិ "អធិមោក្ខវសេនា"តិអាទិនា វុត្តាការេនបិ។ **ឆសុ សុត្តេសូ**តិ ទុតិយតោ បដ្ឋាយ ឆសុ សុត្តេសុ។ **ចតុសច្ចមេវ កថិតំ**។ អស្សាទគ្គហណេន ហិ សមុទយសច្ចំ, អាទីនវគ្គហណេន ទុក្ខសច្ចំ, និស្សរណគ្គហណេន និរោធមគ្គសច្ចានិ គហិតានីតិ។ បឋមសុត្តេ បន ឥន្ទ្រិយានំ សរូបទស្សនមេវាតិ។

៨. ទព្ពសុត្តវណ្ណនា

៤៧៨. សោតោ អាបជ្ជីយតិ ឯតេនាតិ **សោតាបត្តិ,** អនាគតំ បតិ បឋមមគ្គោ។ **សោតោ**តិ អរិយមគ្គសោតោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អាបជ្ជីយតី**តិអាទិតោ បដិបជ្ជីយតិ។ បឋមមគ្គបដិលាភនិមិត្តានិ សោតាបន្នស្ស អង្គានិ តេច **"សោតាបត្តិយង្គានី"**តិ វុត្តានិ។ តានិ បន តីសុ ឋានេសុ សទ្ធា អរិយកន្តសីលញ្ចាតិ វេទិតព្ពានិ។ **សវិសយេ**តិ សកវិសយេ។ **ជេដ្ឋកភាវទស្សនត្ថ**ន្តិ បធានភាវទស្សនត្ថំ។ យត្ថ សទ្ធាទិឥន្ទ្រិយានំ សាតិសយកិច្ចំ, តេសំ កិច្ចាតិរេកតំ ទស្សេតុន្តិ អត្ថោ។ ឥទានិ តមត្ថំ ឧបមាហិ វិភាវេតុំ **"យថា ហី"**តិអាទិ វុត្តំ។ **បត្វា**តិ អត្តនោ កិច្ចាតិរេកដ្ឋានំ បដិលភិត្វា។ **បុព្ពង្គម**ន្តិ សទ្ទហនកិច្ចេសុ បុរេចារំ ធោរយ្ហំ។ **សេសានិ** វីរិយិន្ទ្រិយាទីនិ។ **តទន្វយានី**តិ តទនុគតានិ តស្ស សទ្ធិន្ទ្រិយាទិកស្ស បក្ខិកានិ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **ឈានវិមោក្ខេ**តិ ឈានសង្ខាតេ វិមោក្ខេ សមាធិបធានតាយ ឈានានំ។ ឯវញ្ច កត្វា "សោតាបត្តិយង្គានិ បត្វា"តិ ឥទញ្ច វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ សទ្ធូបនិសញ្ហិ សីលន្តិ។ **អរិយសច្ចានិ បត្វា**តិ ចត្តារិ សច្ចានិ អភិសមេតព្ពានិ បាបុណិត្វា។

៩-១០. បឋមវិភង្គសុត្តាទិវណ្ណនា

៤៧៩-៤៨០. នេបក្កំ វុច្ចតិ បញ្ញាតិ អាហ – **"បញ្ញាយេតំ នាម"**ន្តិ។ និបាយតិ សំកិលេសធម្មេ វិសោសេតិ និក្ខាមេតីតិ និបកោ, ថិរតិក្ខសតិបុគ្គលោ, តស្ស ភាវោ **នេបក្ក**ន្តិ សតិយាបិ នេបក្កភាវោ យុជ្ជតេវ។ ឯវញ្ហិ "សតិនេបក្កេនា"តិ ឥទំ វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ, សតិយា ច នេបក្កេនាតិ ឯវំ វុច្ចមានេន សតិនិទ្ទេសោ នាម កតោ ហោតិយេវ។ **អសុកំ នាម** សុត្តំ វា កម្មដ្ឋានំ វា **មេ ភាសិត**ន្តិ។ វោស្សជ្ជីយតិ សង្ខារគតំ ឯតស្មិំ អធិគតេតិ **វោស្សគ្គោ,** និព្ពានំ។ តំ អារម្មណំ ករិត្វាតិ អាហ – **"និព្ពានារម្មណំ កត្វា"**តិ។ **គច្ឆន្តិយា**តិ សង្ខារានំ ឧទយញ្ច វយញ្ច ឧទយព្ពយំ គច្ឆន្តិយា ពុជ្ឈន្តិយា។ តេនាហ **"ឧទយព្ពយបរិគ្គាហិកាយា"**តិ។ **សទ្ធាសតិបញ្ញិន្ទ្រិយានិ បុព្ពភាគានិ** "ឥតិបិ សោ ភគវា អរហំ, ចិរកតម្បិ ចិរភាសិតម្បិ សរិតា អនុស្សរិតា, ឧទយត្ថគាមិនិយា

បញ្ញាយា”តិ ច វុត្តត្តា។ “អារទ្ធវីរិយោ វិហរតិ, សោ អនុប្បន្នាន”ន្តិអាទិនា ច វុត្តត្តា **វីរិយិន្ទ្រិយំ មិស្សកំ**។ “វោស្សគ្គារម្មណំ ករិត្វា”តិ វុត្តត្តា **សមាធិន្ទ្រិយំ និព្ពត្តិតលោកុត្តរមេវ។ អយមេវាតិ** ឃ្វាយំ នវមេ វុត្តោ។ អយមេវ បុព្ពភាគមិស្សកលោកុត្តរវត្តធម្មបរិច្ឆេទោ។

សុទ្ធិកវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. មុទុតរវគ្គោ

១. បដិលាភសុត្តវណ្ណនា

៤៨១. សម្មប្បធានេ អារព្ភាតិ សម្មប្បធានេ ភាវនាវសេន អារព្ភ។ តេនាហ **“ភាវេន្តោ”**តិ។ យថា វីរិយិន្ទ្រិយនិទ្ទេសេ “ចត្តារោ សម្មប្បធានេ អារព្ភ វីរិយំ បដិលភតី”តិ ទេសនា អាគតា, ឯវំ សតិន្ទ្រិយនិទ្ទេសេ “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ អារព្ភ សតី បដិលភតី”តិ, តស្មា **“សតិន្ទ្រិយេបិ ឯសេវ នយោ”**តិ វុត្តំ។ សទ្ធិន្ទ្រិយាទិនិទ្ទេសេសុ បន ន តថា ទេសេតិ។

២. បឋមសំខិត្តសុត្តវណ្ណនា

៤៨២. ឥន្ទ្រិយានំ តិក្ខាទិភាវោ វិបស្សនាវសេន វា មគ្គវសេន វា ផលវសេន វា គហេតព្ពោតិ វុត្តំ **“ឥតោតិ…បេ…. វេទិតព្ព”**ន្តិ។ ននុ ចេត្ថ មុទុភាវោ ឯវ បាឡិយំ គហិតោតិ? សច្ចមេតំ, តំ បន តិក្ខភាវេ អសតិ ន ហោតិ តិក្ខាទិភាវោតិ វុត្តំ។ យតោ ហិ អយំ មុទុ, ឥតោ តំ តិក្ខន្តិ វត្តព្ពតំ លភតិ អបេក្ខាសិទ្ធត្តា តិក្ខមុទុភាវានំ បារាបារំ វិយ។ ឥទានិ “ឥតោ”តិអាទិនា សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ **“សមត្តានី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សមត្តានី**តិ សម្បន្នានិ។ ឥតរំ តស្សេវ វេវចនំ។ **សមត្តានី**តិ វា បរិយត្តានិ, សមត្តានីតិ អត្ថោ។ “ឥតោ មុទុតរានិ ធម្មានុសារីមគ្គស្សា”តិ កស្មា វុត្តំ? ឥតោតិ ហិ សោតាបត្តិមគ្គវិបស្សនិន្ទ្រិយានិ អធិប្បេតានិយេវ, “ឥតោ មុទុតរានី”តិ វុត្តបឋមមគ្គោ ធម្មានុសារី វា សិយា សទ្ធានុសារី វាតិ ព្យភិចរតិ? នាយំ ទោសោ, សោតាបត្តិមគ្គេកទេសវសេនេវ លទ្ធព្ពបឋមមគ្គាបេក្ខាយ វិបស្សនាយ វិភាគស្ស អធិប្បេតត្តា។ យោ ហិ សោតាបន្នោ ហុត្វា ឥរិយាបថំ អកោបេត្វា យថានិសិន្នោវ សកទាគាមិមគ្គំ បាបុណាតិ, តស្ស វិបស្សនិន្ទ្រិយានិ សន្ធាយ អវិភាគេន វុត្តំ – “ឥតោ មុទុតរានិ សោតាបត្តិមគ្គស្ស វិបស្សនិន្ទ្រិយានិ នាមា”តិ។ យោ បន សោតាបន្នោ ហុត្វា កាលន្តរេន សកទាគាមី ហោតិ, តស្ស សោតាបត្តិមគ្គត្ថាយ បវត្តានិ វិបស្សនិន្ទ្រិយានិ នាម ហោន្តិ។ សោ ចេ ធម្មានុសារីគោត្តោ, តស្ស យថាវុត្តវិបស្សនិន្ទ្រិយតោ មុទុតរានីតិ **“ឥតោ មុទុតរានិ ធម្មានុសារីមគ្គស្សា”**តិ វុត្តំ។ វិបស្សនិន្ទ្រិយានិ នាមាតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ ធម្មានុសារីវិបស្សនិន្ទ្រិយតោ សទ្ធានុសារីវិបស្សនិន្ទ្រិយានំ មុទុភាវស្ស ការណំ សយមេវ វក្ខតិ។ ធម្មេន បញ្ញាយ មគ្គសោតំ អនុស្សរតីតិ **ធម្មានុសារី,** បញ្ញុត្តរោ អរិយោ។ សទ្ធាយ មគ្គសោតំ អនុស្សរតីតិ **សទ្ធានុសារី,** សទ្ធុត្តរោ អរិយោ។

ឯវំ វិបស្សនាវសេន ទស្សេត្វា មគ្គវសេន ទស្សេតុំ **“តថា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ សម្បយោគតោ សភាវតោ ច អរហត្តមគ្គបរិយាបន្នានិ **អរហត្តមគ្គិន្ទ្រិយានិ។ អរហត្តផលិន្ទ្រិយានី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

ឥទានិ ផលវសេន ទស្សេតុំ **“សមត្តានិ បរិបុណ្ណានី”**តិអាទិ វុត្តំ។ សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋបុគ្គលវសេន នានត្តំ ជាតំ, តស្មា តេ ទ្វេបិ ឥធ តតិយវារេ ន លព្ភន្តីតិ អធិប្បាយោ។ ធម្មានុសារីសទ្ធានុសារីនំ នានត្តំ កថំ ជាតន្តិ អាហ **“អាគមនេនបិ មគ្គេនបី”**តិ។ តទុភយំ ទស្សេន្តោ **“សទ្ធានុសារីបុគ្គលោ”**តិអាទិមាហ។ **ឧទ្ទិសាបេន្តោ**តិ ឧទ្ទេសំ គណ្ហន្តោ។

មគ្គោ តិក្ខោ ហោតិ ឧបនិស្សយិន្ទ្រិយានំ តិក្ខវិសទភាវតោ។ តេនាហ **“សូរំ ញាណំ វហតី”**តិ។ **អសង្ខារេនា**តិ សរសេនេវ។ **អប្បយោគេនា**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ ធម្មានុសារីបុគ្គលោ ហិ អាគមនម្ហិ កិលេសេ វិក្ខម្ភេន្តោ អប្បទុក្ខេន អប្បកសិរេន អកិលមន្តោវ វិក្ខម្ភេតុំ សក្កោតិ។ សទ្ធានុសារីបុគ្គលោ បន ទុក្ខេន កសិរេន កិលមន្តោ ហុត្វា វិក្ខម្ភេតុំ សក្កោតិ, តស្មា ធម្មានុសារិស្ស បុព្ពភាគមគ្គក្ខណេ កិលេសច្ឆេទកញាណំ អទន្ធំ តិខិណំ ហុត្វា វហតិ, យថា នាម តិខិណេន អសិនា កទលី ឆិន្ទន្តស្ស ឆិន្នដ្ឋានំ មដ្ឋំ ហោតិ, អសិ ខិប្បំ វហតិ, សទ្ទោ ន សុយ្យតិ, ពលវវាយាមកិច្ចំ ន ហោតិ, ឯវរូបា ធម្មានុសារិនោ បុព្ពភាគភាវនា ហោតិ, សទ្ធានុសារិនោ បន បុព្ពភាគក្ខណេ កិលេសច្ឆេទកញាណំ ទន្ធំ ន តិខិណំ អសូរំ ហុត្វា វហតិ, យថា នាម នាតិតិខិណេន អសិនា កទលី ឆិន្ទន្តស្ស ឆិន្នដ្ឋានំ ន មដ្ឋំ ហោតិ, អសិ សីឃំ ន វហតិ, សទ្ទោ សុយ្យតិ, ពលវ

វាយាមកិច្ចំ គច្ឆតព្ពំ ហោតិ, ឯវរូបា សទ្ធានុសារិនោ បុព្ពភាគភាវនា ហោតិ។ ឯវំ សន្តេបិ កិលេសក្ខយេ នានត្តំ នត្ថិ។ តេនាហ “**កិលេសក្ខយេ បនា**”តិអាទិ។ **អវសេសា ច កិលេសា ខីយន្តិ** សំយោជនក្ខយាយ យោគត្តា។

៣. ទុតិយសំខិត្តសុត្តវណ្ណនា

៤៨៣. **តតោ**តិ ផលតោ ផលវេមត្តតាយ ចរិយមានត្តា។ **ឥន្ទ្រិយវេមត្តតា** សទ្ធាទីនំ ឥន្ទ្រិយានំ នានត្តេន។ **ផលនានត្ត**ន្តិ អរហត្តផលាទិនានត្តំ។ **បុគ្គលនានត្ត**ន្តិ អនាគាមិអាទិបុគ្គលនានត្តំ។

៤. តតិយសំខិត្តសុត្តវណ្ណនា

៤៨៤. សីលក្ខន្ធាទីហិ សទ្ធិន្ទ្រិយាទីហិ ច បរិតោ បូរណេន បរិបូរំ អរហត្តមគ្គំ ករោន្តោ និប្ផត្តិតោ **អរហត្តផលំ អារាធេតិ** និប្ផាទេតិ។ **តយោ បទេសមគ្គេ**តិ សីលក្ខន្ធាទីនំ អបារិបូរិយា ឯកទេសភូតេ តយោ ហេដ្ឋិមមគ្គេ។ **បទេសំ** ហេដ្ឋិមផលត្តយំ។ **ចតូសូ**តិ ឥមស្មិំ វគ្គេ បឋមាទីសុ ចតូសុ សុត្តេសុ។ កាមញ្ចេត្ថ តតិយេ “តតោតិ ផលវសេន និស្សក្ក”ន្តិ វុត្តំ, ចតុត្ថេ “បរិបូរំ បរិបូរការី អារាធេតិ, បទេសំ បទេសការី”តិ, “ចតូសុបិ សុត្តេសុ មិស្សកានេវ ឥន្ទ្រិយានិ កថិតានី”តិ បន វចនតោ វិបស្សនាវសេនបិ យោជនា លព្ភតេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៥-៧. បឋមវិត្ថារសុត្តាទិវណ្ណនា

៤៨៥-៤៨៧. **វិបស្សនាវសេន និស្សក្កំ វេទិតព្ពំ**, ន មគ្គផលវសេន, ឥមស្មិំ សុត្តេ សព្ពសោវ វិបស្សនិន្ទ្រិយានំ ឯវ អធិប្បេតត្តា។ ឥទានិ តមត្ថំ បាកដំ កាតុំ “**បរិបុណ្ណានិ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ អវិហាទីសុ បញ្ចសុ សុទ្ធាវាសេសុ តត្ថ តត្ថ អាយុវេមជ្ឈំ អនតិក្កមិត្វា អន្តរា កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពាយនតោ **អន្តរាបរិនិព្ពាយី**, អសង្ខារេន អប្បយោគេន សរសតោវ បរិនិព្ពាយនតោ **អសង្ខារបរិនិព្ពាយី**, តព្ពិបរិយាយតោ **សសង្ខារបរិនិព្ពាយី**, ឧទ្ធំ វាហិភាវេន ឧទ្ធមស្ស តណ្ហាសោតំ វដ្ដសោតំ វាតិ **ឧទ្ធំសោតោ**, ឧទ្ធំ វា គន្ត្វា បដិលភិតព្ពតោ ឧទ្ធមស្ស មគ្គសោតន្តិ **ឧទ្ធំសោតោ**, អកនិដ្ឋភវំ គច្ឆតីតិ **អកនិដ្ឋគាមី**តិ ឯវមេត្ថ សទ្ទត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

ឥមស្មិំ បន ឋានេតិ “វិបស្សនាវសេន និស្សក្ក”ន្តិ វុត្តដ្ឋានេ។ **អរហត្តមគ្គេយេវ ឋត្វា**តិ ឥមស្មិំយេវ ភវេ អរហត្តមគ្គេយេវ, ន វិបស្សនាយ ច ឋត្វា។ **បញ្ច និស្សក្កានិ នីហរិតព្ពានី**តិ “តតោ មុទុតរេហិ អន្តរាបរិនិព្ពាយី ហោតី”តិអាទីនិ បញ្ច និស្សក្កានិ និទ្ធារេត្វា កថេតព្ពានិ។ ឥទានិ តមត្ថំ វិវរន្តោ “**អរហត្តមគ្គស្ស ហី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ អវិហាទីសុ ឧប្បជ្ជិត្វា ឧប្បន្នសមនន្តរាយ បរិនិព្ពាយនតោ **បឋមអន្តរាបរិនិព្ពាយី**។ តត្ថ អាយុប្បមាណវេមជ្ឈំ អប្បត្វាវ បរិនិព្ពាយនតោ **ទុតិយអន្តរាបរិនិព្ពាយី**, អាយុវេមជ្ឈំ បត្វា បរិនិព្ពាយនតោ តតោ បរំ **តតិយអន្តរាបរិនិព្ពាយី** វេទិតព្ពោ។ “បញ្ច និស្សក្កានី”តិ កស្មា វុត្តំ? ននុ អសង្ខារសសង្ខារបរិនិព្ពាយីតិ វត្តព្ពន្តិ? ន វត្តព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អសង្ខារបរិនិព្ពាយិស្ស សសង្ខារបរិនិព្ពាយិនោបិ ឯតេវ បញ្ច ជនា**”តិ។

តីណិ និស្សក្កានីតិ “តតោ មុទុតរេហិ សោតាបន្នោ ហោតី”តិអាទីនិ តីណិ និស្សក្កបទានិ។ ឥធ សកទាគាមី ន គហិតោ, សោ អនាគាមិមគ្គេ ឋត្វា នីហរិតព្ពោ, អនាគាមិមគ្គស្ស វិបស្សនិន្ទ្រិយេហិ មុទុតរេហិ សកទាគាមី ហោតិ។ **សកទា...បេ.... មុទុតរានី**តិ ឥទំ សកទាគាមិមគ្គស្ស វិបស្សនិន្ទ្រិយេហិ ឯកពីជិសង្ខាតសោតាបន្នវិបស្សនិន្ទ្រិយានិ មុទុតរានិ ហោន្តីតិ តីណិ កត្វា វុត្តំ។ **ធម្មានុសារី**តិអាទិទ្វយំ កោលំកោលាទិទ្វយេន គហិតំ ហោតីតិ។ **សកទាគាមិមគ្គស្ស ហី**តិអាទិ វុត្តស្សេវ អត្ថស្ស វិវរណំ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ **ឆដ្ឋសត្តមានិ វុត្តនយានេវា**តិ ឆដ្ឋសត្តមានិ សុត្តានិ ទុតិយតតិយេសុ វុត្តនយានេវ។ តត្ថ បន មិស្សកានិ ឥន្ទ្រិយានិ កថិតានិ, ឥធ បុព្ពភាគវិបស្សនិន្ទ្រិយានិ កថិតានីតិ អយមេវ វិសេសោ។

៨. បដិបន្នសុត្តវណ្ណនា

៤៨៨. **តន្តិ** មគ្គផលវសេន និស្សក្កំ។ **បាឡិយំ វុត្តមេវ** “អរហត្តផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបន្នោ ហោតី”តិអាទិនា។ **អដ្ឋហី**តិ ចតូហិ ផលេហិ ចតូហិ ច មគ្គេហីតិ អដ្ឋហិ។ **ពាហិរភូតោ** ន អន្តោភាវោ។ **លោកុត្តរានេវ ឥន្ទ្រិយានិ កថិតានិ** មគ្គផលចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នត្តា។

៩-១០. សម្បន្នសុត្តាទិវណ្ណនា

៤៨៩-៤៩០. ឥន្ទ្រិយសម្បន្នោតិ ឯត្ថ **សម្បន្ន**សទ្ទោ បរិបូរិអត្ថោតិ អាហ “**បរិបុណ្ណិន្ទ្រិយោ**”តិ។ **មិស្សកានិ ឥន្ទ្រិយានិ កថិតានិ** សាមញ្ញតោវ ទេសិតត្តា។

មុទុតរវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ឆឡិន្ទ្រិយវគ្គោ

២. ជីវិតិន្ទ្រិយសុត្តវណ្ណនា

៤៩២. ឥត្ថិភាវេតិ ឥត្ថិតាយ។ **ឥន្ទដ្ឋំ ករោតិ** តថាសត្តជនសាមញ្ញការណភាវតោ។ ឥត្ថិយា ឯវ ឥន្ទ្រិយំ **ឥត្ថិន្ទ្រិយំ**។ ឯស នយោ បុរិសិន្ទ្រិយេ។ **ជីវិតេ**តិ សហជាតធម្មានំ ជីវនេ បាលនេ បវត្តនេ។ **វដ្ដិន្ទ្រិយានី**តិ វដ្ដហេតុភូតានិ ឥន្ទ្រិយានិ។ ឥមេសុ ហិ ឧបាទិន្នឥន្ទ្រិយេសុ សតិ វដ្ដំ វត្តតិ បញ្ញាយតិ។

៣. អញ្ញិន្ទ្រិយសុត្តវណ្ណនា

៤៩៣. អជានិតបុព្ពំ ធម្មន្តិ ចតុសច្ចធម្មមាហ, តថា **តេសំយេវ ញាតធម្មាន**ន្តិ។ អយំ បនេត្ថ អត្ថោ – អាជានាតីតិ **អញ្ញា**, បឋមមគ្គេន ញាតមនតិក្កមិត្វា ជានាតីតិ អត្ថោ។ សោតាបន្នាទីនំ ឆអរិយានំ ឯតំ នាមំ។ អញ្ញស្ស ឥន្ទ្រិយានិ **អញ្ញិន្ទ្រិយានិ។ អញ្ញាតាវីស្វ**តិ អាជានិតវន្តេសុ។ យស្មា អគ្គផលធម្មេសុ ញាណកិច្ចំ សាតិសយំ, តស្មា តំ កិច្ចំ សេសធម្មេសុបិ សមារោបេត្វា វុត្តំ “**អញ្ញាតាវីសុ អរហត្តផលធម្មេស្វ**”តិ។ **តត្ថ តត្ថ** តេសុ តេសុ មគ្គផលេសុ។ **តេន តេនាការេនា**តិ អនញ្ញាតជាននាទិអាការេន។

៤. ឯកពីជិសុត្តវណ្ណនា

៤៩៤. វិបស្សនតោ និស្សក្កន្តិ វិបស្សនិន្ទ្រិយេហិ និស្សក្កំ។ ឥទានិ តមេវ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរន្តោ “**សមត្តានី**”តិអាទិមាហ។ **តីណិ និស្សក្កានិ ឯវមិធ បញ្ច និស្សក្កានិ នីហរិតព្ពានិ** ឯកពីជិអាទិវិភាវនតោ។ តេនាហ “**សកទាគាមិមគ្គស្ស ហិ**”តិអាទិ។ **សោតាបត្តិមគ្គស្ស វិបស្សនិន្ទ្រិយានិ** នាម តេនត្តភាវេន សកទាគាមិមគ្គំ បត្តុំ គច្ឆន្តស្ស សោតាបន្នស្ស វិបស្សនិន្ទ្រិយានិ។ បញ្ចបិ តេ សោតាបត្តិមគ្គស្ស ភេទាយេវាតិ “**សកទាគាមិមគ្គេ បត្វា នីហរិតព្ពានី**”តិ វុត្តំ។

ឯកពីជីតិ ឯត្ថ ខន្ធពីជំ នាម កថិតំ។ យស្ស ហិ សោតាបន្នស្ស ឯកំ ខន្ធពីជំ អត្ថិ, ឯកំ អត្តភាវគ្គហណំ, សោ ឯកពីជិ នាម។ តេនាហ – “**សោតាបន្នោ ហុត្វា**”តិអាទិ។ **មានុសកំ ភវ**ន្តិ ឥទំ បនេត្ថ ទេសនាមត្តំ, ទេវភវំ និព្ពត្តេតីតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិយេវ។ ភគវតា គហិតនាមានេតានិ។ ឯត្តកញ្ហិ បមាណំ គតោ សត្តក្ខត្តុបរមោ នាម ហោតិ, ឯត្តកំ កោលំកោលោ, ឯត្តកំ ឯកពីជីតិ ភគវតា ឯតេសំ នាមំ គហិតំ។

ទ្វេ តយោ ភវេតិ ទេវមនុស្សេសុ ឯវ ទ្វេ តយោ ភវេ។ សម្ពោធិចតុសច្ចធម្មោ បរំ អយនំ និស្សយោ គតិ ឯតស្សាតិ **សម្ពោធិបរាយណោ**។ កុលតោ កុលំ គច្ឆតីតិ **កោលំកោលោ**។ សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយតោ បដ្ឋាយ ហិ នីចកុលេ ឧប្បត្តិ នាម នត្ថិ, មហាភោគេសុ កុលេសុ ឯវ និព្ពត្តតីតិ អត្ថោ។ កេវលោបិ ហិ កុល-សទ្ទោ មហាភោគកុលមេវ វទតិ។ **ទ្វេ វា តីណិ វា កុលានី**តិ ទេវមនុស្សវសេន ទ្វេ វា តយោ វា ភវេតិ អយម្បិ មិស្សកភវេន កថិតោ។ ជាតស្ស កុមារស្ស វិយ អរិយាយ ជាតិយា ជាតស្ស នាមមេតំ, យទិទំ និយតោតិ សត្តក្ខត្តុបរមាទិកោតិ ច សមញ្ញាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ភគវតា គហិតនាមវសេនេវា**”តិអាទិ។

យទិ បុព្ពហេតុនិយមតោ សោតាបន្នោ ច និយតោតិ សោតាបត្តិមគ្គតោ ឧទ្ធំ តិណ្ណំ មគ្គានំ ឧបនិស្សយាភាវតោ បុព្ពហេតុកិច្ចំ នត្ថីតិ សោតាបត្តិមគ្គស្ស ឧបនិស្សយភាវោ អាបជ្ជតិ។ យទិ តស្សាបិ បុព្ពហេតុឧបនិស្សយោ សិយា, តាវ និយមតោ សោតាបត្តិមគ្គុប្បត្តិតោ បុព្ពេ ឯវ និយមិតោ, យាវញ្ច អកនិដ្ឋំ តស្ស បុព្ពហេតុ នាម , អហេតុកតា អាបន្នា, ឥច្ចស្ស អហេតុ អប្បច្ចយា និព្ពត្តិ ជាបុណាតិ។ កិញ្ច ហេតុ ចេ? និយមតោ សោតាបន្នោ ច និយតោតិ បឋមមគ្គាធិគមេនេវ អនុក្កមេន ឧបរិ តិណ្ណំ មគ្គានំ កិច្ចានិ និប្ផជ្ជន្តិ, ឯវំ សត្តក្ខត្តុបរមតាទិនិយមេ សតិ សត្តមភវាទិតោ ឧទ្ធំ បវត្តតាយ ទុក្ខស្ស មូលភូតា កិលេសា បឋមមគ្គេនេវ ខីណាតិ ឧបរិ តយោ មគ្គា អកិច្ចា សិយុំ។ តេនាហ “**បឋមមគ្គស្ស ឧបនិស្សយោ កតោ នាមា**”តិអាទិ។

យទិ ឧបរិ តយោ មគ្គា សក្កាយទិដ្ឋាទិកំ និយមេន្តិ, តតោ ច អញ្ញោ សោតាបន្នោ នត្ថីតិ សោតាបត្តិមគ្គស្ស អកិច្ចកតា និប្បយោជនតា អាបជ្ជេយ្យ។ អថ សក្កាយទិដ្ឋិអាទិប្បហានំ តស្ស កិច្ចំ, តេសំ តេសំ បហានេន សក្កាយទិដ្ឋាទិនិយមតាយ។ ភវិតព្ពំ, យាវ ឧបរិមគ្គា ឯវ ហោន្តីតិ សក្កាភវាទិតោ ឧទ្ធម្ភបវត្តនតោ តេន វិនានេន សក្កាយទិដ្ឋិអាទិប្បហានេន ច តេន វិនា ភវិតព្ពន្តិ អាហ – “**បឋមមគ្គេ អនុប្បន្នេវ ឧបរិ តយោ មគ្គា ឧប្បន្នាតិ អាបជ្ជតី**”តិ។ **តិណ្ណំ មគ្គានន្តិ** ឧបរិ តិណ្ណំ មគ្គានំ។ **វិបស្សនា និយមេតីតិ យុជ្ជតី**តិ វុត្តមត្ថំ វិវរន្តោ “**សចេ ហី**”តិអាទិមាហ។

សោតាបន្នោ វដ្ដជ្ឈាសយោ។ តត្រេកច្ចេ បាកដេ បញ្ញាតេ ទស្សេន្តោ “**អនាថបិណ្ឌិកោ**”តិអាទិមាហ។ **ឥជផ្ឌកវោកិណ្ណសុក្ខវិបស្សកស្សា**តិ យោ ឥមស្មឹ កាមភវេ ឋិតោ មនុស្សទេវវសេន វោកិណ្ណភវូបបត្តិកោ សុក្ខវិបស្សកោ ច, តស្ស វសេន។ **នាមំ កថិតន្តិ** សក្កាយទិដ្ឋាបរមោតិ នាមំ កថិតំ។ កេចិ បន “កាមភវេ សក្កាយទិដ្ឋិយេវ ឧប្បជ្ជតិ, ន តតោ”តិ វទន្តិ, តំ វីមំសិតព្ពំ។

សោធេស្សាមីតិ ជម្ពុទីបេ កេនចិ តេបិដកេន ភិក្ខុនា សទ្ធឹ បិដកត្តយមេវ មយ្ហំ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាវសេន សោធេយ្យាមីតិ **បរតីរំ** ជម្ពុទីបំ គតោ។ យោ ភិក្ខុ សក្កោតីតិ យោជនា។ អនិច្ចានុបស្សនាទីសុ ឯកមុខេន អភិនិវិដ្ឋេនបិ អភិធម្មបរិយាយេន តីហិ ឯវ វិមោក្ខេហិ មគ្គំ លភតីតិ អភិនិវេសភេទេន តយោ បុគ្គលា សុញ្ញតតោ វុដ្ឋិតា, តថា តយោ អប្បណិហិតតោ វុដ្ឋិតាតិ ឆ ហោន្តិ, តេវ សទ្ធាធុរបញ្ញាធុរវសេន **ទ្វាទស សកទាគាមិនោ**។ តថា **អរហន្តោ**, តយោ អន្តរាបរិនិព្ពាយិនោ ឯកោ ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី ឯកោ ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមីតិ បញ្ច, តេ អសង្ខារសសង្ខារបរិនិព្ពាយិភេទេន ទសាតិ អវិហាទីសុ ចតូសុបិ ចត្តាលីស, អកនិដ្ឋេ បន ឧទ្ធំសោតោ នត្ថីតិ **អដ្ឋចត្តាលីស អនាគាមិនោ។ វិបស្សនា កថិតា** សម្មសនចារស្ស កថិតត្តា។

៥-១០. សុទ្ធកសុត្តាទិវណ្ណនា

៤៩៥-៥០០. យថា ចក្ខុស្ស សហជាតតទិន្ទ្រិយនិស្សិតធម្មេសុ អធិបតេយ្យំ អនុវត្តនីយត្តា, ឯវំ តំទ្វារិកធម្មេសុបិ អធិបតេយ្យំ តេហិ អនុវត្តនីយត្តាតិ វុត្តំ – “**អធិបតេយ្យសង្ខាតេន ឥន្ទដ្ឋេនា**”តិ។ ឯស នយោ សេសិន្ទ្រិយាទីសុបិ។ **ចតុសច្ចវសេន កថិតានិ** សភាវាទិវិភាវនស្ស កថិតត្តា។

ឆឡិន្ទ្រិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សុខិន្ទ្រិយវគ្គោ

១-៥. សុទ្ធិកសុត្តាទិវណ្ណនា

៥០១-៥០៥. យថា ចក្ខុ ទស្សនេ អធិបតេយ្យដ្ឋេន ចក្ខុន្ទ្រិយំ, ឯវំ សុខវេទនា សុខនេ អធិបតេយ្យដ្ឋេន សុខិន្ទ្រិយំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **សេសំ តេភូមកន្តិ** សេសំ ភូមិត្តយវសេន តេភូមកំ។

៦. បឋមវិភង្គសុត្តវណ្ណនា

៥០៦. **កាយិកន្តិ** អយមស្ស និស្សយវសេន និទ្ទេសោតិ អាហ – “**កាយបសាទវត្ថុក**”ន្តិ។ **សរូបនិទ្ទេសោ** សុខំ សុខិន្ទ្រិយស្ស សរូបន្តិ។ សាទនីយដ្ឋេន ធម្មបទានិ អត្តនិ អស្សាទយតីតិ **សាតំ,** មធុរំ។ **វេទយិតន្តិ** វេទិយនំ, អនុភវនន្តិ អត្ថោ។ **អញ្ញធម្មវិសិដ្ឋោ**តិ ផស្សាទីហិ អញ្ញេហិ ធម្មេហិ វិសេទិសោ។ **កាយិកន្តិ** បសាទកាយសន្និស្សិតំ។ **ចេតសិកន្តិ** ចេតោសន្និស្សិតំ, តេន វុត្តំ “**ឯត្ថ បនា**”តិអាទិ។ **កាយបសាទ…បេ…. នត្ថិ**, តស្មា “**ចត្តារោ បសាទកាយេ វត្ថុំ កត្វា**”តិ វុត្តំ។

៨. កដ្ឋោបមសុត្តវណ្ណនា

៥០៨. **ទ្វិន្នំ អរណីនន្តិ** អធរុត្តរារណីនំ។ កិញ្ចិ ទ្វយំ សង្ឃដ្ដិតមត្តំ ហុត្វា ន សមោធានគតំ ហោតីតិ តំនិវត្តនត្ថំ “**សង្ឃដ្ដនសមោធានា**”តិ វុត្តំ។ បុនប្បុនំ សង្ឃដ្ដនេន ហិ តេជោបាតុភាវោ។ **អធរារណី វិយ វត្ថារម្មណំ** អសតិបិ វាយាមេ តជ្ជសម្ផស្សបច្ចយតោ។ **ឧត្តរារណី វិយ ផស្សោ** វត្ថារម្មណាទិផស្សេន បវត្តនតោ។ **សង្ឃដ្ដោ វិយ ផស្សសង្ឃដ្ដនំ** អរណិទ្វយសង្ឃដ្ដនា វិយ ផស្សស្សេវ វត្ថារម្មណេសុ សង្ឃដ្ដនាការេន បវត្តិតោ។ **អគ្គិ វិយ វេទនា** អនុទហនដ្ឋេន ខណិកាវាយញ្ច។ **វត្ថារម្មណំ វា ឧត្តរារណី វិយ** ឥន្ទនាបាតគហណាទីសុ ឧស្សាហស្ស វិយ បវត្តិសម្ភវតោ។ **ផស្សោ អធរារណី វិយ** និរុស្សាហនិរីហតាវសេន អត្តសាធនតោ។

១០. ឧប្បដិបាដិកសុត្តវណ្ណនា

៥១០. រសនំ ភញ្ជនំ និរុជ្ឈនំ រសោ។ យោ យោ ធម្មានំ រសោ យថាធម្មរសោ, តេន **យថាធម្មរសេន។ បដិបាដិយា**តិ កមេន, ឧភយេនបិ ធម្មានំ បហានក្កមេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឥមស្មិំ ឥន្ទ្រិយវិភង្គេ**តិ ឥមស្មិំ ឥន្ទ្រិយសំយុត្តសញ្ញិតេ ឥន្ទ្រិយវិភង្គេ។ **អទេសិតត្តា**តិ សេសសុត្តានិ វិយ “សុខិន្ទ្រិយ”ន្តិអាទិនា អទេសិតត្តា ឥទំ **ឧប្បដិបាដិកសុត្តំ នាម។ វលិយា** ខរសម្ផស្សាយ **ផុដ្ឋស្ស។ តន្តិ** កណ្ដកវេទនាទិំ។ **ឯតស្ស** ទុក្ខិន្ទ្រិយស្ស។

តេសំ តេសន្តិ ទោមនស្សិន្ទ្រិយាទីនំ។ **ការណវសេនេវា**តិ តំតំអសាធារណការណវសេន។ តេសញ្ហិ វិសេសការណំ ទស្សេន្តោ “**បត្តចីវរាទីនំ វា**”តិ អាហ។

ឯកតោវាតិ បុនប្បុនំ បទុទ្ទារណំ អកត្វា ឯកជ្ឈមេវ។ ទុតិយជ្ឈានាទីនំ ឧបចារក្ខណេ ឯវ និរុជ្ឈន្តីតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **តេសំ** ទុក្ខិន្ទ្រិយទោមនស្សាទីនំ។ **អតិសយនិរោធោ**តិ សុដ្ឋុ បហានំ ឧជុប្បដិបក្ខេន វូបសមោ។ **និរោធោយេវា**តិ និរោធមត្តមេវ។ **នានាវជ្ជនេ**តិ យេន អាវជ្ជនេន អប្បនាវីថិ ហោតិ, តតោ ភិន្នាវជ្ជនេ, អនេកាវជ្ជនេ វា។ អប្បនាវីថិយញ្ហិ ឧបចារោ ឯកាវជ្ជនោ, ឥតរោ អនេកាវជ្ជនោ អនេកក្ខត្តុំ បវត្តនតោ។ វិសមនិសជ្ជាយ ឧប្បន្នកិលមថោ **វិសមាសនុបតាបោ** ។ **បីតិផរណេនា**តិ បីតិយា ផរណរសត្តា។ បីតិសមុដ្ឋានានំ វា បណីតរូបានំ កាយស្ស ព្យាបនតោ វុត្តំ។ តេនាហ “**សព្ពោ កាយោ សុខោក្កន្តោ ហោតី**”តិ។ **វិតក្កវិចារបច្ចយេបី**តិ **បិ**-សទ្ទោ អដ្ឋានបយុត្តោ, សោ “បហីនស្សា”តិ ឯត្ថ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពោ “បហីនស្សបិ ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្សា”តិ។ ឯតំ ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតីតិ សម្ពន្ធោ។ “តស្ស មយ្ហំ អតិចិរំ វិតក្កយតោ វិចារយតោ កាយោបិ កិលមិ, ចិត្តម្បិ វិហញ្ញី”តិ ច វចនតោ កាយចិត្តខេទានំ វិតក្កវិចារបច្ចយតា វេទិតព្ពា។ វិតក្កវិចារភាវេ ឧប្បជ្ជតិ ទោមនស្សិន្ទ្រិយន្តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **តត្ថស្ស សិយា ឧប្បត្តី**តិ តត្ថ ទុតិយជ្ឈានុបចារេ អស្ស ទោមនស្សស្ស ឧប្បត្តិ ភវេយ្យ។ “តត្ថស្ស សិយា ឧប្បត្តី”តិ ឥទំ បរិកប្បវចនំ ឧបចារក្ខណេ ទោមនស្សស្ស សុប្បហីនភាវទស្សនត្ថំ។ តថា ហិ វុត្តំ “**ន ត្វេវ ទុតិយជ្ឈានេ បហីនបច្ចយត្តា**”តិ។ បហីនម្បិ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ បីតិ វិយ ន ទូរេតិ កត្វា “**អាសន្នត្តា**”តិ វុត្តំ។ នានាវជ្ជនុបចារេ បហីនម្បិ បហានង្គំ បដិបក្ខេន អវិហតត្តា អន្តរន្តរា ឧប្បជ្ជេយ្យាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**អប្បនាប្បត្តាយា**”តិអាទិមាហ។ “តាទិសាយ អាសេវនាយ ឥច្ឆិតព្ពត្តា យថា មគ្គវីថិតោ បុព្ពេ ទ្វេ តយោ ជវនវារា សទិសានុបស្សនាវ បវត្តន្តិ, ឯវមិធាបិ អប្បនាវារតោ បុព្ពេ ទ្វេ តយោ ជវនវារា ឧបេក្ខាសហគតាវ បវត្តន្តី”តិ វទន្តិ។ **អបរិសេស**ន្តិ សុវិក្ខម្ភិតន្តិ កត្វា វិក្ខម្ភនេន អនវសេសំ។

តថត្តាយាតិ តថភាវាយ បឋមជ្ឈានសមង្គិតាយ។ សា បនស្ស ឧប្បាទនេន វា ឧប្បន្នស្ស សមាបជ្ជនេន វា ហោតីតិ វុត្តំ “**ឧប្បាទនត្ថាយ សមាបជ្ជនត្ថាយា**”តិ។ **ទ្វីសូ**តិ នវមទសមេសុ សុត្តន្តេសុ។

សុខិន្ទ្រិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ជរាវគ្គោ

១. ជរាធម្មសុត្តវណ្ណនា

៥១១. បមុខេ , បាសាទស្ស ច បច្ឆិមភាគេ អាតបោ បច្ឆាតបោ, តស្មិំ **បច្ឆាតបេ**។ សោ ហិ បាសាទស្ស បមុខភាវេន កតោ។ កឹ បន ភគវតោ វជិរសារំ សរីរំ ឱតាបេតព្ពំ ហោតីតិ អាហ – “**សម្មាសម្ពុទ្ធស្សា**”តិអាទិ ។ **អយញ្ច** ឥមំ សុត្តំ ទេសិតសមយេ។ **ន សក្កោតិ** ព្យាមប្បភាយ កាយចិ បភាយ អនភិភវនីយត្តា។ កិញ្ចាបិ ពុទ្ធាភា សូរិយាភាយ អនភិភវនីយា, យម្ហសភាវតាយ បន រស្មីនំ បរិតោ ផរន្តី សូរិយាភា តិខិណា ឧណ្ហាតិ អាហ “**រស្មិតេជ**”ន្តិ។ ឥទានិ ឥមមត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ “**យថេវ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។

សុវណ្ណាវដ្ដំ វិយាតិ អច្ឆេ សុវណ្ណបត្តេ វិនិវត្តអាវដ្ដំ វិយ។ **គរហណច្ឆរិយំ នាម កិមេតំ** “អច្ឆរិយមេតំ អវិសិច្ឆេថលវទ”ន្តិអាទីសុ វិយ។ **ន ឯវមេតរហី**តិ អត្តនោ បាកដវសេន វទតិ, ន ឥតរេសម្បីតិ។ **សិរាជាលា**តិ សិរាសន្តានា។ **ឯវរូបំ ន ហោតី**តិ អញ្ញេសំ បាកតិកសត្តានំ វុត្តាការំ វិយ ន ហោតិ បុញ្ញសម្ភារស្ស ឧឡារតមត្តា វិបច្ចនស្ស បរិយន្តគតត្តា។ តេនាហ “**អញ្ញេសំ អបាកដ**”ន្តិ។ **វលិយាវដ្ដក**ន្តិ អប្បកំ វលិយាវដ្ដំ។ តេនាហ “**កេសគ្គប្បមាណ**”ន្តិ។ **សព្ពានី**តិ សិរាជាលានិ។ **បុរតោ វង្កោ**តិ ថោកំ បុរតោ នតមត្តំ សន្ធាយាហ។ តេន វុត្តំ “**ស្វាយំ អញ្ញេសំ អបាកដោ**”តិ។ **នយគ្គាហតោ**តិ អនុមានតោ។ **ធី តន្តិ ធី**-សទ្ទយោគេ ឧបយោគវចនំ។ **ធីតិ** ជិគុច្ឆនត្ថេ និបាតោ។ **ធិក្ការោ**តិ ជិគុច្ឆាបយោគោ។ **តំ ផុសតូ**តិ តុយ្ហំ បាបុណាតុ។

២. ឧណ្ណាភព្រាហ្មណសុត្តវណ្ណនា

៥១២. អញ្ញមញ្ញស្សាតិ អញ្ញោ អញ្ញស្ស។ **ន បច្ចនុភោ**តិ អត្តនោ អវិសយភាវតោ។ ឥទានិ តំ អញ្ញវិសយតំ អន្វយតោ ព្យតិរេកតោ វិភាវេតុំ “**សចេ ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។

វិសយានិ បដិសរន្តិ ឯត្ថាតិ **បដិសរណំ**។ ឥន្ទ្រិយវិញ្ញាណានិ ហិ អសតិបិ តាទិសេ អធិប្បាយេ អត្តនោ អារម្មណស្ស យាថាវតោ សម្បជាននតោ បវេទនវិជាននានិ ករោន្តានិ វិយ បវត្តន្តិ, តថា លោកស្ស អញ្ញត្ថ សិទ្ធិតោ។ តេនាហ ភគវា – “មនោ បដិសរណំ, មនោវ នេសំ គោចរវិសយំ បច្ចនុភោតី”តិ មនោទ្វារិកជវនមនោ ហិ សវិសេសំ មនោវិសយំ បច្ចនុភោតិ, បញ្ចទ្វារិកជវនមនោ មននមត្តមេវ បច្ចនុភវតិ។ **រជ្ជនាទិ**គ្គហណញ្ចេត្ថ និទស្សនមត្តំ, តស្មា សទ្ទហនាទិបិ គហិតមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ, បញ្ចទ្វារប្បវត្តិវសេន តថា វុត្តំ។ **ឯកស្មិំ បន ទ្វារេ**តិ ចក្ខុទ្វារេ។

ទុព្ពលភោជកាតិ អប្បានុភាវា រាជភោគ្គា។ **អាយ**ន្តិ ភោគុប្បត្តិដ្ឋានំ។ ឃាតកពន្ធាទិនិមិត្តំ លទ្ធព្ពកហាបណោ **ឃាតកកហាបណោ**។ អទ្ទុពន្ធាទិនិមិត្តំ គហេតព្ពកហាបណោ **អទ្ទុកហាបណោ**។ មាឃាតឃោសនាយ កតាយ ហឹសានិមិត្តំ គហេតព្ពកហាបណោ **មាបហារកហាបណោ**។ តស្ស បរិមាណំ ទស្សេតុំ “**អដ្ឋកហាបណោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សតវត្ថុក**ន្តិ សតករីសវត្ថុកំ។

មគ្គសតីតិ អរិយមគ្គសតិ។ ភាវនមនុយុញ្ជន្តស្ស ហិ ជវនមនោ ឧស្សុក្កិត្វាវ **មគ្គសតី បដិសរតិ** តប្បរិយោសានត្តា។ **ត**ន្តិ និព្ពានំ។ **សា**តិ ផលវិមុត្តិ។ **បដិសរតិ** អគ្គមគ្គសតិយា។ ផលវិមុត្តិ និព្ពានន្តិ ឧភយំ មគ្គស្ស សិទ្ធាយេវាតិ។ អារម្មណវសេន នត្ថិ ឯតស្ស បដិសរណន្តិ **អប្បដិសរណំ** អសង្ខតាមតស្ស សន្តិនិច្ចសភាវត្តា។ សយំ បន សព្ពេសំយេវ អរិយានំ បដិសរណំ។ តេនាហ “និព្ពានំ អរហតោ គតី”តិ (បរិ. ៣៣៩)។ **និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋំ** និព្ពាននិស្សយត្តា។ **ន តតោ បរំ គច្ឆតិ** គតស្ស អញ្ញស្ស តាទិសស្ស អភាវា។ និព្ពានំ បរិ សព្ពសោ ឱសានន្តិ **និព្ពានបរិយោសានំ**។

មូលជាតា ជាតមូលា។ តតោ ឯវ **បតិដ្ឋិតា**។ កា បនស្សាតិ អាហ “**មគ្គេន អាគតសទ្ធា**”តិ។ មគ្គោ ទុទ្ទស្សាយ អសំហារិយសទ្ធាយ មូលំ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តានិ ចេវ វិចិកិច្ឆាចិត្តញ្ចាតិ **បញ្ច អកុសលចិត្តានិ** សមុច្ឆេទវសេន **បហីនានិ។ បញ្ច នីវរណានី**តិ ឯត្ថ អបាយគមនីយានិ បឋមមគ្គេនេវ បហីនានិ, ឥតរានិ វិក្ខម្ភនវសេន ឈានេន បហីនានីតិ បញ្ចសុ ឱរម្ភាគិយកិលេសសំយោជនេសុ ឯកទេសវិគមេនេវ ពាហិទ្វាសំយោជនោ វិយ ជាតោតិ វុត្តំ “**ឈានអនាគាមិដ្ឋានេ ឋិតោ**”តិ។ តេនាហ “**សោ អបរិហីន...បេ.... និព្ពាយេយ្យា**”តិ។

៥. បឋមបុព្ពារាមសុត្តវណ្ណនា

៥១៥. បុព្ពកោដ្ឋកេ ឯវំ អាគតសុត្តំ អាទិំ កត្វា **ផលិន្ទ្រិយានេវ កថិតានិ** អគ្គផលវសេន ទេសនាយ អាគតត្តា។

១០. អាបណសុត្តវណ្ណនា

៥២០. ឧបរិ សហ វិបស្សនាយ តយោ មគ្គាតិ វិបស្សនាយ សហ សោតាបត្តិផលតោ ឧបរិ តយោ មគ្គា។ មគ្គាធិគមេន ឥទានិ បច្ចក្ខភូតត្តា “ឥមេ ខោ តេ ធម្មា”តិ វុត្តា។ តត្ថ យំ អគ្គភូតំ, តស្ស វសេន ទស្សេតុំ “**អរហត្តផលិន្ទ្រិយំ នាមា**”តិ វុត្តំ ឥន្ទ្រិយភាវសាមញ្ញេន ឯកជ្ឈំ កត្វា។ **អតិវិជ្ឈិត្វា បស្សាមី**តិ សច្ឆិកត្វា យាថាវតោ បស្សាមិ។ **ចតូហិ ឥន្ទ្រិយេហី**តិ វីរិយិន្ទ្រិយាទីហិ ចតូហិ ឥន្ទ្រិយេហិ។ សា វិបស្សនាមគ្គផលសហគតា សិយាតិ មិស្សកា វុត្តា។

ជរាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សូករខតវគ្គោ

១. សាលសុត្តវណ្ណនា

៥២១. សូរភាវេនាតិ អតិសូរភាវេន។ **ពុជ្ឈនត្ថាយា**តិ សច្ចបដិវេធាយ។

២. មល្លិកសុត្តវណ្ណនា

៥២២. ចត្តារិ ឥន្ទ្រិយានីតិ បញ្ញិន្ទ្រិយំ ឋបេត្វា សេសានិ ចត្តារិ។ **“អរិយញាណំ លោកុត្តរ”**ន្តិ វុត្តំ មគ្គញាណំ កត្វា។ អរិយ-សទ្ទោ បន យថា តថា វិសុទ្ធេបិ ហោតីតិ តាទិសំ សន្ធាយ វុត្តំ **“តម្បិ បនា”**តិអាទិ។ យថា ហិ ចត្តារិន្ទ្រិយានិ មិស្សកានិ, ឯវំ បញ្ញិន្ទ្រិយម្បិ មិស្សកន្តិ វុច្ចមានេ ន កោចិ វិរោធោតិ អធិប្បាយេនាហ **“តម្បិ បន...បេ.... វដ្តតី”**តិ។

៣. សេខសុត្តវណ្ណនា

៥២៣. ន សក្កោតិ ឥន្ទ្រិយានំ អបរិបក្កត្តា។ **អត្ថីតិ បជានាតិ** នយគ្គាហេន, ន បច្ចក្ខតោ។ ន ហិ អរិយាបិ អនធិគតំ មគ្គផលំ បច្ចវេក្ខិតុំ សក្កោន្តិ។

៦. បតិដ្ឋិតសុត្តវណ្ណនា

៥២៦. សាសវេសូតិ ចតុរាសវវិនិមុត្តេសុ សេសធម្មេសុ អារម្មណេសុ។ តេសុបិ ឧប្បជ្ជនកអនត្ថតោ **ចិត្តំ រក្ខតិ នាម**។

៨. សូករខតសុត្តវណ្ណនា

៥២៨. តំ សន្ធាយាតិ តំ សូករខតលេណំ សន្ធាយ។ **ឯតំ** “សូករខតាយ”ន្តិ វចនំ វុត្តំ។ **ភាវនបុំសក**ន្តិ ភាវជោតកំ នបុំសកវចនំ យថា “វិសមំ វាតា វាយន្តិ, ឯកមន្តំ និសីទី”តិ។ កិច្ចបដិបត្តិ តេសំ សំកាសនដ្ឋេន សបតិសោ, សបតិសោ ឯវ **សប្បតិស្សោ**, សជេដ្ឋកោតិ អាហ **“សប្បតិស្សោតិ សជេដ្ឋកោ”**តិ។

សូករខតវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ពោធិបក្ខិយវគ្គវណ្ណនា

៥៣១-៦៥០. សត្តានំ ផលានំ ហេតុភូតានិ “ឥមេសំ ខោ, ភិក្ខវេ, បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ ភាវិតត្តា”តិអាទិនា វុត្តានិ, បញ្ចិន្ទ្រិយានិយេវ ផលូបចារេន **“សត្ត ផលានី”**តិ វុត្តានិ។ តានិ ច **បុព្ពភាគានិ** “ឥមេសំ, ភិក្ខវេ, បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ ភាវិតត្តា...បេ.... សត្តានិសំសា បាដិកង្ខា”តិ វចនតោ។ **តេសន្តិ** សត្តានំ ផលានំ។ “ទ្វិន្នំ ផលានំ អញ្ញតរំ ផល”ន្តិ ឯវំ អតីតសុត្តេ វុត្តានិ ហេដ្ឋា ទ្វេ ផលានិ នាមាតិ វទន្តិ។ យេហិ បន ឥន្ទ្រិយេហិ អញ្ញត្រ បន អន្តរាបរិនិព្ពាយី សេសានិ ផលានិ ហោន្តិ, តានិ ចត្តារិ សបុព្ពភាគានិ លោកុត្តរានីតិ វុត្តំ សិយា។

ឥន្ទ្រិយសំយុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សម្មប្បធានសំយុត្តវណ្ណនា

៦៥១-៧០៤. សម្មប្បធានសំយុត្តេ បុព្ពភាគវិបស្សនាវ កថិតា “អកុសលានំ ធម្មានំ បហានាយា”តិអាទិវចនតោ។

សម្មប្បធានសំយុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ពលសំយុត្តវណ្ណនា

៧០៥-៨១២. ពលសំយុត្តេ ពលានិ មិស្សកានេវ កថិតានិ “វិវេកនិស្សិត”ន្តិ វចនតោ។

ពលសំយុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ឥទ្ធិបាទសំយុត្តំ

១. ចាបាលវគ្គោ

១. អបារសុត្តវណ្ណនា

៨១៣. **ឆន្ទំ និស្សាយ បវត្តោ សមាធី**តិ កត្តុកម្យតាឆន្ទំ អធិបតឹ កត្វា បដិលទ្ធសមាធិ **ឆន្ទសមាធិ។ បធានសង្ខារា**តិ ចតុកិច្ចសាធកស្ស សម្មប្បធានវីរិយស្សេតំ អធិវចនំ។ **តេហី**តិ ឆន្ទសមាធិបធានសង្ខារេហិ។ **ឥទ្ធិយា បាទ**ន្តិ និប្ផត្តិបរិយាយេន ឥជ្ឈនដ្ឋេន, ឥជ្ឈន្តិ ឯតាយ សត្តា ឥទ្ធា វុទ្ធា ឧក្កំសគតា ហោន្តីតិ ឥមិនា វា បរិយាយេន “**ឥទ្ធី**”តិ សង្ខាតានំ ឧបចារជ្ឈានាទិកុសលចិត្តសម្បយុត្តានំ ឆន្ទសមាធិបធានសង្ខារានំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន បាទភូតំ, សេសចិត្តចេតសិករាសិន្តិ អត្ថោ។ សា ឯវ ច យថាវុត្តឥទ្ធិ យស្មា ហេដ្ឋិមា ហេដ្ឋិមា ឧបរិមាយ ឧបរិមាយ បាទភូតា, តស្មា វុត្តំ “**ឥទ្ធិភូតំ វា បាទន្តិ ឥទ្ធិបាទ**”ន្តិ។ **សេសេសូ**តិ វីរិយសមាធិអាទីសុ។ តត្ថ ហិ វីរិយំ ចិត្តំ វីមំសំ អធិបតឹ កត្វា បដិលទ្ធសមាធិ វីមំសាសមាធីតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ ឥទ្ធិបាទសំយុត្តេ។ **ឯកបរិច្ឆេទោវ** អត្ថនិទ្ទេសោ។

៥. ឥទ្ធិបទេសសុត្តវណ្ណនា

៨១៧. **ឥទ្ធិបទេស**ន្តិ ឥទ្ធិយា ឯកទេសំ។ កោ បន សោតិ អាហ – “**តយោ ច មគ្គេ តីណិ ច ផលានី**”តិ។

៦. សមត្តសុត្តវណ្ណនា

៨១៨. **សមត្ត**ន្តិ សាមញ្ញស្ស សមំ អត្តនំ ឥជ្ឈនំ សមត្តំ បរិបុណ្ណំ។ **វិវដ្ដបាទកា ឯវ ឥទ្ធិបាទា កថិតា** “អបារា បារំ គមនាយ សំវត្តន្តី”តិអាទិវចនតោ។

១០. ចេតិយសុត្តវណ្ណនា

៨២២. **ឧទេនយក្ខស្ស ចេតិយដ្ឋានេ**តិ ឧទេនស្ស នាម យក្ខស្ស ទេវាយតនសង្ខេបេន ឥដ្ឋកាហិ កតេ មហាជនស្ស ចិត្តីកតដ្ឋានេ។ **កតវិហារោ**តិ ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្ស តត្ថ កតវិហារោ។ **វុច្ចតី**តិ បុរិមវោហារេន “ឧទេនចេតិយ”ន្តិ វុច្ចតិ។ **គោតមកាទីសុបី**តិ គោតមកចេតិយន្តិ ឯវមាទីសុបិ។ **ឯសេវ នយោ**តិ ចេតិយដ្ឋានេ កតវិហារភាវំ អតិទិសតិ។ **វឌ្ឍិតា**តិ ភាវនាបារិបូរិវសេន បរិព្រូហិតា។ **បុនប្បុនំ កតា**តិ ភាវនាយ ពហុលីករណវសេន អបរាបរំ បវត្តិតា អានីតា។ **យុត្តយានំ វិយ កតា**តិ យថា យុត្តមាជញ្ញយានំ ឆេកេន សារថិនា អធិដ្ឋិតំ យថារុចិ បវត្តិមរហតិ, ឯវំ យថារុចិ បវត្តនារហតំ គមិតា។ **បតិដ្ឋានដ្ឋេនា**តិ អធិដ្ឋានដ្ឋេន។ **វត្ថុ វិយ កតា**តិ សព្ពសោ ឧបក្កិលេសវិសោធនេន ឥទ្ធិវិសេសានំ បវត្តិដ្ឋានភាវតោ សុវិសោធិតបរិស្សយវត្ថុ វិយ កតា។ **អធិដ្ឋិតា**តិ បដិបក្ខទូរីភាវតោ សុភាវិតភាវេន តំតំអធិដ្ឋានយោគ្យតាយ ឋបិតា។ **សមន្តតោ ចិតា**តិ សព្ពភាគេន ភាវនុបចយំ គមិតា។ តេនាហ “**សុវឌ្ឍិតា**”តិ។ **សុដ្ឋុ សមារទ្ធា**តិ ឥទ្ធិភាវនាយ សិខប្បត្តិយា សម្មទេវ សំសេវិតា។

អនិយមេនាតិ “យស្ស កស្សចី”តិ អនិយតវចនេន។ **និយមេត្វា**តិ “តថាគតស្សា”តិ សរូបគ្គហណេន និយមេត្វា។ **អាយុប្បមាណ**ន្តិ បរមាយុប្បមាណំ វទតិ។ តស្សេវ គហណេ ការណំ ព្រហ្មជាលវណ្ណនាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **មហាសីវត្ថេរោ** បន មហាពោធិសត្តានំ ចរិមភវេ បដិសន្ធិទាយិនោ កម្មស្ស អសង្ខេយ្យាយុកតាសំវត្តនសមត្ថតំ ហទយេ ឋបេត្វា ពុទ្ធានំ អាយុសង្ខារស្ស បរិស្សយវិក្ខម្ភនសមត្ថតា បាឡិយំ អាគតា ឯវាតិ ឥមំ ភទ្ទកប្បមេវ តិដ្ឋេយ្យាតិ អវោច។

ខណ្ឌិច្ចាទីហិ អភិភុយ្យតីតិ ឯតេន យថា ឥទ្ធិពលេន ជរាយ ន បដិឃាតោ, ឯវំ តេន មរណស្សបិ ន បដិឃាតោតិ អត្ថតោ អាបន្នមេវាតិ។ “ក្វ សរោ ខិត្តោ, ក្វចនិ បតិតោ”តិ អញ្ញថា វុឌ្ឍិតេនបិ ថេរវាទេន អដ្ឋកថាវចនមេវ សមត្ថិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ “**សោ បន ន រុច្ចតិ…បេ…. និយមិត**”ន្តិ។

បរិយុដ្ឋិតចិត្តោតិ យថា កិញ្ចិ អត្ថានត្ថំ សល្លក្ខេតុំ ន សក្កា, ឯវំ អភិភូតចិត្តោ។ សោ បន អភិភវោ មហតា ឧទកោឃេន អប្បកស្ស ឧទកស្ស អជ្ឈោត្ថរណំ វិយ អហោសីតិ វុត្តំ “**អជ្ឈោត្ថដចិត្តោ**”តិ។ **អញ្ញោ**តិ ថេរតោ, អរិយេហិ វា អញ្ញោ យោ កោចិ បរោ បុថុជ្ជនោ។ បុថុជ្ជនគ្គហណញ្ចេត្ថ យថា សព្ពេន សព្ពំ

អប្បហីនវិបល្លាសោ មារេន បរិយុដ្ឋិតចិត្តោ កិញ្ចិ អត្ថានត្ថំ សល្លក្ខេតុំ ន សក្កោតិ, ឯវំ ថេរោ ភគវតា កតំ និមិត្តោភាសំ សព្ពសោ ន សល្លក្ខេសីតិ ទស្សេនត្ថំ។ តេនាហ **"មារោ ហិ"**តិអាទិ។ **ចត្តារោ វិបល្លាសា**តិ អសុភេ "សុភ"ន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ, ចិត្តវិបល្លាសោ, ទុក្ខេ "សុខ"ន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ, ចិត្តវិបល្លាសោតិ ឥមេ ចត្តារោ វិបល្លាសា។ **តេនា**តិ យទិបិ ឥតរេ អដ្ឋ វិបល្លាសា បហីនា, យថាវុត្តានំ ចតុន្នំ វិបល្លាសានំ អប្បហីនភាវេន។ **អស្សា**តិ ថេរស្ស។

មទ្ទតីតិ ផុសនមត្តេន មទ្ទន្តោ វិយ ហោតិ, អញ្ញថា តេន មទ្ទិតេ សត្តានំ មរណមេវ សិយា, កឹ សក្ខិស្សតិ ន សក្ខិស្សតីតិ អធិប្បាយោ។ កស្មា ន សក្ខិស្សតិ? ននុ ឯស អគ្គសាវកស្ស មហិទ្ធិកស្ស មហានុភាវស្ស កុច្ឆឹ បវិដ្ឋោតិ? សច្ចំ បវិដ្ឋោ, តញ្ច ខោ អត្តនោ មហានុភាវស្ស ទស្សនត្ថំ, ន វិពាធនាធិប្បាយេន។ វិពាធនាធិប្បាយេន បន ឥធ **"កឹ សក្ខិស្សតី"**តិ វុត្តំ ហទយមទ្ទនស្ស អធិកតត្តា។ **និមិត្តោភាស**ន្តិ ឯត្ថ "តិដ្ឋតុ ភគវា កប្ប"ន្តិ សកលកប្បំ អវដ្ឋានយាចនាយ "យស្ស កស្សចិ, អានន្ទ, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ភាវិតា"តិអាទិនា អញ្ញាបទេសេន អត្តនោ ចតុរិទ្ធិបាទភាវនានុភាវេន កប្បំ អវដ្ឋានសមត្ថតាវសេន សញ្ញុប្បាទនំ និមិត្តំ។ តថា បន បរិយាយគ្គហណំ មុញ្ចិត្វា ឧជុកំយេវ អត្តនោ អធិប្បាយវិភាវនំ ឱភាសោ។ **ជានន្តោយេវា**តិ មារេន បរិយុដ្ឋិតភាវំ ជានន្តោ ឯវំ។ អត្តនោ អបរាធហេតុកោ សត្តានំ សោកោ តនុកោ ហោតិ, ន ពលវាតិ អាហ – **"ទោសារោបនេន សោកតនុករណត្ថ"**ន្តិ។ កឹ បន ថេរោ មារេន បរិយុដ្ឋិតចិត្តកាលេ បវត្តឹ បច្ឆា ជានាតីតិ? ន ជានាតិ សភាវេន, ពុទ្ធានុភាវេន បន ជានាតិ។

អនត្ថេ និយោជេន្តោ គុណមារណេន **មារេតិ,** វិរាគវិពន្ធនេន វា ជាតិនិមិត្តតាយ តត្ថ តត្ថ ជាតំ មារេន្តោ វិយ ហោតីតិ **"មារេតីតិ មារោ"**តិ វុត្តំ។ អតិបាបត្តា **បាបិមា**។ កណ្ហធម្មសមន្នាគតោ **កណ្ហោ**។ វិរាគាទិគុណានំ អន្តករណតោ **អន្តកោ**។ សត្តានំ អនត្ថាវហំ បដិបត្តឹ ន មុញ្ចតីតិ **នមុចិ**។ អត្តនោ មារបាសេន បមត្តេ ពន្ធតិ, បមត្តា វា ពន្ធូ ឯតស្សាតិ **បមត្តពន្ធុ**។ សត្តមសត្តាហតោ បរំ សត្ត អហានិ សន្ធាយាហ **"អដ្ឋមេ សត្តាហេ"**តិ, ន បន បល្លង្កសត្តាហាទិ វិយ និយតកិច្ចស្ស អដ្ឋមសត្តាហស្ស នាម លព្ភនតោ។ សត្តមសត្តាហស្ស ហិ បរតោ អជបាលនិគ្រោធមូលេ ព្រហ្មុនោ សក្កស្ស ច បដិញ្ញាតធម្មទេសនំ ភគវន្តំ ញត្វា "ឥទានិ សត្តេ ធម្មទេសនាយ មម វិសយំ អតិក្កាមេស្សតី"តិ សញ្ជាតទោមនស្សោ ហុត្វា ឋិតោ ចិន្តេសិ, "ហន្ទាហំ ទានិ នំ ឧបាយេន បរិនិព្ពាបេស្សាមិ, ឯវមស្ស មនោរថោ អញ្ញថត្តំ គមិស្សតិ, មម មនោរថោ ឥជ្ឈិស្សតី"តិ ចិន្តេត្វា ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ឯកមន្តំ ឋិតោ – "បរិនិព្ពាតុ ទានិ, ភន្តេ, ភគវា"តិអាទិនា បរិនិព្ពានំ យាចិ។ តំ សន្ធាយ វុត្តំ "អដ្ឋមេ សត្តាហេ"តិអាទិ។ តត្ថ **អជ្ជា**តិ អាយុសង្ខារោស្សជ្ជនទិវសំ សន្ធាយាហ។ ភគវា ចស្ស អតិពន្ធនាធិប្បាយំ ជានន្តោបិ តំ អនាវិកត្វា បរិនិព្ពានស្ស អកាលភាវមេវ បកាសេន្តោ យាចនំ បដិក្ខិបិ។ តេនាហ **"ន តាវាហ"**ន្តិអាទិ។

មគ្គវសេន ព្យត្តាតិ សច្ចបដិវេធវេយ្យត្តិយេន ព្យត្តា។ **តថេវ វិនីតា**តិ មគ្គវសេន កិលេសានំ សមុច្ឆេទវិនយេន វិនីតា។ **តថា វិសារទា**តិ អរិយមគ្គាធិគមេនេវ សត្ថុសាសនេ វេសារជ្ជប្បត្តិយា វិសារទា, សារជ្ជករានំ ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាទិបាបធម្មានំ វិគមេន វិសារទភាវំ បត្តាតិ អត្ថោ។ យស្ស សុតស្ស វសេន វដ្ដទុក្ខតោ និស្សរណំ សម្ភវតិ, តំ ឥធ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន "សុត"ន្តិ អធិប្បេតន្តិ អាហ **"តេបិដកវសេនា"**តិ។ តិណ្ណំ បិដកានំ សមូហោ **តេបិដកំ,** តីណិ វា បិដកានិ តិបិដកំ, តិបិដកមេវ **តេបិដកំ,** តស្ស វសេន។ **តមេវា**តិ យំ តំ តេបិដកំ សោតព្ពភាវេន សុតន្តិ វុត្តំ, តមេវ។ **ធម្ម**ន្តិ បរិយត្តិធម្មំ។ **ធារេន្តី**តិ សុវណ្ណភាជនេ បក្ខិត្តសីហវសំ វិយ អវិនស្សន្តំ កត្វា សុប្បគុណសុប្បវត្តិភាវេន ធារេន្តិ ហទយេ ឋបេន្តិ។ ឥតិ បរិយត្តិធម្មវសេន ពាហុស្សុតធម្មធរភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បដិវេធវសេនបិ តំ ទស្សេន្តោ **"អថ វា"**តិអាទិ វុត្តំ។ **អរិយធម្មស្សា**តិ មគ្គផលធម្មស្ស, នវវិធស្ស វា លោកុត្តរធម្មស្ស។ **អនុធម្មភូត**ន្តិ អធិគមាយានុរូបំ ធម្មភូតំ។ **អនុច្ឆវិកបដិបទ**ន្តិ តមេវ វិបស្សនាធម្មមាហ, ឆព្ពិធា វិសុទ្ធិយោ វា។ **អនុធម្ម**ន្តិ និព្ពានធម្មស្ស អនុធម្មោ, យថាវុត្តបដិបទា, តស្សានុរូបំ អភិសល្លេខិតំ អប្បិច្ឆតាទិធម្មំ។ **ចរណសីលា**តិ សមាទាយ វត្តនសីលា។ អនុមគ្គផលធម្មោ ឯតិស្សាតិ វា **អនុធម្មា,** វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនា, តស្ស ចរណសីលា។ **អត្តនោ អាចរិយវាទ**ន្តិ អត្តនោ អាចរិយស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស វាទំ។ សទេវកស្ស លោកស្ស អាចារសិក្ខាបនេន **អាចរិយោ,** ភគវា, តស្ស វាទោ, ចតុសច្ចទេសនា។

អាចិក្ខិស្សន្តីតិ អាទិតោ កថេស្សន្តិ, អត្តនា ឧគ្គហិតនិយាមេន បរេ ឧគ្គណ្ហាបេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ **ទេសេស្សន្តី**តិ វាចេស្សន្តិ, បាឡឹ សម្មា បពោធេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ **បញ្ញបេស្សន្តី**តិ បជានាបេស្សន្តិ, សង្កាសេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ **បដ្ឋបេស្សន្តី**តិ បការេហិ បបេស្សន្តិ, បកាសេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ **វិវរិស្សន្តី**តិ វិវដំ ករិស្សន្តិ។ **វិភជិស្សន្តី**តិ វិភត្តំ ករិស្សន្តិ។ **ឧត្តានីករិស្សន្តី**តិ អនុត្តានំ គម្ភីរំ ឧត្តានំ បាកដំ ករិស្សន្តិ។ **សហធម្មេនា**តិ ឯត្ថ **ធម្ម**-សទ្ទោ ការណបរិយាយោ "ហេតុម្ហិ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា"តិអាទីសុ (វិភ. ៧២០) វិយាតិ អាហ **"សហេតុកេន សការណេន វចនេនា"**តិ។

សប្បាដិហារិយន្តិ សនិស្សរណំ។ យថា បរវាទំ ភញ្ជិត្វា សកវាទោ បតិដ្ឋហតិ, ឯវំ ហេតុទាហរណេហិ យថាធិគតមត្ថំ សម្បាទេត្វា ធម្មំ កថេស្សន្តិ។ តេនាហ “**និយ្យានិកំ កត្វា ធម្មំ ទេសេស្សន្តី**”តិ , នវវិធំ លោកុត្តរំ ធម្មំ បពោធេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច “បញ្ញបេស្សន្តី”តិអាទីហិ ឆហិ បទេហិ ឆ អត្ថបទានិ ទស្សិតានិ, អាទិតោ បន ទ្វីហិ បទេហិ ឆ ព្យញ្ជនបទានិ។ ឯត្តាវតា តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ សំវណ្ណនានយេន សង្គហេត្វា ទស្សិតំ ហោតិ។ វុត្តញ្ហេតំ **នេត្តិយំ** (នេត្តិ. សង្គហវារ) “ទ្វាទស បទានិ សុត្តំ, តំ សព្ពំ ព្យញ្ជនញ្ច អត្ថោ ចា”តិ។

សិក្ខត្តយសង្គហិតន្តិ អធិសីលសិក្ខាទិសិក្ខត្តយសង្គហំ។ **សកលំ សាសនព្រហ្មចរិយ**ន្តិ អនវសេសំ សត្ថុ សាសនភូតំ សេដ្ឋចរិយំ។ **សមិទ្ធ**ន្តិ សម្មទេវ វឌ្ឍិតំ។ **ឈានស្សាទវសេនា**តិ តេហិ តេហិ ភិក្ខូហិ សមធិគតឈានសុខវសេន។ **វុឌ្ឍិប្បត្ត**ន្តិ ឧឡារបណីតភាវូបគមនេន សព្ពសោ បរិវុឌ្ឍិមុបគតំ។ **សព្ពបាលិផុល្លំ វិយ** អភិញ្ញាសម្បទាហិ សាសនាភិវុឌ្ឍិយា មត្ថកប្បត្តិតោ។ **បតិដ្ឋិតវសេនា**តិ បតិដ្ឋានវសេន, បតិដ្ឋប្បត្តិយាតិ អត្ថោ។ បដិវេធវសេន ពហុនោ ជនស្ស ហិតំ **ពាហុជញ្ញំ**។ តេនាហ “**មហាជនាភិសមយវសេនា**”តិ។ បុថុ បុថុលំ ភូតំ ជាតំ, បុថុត្តំ ភូតំ បត្តន្តិ វា **បុថុភូតំ**។ តេនាហ “**សព្ពាការេន បុថុលភាវប្បត្ត**”ន្តិ។ **សុដ្ឋុ បកាសិត**ន្តិ សម្មទេវ អាទិកល្យាណាទិភាវេន បវេទិតំ។

សតី សូបដ្ឋិតំ កត្វាតិ អយំ កាយាទិវិភាគោ អត្តភាវសញ្ញិតោ ទុក្ខភារោ មយា ឯត្តកំ កាលំ វហិតោ, ឥទានិ បន ន វហិតព្ពោ, ឯតស្ស អវហនត្ថំ ចិរតរំ កាលំ អរិយមគ្គសម្ភារោ សម្ភតោ, ស្វាយំ អរិយមគ្គោ បដិវិទ្ធោ, យតោ ឥមេ កាយាទយោ អសុភាទិតោ សភាវាទិតោ សម្មទេវ បរិញ្ញាតាតិ ចតុព្ពិធម្បិ សតី យថាតថំ វិសយេ សុដ្ឋុ ឧបដ្ឋិតំ កត្វា។ **ញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា**តិ យស្មា ឥមស្ស អត្តភាវសញ្ញិតស្ស ទុក្ខភារស្ស វហនេ បយោជនភូតំ អត្តហិតំ ពោធិមូលេ ឯវ បរិសមាបិតំ, បរហិតំ បន ពុទ្ធវេនេយ្យវិនយនំ បរិសមាបិតំ មត្ថកប្បត្តំ, តំ ទានិ មាសត្តយេនេវ បរិសមាបនំ បាបុណិស្សតិ, តស្មា អាហ “វិសាខបុណ្ណមាយំ បរិនិព្ពាយិស្សាមី”តិ, ឯវំ ពុទ្ធញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា សច្ចភាគេន វិនិច្ឆយំ កត្វា។ **អាយុសង្ខារំ វិស្សជី**តិ អាយុនោ ជីវិតស្ស អភិសង្ខរណំ ផលសមាបត្តិធម្មំ ន សមាបជ្ជិស្សាមីតិ វិស្សជិ, តំ វិស្សជ្ជនេនេវ តេន អភិសង្ខរីយមានំ ជីវិតសង្ខារំ ន បវត្តយិស្សាមីតិ វិស្សជិ។ តេនាហ “**តត្ថា**”តិអាទិ។

ឋានមហន្តតាយបិ បវត្តិអាការមហន្តតាយបិ **មហន្តោ បថវីកម្បោ**។ តត្ថ ឋានមហន្តតាយ ភូមិចាលស្ស មហន្តតំ ទស្សេតុំ “**តទា...បេ.... អកម្បិត្ថា**”តិ វុត្តំ, សា បន ជាតិខេត្តភូតា ទសសហស្សី លោកធាតុ ឯវ, ន យា កាចិ។ យា មហាភិនីហារមហាជាតិអាទីសុបិ អកម្បិត្ថ, តទាបិ តត្តកាយ ឯវ កម្បនេ កឹ ការណំ? ជាតិខេត្តភាវេន តស្សេវ អាទិតោ បរិគ្គហស្ស កតត្តា, បរិគ្គហណញ្ចស្ស ធម្មតាវសេន វេទិតព្ពំ។ តថា ហិ បុរិមពុទ្ធានម្បិ តត្តកមេវ ជាតិខេត្តំ អហោសិ។ តថា ហិ វុត្តំ “ទសសហស្សី លោកធាតុ និស្សទ្ទា ហោតិ និរាកុលា... បេ.... មហាសមុទ្ទោ អាភុជតិ, ទសសហស្សី បកម្បតី”តិ ច អាទិ។ ឧទកបរិយន្តំ កត្វា ឆប្បការប្បវេធនេន។ អវិតរាគេ ភឹសេតីតិ ភឹសនោ, សោ ឯវ **ភឹសនកោ**តិ អាហ “**ភយជនកោ**”តិ។ **ទេវភេរិយោ**តិ ទេវទុន្ទុភិសទ្ទស្ស បរិយាយវចនមត្តំ, ន ចេត្ថ កាចិ ភេរី ទេវទុន្ទុភីតិ អធិប្បេតា, អថ ខោ ឧប្បាតភាវេន លព្ភមានោ អាកាសតោ និគ្ឃោសសទ្ទោ។ តេនាហ “**ទេវោ**”តិអាទិ។ **ទេវោ**តិ មេឃោ។ តស្ស ហិ តទា អច្ឆភាវេន អាកាសស្ស វស្សាភាវេន សុក្ខគជ្ជិតសញ្ញិតេ សទ្ទេ និច្ឆរន្តេ ទេវទុន្ទុភិសមញ្ញា។ តេនាហ “**ទេវោ សុក្ខគជ្ជិតំ គជ្ជី**”តិ។

បីតិវេគវិស្សដ្ឋន្តិ “ឯវំ ចិរតរកាលំ វហិតោ អយំ អត្តភាវសញ្ញិតោ ទុក្ខភារោ, ទានិ ន ចិរស្សេវ និក្ខិបិស្សាមី”តិ សញ្ជាតសោមនស្សោ ភគវា សភាវេនេវ បីតិវេគវិស្សដ្ឋំ ឧទានំ ឧទានេតិ, ឯវំ ឧទានេនេត្ថេន អយម្បិ អត្ថោ សាធិតោ ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ អដ្ឋកថាយំ “**កស្មា**”តិអាទិ វុត្តំ។

តុលីយតីតិ **តុល**ន្តិ តុល-សទ្ទោ កម្មសាធនោតិ ទស្សេតុំ “**តុលិត**”ន្តិ វុត្តំ។ អប្បានុភាវតាយ **បរិច្ឆិន្នំ**។ តថា ហិ តំ បដិបក្ខេន បរិតោ ខណ្ឌិតភាវេន បរិត្តន្តិ វុច្ចតិ។ បដិបក្ខវិក្ខម្ភនតោ ទីឃសន្តានតាយ វិបុលផលតាយ ច **ន តុលំ ន បរិច្ឆិន្នំ**។ យេហិ ការណេហិ បុព្ពេ អវិសេសតោ “មហគ្គតំ អតុល”ន្តិ វុត្តំ, តានិ ការណានិ រូបាវចរតោ អារុប្បស្ស សាតិសយំ វិជ្ជន្តីតិ **អរូបាវចរំ អតុល**ន្តិ វុត្តំ, ឥតរញ្ច តុលន្តិ។ **អប្បវិបាក**ន្តិ តីសុបិ កម្មេសុ យំ អប្បវិបាកំ ហីនំ, តំ តុលំ។ **ពហុវិបាក**ន្តិ យំ មហាវិបាកំ បណីតំ, តំ អតុលំ។ យំ បនេត្ថ មជ្ឈិមំ, តំ ហីនំ ឧក្កដ្ឋន្តិ ទ្វិធា ភិន្ទិត្វា ទ្វីសុ ភាគេសុ បក្ខិបិតព្ពំ។ ហីនត្តិកវណ្ណនាយំ វុត្តនយេនេវ អប្បពហុវិបាកតំ និទ្ធារេត្វា តស្ស វសេន តុលាតុលភាវោ វេទិតព្ពោ។ សម្ភវតិ ឯតស្មាតិ **សម្ភវោ**តិ អាហ “**សម្ភវ^ ហេតុភូត**”ន្តិ។ **និយកជ្ឈត្តរតោ**តិ សសន្តានធម្មេសុ វិបស្សនាវសេន គោចរាសេវនាយ ច រតោ។ សវិបាកំ សមានំ បវត្តិវិបាកមត្តទាយិកម្មំ សវិបាកដ្ឋេន សម្ភវំ, ន ច តំ កាមាទិ^ ភវាភិសង្ខារកន្តិ តតោ វិសេសនត្ថំ សម្ភវន្តិ វត្វា “**ភវសង្ខារ**”ន្តិ វុត្តំ។ **ឱស្សជី**តិ អរិយមគ្គេន អវស្សជិ។ **កវចំ វិយ** អត្តភាវំ បរិយោនន្ធិត្វា ឋិតំ អត្តនិ សម្ភូតត្តា **អត្ត**

សម្ពរំ កិលេសញ្ច អភិន្ទីតិ កិលេសភេទសហភាវិកម្មោស្សជ្ជនំ ទស្សេន្តោ តទុភយស្ស ការណមាហ “**អជ្ឈត្តរតោ សមាហិតោ**”តិ។

បឋមវិកប្បេ អវសជ្ជនមេវ វុត្តំ។ ឯត្ថ អវសជ្ជនាការោតិ តំ ទស្សេន្តោ “**អថ វា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តីរេន្តោ**តិ “ឧប្បាទោ ភយំ, អនុប្បាទោ ខេម”ន្តិអាទិនា វីមំសន្តោ។ **តុលេន្តោ តីរេន្តោ**តិអាទិនា សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**បញ្ចក្ខន្ធា**”តិអាទី វត្វា ភវសង្ខារស្ស អវសជ្ជនាការំ សរូបតោ ទស្សេតិ។ **ឯវ**ន្តិអាទិនា បន ឧទានគាថាវណ្ណនាយំ អាទិតោ វុត្តមត្ថំ និគមនវសេន ទស្សេតិ។ **អភីតភាវញ្ញាបនត្ថញ្ចា**តិ អយម្បិ អត្ថោ សង្គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ចាបាលវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. បាសាទកម្បនវគ្គោ

១-២. បុព្ពសុត្តាទិវណ្ណនា

៨២៣-៨២៤. **បរតោ** តមស្មឹ បាសាទកម្បនវគ្គេ ទសមសុត្តេ **អាវិ ភវិស្សន្តិ។ ឆអភិញ្ញាបាទកា**តិ ឆន្នំ អភិញ្ញានំ បាទកភូតា បធានភូតា។ យថា បឋមសុត្តេ, តថា ទុតិយតតិយសុត្តេសុបិ ច ឆអភិញ្ញាបាទកា ឥទ្ធិបាទា កថិតាតិ អត្ថោ។

៣. ឆន្ទសមាធិសុត្តវណ្ណនា

៨២៥. យោ សមាធិស្ស និស្សយភូតោ ឆន្ទោ, សោ ឥធាធិប្បេតោតិ អាហ “**ឆន្ទន្តិ កត្តុកម្យតាឆន្ទ**”ន្តិ។ តស្ស ច អធិបតេយ្យដ្ឋោ និស្សយដ្ឋោ, ន វិនា តំ ឆន្ទំ និស្សាយាតិ អាហ – “**និស្សាយាតិ និស្សយំ កត្វា, អធិបតឹ កត្វាតិ អត្ថោ**”តិ។ **បធានភូតា**តិ សេដ្ឋភូតា, សេដ្ឋភាវោ ច ឯកស្សាបិ ចតុកិច្ចសាធនវសេន បវត្តិយា, តតោ ឯវ ពហុវចននិទ្ទេសោ, បធានសង្ខារដ្ឋេន បធានសង្ខរណតោ។ “ឆន្ទំ ចេ និស្សាយ…បេ.… អយំ វុច្ចតិ ឆន្ទសមាធី”តិ ឥមាយ បាឡិយា ឆន្ទាធិបតិ សមាធិ **ឆន្ទសមាធី**តិ អធិបតិសទ្ទលោបំ កត្វា សមាសោ វុត្តោតិ វិញ្ញាយតិ, អធិបតិសទ្ទត្ថទស្សនវសេន វា ឆន្ទហេតុកោ, ឆន្ទាធិកោ វា សមាធិ **ឆន្ទសមាធិ**។ តេន “ឆន្ទសមាធិនា ចេវ បធានសង្ខារេហិ បធានភូតសង្ខារេហិ ច សមន្នាគតា”តិ វត្តតិ, តំ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **បធានភូតា**តិ វីរិយភូតា។ កេចិ វទន្តិ – “សង្ខតសង្ខារាទិនិវត្តនត្ថំ បធានគ្គហណ”ន្តិ។ អថ វា តំ តំ វិសេសំ សង្ខរោតីតិ **សង្ខារោ**, សព្ពម្បិ វីរិយំ។ តត្ថ ចតុកិច្ចសាធកតោ តទញ្ញស្ស និវត្តនត្ថំ **បធាន**គ្គហណន្តិ។ យថា ឆន្ទោ ឆន្ទសមាធិនា ចេវ បធានសង្ខារេហិ ច សមន្នាគតោ, ឯវំ ឆន្ទសមាធិ ឆន្ទេន ចេវ បធានសង្ខារេហិ ច សមន្នាគតោ។ បធានសង្ខារាបិ ឆន្ទេន ចេវ ឆន្ទសមាធិនា ច សមន្នាគតាតិ តីសុបិ បទេសុ សមន្នាគតសទ្ទោ យោជេតព្ពោ។ **តស្មា**តិ យស្មា តយោបិ ឆន្ទាទយោ ឯកចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នា, តស្មា សព្ពេ តេ ធម្មា ឯកតោ កត្វា “អយំ វុច្ចតិ…បេ.… ឥទ្ធិបាទោ”តិ វុត្តន្តិ។ ឯវំ ឆន្ទាទីនំយេវ ចេត្ថ ឥទ្ធិបាទភាវោ វុត្តោ, វិភង្គេ បន តេសំ ឥទ្ធិភាវោ សម្បយុត្តានំ ឥទ្ធិបាទភាវោ វុត្តោតិ ទស្សេន្តោ “**ឥទ្ធិបាទវិភង្គេ បនា**”តិអាទិមាហ។

ឥទានិ នេសំ ឥទ្ធិបាទតាបិ សម្ភវតីតិ ទស្សេន្តោ “**អបិចា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ ឆន្ទញ្ហិ ភាវយតោ បធានំ កត្វា ភាវេន្តស្ស តថា បវត្តបុព្ពាភិសង្ខារវសេន ឥជ្ឈមានោ ឆន្ទោ **ឥទ្ធិ** នាម, តស្ស និស្សយភូតា បធានសង្ខារា **ឥទ្ធិបាទោ** នាម។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ តថា ភាវយន្តស្ស មុខ្យតាមត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ, ឥជ្ឈនត្ថោ បន សព្ពេសំ សមានន្តិ ទស្សេន្តោ “**សម្បយុត្ត…បេ.… ឥជ្ឈន្តិយេវា**”តិ អាហ។

ឥទ្ធិបាទេ អសង្ករតោ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឆន្ទាទយោ**តិ ឆន្ទសមាធិបធានសង្ខារា។ **សេសិទ្ធិបាទេសូ**តិ វីរិយិទ្ធិបាទាទីសុ។ តត្ថ វីរិយសមាធិបធានសង្ខារសមន្នាគតោតិ ទ្វិក្ខត្តុំ វីរិយំ អាគតំ, តត្ថ បុរិមំ សមាធិវិសេសំ, វីរិយាធិបតិសមាធិ ឯវ វីរិយសមាធីតិ ទុតិយំ សមន្នាគមង្គទស្សនំ។ ទ្វេយេវ ហិ សព្ពត្ថ សមន្នាគមង្គានិ សមាធិ បធានសង្ខារោ ច, ឆន្ទាទយោ សមាធិវិសេសនានិ, បធានសង្ខារោ បន បធានវចនេនេវ វិសេសិតោ, ន ឆន្ទាទីហីតិ ន ឥធ វីរិយាធិបតិតា បធានសង្ខារស្ស វុត្តា ហោតិ។ វីរិយញ្ច សមាធឹ វិសេសេត្វា ឋិតមេវ សមន្នាគមង្គវសេន បធានសង្ខារវចនេន វុត្តន្តិ នាបិ ទ្វីហិ វីរិយេហិ សមន្នាគមោ វុត្តោ ហោតិ។ យស្មា បន ឆន្ទាទីហិ វិសិដ្ឋោ សមាធិ, តថាបិ វិសិដ្ឋេនេវ ច តេន សម្បយុត្តោ បធានសង្ខារោ សេសធម្មា ច, តស្មា សមាធិវិសេសនានំ វសេន ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា វុត្តា, វិសេសនភាវោ ច ឆន្ទាទីនំ តំតំអវស្សយទស្សនវសេន ហោតីតិ “ឆន្ទសមាធិ…បេ.… ឥទ្ធិបាទោ”តិ ឯត្ថ និស្សយត្ថេបិ បាទ-សទ្ទេ ឧបាទា

យដ្ឋេន ឆន្ទាទីនំ ឥទ្ធិបាទតា វុត្តា ហោតិ, តេនេវ **អភិធម្មេ ឧត្តរចូឡភាជនិយេ** “ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ឆន្ទិទ្ធិបាទោ”តិអាទិនា (វិភ. ៤៥៧) ឆន្ទាទីនំយេវ ឥទ្ធិបាទតា វុត្តា, បញ្ហបុច្ឆកេ ច – “ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ឥធ ភិក្ខុ ឆន្ទសមាធិ”តិអាទិនាវ (វិភ. ៤៣១) ឧទ្ទេសំ កត្វាបិ បុន ឆន្ទាទីនំយេវ កុសលាទិភាវោ វិភត្តោ។ ឧបាយិទ្ធិបាទទស្សនត្ថមេវ ហិ និស្សយិទ្ធិបាទទស្សនំ កតំ, អញ្ញថា ចតុព្ពិធតា ន ហោតីតិ អយមេត្ថ បាឡិវសេន អត្ថវិនិច្ឆយោ។ តត្ថ **ឧបាយិទ្ធិបាទទស្សនត្ថមេវា**តិ ឆន្ទាទិកេ ធុរេ ជេដ្ឋកេ បុព្ពង្គមេ កត្វា និព្ពត្តិតសមាធិ ឆន្ទាធិបតិសមាធីតិ ឆន្ទាទីនំ ឥទ្ធិយា អធិគមូបាយទស្សនំ ឧបាយិទ្ធិបាទទស្សនំ, តទត្ថមេវ “តថាភូតស្ស វេទនាក្ខន្ធោ…បេ.… វិញ្ញាណក្ខន្ធោ”តិ តត្ថ តត្ថ បាឡិយំ និស្សយិទ្ធិបាទទស្សនំ កតំ ឆន្ទាទិវិសិដ្ឋានំយេវ វេទនាក្ខន្ធាទីនំ អធិប្បេតត្តា។ ឯវញ្ចេតំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ, អញ្ញថា កេវលំ ឥទ្ធិសម្បយុត្តានំយេវ ខន្ធានំ វសេន ឥទ្ធិបាទភាវេ គយ្ហមានេ តេសំ ចតុព្ពិធតា ន ហោតិ វិសេសការណភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

កេចីតិ ឧត្តរវិហារវាសិនោ។ **អនិព្ពត្តោ**តិ ហេតុបច្ចយេហិ ន និព្ពត្តោ, ន សភាវធម្មោ, បញ្ញត្តិមត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ វាទមទ្ទនត្ថាយ ហោតិ, អភិធម្មេ ច អាគតោ ឧត្តរចូឡវារោតិ យោជនា។ **ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា**តិអាទិ ឧត្តរចូឡវារទស្សនំ។ ឥមេ បន ឧត្តរចូឡវារេ អាគតា ឥទ្ធិបាទា។

រដ្ឋបាលត្ថេរោ ឆន្ទេ សតិ កថំ នានុជានិស្សន្តីតិ សត្តាហានិ ភត្តានិ អភុញ្ជិត្វា មាតាបិតរោ អនុជានាបេត្វា បព្ពជិត្វា ឆន្ទមេវ និស្សាយ អរហត្តំ បាបុណីតិ អាហ – **“រដ្ឋបាលត្ថេរោ ឆន្ទំ ធុរំ កត្វា លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេសី”**តិ។ **សោណត្ថេរោ**តិ សុខុមាលសោណត្ថេរោ។ សោ ហិ អាយស្មា អត្តនោ សុខុមាលភាវំ អចិន្តេត្វា អតិវេលំ ចង្កមនេន បាទេសុ ឧដ្ឋិតេសុបិ ឧស្សាហំ អវិស្សជ្ជេន្តោ វីរិយំ ធុរំ កត្វា លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេសិ។ **សម្ភុតត្ថេរោ** “ចិត្តវតោ ចេ អលមរិយញាណទស្សនវិសេសោ ឥជ្ឈេយ្យ, មយ្ហំ ឥជ្ឈេយ្យាតិ ចិត្តំ ធុរំ កត្វា លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេសិ។ មោឃរាជា “បញ្ញវតោ ចេ មគ្គភាវនា ឥជ្ឈេយ្យ, មយ្ហំ ឥជ្ឈេយ្យា”តិ បញ្ញាបុព្ពង្គមំ បញ្ញាធុរំ បញ្ញាជេដ្ឋកំ កត្វា អរហត្តំ បាបុណីតិ អាហ **“មោឃរាជា វីមំសំ ធុរំ កត្វា លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេសី”**តិ។ ឥទានិ នេសំ អរិយានំ ឧបដ្ឋានសុស្សូសាហមន្តជាតិសម្បទំ និស្សាយ រញ្ញោ សន្តិកេ លទ្ធវិសេសេ អមច្ចបុត្តេ និទស្សនភាវេន ទស្សេតុំ **“តត្ថ យថា”**តិអាទិមាហ។ ឯត្ថ ច បុនប្បុនំ ឆន្ទុប្បាទនំ តោសនំ វិយ ហោតីតិ ឆន្ទស្ស ឧបដ្ឋានសទិសតា វុត្តា, ថាមភាវតោ ច វីរិយស្ស សូរត្តសទិសតា, ចិន្តនប្បធានត្តា ចិត្តស្ស មន្តសំវិធានសទិសតា, យោនិសោមនសិការ-សម្ភូតេសុ កុសលធម្មេសុ បញ្ញា សេដ្ឋាតិ វីមំសាយ ជាតិសម្បត្តិសទិសតា វុត្តា។

៤. មោគ្គល្លានសុត្តវណ្ណនា

៨២៦. ឧទ្ធច្ចបកតិកាតិ វិក្ខិត្តសភាវា, វិព្ភន្តចិត្តាតិ អត្ថោ។ អនវដ្ឋិតតាយ វិប្ផន្ទិតចិត្តតាយ **វិប្ផន្ទមានចិត្តា**។ តុច្ឆតាយ នឡោ វិយាតិ នឡោ, មានោ, ឧគ្គតោ នឡោ ឯតេសន្តិ **ឧន្នឡា**តិ អាហ – **“ឧន្នឡាតិ…បេ.… វុត្តំ ហោតី”**តិ។ **ចបលា**តិ ចាបល្យតា នាម លោលភាវោ។ **មុខរា**តិ ខរវចនា, ផរុសវចនាតិ អត្ថោ។ **វិកិណ្ណវាចា** នាម សម្ផប្បលាបិនោតិ វុត្តំ **“អសំយតវចនា”**តិអាទិ។ បដិបត្តិធម្មេ បមុដ្ឋា វិនដ្ឋា បដិវិនដ្ឋា សតិ ឯតេសន្តិ **មុដ្ឋស្សតី**តិ អាហ – **“នដ្ឋស្សតិនោ”**តិ។ **ឧព្ភន្តចិត្តា**តិ សមាធិនោ អភាវេន ឧទ្ធច្ចេនេវ ឧបរូបរិ ភន្តចិត្តា។ **បាកតិន្ទ្រិយា** អភាវិតកាយតាយ គាមទារកា វិយ បកតិភូតឥន្ទ្រិយា។ នេមោ វុច្ចតិ ភូមិយា ពទ្ធភាវនិមិត្តបទេសោ, គម្ភីរោ នេមោ ឯតស្សាតិ **គម្ភីរនេមោ។ សុនិខាតោ**តិអាទិ តស្ស បាទស្ស សុប្បតិដ្ឋិតភាវទស្សនំ។

៥. ឧណ្ណាភព្រាហ្មណសុត្តវណ្ណនា

៨២៧. បហានត្ថន្តិ អនុប្បាទបហានត្ថំ។

៩. ឥទ្ធាទិទេសនាសុត្តវណ្ណនា

៨៣១. អភិញ្ញាបាទកំ ចតុត្ថជ្ឈានំ អធិប្បេតំ “ឥទ្ធិលាភាយ បវត្តតី”តិ វចនតោ។

១០. វិភង្គសុត្តវណ្ណនា

៨៣២. ឆន្ទំ ឧប្បាទេត្វាតិ ភាវនាឆន្ទំ ឧប្បាទេត្វា។ **លីនាការោ**តិ ភាវនាចិត្តស្ស លយាបត្តិ។ **កោសជ្ជេន** វោកិណ្ណាបជ្ជនំ វុត្តំ។

ឯវំ បសាទាភាវេន ចិត្តស្ស វិក្ខេបាបត្តិ, តត្ថ បសាទុប្បាទនេន យំ សម្បហំសនំ ឥច្ឆិតព្ពំ, តស្ស ឧប្បាទនាការំ ទស្សេតុំ វុត្តំ **“សោ ពុទ្ធធម្មសង្ឃគុណេ អាវជ្ជេត្វា”**តិអាទិ។ វត្ថុកាមេ អារព្ភ វិក្ខិត្តោ បុនប្បុនំ វិក្ខិត្តោ ហោតិយេវាតិ វុត្តំ **“អនុវិក្ខិត្តោ”**តិ។ ឧប្បថំ បដិបន្នស្ស ចិត្តស្ស ទណ្ឌនដ្ឋេន និគ្គណ្ហនដ្ឋេន សុត្តានិ ឯវំ ទណ្ឌោតិ **សុត្តទណ្ឌោ**, តេន សុត្តទណ្ឌេន ចិត្តំ តជ្ជេត្វា។ បញ្ចកាមគុណេ អារព្ភ បវត្តោ ចិត្តវិក្ខេបោ បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជតេវាតិ វុត្តំ **“អនុវិក្ខិត្តោ អនុវិសដោ”**តិ។

បុរេបច្ឆាភាវោ កម្មដ្ឋានស្ស មនសិការវសេន ឧគ្គហវសេន វាតិ តទុភយំ ទស្សេតុំ **“កថ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **អតិលីនាទីសុ ចតូសុ ឋានេសូ**តិ អតិលីនាតិបគ្គហិតសំខិត្តអនុវិក្ខិត្តសញ្ញិតេសុ ចតូសុ ឋានេសុ។ តត្ថ ភាវនំ អនជ្ឈោគាហេត្វាវ សង្កោចោ **អតិលីនតា**, អជ្ឈោគាហេត្វា អន្តោ សង្កោចោ **សំខិត្តតា**, អន្តោសង្ខេបោ **អតិបគ្គហិតតា**, អច្ចារទ្ធវីរិយតា **អនុវិក្ខិត្តតា**។ ពហិទ្ធា វិសមវិតក្កានុភាវនំ អាបជ្ជន្តោ ទូត្តិសាការវសេន អដ្ឋិកសញ្ញាវសេន វា គហេតព្ពន្តិ អាហ – **“សរីរវសេន វេទិតព្ព”**ន្តិ។ តេនាហ **“ឧទ្ធំ បាទតលា”**តិអាទិ (ទី. និ. ២.៣៧៧; ម. និ. ១.១១០)។

អញ្ញមញ្ញំ អសង្ករតោ អាកិរិយន្តិ បការតោ ឋបីយន្តីតិ **អាការា**, ភាគាតិ អាហ – **“យេហិ អាការេហីតិ យេហិ កោដ្ឋាសេហី”**តិ។ លិង្គីយតិ សល្លក្ខីយតីតិ **លិង្គំ**, សណ្ឋានំ។ និមីយតិ និទ្ធារេត្វា បរិច្ឆិន្ទីយតីតិ **និមិត្តំ**, ឧបដ្ឋានំ។ **យោ ភិក្ខូ**តិអាទិ អាលោកសញ្ញំ យោ ឧគ្គណ្ហាតិ, តំ ទស្សនំ។ **អង្គណេ**តិ វិវដង្គណេ។ **អាលោកសញ្ញំ មនសិករោតិ** វត្តិយំ។ **វីរិយាទីសុបី**តិ យថា “ឥធ ភិក្ខុ ឆន្ទំ ឧប្បាទេត្វា”តិ ឆន្ទេ វិត្ថារនយោ វុត្តោ, វីរិយាទីសុបិ ឯសោ ឯវ វិត្ថារនយោ យោជេតព្ពោ។

បាសាទកម្បនវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អយោគុឡវគ្គោ

២. អយោគុឡសុត្តវណ្ណនា

៨៣៤. ឥមិនា ចតុមហាភូតមយេនាតិ ឥមិនា សព្ពលោកបច្ចក្ខេន ចតូហិ មហាភូតេហិ និព្ពត្តេន ចតុមហាភូតមយេន។ មនោមយោ បន និម្មិតកាយោ ភគវតោ រុចិវសេន បរេសំ បច្ចក្ខោ ហោតិ។ **ឱមាតី**តិ អវមាតិ។ អវ-បុព្ពោ ហិ មា-សទ្ទោ សត្តិអត្ថោបិ ហោតីតិ **“បហោតិ សក្កោតី”**តិ អត្ថោ វុត្តោ។ **អសម្ភិន្នបទ**ន្តិ អសាធារណបទំ អញ្ញត្ថ អនាគតត្តា។ កាយស្ស ចិត្តេ សមោទហនំ អារោបនំ តន្និស្សិតតាករណញ្ច អត្ថតោ ចិត្តគតិយា បវត្តនមេវាតិ អាហ **“ចិត្តគតិយា បេសេតី”**តិ។

តត្ថ **ចិត្តគតិគមនំ** នាម ចិត្តវសេន កាយស្ស បរិណាមនេន “អយំ កាយោ ឥមំ ចិត្តំ វិយ ហោតូ”តិ កាយស្ស ចិត្តេន សមានគតិកតាបាទនំ។ កថំ បន កាយោ ទន្ធបវត្តិកោ លហុបវត្តិនា ចិត្តេន សមានគតិកោ ហោតីតិ? ន សព្ពថា សមានគតិកោ។ យថេវ ហិ កាយវសេន ចិត្តបរិណាមនេ ចិត្តំ សព្ពថា កាយេន សមានគតិកំ ន ហោតិ។ ន ហិ កទាចិ តំ សភាវសិទ្ធេន អត្តនោ ខណេន អវត្តិត្វា ទន្ធវុត្តិកស្ស រូបធម្មស្ស វសេន បវត្តិតុំ សក្កោតិ, “ឥទំ ចិត្តំ អយំ កាយោ វិយ ហោតូ”តិ បន អធិដ្ឋានេន ទន្ធគតិកស្ស កាយស្ស អនុវត្តនតោ យាវ ឥច្ឆិតដ្ឋានប្បត្តិ, តាវ កាយគតិអនុលោមេនេវ ហុត្វា សន្តានវសេន បវត្តមានំ ចិត្តំ កាយគតិយា បរិណាមិតំ នាម ហោតិ។ ឯវំ “អយំ កាយោ ឥទំ ចិត្តំ វិយ ហោតូ”តិ អធិដ្ឋានេន បគេវ សុខលហុសញ្ញាយ សម្បាទិតត្តា អភាវិតិទ្ធិបាទានំ វិយ ទន្ធំ អវត្តិត្វា យថា លហុកំ កតិបយចិត្តវារេនេវ ឥច្ឆិតដ្ឋានប្បត្តិ ហោតិ, ឯវំ បវត្តមានោ កាយោ ចិត្តគតិយា បរិណាមិតោ នាម ហោតិ, ន ឯកចិត្តក្ខណេនេវ ឥច្ឆិតដ្ឋានប្បត្តិយា, ឯវញ្ច កត្វា ពាហាសមិញ្ជនបសារណូបមាបិ ឧបចារេន វិនា សុដ្ឋុតរំ យុត្តា ហោតីតិ។ អញ្ញថា ធម្មតាវិលោមតា សិយា, នាបិ ធម្មានំ លក្ខណញ្ញថត្តំ ឥទ្ធិពលេន កាតុំ សក្កា, ភាវញ្ញថត្តមេវ បន កាតុំ សក្កាតិ។

៣-១០. ភិក្ខុសុត្តាទិវណ្ណនា

៨៣៥-៨៤២. “ទ្វិន្នំ ផលាន”ន្តិ អាគតសុត្តំ សន្ធាយ **“ទ្វេ ផលានិ អាទិំ កត្វា”**តិ វុត្តំ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អយោគុឡវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥទ្ធិបាទសំយុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អនុរុទ្ធសំយុត្តំ

១. រហោគតវគ្គោ

១-២. បឋមរហោគតសុត្តាទិវណ្ណនា

៨៩៩-៩០០. ឆត្តឹសាយ ឋានេសូតិ អជ្ឈត្តំ កាយេ សមុទយធម្មានុបស្សី, វយោ, សមុទយវយោ, ពហិទ្ធា សមុទយោ, វយោ, សមុទយវយោ, អជ្ឈត្តពហិទ្ធា សមុទយោ, វយោ, សមុទយវយធម្មានុបស្សីតិ នវ អនុបស្សនា, តថា វេទនាយ ចិត្តេ ធម្មេសូតិ ឯវំ ឆត្តឹសាយ ឋានេសុ។ **ទុតិយេ ទ្វាទសសុ ឋានេសូ**តិ កាយេ អជ្ឈត្តំ ពហិទ្ធា អជ្ឈត្តពហិទ្ធា, វេទនាយ ចិត្តេ ធម្មេសូតិ ឯវំ ទ្វាទសសុ ឋានេសុ។

៣. សុតនុសុត្តវណ្ណនា

៩០១. ឥមាយ បាឡិយាតិ ឥមាយ ហីនត្តិកបាឡិយា។ **ឥមេ ធម្មា ហីនា** លាមកដ្ឋេន។ **ឥមេ ធម្មា មជ្ឈិមា** ហីនបណីតានំ មជ្ឈេ ភវាតិ។ ឧត្តមដ្ឋេន អតប្បកដ្ឋេន បធានភាវំ នីតាតិ **បណីតា**។

៤-៧. បឋមកណ្ឌកីសុត្តាទិវណ្ណនា

៩០២-៩០៥. កណ្ដកា ឯតិស្សា អត្ថីតិ **កណ្ដកី,** ករមន្ទគច្ឆោ។ ឱសធិភាវាបេក្ខាយ ឥត្ថិលិង្គនិទ្ទេសោ, តព្ពហុលតាយ តំ វនំ “កណ្ដកីវន”ន្តេវ បញ្ញាយិត្ថ។ **សហស្សលោក**ន្តិ សហស្សចក្កវាឡលោកំ។ **ទសចក្កវាឡសហស្សំ ឯកាវជ្ជនស្ស អាបាថំ អាគច្ឆតិ** តថា អាលោកវឌ្ឍនស្ស កតត្តា។

៨. អម្ពបាលិវនសុត្តវណ្ណនា

៩០៧. អរហត្តភាវទីបកន្តិ អរហត្តស្ស អត្ថិភាវទីបកំ។ “អរហត្តភាវទីបិក”ន្តិ វា បាឋោ។

រហោគតវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយវគ្គវណ្ណនា

៩០៩-៩២២. ទសពលញាណន្តិ ទសវិធពលញាណំ។ **ឯកទេសេនា**តិ បទេសវសេន។ សាវកានម្បិ អត្តនោ អភិនីហារានុរូបំ ញាណំ បវត្តតីតិ តេ កាលបទេសវសេន ចេវ យថាបរិចយសត្តបទេសវសេន ច ឋានាទីតិ ជានន្តិ, សម្មាសម្ពុទ្ធានំ បន អនន្តញាណតាយ សព្ពត្ថេវ អប្បដិហតមេវ ញាណន្តិ អាហ – “**សព្ពញ្ញុពុទ្ធានំ បនា**”តិអាទិ។ **ឯតំ** ទសពលញាណំ អនន្តវិសយត្តា **និប្បទេសំ** អនូនតាយ **សព្ពាការបរិបូរំ**។

ទុតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អនុរុទ្ធសំយុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ឈានសំយុត្តវណ្ណនា

៩២៣. ឈានសំយុត្តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ, មិស្សកន្តិ វទន្តិ។

ឈានសំយុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. អានាបានសំយុត្តំ

១. ឯកធម្មវគ្គោ

១. ឯកធម្មសុត្តវណ្ណនា

៨៧៧. ឯត្ថាតិ ឯតស្មិំ បឋមសុត្តេ។ **វុត្តមេវ,** តស្មា តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។

៦. អរិដ្ឋសុត្តវណ្ណនា

៨៨២. នោ-សទ្ទោ បុច្ឆាយំ, តស្មា នូតិ ឥមិនា សមានត្ថោតិ អាហ “**ភាវេថ នូ**”តិ។ **កាមច្ឆន្ទោ**តិ វត្ថុកាមេសុ ឥច្ឆាតិ អាហ “**បញ្ចកាមគុណិករាគោ**”តិ។ **ទ្វាទសសុ អាយតនធម្មេសុ** សបរសន្តតិបរិយាបន្នេសុ។ **ឥមិនា** កាមច្ឆន្ទប្បហានកិត្តនេន បដិឃសញ្ញាបដិវិនយកិត្តនេន ច **អនាគាមិមគ្គំ កថេតិ** បញ្ចោរម្ភាគិយសញ្ញោជនសមុច្ឆេទស្ស ព្យាកតត្តា។ **វិបស្សនំ ទស្សេន្តោ**តិ “វិបស្សនំ អនុយុញ្ជថា”តិ ទស្សេន្តោ។

៨. បទីបោបមសុត្តវណ្ណនា

៨៨៤. “នេវ កាយោបិ កិលមតិ ន ចក្ខូនី”តិ អដ្ឋកថាយំ បទុទ្ធារោ កតោ។ “**កាយោបិ កិលមតិ, ចក្ខូនិបិ វិហញ្ញន្តី**”តិ វត្វា យត្ថ យថា ហោតិ, តានិ ទស្សេតុំ “**ធាតុកម្មដ្ឋានស្មិំ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ចក្ខូនិ ផន្ទន្តិ កិលមន្តី**តិអាទិ អតិវេលំ ឧបនិជ្ឈាយនេ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ។ **ឥមស្មិំ បន កម្មដ្ឋានេ**តិ អានាបានកម្មដ្ឋានេ។ **ឯវមាហា**តិ “ភិក្ខុ ចេបិ អាកង្ខេយ្យ, នេវ កាយោ កិលមេយ្យា”តិ ឯវមាហ។

លព្ភតីតិ អដ្ឋកថាធិប្បាយេ ឋត្វា វុត្តំ, បរតោ អាគតេន ថេរវាទេន សោ អនិច្ឆិតោ។ ន ហិ តារករូបមុត្តាវឡិកាទិសទិសំ និមិត្តុបដ្ឋានាការមត្តំ ខណមត្តដ្ឋាយិនំ កសិណនិមិត្តេសុ វិយ ឧគ្ឃាដនំ កាតុំ សក្កោតិ។ តេនាហ “**ន លព្ភតេវា**”តិ។ **អានិសំសទស្សនត្ថំ គហិតោ,** អានាបានស្សតិសមាធិស្មិំ សិទ្ធេ អយំ គុណោ សុខេនេវ ឥជ្ឈតីតិ។ **យស្មា ភិក្ខូតិ ឥមស្មិំ វារេ នាគត**ន្តិ យថា បុរិមវារេ “ភិក្ខុ ចេបិ អាកង្ខេយ្យា”តិ អាគតំ, ឯវំ ឥធ “ភាវិតេ ខោ, ភិក្ខវេ, អានាបានស្សតិសមាធិម្ហី”តិ អាគតវារេ ភិក្ខុគ្គហណមកតំ, តស្មា “សោ”តិ ន វុត្តំ។

៩. វេសាលីសុត្តវណ្ណនា

៨៨៥. បាការបរិក្ខេបវឌ្ឍនេនាតិ បាការបរិក្ខេបេន ភូមិយា វឌ្ឍនេន។ រាជគហសាវត្ថិយោ វិយ **ឥទម្បិ ច នគរំ…បេ… សព្ពាការវេបុល្លតំ បត្តំ។ អនេកបរិយាយេនា**តិ ឯត្ថ **បរិយាយ**សទ្ទោ ការណវចនោតិ អាហ “**អនេកេហិ ការណេហី**”តិ, អយំ កាយោ អវិញ្ញាណកោបិ សវិញ្ញាណកោបិ ឯវម្បិ អសុភោ ឯវម្បិ អសុភោតិ នានាវិធេហិ ការណេហីតិ អត្ថោ។ **អសុភាការសន្ទស្សនប្បវត្ត**ន្តិ កេសាទិវសេន តត្ថាបិ វណ្ណាទិតោ អសុភាការស្ស សព្ពសោ ទស្សនវសេន បវត្តំ។ **កាយវិច្ឆន្ទនីយកថ**ន្តិ អត្តនោ បរស្ស ច ករជកាយេ វិច្ឆន្ទនុប្បាទនកថំ។ **មុត្តំ វា**តិអាទិនា ព្យតិរេកមុខេន កាយស្ស អមនុញ្ញតំ ទស្សេតិ។ តត្ថ អាទិតោ តីហិ បទេហិ អទស្សនីយតាយ អសារកតាយ ច, មជ្ឈេ ចតូហិ ទុគ្គន្ធតាយ, អន្តេ ឯកេន លេសមត្តេនបិ មនុញ្ញតាភាវមស្ស ទស្សេតិ។ **អថ ខោ**តិអាទិនា អន្វយតោ សរូបេនេវ អមនុញ្ញតាយ ទស្សនំ។ “**កេសលោមាទី**”តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិភាគេន ទស្សេតុំ “**យេបី**”តិអាទិ វុត្តំ។

វណ្ណេន្តោតិ វិត្ថារេន្តោ។ **អសុភាយា**តិ អសុភមាតិកាយ។ **ផាតិកម្ម**ន្តិ ពហុលីការោ។ កិលេសចោរេហិ អនភិភវនីយត្តា ឈានំ “**ចិត្តមញ្ជូស**”ន្តិ វុត្តំ។ **និស្សាយា**តិ បាទកំ កត្វា។

អបរេ បន “តស្មិំ កិរ អទ្ធមាសេ ន កោចិ ពុទ្ធវេនេយ្យោ អហោសិ, តស្មា ភគវា ឯវមាហ – ‘ឥច្ឆាមហំ, ភិក្ខវេ’តិអាទី”តិ វទន្តិ។ **បរេ កិរា**តិ **កិរ**-សទ្ទោ អរុចិសំសូចនត្ថោ។ តេនាហ “**ឥទំ បន ឥច្ឆាមត្ត**”ន្តិ។

អនេកការណសម្មិស្សោតិ ឯត្ថ ការណំ នាម កាយស្ស អសុចិទុគ្គន្ធជេគុច្ឆបដិកូលតាវ។ **សព្ពមកំសូ**តិ បុថុជ្ជនា នាម សាវជ្ជេបិ តត្ថ អនវជ្ជសញ្ញិនោ ហុត្វា ករណការាបនសមនុញ្ញតាភេទំ សព្ពំ បាបំ អកំសុ ។ កាមំ ទសានុស្សតិគ្គហណេនេវ អានាបានស្សតិ គហិតា, សា បន តត្ថ សន្និបតិតភិក្ខូសុ ពហូនំ សប្បាយា សាត្ថិកា

ច, តស្មា បុន គហិតា។ តថា ហិ ភគវា តមេវ កម្មដ្ឋានំ ឥមស្មឹ សុត្តេ កថេសិ។ អាហារេ បដិកូលសញ្ញា អសុភកម្មដ្ឋានសទិសា, ចត្តារោ បន អារុប្បា អាទិកម្មិកានំ អយោគ្យាតិ តេសំ ឥធ អគ្គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។

វេសាលឹ ឧបនិស្សាយាតិ វេសាលីនគរំ គោចរគាមំ កត្វា។ **មុហុត្តេនេវា**តិ សត្តរិ សទ្ធម្មេ ច គារវេន ឧបគតភិក្ខូនំ វចនសមនន្តរមេវ ឧដ្ឋហីសូតិ កត្វា វុត្តំ។ ពុទ្ធកាលេ កិរ ភិក្ខូ ភគវតោ សន្ទេសំ សិរសា សម្បដិច្ឆិតុំ ឱហិតសោតា វិហរន្តិ។

អានាបានបរិគ្គាហិកាយាតិ អស្សាសបស្សាសេ បរិគ្គណ្ហនវសេន បវត្តាយ សតិយា។ **សម្បយុត្តោ សមាធី**តិ តាយ សម្បយុត្តអញ្ញមញ្ញបច្ចយភូតាយ ឧប្បន្នោ សមាធិ។ **អានាបានស្សតិយំ វា សមាធី**តិ ឥមិនា ឧបនិស្សយបច្ចយសភាវម្បិ ទស្សេតិ, ឧភយត្ថាបិ សហជាតាទីនំ សត្តន្នម្បិ បច្ចយានំ វសេន បច្ចយភាវំ ទស្សេតិ។ “យថាបដិបន្នា មេ សាវកា ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ ភាវេន្តី”តិអាទីសុ ឧប្បាទនវឌ្ឍនដ្ឋេន ភាវនាតិ វុច្ចតីតិ តទុភយវសេន អត្ថំ ទស្សេន្តោ “**ភាវិតោតិ ឧប្បាទិតោ វឌ្ឍិតោ វា**”តិ អាហ។ តត្ថ ភាវំ វិជ្ជមានតំ ឥតោ គតោតិ **ភាវិតោ,** ឧប្បាទិតោ បដិលទ្ធមត្តោតិ អត្ថោ។ ឧប្បន្នោ បន លទ្ធាសេវនោ **ភាវិតោ,** បគុណភាវំ អាបាទិតោ វឌ្ឍិតោតិ អត្ថោ។ **ពហុលីកតោ**តិ ពហុលំ បវត្តិតោ។ តេន អាវជ្ជនាទិវសីភាវប្បត្តិមាហ។ យោ ហិ វសីភាវមាបាទិតោ, សោ ឥច្ឆិតិច្ឆិតក្ខណេ សមាបជ្ជិតព្ពតោ បុនប្បុនំ បវត្តិស្សតិ។ តេន វុត្តំ “**បុនប្បុនំ កតោ**”តិ។ យថា “ឥធេវ, ភិក្ខវេ, សមណោ (ម. និ. ១.១៣៩; អ. និ. ៤.២៤១), វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិ (ទី. និ. ១.២២៦; ម. និ. ១.២៧១; សំ. និ. ២.១៥២; អ. និ. ៤.១២៣) ច ឯវមាទីសុ បឋមបទេ វុត្តោ ឯវ-សទ្ទោ ទុតិយាទីសុបិ វុត្តោយេវ ហោតិ, ឯវមិធាបីតិ អាហ “**ឧភយត្ថ ឯវសទ្ទេន និយមោ វេទិតព្វោ**”តិ។ ឧភយត្ថ និយមេន លទ្ធគុណំ ទស្សេតុំ “**អយំ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។

អសុភកម្មដ្ឋានន្តិ អសុភារម្មណំ ឈានមាហ។ តញ្ហិ អសុភេសុ យោគកម្មភាវតោ យោគិនោ សុខវិសេសានំ ការណភាវតោ ច “**អសុភកម្មដ្ឋាន**”ន្តិ វុច្ចតិ។ **កេវល**ន្តិ ឥមិនា អារម្មណំ និវត្តេតិ។ **បដិវេធវសេនា**តិ ឈានបដិវេធវសេន។ ឈានញ្ហិ ភាវនាវិសេសេន ឥជ្ឈន្តំ អត្តនោ វិសយំ បដិវិជ្ឈន្តមេវ បវត្តតិ យថាសភាវតោ បដិវិជ្ឈីយតិ ចាតិ បដិវេធោតិ វុច្ចតិ។ **ឱឡារិការម្មណត្តា**តិ ពីភច្ឆារម្មណត្តា។ **បដិកូលារម្មណត្តា**តិ ជិគុច្ឆិតព្ពារម្មណត្តា។ **បរិយាយេនា**តិ ការណេន, លេសន្តរេន វា។ **អារម្មណសន្តតាយា**តិ អនុក្កមេន វិចិតព្ពតំ បត្តារម្មណស្ស បរមសុខុមតំ សន្ធាយាហ។ សន្តេហិ សន្និសិន្នេ អារម្មណេ បវត្តមានោ ធម្មោ សយម្បិ សន្និសិន្នោវ ហោតិ។ តេនាហ “**សន្តោ វូបសន្តោ និព្ពុតោ**”តិ, និព្ពុតសព្ពបរិឡាហោតិ អត្ថោ។ អារម្មណសន្តតាយ តទារម្មណានំ ធម្មានំ **សន្តតា** លោកុត្តរធម្មារម្មណាហិ បច្ចវេក្ខណាហិ វេទិតព្ពា។

នាស្ស សន្តបណីតភាវាវហំ កិញ្ចិ សេចនន្តិ **អសេចនកោ**។ អសេចនកត្តា **អនាសិត្តកោ,** អនាសិត្តកត្តា ឯវ **អព្ពោកិណ្ណោ,** អសម្មិស្សោ បរិកម្មាទិនា។ តតោ ឯវ **បាដិយេក្កោ** វិសុំយេវេកោ។ **អាវេណិកោ** អសាធារណោ។ សព្ពមេតំ សរសតោ ឯវ សន្តភាវំ ទស្សេតុំ វុត្តំ, បរិកម្មំ វា សន្តភាវនិមិត្តំ។ **បរិកម្ម**ន្តិ ច កសិណករណាទិនិមិត្តុប្បាទបរិយោសានំ, តាទិសំ ឯត្ថ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ តទា ហិ កម្មដ្ឋានំ និរស្សាទត្តា អសន្តំ អប្បណីតំ សិយា។ ឧបចារេ វា នត្ថិ ឯត្ថ សន្តតាតិ យោជនា។ យថា ឧបចារក្ខណេ នីវរណាទិវិគមេន អង្គបាតុភាវេន ច បរេសំ សន្តតា ហោតិ, ន ឯវមិមស្ស។ អយំ បន អាទិសមន្នា…បេ… បណីតោ ចាតិ យោជនា។ **កេចី**តិ ឧត្តរវិហារវាសិនោ។ **អនាសិត្តកោ**តិ ឧបសេចនេន អនាសិត្តកោ។ តេនាហ – “**ឱជវន្តោ**”តិ ឱជវន្តសទិសោតិ អត្ថោ។ **មធុរោ**តិ ឥដ្ឋោ។ ចេតសិកសុខបដិលាភសំវត្តនំ តិកចតុក្កជ្ឈានវសេន, ឧបេក្ខាយ វា សន្តភាវេន សុខគតិកត្តា សព្ពេសម្បិ ឈានានំ វសេន វេទិតព្ពំ។ ឈានសមុដ្ឋានបណីតរូបផុដ្ឋសរីរតាវសេន បន កាយិកសុខបដិលាភសំវត្តនំ ទដ្ឋព្ពំ, តញ្ច ខោ ឈានតោ វុដ្ឋិតកាលេ។ ឥមស្មិំ បក្ខេ “**អប្បិតប្បិតក្ខណេ**”តិ ឥទំ ហេតុម្ហិ ភុម្មវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។

អវិក្ខម្ភិតេតិ ឈានេន សកសន្តានតោ អនីហតេ អប្បហីនេ។ **អកោសលសម្ភូតេ**តិ អកោសល្លំ វុច្ចតិ អវិជ្ជា, តតោ សម្ភូតេ។ អវិជ្ជាបុព្ពង្គមា ហិ សព្ពេ បាបធម្មា។ **ខណេនេវា**តិ អត្តនោ បវត្តិក្ខណេនេវ។ **អន្តរធាបេតី**តិ ឯត្ថ អន្តរធាបនំ វិនាសនំ, តំ បន ឈានកត្តុកំ ឥធាធិប្បេតន្តិ បរិយុដ្ឋានប្បហានំ ហោតីតិ អាហ – “**វិក្ខម្ភេតី**”តិ។ **វូបសមេតី**តិ វិសេសេន ឧបសមេតិ។ វិសេសេន ឧបសមនំ បន សម្មទេវ ឧបសមនំ ហោតីតិ អាហ “**សុដ្ឋុ ឧបសមេតី**”តិ។ សាសនិកស្ស ឈានភាវនា យេភុយ្យេន និព្ពេធភាគិយា ហោតីតិ អាហ “**និព្ពេធភាគិយត្តា**”តិ។ អរិយមគ្គស្ស បាទកភូតោ អយំ សមាធិ អនុក្កមេន វឌ្ឍិត្វា អរិយមគ្គភាវំ ឧបគតោ វិយ ហោតីតិ អាហ “**អនុបុព្ពេន អរិយមគ្គវុឌ្ឍិប្បត្តោ**”តិ។ អយំ បនត្ថោ វិរាគនិរោធបដិនិស្សគ្គានុបស្សនានំ វសេន សម្មទេវ យុជ្ជតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

១០. កិមិលសុត្តវណ្ណនា

៩៨៦. ថេរោតិ អានន្ទត្ថេរោ។ **អយំ ទេសនា**តិ “កថំ វិភាវិតោ នុ ខោ កិមិល”តិអាទិនា បវត្តា ទេសនា។ **កាយញ្ញតរ**ន្តិ រូបកាយេ អញ្ញតរកោដ្ឋាសេ។ **ឯវ**ន្តិ យថា អានាបានំ អនុស្សរន្តោ ភិក្ខុ កាយេ កាយានុបស្សី ជាតោ, ឯវំ សព្ពត្ថ វារេសុ វេទនានុបស្សីតិអាទិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ទេសនាសីសន្តិ ទេសនាបទេសំ។ មនសិការបទេសេន វេទនា វុត្តាតិ តំ សព្ពំ សរូបតោ អញ្ញាបទេសតោ អបទិសតិ។ **យថេវ ហី**តិអាទិនា តត្ថ និទស្សនំ ទស្សេតិ។ **ចិត្តសង្ខារបទទ្វយេ**តិ “ចិត្តសង្ខារបដិសំវេទី បស្សម្ភយំ ចិត្តសង្ខារ”ន្តិ ឯតស្មិំ បទទ្វយេ។

ឯវំ សន្តេបីតិ បីតិមនសិការចិត្តសង្ខារបទេសេន យទិ វេទនា វុត្តា, ឯវំ សន្តេបិ។ **ឯសា** យថាវុត្តា **វេទនា អារម្មណំ ន ហោតិ**។ វេទនារម្មណា ច អនុបស្សនា, **តស្មា វេទនានុបស្សនា ន យុជ្ជតិ**។ យទិ ឯវំ មហាសតិបដ្ឋានាទីសុ “វេទនា វេទិយតី”តិ វុត្តំ, តំ កថន្តិ អាហ – “មហាសតិបដ្ឋានាទីសុបី”តិអាទិ។ តត្ថ **សុខាទីនំ វត្ថុ**ន្តិ សុខាទីនំ ឧប្បត្តិយា វត្ថុភូតំ រូបសទ្ទាទី អារម្មណំ កត្វា វេទនា វេទិយតិ, ន បុគ្គលោ បុគ្គលស្សេវ អភាវតោ។ **វេទនាប្បវត្តិ ឧបាទាយ** និស្សាយ យថា “បុគ្គលោ វេទនំ វេទិយតី”តិ **វោហារមត្តំ ហោតិ**។ ឯវំ ឥធាបិ វេទនាយ អស្សាសបស្សាសេ អារព្ភ បវត្តិ, តថា បវត្តមនសិការសីសេន “វេទនាសុ វេទនានុបស្សី ភិក្ខុ តស្មិំ សមយេ វិហរតី”តិ វុត្តោ។ **តំ សន្ធាយា**តិ តំ វេទនាយ អារម្មណភាវំ សន្ធាយ ។ **អាទីនំ** បទានំ។ **ឯតស្ស** “វេទនានុបស្សនា ន យុជ្ជតី”តិ វុត្តអនុយោគស្ស។

សប្បីតិកេ ទ្វេ ឈានេ សមាបជ្ជតីតិ បីតិសហគតានិ បឋមទុតិយជ្ឈានានិ បដិបាដិយា សមាបជ្ជតិ។ **តស្សា**តិ តេន។ បដិសំវិទិតសទ្ទាបេក្ខាយ ហិ កត្តុអត្ថេ ឯតំ សាមិវចនំ។ **សមាបត្តិក្ខណេ**តិ សមាបជ្ជនក្ខណេ។ **ឈានបដិលាភេនា**តិ ឈានេន សមង្គីភាវេន។ **អារម្មណតោ**តិ អារម្មណមុខេន តទារម្មណឈានបរិយាបន្នា **បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតិ**, អារម្មណស្ស បដិសំវិទិតត្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។ យថា នាម សប្បបរិយេសនំ ចរន្តេន តស្ស អាសយេ បដិសំវិទិតេ សោបិ បដិសំវិទិតោ ហោតិ មន្តាគទពលេន តស្ស គហណស្ស សុករត្តា, ឯវំ បីតិយា អាសយភូតេ អារម្មណេ បដិសំវិទិតេ សា បីតិ បដិសំវិទិតាវ ហោតិ សលក្ខណតោ សាមញ្ញលក្ខណតោ ច តស្សា គហណស្ស សុករត្តា។ **វិបស្សនក្ខណេ**តិ វិបស្សនាបញ្ញាយ តិក្ខវិសទភាវប្បត្តាយ វិសយតោ ទស្សនក្ខណេ។ **លក្ខណប្បដិវេធេនា**តិ បីតិយា សលក្ខណស្ស សាមញ្ញលក្ខណស្ស ច បដិវិជ្ឈនេន។ យញ្ហិ បីតិយា វិសេសតោ សាមញ្ញតោ ច លក្ខណំ, តស្មិំ វិទិតេ សា យាថាវតោ វិទិតា ឯវ ហោតិ។ តេនាហ “**អសម្មោហតោ បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតី**”តិ។

ឥទានិ តមត្ថំ បាឡិយា ឯវ វិភាវេតុំ “**វុត្តញ្ហេត**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ទីឃំ អស្សាសវសេនា**តិ ទីឃស្ស អស្សាសស្ស អារម្មណភូតស្ស វសេន។ បជានតោ សា បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ **ចិត្តស្ស ឯកគ្គតំ អវិក្ខេបំ បជានតោ**តិ ឈានបរិយាបន្នំ “អវិក្ខេបោ”តិ លទ្ធនាមំ ចិត្តស្សេកគ្គតំ តំសម្បយុត្តាយ បញ្ញាយ បជានតោ។ យថា ហិ អារម្មណមុខេន បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតិ, ឯវំ តំសម្បយុត្តធម្មាបិ អារម្មណមុខេន បដិសំវិទិតា ឯវ ហោន្តីតិ។ **សតិ ឧបដ្ឋិតា ហោតី**តិ ទីឃំ អស្សាសវសេន ឈានសម្បយុត្តា សតិ តស្មិំ អារម្មណេ ឧបដ្ឋិតា អារម្មណមុខេន ឈានេបិ ឧបដ្ឋិតា នាម ហោតិ។ **តាយ សតិយា**តិ ឯវំ ឧបដ្ឋិតាយ តាយ សតិយា យថាវុត្តេន តេន ញាណេន សុប្បដិវិទិតត្តា អារម្មណស្ស តស្ស វសេន តទារម្មណា សា បីតិ បដិសំវិទិតា ហោតិ។ **ទីឃំ បស្សាសវសេនា**តិអាទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តេន វុត្តំ “**ឯតេនេវ នយេន អវសេសបទានិបិ អត្ថតោ វេទិតព្ពានី**”តិ។

យថេវាតិអាទីសុ អយំ សង្ខេបត្ថោ – ឈានបដិលាភេន យថា អារម្មណតោ បីតិអាទយោ បដិសំវិទិតា ហោន្តិ តេន វិនា តេសំ អប្បវត្តនតោ។ ឯវំ ឈានសម្បយុត្តេន តំបរិយាបន្នេន វេទនាសង្ខាតមនសិការបដិលាភេន អារម្មណតោ វេទនា បដិសំវិទិតា ហោតិ អរុណុគ្គមេន វិយ សូរិយស្ស តេន វិនា វេទនាយ អប្បវត្តនតោ។ តស្មា វុត្តនយេន អតិសយប្បវត្តិ វេទនា សុប្បដិវិទិតា, តស្មា សុវុត្តមេតន្តិ បុព្ពេ វុត្តចោទនំ និរាករោតិ។

អារម្មណេតិ អស្សាសបស្សាសនិមិត្តំ វទតិ។ **ចិត្តានុបស្សីយេវ នាមេស ហោតិ** អសម្មោហតោ ចិត្តស្ស បដិសំវិទិតត្តា។ តេនាហ “**តស្មា**”តិអាទិ។ **ចិត្តបដិសំវិទិតវសេនា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ឥតរា តិស្សោបិ ចិត្តានុបស្សនា សង្គណ្ហាតិ។

សោតិ ធម្មានុបស្សនំ អនុយុត្តោ ភិក្ខុ។ **យំ តំ បហានំ** បហាយកញ្ញាណំ។ **បញ្ញាយា**តិ អបរាយ វិបស្សនាបញ្ញាយ អនិច្ចវិរាគាទិតោ ទិស្វា ទុតិយាយបិ អជ្ឈុបេក្ខិតា ហោតិ។ **ឥទញ្ហិ ចតុក្កន្តិ** អនិច្ចានុបស្សនាទិវសេន វុត្តំ ចតុក្កំ។ **តស្សាបិ** ធម្មានុបស្សនាយ។ បជហតីតិ **បហានន្តិ** អាហ “**និច្ចសញ្ញំ…បេ. … បហានករញ្ញាណំ អធិប្បេត**”ន្តិ។ **វិបស្សនាបរម្បរន្តិ** បដិបាដិយា វិបស្សនមាហ។ **បឋបដិបន្នំ អជ្ឈុបេក្ខតីតិ** មជ្ឈិមាយ បដិបត្តិយា សម្មទេវ វីថិបដិបន្នំ ភាវនាចិត្តំ បគ្គហនិគ្គហានំ អករណេន អជ្ឈុបេក្ខតិ។ **ឯកតោ ឧបដ្ឋាន**ន្តិ យស្មា មជ្ឈិមសមថវីថិនាតិវត្តិយា តត្ថ ច បក្ខន្ទនេន ឥន្ទ្រិយានំ ឯករសភាវេន, តត្រមជ្ឈត្តតាយ ភាវតោ អវិសេសំ ឯកគ្គភាវូបគមនេន ឯកន្តតោ ឧបដ្ឋាតិ, តស្មា ន តត្ថ កិញ្ចិ កាតព្ពន្តិ អជ្ឈុបេក្ខតិ។ **តត្ថា**តិ ឯវំ អជ្ឈុបេក្ខនេ។ **សហជាតានម្បិ អជ្ឈុបេក្ខនា ហោតិ** តេសំ បវត្តនាការស្ស អជ្ឈុបេក្ខនតោ។ “បញ្ញាយ ទិស្វា”តិ វុត្តត្តា **អារម្មណអជ្ឈុបេក្ខនា អធិប្បេតា**។ ន កេវលំ នីវរណាទិធម្មេ អជ្ឈុបេក្ខិតា, អថ ខោ អភិជ្ឈា …បេ…. បញ្ញាយ ទិស្វា អជ្ឈុបេក្ខិតា ហោតីតិ យោជនា។

បំសុបុញ្ជដ្ឋានិយស្ស កិលេសស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានទស្សនត្ថំ “**ចតុមហាបថោ វិយ ឆ អាយតនានិ**”តច្ចេវ វុត្តំ។ កាយាទយោ ចត្តារោ អារម្មណសតិបដ្ឋានា។ **ចតូសុ អារម្មណេសូ**តិ កាយាទីសុ ចតូសុ អារម្មណេសុ **បវត្តា ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា** បំសុបុញ្ជដ្ឋានិយស្ស កិលេសស្ស ឧបហននតោ។

ឯកធម្មវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយវគ្គោ

១-២. ឥច្ឆានង្គលសុត្តាទិវណ្ណនា

៩៨៧-៩៨៨. កស្មាតិអាទិ វិហារសមាបត្តិអាចិក្ខណេ ការណំ វិភាវេតុំ អារទ្ធំ។

ឯវំ-វាការោតិ ឯវំ-ការោ វា-ការោ ច។ **ឯកន្តសន្តត្តា** ឯកន្តេន សន្តមនសិការភាវតោ។ សេក្ខវចនេនេវ តេសំ សិក្ខិតព្ពស្ស អត្ថិភាវេ សិទ្ធេបិ សិក្ខិតព្ពរហិតេសុ តេសុបិ សេក្ខបរិយាយស្ស វុច្ចមានត្តា សិក្ខិតព្ពសទ្ទេន សេក្ខេ វិសេសេត្វា វុត្តា។ អាសវក្ខយត្ថំ សិក្ខិតព្ពស្ស អភាវេបិ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថំ ឈានាទិសិក្ខនេន វិនា សិក្ខិតព្ពាភាវា “**អសេក្ខា នាមា**”តិ វុត្តា។ ពុទ្ធានំ បន សព្ពសោ សម្មទេវ បរិនិដ្ឋិតសិក្ខត្តា “សិក្ខាមី”តិ ន វុត្តំ។ អានាបានជ្ឈានផលសមាបត្តិ **តថាគតវិហារោ**។

៣-១០. បឋមអានន្ទសុត្តាទិវណ្ណនា

៩៨៩-៩៩៦. អនិច្ចាទិវសេនាតិ អនិច្ចទុក្ខានត្តវសេន។ **បវិចិនតិ** បការេហិ វិចិនតិ។ **និក្កិលេសា**តិ អបគតកិលេសា វិក្ខម្ភិតកិលេសា។ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ, បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គោតិ បាឋោ។

យាយ អនោសក្កនំ អនតិវត្តនញ្ច ហោតិ, អយំ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា **មជ្ឈត្តាការោ**តិ វុត្តា។ **ឯកចិត្តក្ខណិកា**តិ ឯកចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នត្តា។

ចត្តន្នំ ចតុក្កានំ វសេន **សោឡសក្ខត្តុកា**។ អានាបានសន្និស្សយេន បវត្តត្តា អារម្មណវសេន បវត្តា អានាបានារម្មណាបិ អបរភាគេ សតិ អានាបានស្សតីតិ បរិយាយេន វត្តព្ពតំ អរហតីតិ “**អានាបានស្សតិ មិស្សកា កថិតា**”តិ វុត្តំ។ **អានាបានមូលកា**តិ អានាបានសន្និស្សយេន បវត្តា សតិបដ្ឋានា។ **តេសំ មូលភូតា**តិ តេសំ សតិបដ្ឋានានំ មូលការណភូតា។ **ពោជ្ឈង្គមូលកា**តិ ពោជ្ឈង្គបច្ចយភូតា។ **តេបិ ពោជ្ឈង្គា**តិ ឯតេ វីសតិ សតិបដ្ឋានហេតុកា ពោជ្ឈង្គា។ **វិជ្ជាវិមុត្តិបូរកា**តិ តតិយវិជ្ជាយ តស្ស ផលស្ស ច បរិបូរណវសេន បវត្តា ពោជ្ឈង្គា។ **ផលសម្បយុត្តា**តិ ចតុត្ថផលសម្បយុត្តា, ចតុព្ពិធផលសម្បយុត្តា វា។

ទុតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អានាបានសំយុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. សោតាបត្តិសំយុត្តំ

១. វេឡុទ្វារវគ្គោ

១. ចក្កវត្តិរាជសុត្តវណ្ណនា

៩៩៧. **អនុគ្គហគរហណេសុ និបាតោ**តិ អនុគ្គណ្ហនគរហត្ថជោតកោ និបាតោ។ កិមេត្ថ អនុគ្គណ្ហាតិ, កិំ វា គរហតីតិ អាហ **"ចតុន្ន"**ន្តិអាទិ។ តត្ថ **អនុគ្គណ្ហន្តោ** អនុច្ឆវិកំ កត្វា គណ្ហន្តោ។ **គរហន្តោ** និន្ទន្តោ។ ឥស្សរសីលោ ឥស្សរោ, តស្ស ភាវោ **ឥស្សរិយំ,** បភុតា។ អធិនំ បតិ អធិបតិ, តស្ស ភាវោ **អាធិបច្ចំ,** សាមិភាវោតិ អាហ – **"ឥស្សរិយាធិបច្ច"**ន្តិអាទិ។ **អនន្តកានី**តិ អន្តរហិតានិ។

អវេច្ចប្បសាទេនាតិ វត្ថុត្តយស្ស គុណេ យាថាវតោ អវេច្ច បរិសិត្វា បសាទោ។ សោ បន កេនចិ ចលន រហិតោតិ អាហ **"អចលប្បសាទេនា"**តិ។ **មគ្គេនា**តិ អរិយមគ្គេន។ **អាគតប្បសាទោ** តស្ស អធិគមេន លទ្ធប្បសាទោ។ **អបុព្ពំ អចរិម**ន្តិ ឯកជ្ឈំ។ អរិយសាវកានញ្ហិ អរិយមគ្គោ ឧប្បជ្ជន្តោវ តីសុ វត្ថូសុ អវេច្ចប្បសាទំ អាវហន្តោ ឯវ ឧប្បជ្ជតិ។ **តេស**ន្តិ វិសយភូតានំ តិណ្ណំ វត្ថូនំ វសេន តិធា វុត្តោ។ **យស្មា ច** អត្ថតោ **ឯកោ, តស្មាវ និន្នានាករណោ ហោតិ** បវត្តដ្ឋានភេទេ សតិបិ។ **អរិយសាវកស្ស ហី**តិអាទិនា នយេន តមត្ថំ វិវរតិ។ **បសាទោ** ឱកប្បនា។ **បេមំ** ភត្តិ។ **គារវំ** គរុករណំ។ **មហន្តំ** ឧឡារំ។ **ឯតំ** វិភាគេន **នត្ថិ** សព្ពត្ថ សមានត្តា។

ឯវន្តិ ភវន្តរេបិ អកោបនីយតាយ។ **សទិសវសេនា**តិ អញ្ញេហិ អខណ្ឌាទីហិ សទិសវសេន។ តេនាហ **"មុខវដ្ដិយញ្ហិ ឆិន្នេ"**តិអាទិ។ ខណ្ឌា ឯតិស្សា អត្ថីតិ **ខណ្ឌា**។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ បាតិមោក្ខេ អាគតានុក្កមេន សីលស្ស អាទិមជ្ឈវិភាគោ វេទិតព្ពោ។ **ទ្វិន្នំ វា តិណ្ណំ វា**តិ សីលកោដ្ឋាសានំ។ **ឯកន្តរំ ភិន្ន**ន្តិ អភិន្នេន ឯកន្តរំ ហុត្វា ភិន្នំ។ **តេសំ** ខណ្ឌាទីនំ។ "ភុជិស្សេហី"តិ ឧត្តរបទលោបេន និទ្ទេសោតិ អាហ **"ភុជិស្សភាវករេហី"**តិ។ **ឥទំ វីតិក្កន្ត**ន្តិ ឥទម្បិ សីលំ វីតិក្កន្តំ។ "អយំ សីលស្ស វីតិក្កមោ"តិ **ឯវំ បរាមសិតុំ អសក្កុណេយ្យេហិ**។

២. ព្រហ្មចរិយោគធសុត្តវណ្ណនា

៩៩៨. **យេស**ន្តិ អនិយមតោ សទ្ធាទីនមាធារភូតបុគ្គលទស្សនំ។ **ពុទ្ធេ បសាទោ គហិតោ**។ សោ ហិ ឥតរេហិ បឋមំ គហេតព្ពោតិ។ **អរិយកន្តានិ សីលានិ គហិតានិ** សោតាបន្នស្ស សីលានំ អធិប្បេតត្តា។ **សង្ឃេ បសាទោ គហិតោ** ធម្មប្បសាទស្ស អនន្តរំ វុច្ចមានត្តា។ **ធម្មេ បសាទោ គហិតោ** អវេច្ចប្បសាទភាវតោ។ សោតំ អរិយមគ្គំ អាទិតោ បត្តិ សោតាបត្តិ, តស្សា អង្គានិ **សោតាបត្តិយង្គានិ។ បច្ចេន្តី**តិ បជាយន្តិ អធិគច្ឆន្តិ។ តេនាហ **"បាបុណន្តី"**តិ។ **ព្រហ្មចរិយ**ន្តិ មគ្គព្រហ្មចរិយំ។ **កតរបសាទោ** វត្តមានោតិ អធិប្បាយោ។ **មគ្គប្បសាទោ**តិ មគ្គសម្បយុត្តោ បសាទោ។ **អាគតមគ្គស្សា**តិ អធិគតមគ្គស្ស។ **មិស្សកប្បសាទោ ឯសោ**តិ តស្មា ឧភោបិ ថេរា បណ្ឌិតា ពហុស្សុតា។

៣. ទីឃាវុឧបាសកសុត្តវណ្ណនា

៩៩៩. យទគ្គេន តស្មឹ ឧបាសកេ យថាវុត្តានិ សោតាបត្តិយង្គានិ សំវិជ្ជន្តិ, តទគ្គេន សោ តេសុ វត្តិស្សតីតិ អាហ **"ចតូសុ សោតាបត្តិយង្គេសុ សន្ទិស្សសី"**តិ។ វិជ្ជំ ភជន្តីតិ **វិជ្ជាភាគិយា,** តេសុ កោដ្ឋាសេសុ បរិយាបន្នាតិ វុត្តំ **"វិជ្ជាភាគិយេតិ វិជ្ជាកោដ្ឋាសិកេ"**តិ។

៤-៥. បឋមសារិបុត្តសុត្តាទិវណ្ណនា

១០០០-១០០១. "សោតាបត្តី"តិ បឋមមគ្គោ អធិប្បេតោ, តស្ស អធិគមូបាយោ **សោតាបត្តិយង្គំ**។ តេនាហ **"សោតាបត្តិយា បុព្ពភាគបដិលាភង្គ"**ន្តិ។ **សោតាបត្តិអត្ថាយា**តិ សោតាបត្តិមគ្គត្ថាយ។ **អង្គ**ន្តិ ការណំ។ **ឥតរេ** រតនត្តយប្បសាទាទយោ។ បុព្ពភាគិយាយ **សោតាបត្តិយា អង្គំ** ការណន្តិ។

៦. ថបតិសុត្តវណ្ណនា

១០០២. (វិភានំ កាយានំ កាលនកាយ, ការណស្ស ឧបគតានំ សាតបរិយា សិជ្ឈតិ។ តត្ថ កាយបរិបជ្ឈាយ មុខេន តន្តី ឋបេសិ ភគវា។ ន ហិ បស្សថ នមត្ថេហិ ករណេ និវត្តកោ ឋិតិ វត្តតិ។ **"និយតត្តា"**តិ វុត្តំ។ តមេវ

និយមំ “**មជ្ឈិមបទេសេយេវា**”តិ អវធារណេន វិភាវេតិ ។ មហាមណ្ឌលចារិកំ ចរន្តោបិ មជ្ឈិមបទេសស្ស អន្តន្តេនេវ ចរតិ។ តត្ថ ច វិនេយ្យជនស្ស សមោសរណតា មគ្គបនវាចមហត្ថសុបនន្តិ។) [ឯត្ថន្តរេ ជាហោ អសុទ្ទោ ទុស្សោធនីយោ ច, សុទ្ធបាហោ គវេសិតព្ពោ។] អរុណុដ្ឋាបនម្បិ តត្ថេវ ហោតិ។ បច្ចន្តបទេសេ បន ទូរេ វិនេយ្យជនា ហោន្តិ, តត្ថ គន្ធា មគ្គផលេសុ បតិដ្ឋាបេត្វា តតោ បច្ចាគន្ធា មជ្ឈិមបទេសេ ឯវ វាសំ ឧបគច្ឆតិ, តត្ថ មនុស្សេហិ កតានំ ការានំ មហប្ផលភាវនិយមនត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ “អាសន្នេ នោ ភគវា”តិ ឥទំ និទស្សនមត្តន្តិ ទស្សេន្តោ “**ន កេវល**”ន្តិ អាទិមាហ។

សកិញ្ចនសបលិពោធនដ្ឋេនាតិ ឯត្ថ កិញ្ចនំ បលិពោធោ អសមាបិតកិច្ចតា, តទុភយស្ស អត្ថិភាវេនាតិ អត្ថោ។ **មហាវាសេ**តិ មហាគេហេ។

ទ្វេបិ ជនាតិ ឥសិទត្តបុរាណា។ **សិតំ** នាម មន្ទហសិតំ។ **ហសិតំ** នាម វិស្សដ្ឋហសិតំ។ **មុត្តចាគោ**តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ **វិសុទ្ធិមគ្គដីកាយំ** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.១៦០) វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ **សំវិភាគេ**តិ បរស្ស ទានវសេន សំវិភជនេ។ **អកតវិភាគ**ន្តិ ទេយ្យធម្មវសេន ន កតវិភាគំ។ បុគ្គលវសេន បន “សីលវន្តេហី”តិ វុត្តត្តា កតវិភាគមេវ មហប្ផលតាការណេន។ តេនាហ “**សព្ពំ ទាតព្ពមេវ ហុត្វា ឋិត**”ន្តិ។

(ឯត្ថន្តរេ ជាហោ អសុទ្ទោ ទុស្សោធនីយោ ច, សុទ្ធបាហោ គវេសិតព្ពោ។)

៧. វេឡុទ្វារេយ្យសុត្តវណ្ណនា

១០០៣. បវេណិអាគតស្សាតិ អនេកបុរិសយុគវសេន បរម្បរាគតស្ស។ **អត្តនិ ឧបនេតព្ព**ន្តិ អត្តនិ នេត្វា បរស្មឹ ឧបនេតព្ពំ។ តេនាហ “**យោ ខោ ម្យាយំ ធម្មោ អប្បិយោ អមនាបោ, បរស្សបេសោ ធម្មោ អប្បិយោ អមនាបោ**”តិអាទិ។ **អមនត្តភាសេនា**តិ សម្ផស្ស សម្ផប្បលាបស្ស អមន្តាយ មន្តារហិតភាសនេន។

៨-៩. បឋមគិញ្ជកាវសថសុត្តាទិវណ្ណនា

១០០៤-៥. ទ្វេ គាមា ទ្វិន្នំ ញាតីនំ គាមាតិ កត្វា។ **ញាតិកេ**តិ ឯវំលទ្ធនាមេ ឯកស្មឹ គាមកេ។ **គិញ្ចការសថេ**តិ គិញ្ចកា វុច្ចន្តិ ឥដ្ឋកា, គិញ្ចកាហិ ឯវ កតោ អាវសថោ, តស្មឹ។ សោ កិរ អាវាសោ យថា សុធាហិ បរិកម្មេន បយោជនំ នត្ថិ, ឯវំ ឥដ្ឋកាហិ ឯវ ចិនិត្វា កតោ។ តេន វុត្តំ “**ឥដ្ឋកាមយេ អាវសថេ**”តិ។ តុលាថម្ភទ្វារពន្ធកវាដផលកានិ បន ទារុមយា ឯវ។ ឱរំ វុច្ចតិ កាមធាតុ, បច្ចយភាវេន តំ ឱរំ ភជន្តីតិ **ឱរម្ភាគិយានិ**, ឱរម្ភាគស្ស វា ហិតានិ **ឱរម្ភាគិយានិ**។ តេនាហ “**ហេដ្ឋាភាគិយាន**”ន្តិអាទិ។ **តីហិ មគ្គេហី**តិ ហេដ្ឋិមេហិ តីហិ មគ្គេហិ។ តេហិ បហាតព្ពតាយ ហិ តេសំ សញ្ញោជនានំ ឱរម្ភាគិយតា, ឱរំ ភញ្ជិយានិ វា **ឱរម្ភាគិយានិ** វុត្តានិ និរុត្តិនយេន។ ឥទានិ ព្យតិរេកមុខេន នេសំ ឱរម្ភាគិយភាវំ វិភាវេតុំ “**តត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ វិក្ខម្ភិតានិ សមត្ថតាវិយាតេន បុថុជ្ជនានំ, សមុច្ឆិន្នានិ សព្ពសោ អភាវេន អរិយានំ រូបារូបភវូបបត្តិយា វិពន្ធនាយ ន ហោន្តីតិ វុត្តំ “**អវិក្ខម្ភិតានិ មគ្គេន វា អសមុច្ឆិន្នានី**”តិ។ **និព្ពត្តិវសេនា**តិ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន គន្តុំ ន ទេន្តិ។ មហគ្គតភវគាមិកម្មាយូហនស្ស វិពន្ធនតោ **សក្កាយទិដ្ឋិអាទីនិ តីណិ** សញ្ញោជនានិ កាមច្ឆន្ទព្យាបាទា វិយ មហគ្គតភវូបបត្តិយា វិសេសបច្ចយត្តា **តត្ថ** មហគ្គតភវេ **និព្ពត្តម្បិ** តន្និព្ពត្តិហេតុកម្មបរិក្ខយេ កាមភវូបបត្តិបច្ចយតាយ មហគ្គតភវតោ **អានេត្វា ឥធេវ** កាមភវេ ឯវ **និព្ពត្តាបេន្តិ**។ តស្មា **សព្ពានិបិ** បញ្ចបិ សំយោជនានិ **ឱរម្ភាគិយានេវ។ បដិសន្ធិវសេន អនាគមនសភាវោ**តិ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន តស្មា លោកា ឥធ ន អាគមនសភាវោ។ ពុទ្ធទស្សន-ថេរទស្សន-ធម្មស្សវនានំ បន អត្ថាយ អស្ស អាគមនំ អនិវារិតំ។

កទាចិ ឧប្បត្តិយា វិរឡាការតា, បរិយុដ្ឋានមន្ទតាយ អពហលតាតិ **ទ្វេធាបិ តនុភាវោ។ អភិណ្ហ**ន្តិ ពហុសោ។ **ពហលពហលា**តិ តិព្ពតិព្ពា។ យត្ថ ឧប្បជ្ជន្តិ, តំ សន្តានំ មទ្ទន្តា ផរន្តា សាធេន្តា អន្ធការំ ករោន្តា ឧប្បជ្ជន្តិ, ទ្វីហិ បន មគ្គេហិ បហីនត្តា តនុកតនុកា មន្ទមន្ទា ឧប្បជ្ជន្តិ។ **បុត្តធីតរោ ហោន្តី**តិ ឥទំ អការណំ។ តថា ហិ អង្គបច្ចង្គបរាមសនមត្តេនបិ តេ ហោន្តិ។ **ឥទ**ន្តិ “រាគទោសមោហានំ តនុត្តា”តិ ឥទំ វចនំ។ **ភវតនុកវសេនា**តិ អប្បកភវវសេន។ **ត**ន្តិ មហាសីវត្ថេរស្ស វចនំ បដិក្ខិត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ យេ ភវា អរិយានំ លព្ភន្តិ, តេ បរិបុណ្ណលក្ខណភវា ឯវ។ យេ ន លព្ភន្តិ, តត្ថ កីទិសំ តំ ភវតនុកំ។ តស្មា ឧភយថាបិ ភវតនុកស្ស អសម្ភវោ ឯវាតិ ទស្សេតុំ “**សោតាបន្នស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អដ្ឋមេ ភវេ ភវតនុកំ នត្ថិ** អដ្ឋមស្សេវ ភវស្ស សព្ពស្សេវ អភាវតោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

កាមាវចរលោកំ សន្ធាយ វុត្តំ ឥតរស្ស លោកស្ស វសេន តថា វត្តុំ អសក្កុណេយ្យត្តា។ យោ ហិ សកទាគាមី ទេវមនុស្សលោកេសុ វោមិស្សកវសេន និព្ពត្តតិ, សោបិ កាមភវវសេនេវ បរិច្ឆិន្ទិតព្ពោ។ ភគវតា ច កាមលោកេ ឋត្វា – “សកិទេវ ឥមំ លោកំ អាគន្ត្វា”តិ វុត្តំ។ **ឥមំ លោកំ អាគន្ត្វា**តិ ច ឥមិនា បញ្ចសុ សកទាគាមីសុ ចត្តារោ វជ្ជេត្វា ឯកោវ គហិតោ។ ឯកច្ចោ ហិ ឥធ សកទាគាមិផលំ បត្វា ឥធេវ បរិនិព្ពាយតិ, ឯកច្ចោ ឥធ បត្វា ទេវលោកេ បរិនិព្ពាយតិ, ឯកច្ចោ ទេវលោកេ បត្វា តត្ថេវ បរិនិព្ពាយតិ, ឯកច្ចោ ទេវលោកេ បត្វា ឥធូបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយតិ, ឥមេ ចត្តារោ ឥធ ន លព្ភន្តិ។ យោ បន ឥធ បត្វា ទេវលោកេ យាវតាយុកំ វសិត្វា បុន ឥធូបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយតិ, អយមិធ អធិប្បេតោ។ អដ្ឋកថាយំ បន “ឥមំ លោកន្តិ កាមភវោ អធិប្បេតោ”តិ ឥមមត្ថំ វិភាវេតុំ “**សចេ ហិ**”តិអាទិនា អញ្ញំយេវ ចតុក្កំ ទស្សិតំ។

ចតូសុ…បេ…. សភាវោតិ អត្ថោ អបាយគមនីយានំ បាបធម្មានំ សព្ពសោ បហីនត្តា។ **ធម្មនិយាមេនា**តិ មគ្គធម្មនិយាមេន **និយតោ** ឧបរិមគ្គាធិគមស្ស អវស្សំភាវិភាវតោ។ តេនាហ “សម្ពោធិបរាយណោ”តិ។ **តេសំ តេសំ ញាណគតិ**ន្តិ តេសំ តេសំ សត្តានំ “អសុកោ សោតាបន្នោ, អសុកោ សកទាគាមី”តិអាទិនា តំតំញាណាធិគមនំ ញាណូបបត្តិំ។ **ញាណាភិសម្បរាយ**ន្តិ តតោ បរម្បិ – “និយតោ សម្ពោធិបរាយណោ សកិទេវ ឥមំ លោកំ អាគន្ត្វា ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សតី”តិអាទិនា ញាណសហិតំ ឧបបត្តិបច្ចយភវំ។ **ឱលោកេន្តស្ស** ញាណចក្ខុនា អបេក្ខន្តស្ស។ កេវលំ **កាយកិលមថោវ,** ន តេន កាចិ បរេសំ អត្ថសិទ្ធីតិ អធិប្បាយោ។ **ចិត្តវិហេសា** ចិត្តខេទោ, សា កិលេសូបសំហិតត្តា **ពុទ្ធានំ នត្ថិ**។

អាទិស្សតិ អាលោកីយតិ អត្តា ឯតេនាតិ អាទាសំ, ធម្មភូតំ អាទាសំ **ធម្មាទាសំ,** អរិយមគ្គញាណស្សេតំ អធិវចនំ។ តេន ហិ អរិយសាវកោ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ វិទ្ធស្តសម្មោហត្តា អត្តានំ យាថាវតោ ញត្វា យាថាវតោ ព្យាករេយ្យ, តប្បកាសនតោ បន ធម្មបរិយាយស្ស សុត្តស្ស ធម្មាទាសតា វេទិតព្ពាតិ។ **យេន ធម្មាទាសេនា**តិ ឥធ បន មគ្គធម្មមេវ វទតិ។ សេសំ ឧត្តានត្ថត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវាតិ។

វេឡុទ្វារវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. រាជការាមវគ្គោ

១. សហស្សភិក្ខុនិសង្ឃសុត្តវណ្ណនា

១០០៧. ធម្មិកត្តា ទេសវាសីហិ អនុកម្បិតោ រាជាតិ រាជកោ, តស្ស អារាមោ **រាជការាមោ,** តស្មិំ។ **ភូមិសីសំ** សេដ្ឋប្បទេសោ, យត្ថ វសន្តោ លាភគ្គយសគ្គប្បត្តោ ហោតីតិ តេសំ អធិប្បាយោ។

វារាបេហីតិ បដិសេធេហិ។ **យុជ្ឈាបេតុ**ន្តិ កលហំ ការាបេតុំ។ **បុន អាគច្ឆន្តា**តិ អបរស្មិំ សំវច្ឆរេ អាគច្ឆន្តា។ **ឧព្ពេជ្ជេត្វា**តិ មហតី វីចិយោ ឧព្ពេជ្ជេត្វា។ យថា តស្ស សកលមេវ រដ្ឋំ ឯកោទកីភូតំ ហោតិ, ឯវំ កត្វា សមុទ្ទមេវ ជាតំ។ តេន វុត្តំ “**សមុទ្ទមេវ អកំសូ**”តិ។

ឥសីនមន្តរំ កត្វាតិ ឥសីនំ ការណំ កត្វា, ឥសីនំ ហេតូតិ អត្ថោ, ឥសីនំ វា អន្តរភេទំ កត្វា។ តថា លោកេ កោលាហលស្ស បត្ថដតំ វិភាវេន្តោ ភគវា “**មេ សុត**”ន្តិ អាហ បច្ចក្ខតោ ជានម្បិ។ **ឧច្ឆិន្នោ**តិ កុលច្ឆេទេន ឧច្ឆិន្នោ។ ន កេវលំ សយមេវ, អថ ខោ **សហ រដ្ឋេហិ។ វិភវ**ន្តិ វិនាសំ ឧបគតោ។

តំ សន្ធាយេតំ វុត្តន្តិ តំ យថាវុត្តំ បសេនទិនា កោសលរាជេន ការិតំ វិហារំ សន្ធាយ ឯតំ “រាជការាមេ”តិ វុត្តំ។

២-៣. ព្រាហ្មណសុត្តាទិវណ្ណនា

១០០៨-៩. ឧទយគាមិនិន្តិ អារម្ភតោ បដ្ឋាយ សម្បត្តិអាវហំ។

៤. ទុគ្គតិភយសុត្តវណ្ណនា

១០១០. ទុដ្ឋា គតិ និប្បត្តិ ទុគ្គតិ, ទុគ្គតភាវោ ទាលិទ្ទិយំ, តទេវ ភយំ, តំ សព្ពំ អនវសេសំ វា **ទុគ្គតិភយំ** ទលិទ្ទភយំ។ សម្មទេវ អតិក្កន្តោតិ **សមតិក្កន្តោ**។

៦. បឋមមិត្តាមច្ចសុត្តវណ្ណនា

១០១២. វោហារមិត្តាតិ តំតំទានគ្គហណវសេន វោហារកា មិត្តា។ **អាមន្តនបដិមន្តនឥរិយាបថាទីសុបីតិ** អាលាបសល្លាបគមននិសជ្ជាទិអត្ថសំវិធានាទីសុ ។ **ឯកតោ បវត្តកិច្ចា**តិ សហ បវត្តកត្តព្ពា។ អមា សហ ភវន្តីតិ **អមច្ចា**។ “អម្ហាកំ ឥមេ”តិ ញាយន្តីតិ **ញាតី,** អាវាហវិវាហសម្ពន្ធា។ តេនាហ “**សស្សុសសុរបក្ខិកា**”តិ។ យោនិសម្ពន្ធា វា **សាលោហិតា**។ តេនាហ “**ភាតិភគិនិមាតុលាទយោ**”តិ។

៧. ទុតិយមិត្តាមច្ចសុត្តវណ្ណនា

១០១៣. កិស្មិញ្ចិ កស្សចិ ច តថា តថា ឧប្បន្នស្ស បសាទស្ស អញ្ញថាភាវោ **បសាទញ្ញថត្តំ**។ ភូតសង្ខាតស្ស យនអាទិកស្ស អញ្ញថាភាវោ **ភាវញ្ញថត្តំ**។ និរយាទិគតិអន្តរឧបបត្តិ **គតិអញ្ញថត្តំ**។ សភាវធម្មានំ កក្ខឡផុសនាទិលក្ខណស្ស អញ្ញថាភាវោ **លក្ខណញ្ញថត្តំ**។ “បិតស្ស អញ្ញថត្តំ បញ្ញាយតី”តិ ឯវំ វុត្តំ អញ្ញថត្តំ **វិបរិណាមញ្ញថត្តំ**។ លក្ខណញ្ញថត្តំ ន លព្ភតិ។ តេនាហ “**លក្ខណំ បន ន វិគច្ឆតី**”តិ, សេសំ លព្ភតីតិ។ **បថវីធាតុយា**តិ សសម្ភារបថវីធាតុយា។ **អាបោធាតុយា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **បុរិមភាវោ**តិ យនកបិនភាវោ។ **ភាវញ្ញថត្តំ** រសញ្ញថត្តសភាវោ។ **គតិអញ្ញថត្តំ** ឧគ្គតូបបត្តិ។ តេនាហ “**តញ្ហិ អរិយសាវកស្ស នត្ថី**”តិ។ **បសាទញ្ញថត្តម្បិ នត្ថិយេវ** អរិយសាវកស្ស។

រាជការាមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សរណានិវគ្គោ

១-២. បឋមមហានាមសុត្តាទិវណ្ណនា

១០១៧-១៨. សមិទ្ធន្តិ សម្បុណ្ណំ។ **សុបុប្ផិត**ន្តិ ឧបសោភិតកាយ សុបុប្ផិតសទិសត្តា។ ព្យូហា នាម យេហិ ឯវ បវិសន្តិ, តេហិ ឯវ និក្ខមន្តិ។ តេនាហ “**ព្យូហា វុច្ចន្តិ អវិនិព្ពិទ្ធរច្ឆាយោ**”តិ។ **ឧទ្ធតចារិនា**តិ យដ្ឋន្តរា។

៣. គោធសក្កសុត្តវណ្ណនា

១០១៩. តីហីតិ រតនត្តយេ ឧប្បន្នេហិ តីហិ បសាទធម្មេហិ។ **ចតូហី**តិ តេហិ ឯវ សទ្ធឹ សីលេន។ **កោចិទេវា**តិអាទិ បរិកប្បវសេន វុត្តំ ភគវតិ អត្តនោ សទ្ធាយ ឧឡារតមភាវទស្សនត្ថំ។ តេនាហ “**ភគវតោ សព្ពញ្ញុតាយា**”តិអាទិ។ **ធម្មោ សមុប្បាទោ**តិ វិវាទធម្មុឧប្បត្តិហេតុ។ តទេវ ហិ សន្ធាយាហ “**កិញ្ចិទេវ ការណ**”ន្តិ។ **ការណ**ន្តិ នានាការណំ។ **កល្យាណកុសលវិមុត្ត**ន្តិ អកល្យាណំ អកុសលំ, តទិទំ យថាវុត្តអប្បសាទនេន អបនីតអត្ថទស្សនត្ថំ។ **អស្សា**តិ មហានាមសក្កស្ស។ **អនវជ្ជនទោសោ ឯសោ**តិ ចតូសុ ធម្មេសុ ឯកេនបិ សមន្នាគតោ សោតាបន្នោ ហោតីតិ អនុជានិត្វា ចតូហិបិ សមន្នាគតេន អាចិក្ខិតព្ពន្តិ យាថាវតោ អនវជ្ជនទោសោតិ អត្ថោ។

៤. បឋមសរណានិសក្កសុត្តវណ្ណនា

១០២០. បមាណេនាតិ ឯកេន បមាណេន, ន សព្ពសោ។ **ឱលោកនំ ខមន្តី**តិ ទស្សនមគ្គេន ចតុសច្ចធម្មា បច្ចត្តំ បស្សិតព្ពា បដិវិជ្ឈិតព្ពា។ បឋមមគ្គក្ខណេ ហិ ចតុសច្ចធម្មា ឯកទេសតោវ ទិដ្ឋា នាម ហោន្តិ។ **“បរិមុច្ចតី”តិ បន វត្តំ វដ្តតិ** បដិវិជ្ឈនកិរិយាយ វត្តមានត្តា។ **អគន្ត្វា** អបាយេសុ អនុប្បត្តិវហត្តា។ តេនាហ “**ន គច្ឆតី**”តិ, ន ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **មហាសាររុក្ខេ ទស្សេន្តោ អាហ** – “យោ កោចិ វិញ្ញុជាតិកោ មម ចេ គោចរំ គច្ឆតិ, ឯកស្ស អាគមនំ អវញ្ឈំ អមោឃ”ន្តិ ទស្សេតុំ។

៥. ទុតិយសរណានិសក្កសុត្តវណ្ណនា

១០២១. ទុក្ខេត្តំ និរោជកំ, តាយ ឯវ ទុក្ខេត្តតាយ វិសមំ ហោតីតិ អាហ “**វិសមខេត្ត**”ន្តិ។ **លោណូបហត**ន្តិ ជាតសភាវេន លោណេន ឱសរេន ឧបហតំ។ **ខណ្ឌានី**តិ ខណ្ឌិតានិ។ **តេមេត្វា**តិ តេមិតត្តា។ **វាតាតបហតានី**តិ ចិរកាលំ វាតេន ចេវ អាតបេន ច ឧបហតានិ អាពាធិតានិ។

៦. បឋមអនាថបិណ្ឌិកសុត្តវណ្ណនា

១០២២. **ឋាន**ន្តិ ឋានសោ។ តេនាហ “**ខណេនា**”តិ។ និយ្យានិកន្តិ បវត្តំ ញាណបដិរូបកំ បកតិបុរិសន្តរជាននាទិមិច្ឆាញាណំ។ តំ បន អនិយ្យានិកំ “និយ្យានិក”ន្តិ បច្ចវេក្ខណវសេន បវត្តេយ្យាតិ អាហ “**មិច្ឆាបច្ចវេក្ខណេនា**”តិ។ គុណវិយុត្តស្ស អត្តនោ សកត្តនិ អវដ្ឋានសង្ខាតា វិមុត្តិ **មិច្ឆាវិមុត្តិ**។

៧. ទុតិយអនាថបិណ្ឌិកសុត្តវណ្ណនា

១០២៣. យថាកម្មំ សម្បរេតព្ពតោ សម្បរាយោ, បេច្ចភវោ, សម្បរាយហេតុកំ **សម្បរាយិកំ,** មរណភយំ។

សរណានិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. បុញ្ញាភិសន្ទវគ្គោ

១. បឋមបុញ្ញាភិសន្ទសុត្តវណ្ណនា

១០២៧. អវិច្ឆេទេន និច្ចប្បវត្តិយមានានិ បុញ្ញានិ អភិសន្ទនដ្ឋេន “**បុញ្ញាភិសន្ទា**”តិ វុត្តា, តេន បុញ្ញនទិយោតិ អត្ថោ វុត្តោ។ សុខស្ស អាហរណតោ អានយនតោ **សុខស្សាហារោ**។

៤. បឋមទេវបទសុត្តវណ្ណនា

១០៣០. **ទេវាន**ន្តិ វិសុទ្ធិទេវានំ។ **ទេវបទានី**តិ តេសំ បទានិ ទេវបទានិ, ទេវោតិ វា សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ **ទេវស្ស ញាណេន អក្កន្តបទានី**តិ បដិវេធញាណេន ចេវ ទេសនាញាណេន ច អក្កន្តបទានិ។ **ទេវា នាម** ជាតិទេវា។ តេសម្បិ ទេវដ្ឋេន ទេវោតិ ទេវទេវោ, សម្ពុទ្ធោ។

៨. វស្សសុត្តវណ្ណនា

១០៣៤. **បារំ វុច្ចតិ និព្ពានំ** សំសារមហោឃស្ស បរតីរភាវតោ។ តេនាហ – “តិណ្ណោ បារង្គតោ, ថលេ តិដ្ឋតិ ព្រាហ្មណោ (សំ. និ. ៤.២៣៨; ឥតិវុ. ៦៩; បុ. ប. ១៨៨), យេ ជនា បារគាមិនោ”តិ (ធ. ប. ៨៥) ច។ អថ វា បាតិ រក្ខតីតិ **បារំ,** និព្ពានំ។ យោ បដិវិជ្ឈតិ, តំ វដ្ដទុក្ខតោ បាតិ រក្ខតិ, អច្ចន្តហិតេន ច វិមុត្តិសុខេន ច រមេតិ, តស្មា **បារ**ន្តិ វុច្ចតិ។ **គច្ឆមានា ឯវា**តិ បារំ និព្ពានំ គច្ឆមានា ឯវ។ តេ ធម្មា **អាសវានំ ខយាយ សំវត្តន្តិ** សច្ចិកិរិយាបហានបដិវេធានំ សមកាលត្តា។

១០. នន្ទិយសក្កសុត្តវណ្ណនា

១០៣៦. **បវិវេកត្តាយា**តិ បវិវេកសុខត្ថាយ។ **បដិសល្លានត្តាយា**តិ ពហិទ្ធា នានារម្មណតោ ចិត្តំ បដិនិវត្តេត្វា កម្មដ្ឋានេ សម្មទេវ លីនត្ថាយ។

បុញ្ញាភិសន្ទវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សគាថកបុញ្ញាភិសន្ទវគ្គោ

១. បឋមអភិសន្ទសុត្តវណ្ណនា

១០៣៧. **សង្ខ្យា អត្ថិ** ហេដ្ឋា មហាបថវិយា, ឧបរិ អាកាសេន, បរិតោ ចក្កវាឡបព្ពតេន, មជ្ឈេ តត្ថ តត្ថ ឋិតេហិ ទីបបព្ពតបរិយន្តេហិ បរិច្ឆិន្នត្តា។ ជានន្តេន យោជនតោ សង្ខាតុំ សក្កាតិ អធិប្បាយោ។ មហាសរីរមច្ឆ-កុម្ភីល-យក្ខ-រក្ខស-មហានាគទានវាទីនំ សវិញ្ញាណកានំ, ពឡវាមុខបាតាលាទីនំ អវិញ្ញាណកានំ ភេរវារម្មណានំ វសេន **ពហុភេរវំ**។

២. ទុតិយអភិសន្ទសុត្តវណ្ណនា

១០៣៨. **សម្ភេទេ**តិ សម្ភេទំ សមោធានំ គតដ្ឋានេ។ **យត្ថិមា មហានទិយោ សំសន្ទន្តិ សមេន្តី**តិ បរិកប្បវចនមេតំ។ តាទិសាសុ ហិ មហានទីសុ កាចិ បុរត្ថិមសមុទ្ទំ បវិដ្ឋា, កាចិ បច្ឆិមំ។

៣. តតិយអភិសន្ទសុត្តវណ្ណនា

១០៣៩. “កុសលេ បតិដ្ឋិតោ”តិ ឯត្ថ យំ អច្ចន្តិកំ កុសលេ បតិដ្ឋានំ។ តំ ទស្សេន្តោ **“មគ្គកុសលេ បតិដ្ឋិតោ”**តិ អាហ, ហេដ្ឋិមមគ្គកុសលេតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ **“ភាវេតិ មគ្គ”**ន្តិ។ អរិយផលំយេវ **ធម្មសារោ**។ កិលេសា ខីយន្តិ ឯត្ថាតិ កិលេសក្ខយោ, និព្ពានំ, តស្មិំ **កិលេសក្ខយេ រតោ**។

៤. បឋមមហទ្ធនសុត្តវណ្ណនា

១០៤០. អរិយានំ ពុទ្ធានំ ធនន្តិបិ អរិយធនំ, និព្ពានន្តិ កេចិ។ អនយតោបិ វិសុទ្ធដ្ឋេន អរិយញ្ច តំ ធនញ្ច ធនាយិតដ្ឋេនាតិ អរិយធនំ, តេន **អរិយធនេន។ តេនេវ ភោគេនា**តិ អរិយធនភោគេន។

សគាថកបុញ្ញាភិសន្ទវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សប្បញ្ញវគ្គោ

២. វស្សំវុត្ថសុត្តវណ្ណនា

១០៤៨. **សមោធានេត្វា**តិ យេហិ ឥន្ទ្រិយាទីហិ ភាវិយមានេហិ សោតាបត្តិមគ្គោ អនុប្បត្តោ, តានេវ។ ធម្មសមានតាយ ចេតំ វុត្តំ។ អញ្ញានេវ ហិ អត្ថតោ តំ តំ មគ្គំ សាធកានិ ឥន្ទ្រិយាទីនិ។ **តន្តិ បវេណី កថិតា**តិ យំ កញ្ចិ វិនេយ្យបុគ្គលំ អនបេក្ខិត្វា កេវលំ តន្តិវសេន ឋិតិ កថិតា។

៣. ធម្មទិន្នសុត្តវណ្ណនា

១០៤៩. **សត្តសុ ជនេសូ**តិ សត្តសុ កិត្តិយមានេសុ ឧបាសកជនេសុ។ **គម្ភីរា**តិអាទីសុ **ធម្មគម្ភីរា**តិ បាឡិគតិយា គម្ភីរា, គថា ច **សល្លសុត្តំ** ហេដ្ឋា បកាសិតមេវ។ **“ចេតនាហំ, ភិក្ខវេ, កម្មំ វទាមី”**តិអាទិនា (អ. និ. ៦.៦៣; កថា. ៥៣៩) អាគតំ **ចេតនាសុត្តំ** ។ តត្ថ “ចេតនាសហជាតំ នានាក្ខណិក”ន្តិអាទិនា បដ្ឋានេ អាគតនយេន, សុត្តេសុ (អ. និ. ៣.១០១) ច “ទិដ្ឋធម្មវេទនីយ”ន្តិអាទិនា អាគតនយេន គម្ភីរភាវោ វេទិតព្ពោ, និព្ពានស្ស ចេវ អរិយមគ្គស្ស ច បកាសនតោ **អសង្ខតសំយុត្តស្ស** លោកុត្តរត្ថទីបកតា។ “អតីតំបាហំ រូបេន ខជ្ជិំ, ឯតរហិ ខជ្ជាមី”តិអាទិនា បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ខាទកភាវស្ស, បុគ្គលស្ស ខាទិតព្ពតាយ វិភាវនេន **ខជ្ជនីយបរិយាយេ** (សំ. និ. ៣.៧៩) វិសេសតោ និស្សត្តនិជ្ជីវតា ទីបិតាតិ វុត្តំ **“សត្តសុញ្ញតាទីបកា ខជ្ជនិកសុត្តន្តាទយោ”**តិ។ **ឧបសម្បជ្ជ វិហរិស្សាមា**តិ យេ តេសុ សុត្តេសុ វុត្តបដិបទំ សម្មទេវ បរិបូរេន្តិ, តេ តេសុ ឧបសម្បជ្ជ វិហរន្តិ នាម ។ **ឯត្ថា**តិ “ន ខោ នេត”ន្តិ ឯត្ថ ន-ការោ “អញ្ញមញ្ញ”ន្តិ ឯត្ថ ម-ការោ វិយ ព្យញ្ជនសន្ធិមត្តមេវ, នាស្ស កោចិ អត្ថោ។

៤. គិលានសុត្តវណ្ណនា

១០៥០. **ន ខោ បនេត**ន្តិ ន ខោ ឯតំ, នោតិ ច អម្ហេហីតិ អត្ថោតិ អាហ **“ន ខោ អម្ហេហី”**តិអាទិ។ អស្សសន្តីតិ **អស្សាសនីយា**តិ អាហ **“អស្សាសករេហី”**តិ។ មរិស្សតីតិ **មារិសោ,** ឯកន្តភាវិមរណោ, សោ បន មរណាធីនវុត្តិកោតិ វុត្តំ **“មរណបដិពទ្ធោ”**តិ។ **អធិមុច្ចេហី**តិ អធិមុត្តិំ ឧប្បាទេហិ។ តំ បន តថា ចិត្តស្ស បណិធានំ ឋបនន្តិ អាហ **“ឋបេហី”**តិ។ **អាគមនីយគុណេសូ**តិ បុព្ពភាគគុណេសុ។ **បមាណំ នាម នត្ថិ** អនន្តាបរិមាណត្តា។ **នានាករណំ នត្ថិ** វិមុត្តិយា និន្នានត្តា។

៩. បញ្ញាបដិលាភសុត្តវណ្ណនា

១០៥៥. **បញ្ញាបដិលាភាយា**តិ មគ្គផលបញ្ញាយ បដិលាភត្ថំ។ តេនាហ **“សត្ត សេក្ខា”**តិអាទិ។

សប្បញ្ញវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. មហាបញ្ញវគ្គោ

១. មហាបញ្ញសុត្តវណ្ណនា

១០៥៨. មហន្តេ អត្ថេ បរិគ្គណ្ហាតីតិ សច្ចបដិច្ចសមុប្បាទាទិកេ មហាវិត្ថារេ អត្ថេ បរិច្ឆិជ្ជ អសេសេត្វា មុដ្ឋិគតេ វិយ កត្វា គណ្ហាតិ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

មហាបញ្ញវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សោតាបត្តិសំយុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. សច្ចសំយុត្តំ

១. សមាធិវគ្គោ

១. សមាធិសុត្តវណ្ណនា

១០៧១. ចិត្តេកគ្គតាយាតិ និស្សក្កវចនំ “បរិហាយន្តី”តិ បទំ អបេក្ខិត្វា។ **យថាភូតាទិវសេនា**តិ យថាគតាទិវសេន។ យថាភូតំ នាម ឥមស្មិំ សុត្តេ “សមាហិតោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ យថាភូតំ បជានាតី”តិអាទិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន “តថា យស្មា”តិអាទិសង្គហោ ទដ្ឋព្វោ។ តថា ហិ យថាភូតវសេន ការណច្ឆេទោ កតោ “តថា យស្មា”តិអាទិវចនេហិ។ **វណ្ណា**តិ អក្ខរា, “គុណា”តិ កេចិ។ **បទព្យញ្ជនានី**តិ នាមាទិបទានិ ចេវ តំសមុទាយភូតព្យញ្ជនានិ ច។

៣. បឋមកុលបុត្តសុត្តាទិវណ្ណនា

១០៧៣-៧៥. សាសនាវចរា អធិប្បេតា ពាហិរកានំ សច្ចាភិសមយស្ស អភាវតោ។ **តថា**តិ ឥមិនា ចតុត្ថបញ្ចមេសុ អត្ថវិសេសាភាវំ ទស្សេតិ។ យទិ ឯវំ កស្មា វិសុំ វិសុំ ទេសនាតិ អាហ “**តេន តេន អភិលាបេនា**”តិអាទិ។

១០. តិរច្ឆានកថាសុត្តវណ្ណនា

១០៨០. ទុគ្គតិតោ សំសារតោ ច និយ្យាតិ ឯតេនាតិ និយ្យានំ, សគ្គមគ្គោ មោក្ខមគ្គោ ច។ តស្មិំ និយ្យានេ និយុត្តា, តំ ឯត្ថ អត្ថីតិ **និយ្យានិកា**។ វចីទុច្ចរិតសំកិលេសតោ វា និយ្យាតីតិ ឦ-ការស្ស រស្សត្តំ យ-ការស្ស ក-ការំ កត្វា និយ្យានិកា។ ចេតនាយ សទ្ធិំ សម្ផប្បលាបា វេរមណិ។ តប្បដិបក្ខតោ អនិយ្យានិកា, តស្ស ភាវោ **អនិយ្យានិកត្តំ។ តិរច្ឆានភូត**ន្តិ តិរោករណភូតំ។ **កម្មដ្ឋានភាវេ**តិ អនិច្ចតាបដិសំយុត្តចតុសច្ចកម្មដ្ឋានភាវេ។ **សាត្ថក**ន្តិ ទានសីលាទិនិស្សិតត្តា ហិតបដិសំយុត្តំ។

វិសិខាតិ ឃរសន្និវេសោ។ វិសិខាគហណេន ច គាមាទិគហណេ វិយ តន្និវាសិនោ វិសេសតោ គហិតា “អាគតោ គាមោ”តិអាទីសុ វិយ ។ តេនាហ “***សូរា សមត្ថា***”តិ។ កុម្ភដ្ឋានាបទេសេន កុម្ភទាសិយោ វុត្តាតិ អាហ – “**កុម្ភទាសិកថា**”តិ។ អយាថាវតោ ឧប្បត្តិដ្ឋិតិសំហារាទិវសេន លោកោ អក្ខាយតិ ឯតេនាតិ **លោកក្ខាយិកា**។ ឥតិ ឥមិនា បការេន ភវោ, ឥមិនា អភវោតិ ឯវំ បវត្តាយ **ឥតិភវាភវកថាយ សទ្ធិំ**។

សមាធិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ធម្មចក្កប្បវត្តនវគ្គោ

១. ធម្មចក្កប្បវត្តនសុត្តវណ្ណនា

១០៨១. “**ឥសីនំ បតនុប្បតនវសេន** ឱសីទនឧប្បតនដ្ឋានវសេន **ឯវំ** ‘ឥសិបតន’ន្តិ ‘**លទ្ធនាមេ**’តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ ‘**ឯត្ថ ហិ**’”តិអាទិ វុត្តំ។

អាមន្តេសីតិ ឯត្ថ យស្មា ធម្មចក្កប្បវត្តនត្ថំ អយំ អាមន្តនា, តស្មា សមុទាគមតោ បដ្ឋាយ សត្ថុ បុព្ពចរិតំ សង្ខេបេនេវ បកាសេតុំ វដ្ដតីតិ “**ទីបង្ករបាទមូលេ កតាភិនីហារតោ បដ្ឋាយា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **មារពលំ ភិន្ទិត្វា**តិ មារញ្ច មារពលញ្ច ភញ្ជិត្វា។ អថ វា មារស្ស អព្ភន្តរំ ពាហិរញ្ចាតិ ទុវិធំ ពលំ ភញ្ជិត្វា។ “**ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, អន្តា**”តិ ឯត្ថ **អន្ត**-សទ្ទោ “បុព្ពន្តេ ញាណំ អបរន្តេ ញាណ”ន្តិអាទីសុ (ធ. ស. ១០៦៣) វិយ ភាគបរិយាយោតិ អាហ “**ទ្វេ ឥមេ, ភិក្ខវេ, កោដ្ឋាសា**”តិ។ **សហ សមុទាហរេនា**តិ ឧច្ចារណសមកាលំ។ **បត្ថរិត្វា អដ្ឋាសិ** ពុទ្ធានុភាវេន។ **ព្រហ្មានោ សមាគច្ឆិំសុ** បរិបក្កកុសលមូលា សច្ចាភិសម្ពោធាយ កតាធិការា។

គិហិសញ្ញោជនន្តិ គិហិពន្ធនំ។ **ឆិន្ទិត្វា**តិ ហរិត្វា។ **ន វឡញ្ជេតព្ពា**តិ នានុយុញ្ជេតព្ពា។ **កិលេសកាមសុខស្សា**តិ កិលេសកាមយុត្តស្ស សុខស្ស។ **អនុយោគោ**តិ អនុភវោ។ គាមវាសីហិ សេវិតព្ពត្តា **គាមវាសីនំ សន្តកោ។ អត្តនោ**តិ អត្តភាវស្ស។ អាហិតោ អហំមានោ ឯត្ថាតិ **អត្តា**, អត្តភាវោ។ **ទុក្ខករណ**ន្តិ ទុក្ខុប្បាទនំ។

អត្តមារណោហីតិ អត្តឃាតនេហិ។ **ឧបសមាយា**តិ កិលេសូបសមោ អធិប្បេតោ, តទត្ថសម្បទានវចនន្តិ អាហ "**កិលេសូបសមត្ថាយា**"តិ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។

សច្ចញាណាទិវសេន តយោ បរិវដ្ដា ឯតស្សាតិ **តិបរិវដ្ដំ**, ញាណទស្សនំ។ តេនាហ "**សច្ចញាណ**"តិអាទិ។ **យថាភូតំ ញាណ**ន្តិ បដិវេធញាណំ អាហ។ **តេសុយេវ** សច្ចេសុ។ ញាណេន កត្តព្ពស្ស ច បរិញ្ញាបដិវេធាទិកិច្ចស្ស ច **ជាននញាណំ**, "តញ្ច ខោ បដិវេធតោ បគេវា"តិ កេចិ។ បច្ឆាតិ អបរេ។ តថា **កតញាណំ។ ទ្វាទសាការ**ន្តិ ទ្វាទសវិធអាការភេទំ។ **អញ្ញត្ថា**តិ អញ្ញេសុ សុត្តេសុ។

បដិវេធញាណម្បិ ទេសនាញាណម្បិ ធម្មចក្កន្តិ ឥទំ តត្ថ ញាណកិច្ចំ បធានន្តិ កត្វា វុត្តំ។ សទ្ធិន្ទ្រិយាទិធម្មសមុទាយោ បន បវត្តនដ្ឋេន ចក្កន្តិ **ធម្មចក្កំ**។ អថ វា ចក្កន្តិ អាណា, ធម្មតោ អនបេតត្តា ធម្មញ្ច តំ ចក្កញ្ច, ធម្មេន ញាយេន ចក្កន្តិបិ **ធម្មចក្កំ**។ យថាហ "ធម្មញ្ច បវត្តេតិ ចក្កញ្ចាតិ ធម្មចក្កំ, ចក្កញ្ច បវត្តេតិ ធម្មញ្ចាតិ ធម្មចក្កំ, ធម្មេន បវត្តេតីតិ ធម្មចក្កំ, ធម្មចរិយាយ បវត្តេតីតិ ធម្មចក្ក"ន្តិអាទិ (បដិ. ម. ២.៤០-៤១)។ **ឧភយម្បី**តិ បដិវេធញាណំ ទេសនាញាណន្តិ ឧភយម្បិ។ **ឯត**ន្តិ ឥទុភយំ។ **ឥមាយ ទេសនាយា**តិ ឥមិនា សុត្តេន **បកាសេន្តេន ភគវតា** យថាវុត្តញាណទ្វយសង្ខាតំ **ធម្មចក្កំ បវត្តិតំ នាម** បវត្តនកិច្ចស្ស អនិដ្ឋិតត្តា។ **បតិដ្ឋិតេ**តិ អញ្ញាសិ កោណ្ឌញ្ញត្ថេរេន សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋិតេ។ **បវត្តិតំ** នាម កស្សបសម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សាសនន្តរធានតោ បដ្ឋាយ យាវ ពុទ្ធុប្បាទោ, ឯត្តកំ កាលំ អប្បវត្តបុព្ពស្ស បវត្តិតត្តា, ឧបរិមគ្គាធិគមោ បនស្ស អត្ថង្គតោ ឯវាតិ។

ឯកប្បហារេនាតិ ឯកេនេវ បហារសញ្ញិតេន កាលេន។ ទិវសស្ស ហិ តតិយោ ភាគោ បហារោ នាម។ បាឡិយំ បន "តេន ខណេន តេន លយេន តេន មុហុត្តេនា"តិ វុត្តំ។ តំ បហារក្ខណសល្លក្ខណមេវ។ **សព្ពញ្ញុតញ្ញាណោភាសោ**តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណានុភាវេន បវត្តោ ឱភាសោ ចិត្តំ បដិច្ច ឧតុសមុដ្ឋានោ វេទិតព្ពោ។ យស្មា ភគវតោ ធម្មចក្កប្បវត្តនស្ស អារម្ភេ វិយ បរិសមាបនេ អតិវិយ ឧឡារតមំ បីតិសោមនស្សំ ឧទបាទិ, តស្មា "**ឥមស្សាបិ ឧទានស្សា**"តិអាទិ វុត្តំ។

៩. សង្កាសនសុត្តវណ្ណនា

១០៨៩. អត្ថសំវណ្ណនេ វណ្ណីយន្តេតិ **វណ្ណា**។ តេយេវ បរិយាយេន អក្ខរណតោ **អក្ខរានិ** ។ អត្ថំ ព្យញ្ជេន្តីតិ **ព្យញ្ជនានិ**។ យស្មា បន អការាទិកេ សរសមញ្ញា, កការាទិកេ ព្យញ្ជនសមញ្ញា, ឧភយត្ថ វណ្ណសមញ្ញា, តស្មា វុត្តំ "**វណ្ណានំ វា ឯកទេសា យទិទំ ព្យញ្ជនា នាមា**"តិ។ **នេត្តិយំ** បន វាក្យេ ព្យញ្ជនសមញ្ញា។ ព្យញ្ជនគ្គហណេនេវ ចេត្ថ អាការនិរុត្តិនិទ្ទេសា គហិតា ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សង្កាសនា**តិ អត្ថស្ស ញាបនា ភាគសោ។ តេនាហ "**វិភត្តិយោ**"តិ។ សង្កាសនគ្គហណេនេវ ចេត្ថ បកាសនា វុត្តា ហោតិ។ វិភត្តិយោ ហិ អត្ថវចនេនេវ វិវរន្តិ, តាហិ ការណបញ្ញត្តិយោ វុត្តាយេវាតិ, តាហិបិ អត្ថបទានិ គហិតានេវ ហោន្តិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **វិសុទ្ធិមគ្គវណ្ណនាយំ នេត្តិអដ្ឋកថាយញ្ច** វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។ **សព្ពាការេនា**តិ សភាគាទិវិការនាការេន។ **វណ្ណាទីន**ន្តិ តស្មិំ បន វិត្ថារេ បវត្តវណ្ណាទីនំ។ **តស្មា**តិ វណ្ណាទីនំ អនន្តអការតោ។ **ឯវមាហា**តិ "អបរិមាណា វណ្ណា ព្យញ្ជនា សង្កាសនា"តិ ឯវមាហ។

១០. តថសុត្តវណ្ណនា

១០៩០. **សភាវាវិជហនដ្ឋេនា**តិ អត្តនោ ទុក្ខសភាវស្ស កទាចិបិ អបរិច្ចជនេន តថសភាវំ។ តេនាហ "**ទុក្ខញ្ហិ ទុក្ខមេវ វុត្ត**"ន្តិ។ **សភាវស្សា**តិ ទុក្ខសភាវស្ស។ **អមោឃតាយា**តិ អវញ្ចតាយ។ **អវិតថ**ន្តិ ន វិតថំ។ តេនាហ "**ន ហិ ទុក្ខំ អទុក្ខំ នាម ហោតី**"តិ។ **អញ្ញភាវានុបគមេនា**តិ សមុទយាទិសភាវានុបគមនេន មុសា ន ហោតីតិ អញ្ញោ អញ្ញថា ន ហោតីតិ **អនញ្ញថំ**។ តេនាហ "**ន ហី**"តិអាទិ។

ធម្មចក្កប្បវត្តនវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. កោដិគាមវគ្គោ

១. កោដិគាមសុត្តវណ្ណនា

១០៩១. **អននុពោធា**តិ បដិវេធស្ស អនុរូបពោធាភាវេន។ **អប្បដិវេធា**តិ សច្ឆានំ បដិមុខំ វេធាភាវេន។

២. ទុតិយកោដិគាមសុត្តវណ្ណនា

១០៩២. ផលសមាធិផលបញ្ញានន្តិ អគ្គផលសមាធិអគ្គផលបញ្ញានំ។

៧. គថសុត្តវណ្ណនា

១០៩៧. អរិយានន្តិ ពុទ្ធានំ អរិយានំ។ តេនាហ “**ន ហី**”តិអាទិ។

៨. លោកសុត្តវណ្ណនា

១០៩៨. បដិវិទ្ធត្តា ទេសិតត្តា ចាតិ តមិនា បដិវេធញាណេន ទេសនាញាណេន ច បរិគ្គហិតត្តា **អរិយសន្តកានិ ហោន្តិ** អរិយស្ស ភគវតោ សន្តកភាវតោ។

១០. គវម្បតិសុត្តវណ្ណនា

១១០០. ឯកប្បដិវេធោតិ ឯកេនេវ ញាណេន ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ ឯកជ្ឈំ បដិវេធោ។

កោដិគាមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សីសបាវនវគ្គោ

៣. ទណ្ឌសុត្តវណ្ណនា

១១០១. បុនប្បុនំ វដ្ដស្មឹយេវ និព្ពត្តន្តិ អទិដ្ឋត្តា ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ។

៥. សត្តិសតសុត្តវណ្ណនា

១១០៥. ភវេយ្យ ចេតិ ទុក្ខទោមនស្សានិ អជ្ឈុបេក្ខិត្វា សហិតេហិ តេហិ សច្ចាភិសមយោ ភវេយ្យាតិ ឯវំ បរិកប្បនា ន កាតព្ពាតិ។

៩. ឥន្ទខីលសុត្តវណ្ណនា

១១០៩. អជ្ឈាសយន្តិ សស្សតាទិភេទំ អជ្ឈាសយំ។ សោ ហិ “ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ”ន្តិ គាហស្ស មុខភូតត្តា **មុខន្តិ អធិប្បេតោ**។ តញ្ច អបរេ អទិដ្ឋសច្ចា ឱលោកេន្តិ, ទិដ្ឋសច្ចា បន នេវ ឱលោកេន្តិ។

១០. វាទត្ថិកសុត្តវណ្ណនា

១១១០. កុក្កុកោ បមាណមជ្ឈិមស្ស បុរិសស្ស ហត្ថោតិ អត្ថោ។ **កុក្កូ**តិ តស្សេវ នាមំ។

សីសបាវនវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បបាតវគ្គោ

១. លោកចិន្តាសុត្តវណ្ណនា

១១១១. លោកចិន្តន្តិ លោកសន្និវេសបដិសំយុត្តវីមំសាវ។ “លោកចិត្ត”ន្តិបិ បាឋោ, តំតំលោកបរិយាបន្នំ ចិត្តន្តិ អត្ថោ។ **នាឡិកេរាទយោ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អរុក្ខានំ ឱសធិតិណវនប្បតិអាទីនំ សង្គហោ។ **ឯវរូប**ន្តិ ឯទិសំ អញ្ញម្បិ តំតំលោកចិត្តំ។

វិគតចិត្តោតិ អត្តត្ថបរត្ថតោ អបគតវិតក្កោ អទ្ទស ឯវំ អធិដ្ឋហីសូតិ សម្ពន្ធោ។ **សម្ពរិមាយ**ន្តិ សម្ពរេន អសុរិន្ទេន ឧប្បាទិតំ អសុរមាយំ, យំ “ឥន្ទជាល”ន្តិបិ វុច្ចតិ ឥន្ទស្ស មោហនត្ថំ ឧប្បាទិតត្តា។ **សម្បរិវត្តេត្វា**តិ បរិធាវេត្វា។ **យថា នេ**តិ នេ អសុរេ យថា សោ បុរិសោ បស្សតិ, ឯវំ អធិដ្ឋហីសុ។ កស្មា បនេតេ ឯវំ

អធិដ្ឋហីសូតិ? តំ បុរិសំ តត្ថ តថានិសិន្នំ ទិស្វា “អយញ្ច ទេវោ”តិ អាសង្កន្តា តថា អធិដ្ឋហិត្វា ភិសមុឡាលឆិទ្ទេហិ បវិសិត្វា អត្តនោ អសុរភវនំ គតា។ តេនាហ ភគវា – “**ទេវានំយេវ មោហយមានា**”តិ។

២-៣. បបាតសុត្តាទិវណ្ណនា

១១១២-៣. មរិយាទបាសាណោតិ គិជ្ឈកូដបព្ពតស្ស មរិយាទបាការសទិសោ មហន្តោ បាសាណោ។ **អនិដ្ឋរូប**ន្តិ ឯត្ថ **រូប**-សទ្ទោ សភាវត្ថោ “បិយរូបេ សាតរូបេ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៤០៨-៤០៩) វិយាតិ អាហ – “**អនិដ្ឋសភាវ**”ន្តិ។

៥. វាលសុត្តវណ្ណនា

១១១៥. ឧបាសនន្តិ អាចរិយឧបាសនំ, អាចរិយំ អន្តេវាសិនា វា ទិវសេ ទិវសេ សិក្ខនវសេន ឧបាសិតព្ពតោ ឧបាសនន្តិ លទ្ធនាមំ **កណ្ឌខិបនសិប្បំ។ កណ្ឌំ អតិក្កមន្តេ**តិ សរំ ខិបន្តេ។ **បោង្ខានុបោង្ខ**ន្តិ បោង្ខសទ្ទត្ថំ បាកដំ កត្វា ទស្សេតុំ “**ឯកំ កណ្ឌំ ខិបិត្វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អបរំ អនុបោង្ខ**ន្តិ ឯត្ថ **អបរ**ន្តិ តតិយកណ្ឌំ។ អនុបោង្ខំ នាម ឥទន្តិ ទស្សេតុំ “**អនុបោង្ខំ នាម ទុតិយស្ស បោង្ខ**”ន្តិ វុត្តំ។ តញ្ហិ តតិយេន សរេន វិជ្ឈីយតិ។ **បុន អបរំ តស្ស បោង្ខ**ន្តិ ឥទំ បន អបរាបរំ អវិរជ្ឈនំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ **ទុរភិសម្ភវតរ**ន្តិ អភិភវិតុំ អសក្កុណេយ្យតរំ។ **វាល**ន្តិ កេសំ។ **សត្តធា ភិន្ទិត្វា**តិ សត្តក្ខត្តុំ វិផាលេត្វា។ **តស្ស ឯកំ ភេទ**ន្តិ តស្ស កេសស្ស ឯកំ អំសុសង្ខាតំ ភេទំ គហេត្វា។ **វាតិង្គណមជ្ឈេ ពន្ធិត្វា**តិ វាតិង្គណផលស្ស មជ្ឈដ្ឋានេ ពន្ធិត្វា។ **អបរំ ភេទ**ន្តិ អបរំ កេសស្ស អំសុសង្ខាតំ ភេទំ។ **អគ្គកោដិយំ ពន្ធិត្វា**តិ យថា តស្ស វាលភេទស្ស ឱកាមត្តំ លិខាមត្តំ វា កណ្ឌស្ស អគ្គកោដី អធិកំ ហុត្វា តិដ្ឋតិ, ឯវំ ពន្ធិត្វា។ **ឧសភមត្តេ**តិ វីសតិយដ្ឋិមត្តេ ឋានេ **ឋិតោ។ កណ្ឌពទ្ធាយ កោដិយា**តិ កណ្ឌពទ្ធាយ វាលស្ស កោដិយា វាតិង្គណពន្ធនវាលស្ស កោដី បដិវិជ្ឈេយ្យ។

៨. ទុតិយឆិគ្គឡយុគសុត្តវណ្ណនា

១១១៨. អធិច្ចុប្បត្តិកន្តិ យទិច្ឆាវសេន ឧប្បជ្ជនកំ។ **ឆិគ្គឡេនា**តិ ឆិគ្គឡបទេសេន។ **ឆិគ្គឡបវី**តិ ហេដ្ឋិមយុគស្ស ឆិគ្គឡបទេសស្ស ឧបរិ។ **អារុឡ្ហស្ស ឆិគ្គឡេនា**តិ ឧភិន្នម្បិ ឆិទ្ទេន។ **គីវប្បវេសនំ វិយា**តិ ចតុន្នំ យុគានំ ឆិទ្ទបទេសេនេវ ឧបរូបរិ ឋិតានំ ឆិទ្ទន្តរេន កាណកច្ឆបស្ស គីវប្បវេសនំ អធិច្ចតរសម្ភវំ។ តតោបិ អធិច្ចតរសម្ភវោ មនុស្សត្តលាភោ, តតោ អធិច្ចតមសម្ភវោ អរិយមគ្គបដិលាភោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ចតុសច្ចបដិវេធោ អតិវិយ អធិច្ចតរសម្ភវោ**”តិ។

បបាតវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អភិសមយវគ្គវណ្ណនា

១១២១. អភិសមយសំយុត្តេ វិត្ថារិតោវ, តស្មា តត្ថ វុត្តនយេនេវ តស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

៧. បឋមអាមកធញ្ញបេយ្យាលវគ្គោ

៣. បញ្ញាសុត្តវណ្ណនា

១១៣៣. លោកិយម្បិ វិសុទ្ធត្តេន “អរិយ”ន្តិ វត្តព្ពតំ លភតីតិ “**លោកិយលោកុត្តរេនា**”តិ វុត្តំ។

៤. សុរាមេរយសុត្តវណ្ណនា

១១៣៤. បិដ្ឋសុរាតិ បិដ្ឋេន កាតព្ពសុរា, តថា **ឱទនសុរា បូវសុរា,** មដ្ឋរសាទិភូតេ កិណ្ណេ បក្ខិបិត្វា កត្តព្ពា សុរា **កិណ្ណបក្ខិត្តសុរា។ សម្ភារសំយុត្តា**តិ មូលភេសជ្ជសម្ភារេហិ សំយុត្តា។ **បុប្ផាសវោ**តិ នាឡិកេរបុប្ផាទិតោ អស្សវនកអាសវោ។ មុទ្ទិកផលាទិតោ អស្សវនកអាសវោ **ផលាសវោ។ ឥតី**តិអាទិអត្ថោ។ តេន មធ្វាសវគុឡាសវសម្ភារសំយុត្តេ សង្គណ្ហាតិ។ **សុរាសវវិនិមុត្ត**ន្តិ យថាវុត្តសុរាសវវិនិមុត្តំ។

១០. បចាយិកសុត្តវណ្ណនា

១១៤០. នីចវុត្តិនោតិ កុលេ ជេដ្ឋានំ មហាបិតុចូឡបិតុជេដ្ឋភាតិកាទីនំ អភិវាទនបច្ចុដ្ឋានអញ្ជលិកម្មសាមីចិកម្មាទិវសេន នីចវុត្តិនោ។

៨. ទុតិយអាមកធញ្ញបេយ្យាលវគ្គោ

៨. ពីជគាមសុត្តវណ្ណនា

១១៤៨. “មូលពីជ”ន្តិអាទីសុ មូលមេវ ពីជន្តិ **មូលពីជំ,** មូលពីជំ ឯតស្សាតិបិ **មូលពីជំ**។ តត្ថ បុរិមេន ពីជគាមោ វុត្តោ “ពីជានំ សមូហោ”តិ កត្វា, ទុតិយេន ភូតគាមោ។ ទុវិធោបេសោ សាមញ្ញនិទ្ទេសេន, “មូលពីជញ្ច មូលពីជញ្ច មូលពីជ”ន្តិ ឯកសេសនយេន វា ពីជន្តោ វេទិតព្ពោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **ផឡុពីជ**ន្តិ បព្ពពីជំ។ ពាហិរបច្ចយន្តរសមវាយេ សទិសផលុប្បត្តិយា វិសេសការណភាវតោ វិរុហនសមត្ថេ សារផលេ និរុឡ្ហោ ពីជ-សទ្ទោ។ តទត្ថសិទ្ធិយា មូលាទីសុបិ កេសុចិ បវត្តតីតិ តតោ និវត្តនត្ថំ ឯកេន ពីជ-សទ្ទេន វិសេសេត្វា វុត្តំ **“ពីជពីជ”**ន្តិ “រូបរូបំ, ទុក្ខទុក្ខ”ន្តិ (សំ. និ. ៤.៣២៧) ច យថា។ **នីលតិណរុក្ខាទិកស្សា**តិ អល្លតិណស្ស ចេវ អល្លរុក្ខាទិកស្ស ច។ **អាទិ**-សទ្ទេន ឱសធិគច្ឆលតាទីនំ គហណំ។

៩. វិកាលភោជនសុត្តវណ្ណនា

១១៤៩. អរុណុគ្គមនតោ បដ្ឋាយ យាវ មជ្ឈន្ហិកោ, អយំ ពុទ្ធាទិអរិយានំ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណោ ភោជនស្ស កាលោ, តទញ្ញោ វិកាលោតិ អាហ – **“វិកាលភោជនាតិ កាលាតិក្កន្តភោជនា”**តិ។

១០. គន្ធវិលេបនសុត្តវណ្ណនា

១១៥០. យំ កិញ្ចិ បុប្ផន្តិ គន្ថិមំ អគន្ថិមំ វា យំ កិញ្ចិ បុប្ផជាតំ, តថា បិសិតាទិភេទំ **យំ កិញ្ចិ គន្ធជាតំ។**

៩. តតិយអាមកធញ្ញបេយ្យាលវគ្គោ

១. នច្ចគីតសុត្តវណ្ណនា

១១៥១. សង្ខេបតោ “សព្ពបាបស្ស អករណ”ន្តិអាទិនយប្បវត្តំ (ទី.និ. ២.៩០; ធ.ប. ១៨៣) ភគវតោ សាសនំ អច្ចន្តឆន្ទរាគបវត្តិតោ នច្ចាទីនំ ទស្សនំ ន អនុលោមេតីតិ អាហ **“សាសនស្ស អននុលោមត្តា”**តិ។ អត្តនា បរេហិ ច បយោជិយមានំ បយោជាបិយមានញ្ច ឯតេនេវ នច្ច-សទ្ទេន គហិតំ, តថា គីតវាទិតសទ្ទេហិ ចាតិ អាហ – **“នច្ចននច្ចាបនាទិវសេនា”**តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន គាយន-គាយាបន-វាទន-វាទាបនាទីនិ សង្គណ្ហាតិ។ ទស្សនេន ចេត្ថ សវនម្បិ សង្គហិតំ វិរូបេកសេសនយេន។ យថាសកំ វិសយស្ស អាលោចនសភាវតាយ វា បញ្ចន្នំ វិញ្ញាណានំ សវនកិរិយាយបិ ទស្សនសង្ខេបសព្ភាវតោ **“ទស្សនា”**តច្ចេវ វុត្តំ។ អវិសូកភូតស្ស គីតស្ស សវនំ កទាចិ វដ្ដតីតិ អាហ – **“វិសូកភូតា ទស្សនា ចា”**តិ។ តថា ហិ វុត្តំ **បរមត្ថជោតិកាយ ខុទ្ទកអដ្ឋកថាយ** (ខុ. បា. អដ្ឋ. ២.បច្ឆិមបញ្ចសិក្ខាបទវណ្ណនា) – “ធម្មូបសំហិតំ គីតំ វដ្ដតិ, គីតូបសំហិតោ ធម្មោ ន វដ្ដតី”តិ។

២. ឧច្ចាសយនសុត្តវណ្ណនា

១១៥២. ឧច្ចាតិ ឧច្ច-សទ្ទេន សមានត្ថំ ឯកំ សទ្ទន្តរំ។ សេតិ ឯត្ថាតិ **សយនំ,** ឧច្ចាសយនំ មហាសយនញ្ច សមណសារុប្បរហិតំ បដិក្ខិត្តន្តិ អាហ – **“បមាណាតិក្កន្តំ អកប្បិយត្ថរណ”**ន្តិ។ អាសន្ទាទិអាសនញ្ចេត្ថ សយនេនេវ សង្គហិតំ។ យស្មា បន អាធារេ បដិក្ខិត្តេ តទាធារកិរិយា បដិក្ខិត្តាវ ហោតិ, តស្មា “ឧច្ចាសយនមហាសយនា”តច្ចេវ វុត្តំ។ អត្ថតោ បន តទុបភោគភូតនិសជ្ជានិបជ្ជនេហិ វិរតិ ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា ឧច្ចាសយនមហាសយនញ្ច ឧច្ចាសយនមហាសយនញ្ចាតិ **ឧច្ចាសយនមហាសយន**ន្តិ ឯតស្មិំ អត្ថេ ឯកសេសនយេន អយំ និទ្ទេសោ កតោ យថា – “នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន”ន្តិ (ឧទា. ១)។ អាសនកិរិយាបុព្ពកត្តា វា សយនកិរិយាយ សយនគ្គហណេនេវ អាសនម្បិ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

៣. ជាតរូបសុត្តវណ្ណនា

១១៥៣. អញ្ញេបិ ឧគ្គហាបនេ ឧបនិក្ខិត្តសាទិយនេ ច បដិគ្គហណត្ថោ លព្ភតីតិ អាហ – “**ន ឧគ្គណ្ហាបេន្តិ, ន ឧបនិក្ខិត្តំ សាទិយន្តី**”តិ។ អថ វា តិវិធំ បដិគ្គហណំ កាយេន វាចាយ មនសាតិ។ តត្ថ កាយេន បដិគ្គហណំ **ឧគ្គហណំ**, វាចាយ បដិគ្គហណំ **ឧគ្គហាបណំ**, មនសា បដិគ្គហណំ **សាទិយនំ**។ តិវិធម្បិ បដិគ្គហណំ សាមញ្ញនិទ្ទេសេន, ឯកសេសនយេន វា គហេត្វា “បដិគ្គហណា”តិ វុត្តន្តិ អាហ – “**នេវ នំ ឧគ្គណ្ហន្តី**”តិអាទិ។ ឯស នយោ “**អាមកធញ្ញបដិគ្គហណា**”តិអាទីសុបិ។

៤. អាមកធញ្ញសុត្តវណ្ណនា

១១៥៤. នីវារាទិឧបធញ្ញស្ស សាលិអាទិមូលធញ្ញន្តោគធត្តា វុត្តំ “**សត្តវិធស្សា**”តិ។

៥. អាមកមំសសុត្តវណ្ណនា

១១៥៥. “អនុជានាមិ, ភិក្ខវេ, បញ្ច វសានិ ភេសជ្ជានិ – អច្ឆវសំ, មច្ឆវសំ, សុសុការវសំ, សូករវសំ, គទ្រភវស”ន្តិ (មហាវ. ២៦២; បារា. អដ្ឋ. ៦២៣) វុត្តត្តា ឥទំ ឧទ្ទិស្ស អនុញ្ញាតំ នាម។ តស្ស បន “កាលេ បដិគ្គហិត”ន្តិ (មហាវ. ២៦២) វុត្តត្តា បដិគ្គហណំ វដ្ដតីតិ អាហ – “**អញ្ញត្រ ឧទ្ទិស្ស អនុញ្ញាតា**”តិ។ វិនយវសេន ឧបបរិក្ខិតព្ពោ, តស្មា សមន្តបាសាទិកាយ វិនយដ្ឋកថាយ វុត្តនយេនេត្ថ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

១០. ចតុត្ថអាមកធញ្ញបេយ្យាលវគ្គោ

២-៣. កយវិក្កយសុត្តាទិវណ្ណនា

១១៦២-៦៣. កស្សចិ ភណ្ឌស្ស គហណំ **កយោ**, ទានំ **វិក្កយោ**។ **តត្ថ តត្ថា**តិ គាមន្តរេ សន្តិកេ ច គមនំ ទូតកម្មន្តិ វុច្ចតីតិ យោជនា។ **បហិណគមនំ** ខុទ្ទកគមនំ។

៤. តុលាកូដសុត្តវណ្ណនា

១១៦៤. **រូបកូដំ** សរូបេន សទិសេន ឆលវោហារោ។ **អង្គកូដំ** អត្តនោ ហត្ថាទិនា អង្គានំ ឆលករណំ ។ **គហណកូដំ** មានេសុ គហណវសេន។ **បដិច្ឆន្នកូដំ** អយចុណ្ណាទិនា បដិច្ឆន្នេន ឆលករណំ។ **មហាតិយា** តុលាយ។ **បច្ឆាភាគេ**តិ តុលាយ បច្ឆិមភាគេ។ **ហត្ថេនា**តិ ហត្ថបទេសេន។ **អក្កមតី**តិ ឧដ្ឋាតុំ អទេន្តោ គណ្ហាតិ។ **ទទន្តោ បុព្ពភាគេ**តិ បរេសំ ទទន្តោ បុព្ពភាគេ ហត្ថេន តុលំ អក្កមតិ។ **តន្តិ** អយចុណ្ណំ។

លោហបាតិយោតិ តម្ពលោហបាតិយោ។ **សុវណ្ណវណ្ណា ករោន្តី**តិ អសនិខាទសុវណ្ណកនកលិម្បិតា សុវណ្ណវណ្ណា ករោន្តិ។ មានភាជនស្ស ហទយភូតស្ស អព្ភន្តរស្ស ភិន្ទំ **ហទយភេទោ**។ និមិយមានស្ស តិលតណ្ឌុលាទិកស្ស សិខាយ អគ្គកោដិយា ភិន្ទំ **សិខាភេទោ**។ ខេត្តាទីនំ មិននរជ្ជុយា អញ្ញថាករណំ **រជ្ជុភេទោ**។ រជ្ជុគហណេនេវ ចេត្ថ ទណ្ឌកស្ស គហណំ កតមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៦-១១. ឆេទនសុត្តាទិវណ្ណនា

១១៦៦-៧១. **វធោ**តិ មុដ្ឋិប្បហារកសាតាឡនាទីហិ ហឹសនំ, វិហេឋនន្តិ អត្ថោ។ វិហេឋនត្ថោបិ ហិ វធ-សទ្ទោ ទិស្សតិ “អត្តានំ វធិត្វា វធិត្វា រោទេយ្យា”តិអាទីសុ។ អដ្ឋកថាយំ បន “មារណ”ន្តិ វុត្តំ, តំ បន បោថនំ សន្ធាយាតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ មារណសទ្ទស្ស វិហឹសនេបិ ទិស្សនតោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អាមកធញ្ញបេយ្យាលវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សារត្ថប្បកាសិនិយា សំយុត្តនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

មហាវគ្គវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា និដ្ឋិតា។

និគមនកថាវណ្ណនា

សកលរូបារូបសម្មសនេ សណ្ហសុខុមវិសយញាណតាយ វិបស្សនាចារនិបុណពុទ្ធីនំ សុសំយតកាយ វចីសមាចារតាយ សមថវិបស្សនាសុ សម្មទេវ យតនតោ ច **យតីនំ** ភិក្ខូនំ ខន្ធាយតនធាតុសច្ចិន្ទ្រិយ បដិច្ចសមុប្បាទភេទេ បរមត្ថធម្មេ នានានយេហិ ញាណវិភាគស្ស សន្និស្សយេន **ពាហុការស្ស** សំយុត្តាគមវរស្ស អត្ថសំវណ្ណនំ កាតុំ សារត្ថប្បកាសនតោ ឯវ **និបុណា** យា មយា អដ្ឋកថា អារទ្ធាតិ សម្ពន្ធោ។ សវិសេសំ បញ្ញាវហ គុណត្តា ឯវ ហិស្ស គន្ថារម្ភេ អាទិតោបិ “បញ្ញាបភេទជននស្សា”តិ វុត្តំ។ **មហាអដ្ឋកថាយ សារ**ន្តិ សំយុត្តមហា អដ្ឋកថាយ សារំ។ **ឯកូនសដ្ឋិមត្តោ**តិ ថោកំ ឩនភាវតោ **មត្ត**-សទ្ទគ្គហណំ។

មូលដ្ឋកថាយ សារន្តិ បុព្ពេ វុត្តសំយុត្តមហាអដ្ឋកថាយ សារមេវ បុន និគមនវសេន វុត្តន្តិ។ អថ វា **មូលដ្ឋកថាយ សារ**ន្តិ បោរាណដ្ឋកថាសុ អត្ថសារំ។ តេន ឯតំ ទស្សេតិ “សំយុត្តមហាអដ្ឋកថាយ អត្ថសារំ អាទាយ ឥមំ សារត្ថប្បកាសិនី ករោន្តេន សេសមហានិកាយានម្បិ មូលដ្ឋកថាសុ ឥធ វិយោគក្ខមំ អត្ថសារំ អាទាយ អកាសិ”ន្តិ។ “មហាវិហារាធិវាសីន”ន្តិ ច ឥទំ បុរិមបច្ឆិមបទេហិ សទ្ធឹ សម្ពន្ធិតព្ពំ “មហាវិហារាធិវាសីនំ សមយំ បកាសយន្តី មហាវិហារាធិវាសីនំ មូលដ្ឋកថាយ សារំ អាទាយា”តិ ច។ **តេន** បុញ្ញេន។ **ហោតុ សព្ពោ សុខី លោកោ**តិ កាមាវចរាទិវិភាគោ សព្ពោ សត្តលោកោ យថារហំ ពោធិត្តយាធិគមវសេន សម្បយុត្តេន និព្ពាន សុខេន សុខិតោ ហោតូតិ សទេវកស្ស លោកស្ស អច្ចន្តំ សុខាធិគមាយ អត្តនោ បុញ្ញំ បរិណាមេតិ។

ឯត្តាវតា សារត្ថប្បកាសិនិយា

សំយុត្តនិកាយ-អដ្ឋកថាយ លីនត្ថប្បកាសនា និដ្ឋិតា។

សំយុត្តដីកា សមត្តា។